

Βιβλ. οδών
Γ. Α. Παγγία
Αρ. 40.

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ,

Συγγραφείσα μὲν γερμανιστὶ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. ΟΥΗΒΕΡΟΥ Δ. Φ.

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΤΛ. ΕΝ ΕΙΣΕΛΒΕΡΓΗ,

Μεταγλωττισθεῖσα δὲ

ΥΠΟ

Α. Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ,

Κατ' ἔγκρισιν τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημόσιας
Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου.

Ἐκδίδεται τὸ τρίτον ἐπιδιορθωμένη δαπάνῃ

Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΒΙΒΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἱστορία τῶν Νέων χρόνων.

« Τάχος ἐπὶ πᾶσι μέγιστον.
« Λέγω δὲ εἰ παραθέοις μὲν τὰ
« μικρὰ καὶ ἤττον ἀναγκαῖα, λέγοις
« δ' ἰκανῶς τὰ μεγάλα· μᾶλλον δὲ
« καὶ παραλείπτεις πολλὰ, »
ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ Π. Δ. Ι. Σ. 56.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

Ὅδὸς Περικλέους ἀριθ. 23.

1874.

BIBLION Γ'.

Α'. ΟΙ ΠΡΟΑΓΓΕΛΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.

1. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.

§. 1. Κατὰ τὴν 14^{ην} καὶ 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἔγιναν πολλαὶ μεγάλοι ἐφευρέσεις ἐξ ὧν ἡ κατάστασις τοῦ μεσαιῶνος ὑπέστη καθολικὴν ἀλλοίωσιν. Ἰταλὸς τις (Φιλῆτος Τυδίας) ἐφευρε τὴν **ΝΑΥΤΙΚΗΝ ΠΥΞΙΔΑ**, διδάξας νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς μέτρον τὴν **μαγνητικὴν βελόνην** μετὰ τῆς θαυμαστῆς αὐτῆς ιδιότητος τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε πρὸς Ἀρκτον διὰ νὰ γνωρίζωσιν οὕτω πανταχοῦ τὰ μέρη τοῦ ὁρίζοντος, καὶ νὰ ἐννοῶσιν ἐν μέσῳ τῶν Ὀκεανῶν εἰς ποῖον μέρος τῆς γῆς εὐρίσκονται, καὶ ἔφερε δι' αὐτῆς μεγάλην πρόοδον εἰς τὴν **ναυτιλίαν**. Τῆς δὲ **ΠΥΡΙΤΙΔΟΣ** (ἥτις κατὰ τινὰς μὲν λόγους ἐφευρέθη ὑπὸ τινος Γερμανοῦ μοναχοῦ **Βερθόλδου Σχουάρτσου**, κατ' ἄλλους δὲ ἐγνώριζον ἤδη αὐτὴν ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ Σῖναι καὶ Ἀραβες) ἐγένετο ἡ χρῆσις εἰς τοὺς πολέμους περὶ τὰ μέσα τῆς 14^{ης} ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐπέφερε τὴν πτώσιν τοῦ ἱπποτισμοῦ. Ἀλλ' ἡ **σημαντικωτάτη** πασῶν τῶν ἐφευρέσεων ἦτον ἡ τῆς **ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**, ἣν ἐφευρεν ὁ **ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΟΥΤΤΕΜΒΕΡΓΙΟΣ** ἐκ **Μογουντίας**. Συνεργάται δ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἔργον ἦσαν ὁ συμπολίτης του χρυσοχόος **Φαῦστος** ἡ **Φοῦστος** καὶ ὁ καλλιγράφος **Πέτρος Σχαίφφερς**, οἵτινες μόνον ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐφευρέσεως. Ὁ τελευταῖος ἔχυσε μετὰλλίνα στοιχεῖα ἀντὶ τῶν γεγλυμμένων ξυλίνων τὰ ὅποια εἶχε μεταχειρισθῇ ὁ **Γουττεμβέργιος**. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τέχνη

ἐκρατεῖτο μυστικῇ, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Γερμανοὶ ἐργάται ἔφερον αὐτὴν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς φωτισμένης Εὐρώπης. Οὕτω δὲ περιῆλθον τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς πλουσίους μόνον ἦσαν προσιτὰ, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ· καθότι ἡ εὐκολία τῆς πολλαπλασιασέως ἡλάττωσε πολὺ τὴν τιμὴν τῶν βιβλίων.

§. 2. Διὰ τῆς χρήσεως τῆς πυξίδος ἔγινε δυνατόν, ὥστε ἡ ναυτιλία, ἥτις μέχρι τοῦδε ἦτο μόνον ἀκτοπλοῖα καὶ ἐπεριορίζετο εἰς τὴν Μεσόγειον, νὰ ἐκταθῇ καὶ εἰς τὸν Ὠκεανόν. Τοῦτο δ' ἔγινε πρῶτον διὰ τῶν *Πορτογάλων*. Τὴν εὔρεσιν τῆς νήσου *Πορτοσαίτου* καὶ *Μαδέρας*, ἔνθα ἡ φυτεία τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ σακχαροκαλάμου ἐπέτυχε θαυμασίως, ἠκολούθησε μετ' ὀλίγον ἡ πρόσκτησις τῶν *Ἀζορίων* (νήσων) καὶ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ *Πρασίνου* ἀκρωτηρίου καὶ τῆς πλουσίας εἰς χρυστὴν κόνιν, ἐλεφάντινον ὀστοῦν, κόμμι καὶ μαύρους δούλους ἀκτῆς τῆς Ἀνω Γουϊνέας. Βασιλεύοντος δ' *Ιωάννου* τοῦ Β' ἀνεκαλύφθη καὶ ἡ *Κάτω Γουϊνέα* (Κόγγον). Ἐντεῦθεν δ' ἔφθασεν (1486) ὁ τολμηρὸς ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΔΙΑΖΟΣ εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς, τῆς ὁποίας τὸ μὲν πρῶτον ὄνομα ἦτο «*θυελλῶδες ἀκρωτήριο*», ἀλλ' ὁ εὐέλπις βασιλεὺς τὸ ὠνόμασε μετ' ὀλίγον «*ἀκρωτήριο τῆς καλῆς Ἑλπίδος*». Τῷ ὄντι δὲ δύω ἤδη δεκαετηρίδας μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς βασιλείας *Ευμαρουήλ* τοῦ *Μεγάλου* ἀνεκάλυψεν (1498), ὁρμώμενος ἐκείθεν, ὁ εὐτολμος ΒΑΣΚΟΣ ΔΕΓΑΜΑΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΟΔΟΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑΣ ἸΝΔΙΑΣ· καθότι πλέων τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν, ἐκ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς *Μαλαβάρας*, ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς *Καλκούτας*. Ἐνταῦθα δὲ καθήδρυσαν οἱ Πορτογάλοι, μετὰ δεινυῶς πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἀγῶνας, τὰς πρώτας ἐξ Εὐρώπης ἐμπορικὰς ἀποικίας· ἐπιχειρήσεις, ἃν ἐξετέλεσαν μετὰ καρτερίας καὶ ἀνδρείας ἡρώϊκῃς. Τὸν *Βάσκο* *Δεγάμα* καὶ *Καβράλο* (ὅστις διαβαίνων ἀνεκάλυψε τὴν *Βρασίλιαν*, καὶ τὴν κατέλαβεν ὡς Πορτογαλικὴν κατὰκτησιν), ἠκολούθησεν ὁ ἀνδρεῖος *Ἀλμεΐδας*, ὅστις

κατέστησε πολλοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἰνδίας φόρου ὑποτελεῖς, καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἰδρυσιν ἐμπορικῶν πρακτορείων εἰς τὰς πρωτευούσας αὐτῶν πόλεις· καὶ ὅτε οὗτος ἐπιτρέφων οἶκαδε ἐσφάγη ὑπ' ἀγρίων Ὀττεντότων, ἔλαθε τὴν διοίκησιν τῆς Ἰνδικῆς ἐπαρχίας ὁ ΛΑΒΟΥΚΟΥΕΡΚΟΣ, εἰς τὸν ὁποῖον συνηνοῦντο ἡρωϊκὸν φρόνημα καὶ σύνεσις (1510). Ἐξεπολιόρκησε δ' οὗτος τὴν *Góar*, καὶ κατέστησεν αὐτὴν κυρίαν ἑδρὰν τῶν ἐν Ἰνδία ἀποικιῶν· ἐξεπόρθησε τὴν *Μαλάκκα*, τὴν ἑδρὰν τοῦ ἐμπορίου ἐν ταῖς ὀπίσω Ἰνδαίαις, ὑπέταξε τὸν κυρίαρχον τῆς *Ὀρμουζίας* εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, καὶ ἔκαμε τὸ ὄνομα τοῦ Ἑμμανουὴλ ἀξιοσεβάστων καὶ φοβερὸν. Ἀλλ' οὗτος ἀντήμειψε τὴν πιστὴν ὑπηρεσίαν μετ' ἀχαριστίας· ἡ δ' ἐντεῦθεν λύπη κατέβαλε τὴν καρδίαν τοῦ ἥρωος (1515). Τὰς δὲ προσεχεῖς δεκαετηρίδας καθίδρυσαν οἱ Πορτογάλοι ἀποικίας καὶ ἐμπορικὰ πρακτορεῖα ἐπὶ τῆς νήσου *Κεϋλάνης* καὶ τῆς παραλίας *Καραμενδέλου*, καὶ ὑπέταξαν τὰς πλουσίας εἰς ἀρώματα νήσους *Μολούκκας* καὶ *Σούνδας*. Καὶ ἔγεινε μὲν ἡ *Λισσαβὼν* τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου· ἰδιοτέλεια ὅμως καὶ πλεονεξία ἔπνιζαν μετ' ὀλίγων εἰς τὰς καρδίας τῶν Πορτογάλων τοὺς εὐγενεῖς παλμοὺς.

§. 3. Ὁ ζῆλος τῶν ἀνακαλύψεων, ὃν διήγειραν αἱ Πορτογαλικά ἐπιχειρήσεις, ὠδήγησε τὸν τολμηρὸν Γενουήνσιον *Χριστοφόρον ΚΟΛΟΜΒΟΝ* εἰς τὸν στοχασμὸν τοῦ νὰ εὕρῃ διὰ τινος πρὸς δυσμὰς πορείας νέαν ὁδὸν πρὸς τὰς πολυθρυλήτους Ἰνδίας. Ἐξήγησε δὲ τὸ σχέδιον αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του Γένουαν, καὶ παρεκάλεσε νὰ τὸν βοηθήσωσιν· ἀλλὰ καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν Πορτογαλίαν καὶ Ἀγγλίαν δὲν ἔγεινε δεκτόν. Τελευταῖον ὅμως ἡ Ἰσαβέλλα τῆς Καστιλίας, ἐν τῇ χαρᾷ τῆς καρδίας αὐτῆς ἦν ἡσθάνθη διὰ τὴν εὐτυχῇ ἐκπόρθησιν τῆς *Γρανάδας* (§. 112 ἱ. Μ.), ἐπέλοθῃ καὶ διέταξε νὰ ἐξοπλίσωσι τρία πλοῖα, καὶ νὰ τὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον. Ἀξίωμα δ' ἀρχιναύαρχου καὶ ἀντιβασιλέως ἐφ' ὅλων τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν καὶ νήσων μετὰ τοῦ δεκάτου τῶν ἐντεῦθεν ἐλπιζομένων ἐσόδων ὑπεσχέθησαν

εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ ὡς ἀνταμοιβὴν τῆς ἐπιτυχίας. Τὴν 3^{ην} λοιπὸν Αὐγούστου 1492 κατέλιπεν ὁ μικρὸς στόλος τὸν λιμένα τῆς Ἀνδαλουσίας *Πάλον*, καὶ διέβη τὰς *Καραβας νήσους*, πλέων πάντοτε πρὸς δυσμὰς. Ὁ φόβος καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ πληρώματος ἐπηυξάνετο καθόσον ἀπεμακρύνοντο εἰς τὸν ὠκεανὸν, καὶ κατήντησε τέλος εἰς γογγυσμούς καὶ φανεράν ἀνταρσίαν. Καὶ ἤδη ὁ βράναισος ὄχλος ἠπείλει νὰ θανατώσῃ καὶ καταστρέψῃ τὸν μεγαθύμον ὁδηγόν, ἂν δὲν ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ, ὅτε τῇ 12 Ὀκτωβρίου ἡ ἀνακάλυψις τῆς νήσου Γουαναχάνης (ἔκτοτε ὀνομασθείσης *Ἀγίου Σωτήρος*) ἔσωσεν αὐτόν. Εὗρον δ' ὠραίαν, εὐφορον καὶ πλουσίαν εἰς δένδρα χώραν, κατοικουμένην ὑπὸ γυμνῶν ἀγρίων, χαλκοφαίου χρώματος, οἵτινες εἶδον χωρὶς ὑποψίας τὴν κατοχὴν τῆς χώρας αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἀντήλασσον τὰ πολυτιμότερα αὐτῶν κτήματα ἀντὶ εὐτελῶν κοσμημάτων, κωδωνίσκων καὶ παιγνίων· ἀλλ' οἱ περιμενόμενοι θησαυροὶ χρυσαίου πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριτῶν δὲν ὑπῆρχον τόσον πολλοί, ὅσους ἤλπιζον, οὔτε ἐδῶ, οὔτε εἰς τὰς δύο μεγαλητέρας νήσους *Κούβαρ* καὶ *Ἀτίην* (*Ἰσπανιόλαν*, ἅγιον *Δομίνικον*), αἵτινες ἀνεκαλύφθησαν ὀλίγον μετὰ ταῦτα. Κατεμαγεύθησαν ὅμως ἐκ τῆς θαυμασίας ἐπιδόσεως τῶν φυτῶν καὶ δένδρων καὶ τοῦ θελκτικοῦ κλίματος τῶν χωρῶν τούτων τῶν τροπικῶν, καὶ ἐκ τῆς βαλσαμικῆς εὐωδίας τῶν ἀρωματοφόρων πεδίων καὶ ἀνθῶνων, καὶ τῆς νυκτερινῆς μεταλοπρεπείας τοῦ ἀστερόεντος οὐρανοῦ ἐν τῇ λαμπύρῃ αὐτοῦ καθαρότητι. Ἰδρύσας δὲ ὁ Κολόμβος ἐπὶ τῆς *Ἰσπανιόλης* ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ ἔφερε μετ' ἐπικίνδυνον πλοῦν εἰς τὴν ἐκπεπληγμένην Εὐρώπην τὴν ἀγγελίαν περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ μακρυνοῦ κόσμου, ὅτις ἔνεκα τῆς παλαιᾶς πλάνης ἔλαβε τὸ ὄνομα τῶν *Λυτικῶν Ἰνδιῶν*. — Κατὰ τὰ τρία δ' αὐτοῦ ἐπόμενα ταξείδια ἀνεκάλυψεν ἔτι ὁ Κολόμβος νήσους τινάς (π. χ. τὴν *Ἰαμαϊκὴν*) καὶ τέλος τὴν Βορειοανατολικὴν παραλίαν τῆς Νοτείου Ἀμερικῆς, ὅλη μακρὰν τοῦ στόματος τοῦ *Ὀρινόκου*. Ἐν τούτοις τὸ νέον μέρος τῆς γῆς δὲν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀνακαλύψαντος, ἀλλὰ

τοῦ περιγράψαντος πρῶτον αὐτό, τοῦ Φλωρεντινοῦ ΑΜΕΡΙΚΟΥ Βεσπούκκη. Ὁ Κολόμβος ἔλαβε μετὰ πολλῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὴν ἀτυχίαν, ὅτι δὲν ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τοῦ ἔργου του. Ἡ ἐν Ἰσπανιόλῃ καταλειφθεῖσα ἀποικία περιέπεσεν εἰς τὴν ταραχὴν ἕνεκα τῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἐρίδων. Ὅτε δὲ ὁ Κολόμβος πρὸς ἐπαναγωγὴν τῆς τάξεως ἄλλους μὲν τῶν ἀποπτυσάντων πάντα χαλινὸν στασιαστῶν ἐτιμώρησεν, ἄλλους δ' ἀπέπεμψεν εἰς τὴν Εὐρώπην, κατηγορήσαν αὐτὸν οὗτοι εἰς τὴν Ἰσπανικὴν αὐλὴν, καὶ ἐζωγράφησαν τὴν διοίκησίν του ἅμὲν τὰ μελανώτερα χρώματα. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἔπεμψεν ἐκεῖσε πρὸς ἐξέτασιν στενοκέφαλόν τινα ὑπάλληλον, ὅστις ἤρχισε τὸ ἔργον αὐτοῦ διὰ τῆς προπετοῦς πράξεως, τοῦ νὰ στερήσῃ τὸν Κολόμβον τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπάρχου, καὶ νὰ στείλῃ αὐτὸν ἀλυσίδετον, εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐνταῦθα δ' ἐλύθησαν μὲν τὰ δεσμὰ αὐτοῦ, παρημελήθη ὅμως παντάπασιν ἡ ἐκπλήρωσις τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης. Στερηθεὶς τῶν τιμῶν αὐτοῦ καὶ ἀξιοματίων, ἀπέθανεν (1506) ὁ Κολόμβος ὀλίγον μετὰ τὸ τελευταῖον ἀτυχὲς ταξείδιον τὸ 59^{ον} ἔτος τῆς ζωῆς του ἐν Βαλλαδολίδῳ ὁπότεν ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη βραδύτερον εἰς Κούβαν. Αἱ ἀλύσεις, μετ' ὧν δεμένος μετεκομίσθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν ἐντάφιον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Διέγου. Κατόπιν μόνον ἐγνώρισεν ὁ κόσμος τὸ ἀληθὲς μέγεθος τοῦ ἀνδρός, ὅστις ὄχι μόνον διὰ τῶν ἐκδουλεύσεών του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ φύσεως, ἔλαμψε τοσοῦτον ἐξόχως μεταξὺ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

§. 4. Διὰ τοῦ Κολόμβου ἐξηγέρθη νέον ἡρωϊκὸν πνεῦμα· ἅπαντες οἱ γενναῖοι καὶ θαρρόντες τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης ἄνδρες ἐξέπλευσαν πρὸς ἀνακαλύψεις. Τῷ ὄντι τίς ἤθελε νὰ μένῃ ἄργος, ὅτε ὑπῆρχεν ἀνοιγμένον τοσοῦτον εὐρὺ στάδιον εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ χρυσοῦ, τῆς δόξης καὶ τιμῆς; Ὁ σκληρωγωγημένος καὶ τολμηρὸς ΒΑΔΒΑΟΣ, ὑπερέβη μετ' ἀπιστεύτους δυσκολίας τὸν ὄρεινόν ἰσθμὸν τοῦ *Panamá* (1514), καὶ ἀνεκάλυψε τὸν εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Ὁ Πορτογάλος ΜΑΓΕΑ-

ΧΑΕΙΣ ἤλθε διὰ τῆς κατ' αὐτὸν ὀνομασθείσης ὁδοῦ εἰς τὸν εἰρηνικὸν Ὀκεανόν, ἔφθασε μετὰ τρομερωτάτας ὀδύνας πείνης εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ περιέπλευσεν οὕτω πρῶτος τὴν γῆν. (1515). Ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἀπέθανον βίαιον θάνατον, ἐκεῖνος μὲν ὑπὸ τοῦ φθονεροῦ διαδόχου του, οὗτος δὲ ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἐν τῇ κατεψυγμένῃ Ἀρκτῷ ἀπομεμακρυσμένη χώρα Λαβραδωρίς εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν Καθότων, πατρὸς καὶ υἱοῦ. — Τὸ σημαντικώτατον ὅμως συμβάν ἦτον ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἐκπόρθησις τοῦ ΜΕΞΙΚΟΥ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου ΚΟΡΤΗΣΙΟΥ (1520—21). Διότι ἐδῶ πλέον δὲν εἶχον νὰ κάμουν μὲ ἀγρίους, ἀλλὰ μὲ λαὸν, ὅστις κατῴκει ἐν πόλεσι, ἤσκει τέχνας καὶ ἐπιτηδεύματα, ἐνεδύετο βαμβάκινα ἐνδύματα καὶ ἔζη ἐν τακτικῇ πολιτείᾳ, μὲ βασιλέα, πλουσίους εὐγενεῖς καὶ ἰσχυρὸν ἱερατεῖον. Μεθ' 700 ἀνδρῶν Ἰσπανῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προστεθῆ ἐγγχώριοι τινες λαοὶ (οἱ Τλασκαλανοὶ) ὡς ἀσθενεῖς σύμμαχοι, ὑπέταξεν ὁ Κορτήσιος πολυπληθὲς ἔθνος, εἰς τὸ ὅποιον οὔτε πολεμικὴ ἀνδρεία οὔτε πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη ἔλειπεν, ἔλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ὑπερήφανον καὶ ἰσχυρὸν αὐτῶν βασιλέα *Μορτεζούμαν* ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ παλατιοῦ, καὶ ἐξεπόρθησε τὴν πρωτεύουσαν Μεξικόν, τὴν « Βενετίαν τοῦ δυτικοῦ Κόσμου ». Αἱ τρομεραὶ ἐνέργειαι τοῦ κεραυνοβολοῦντος πυροβολικοῦ, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἱππικὸν καὶ ἡ λάμψις τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν Εὐρωπαίων, ἐγέννησαν εἰς τοὺς ἐγγχωρίους τὴν ιδέαν, ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ εἶναι ἀνώτερα ὄντα, πρὸς τοὺς ὁποίους αὐτοὶ μὲ τὰς ἀσθενεῖς αὐτῶν δυνάμεις καὶ τὰ ἄθλια τῶν ὅπλα (ὁ σιδήρος ἦτον ἄγνωστος εἰς αὐτοὺς) δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν. Ἡρωϊκῶς δ' ὑπεράσπιζον οἱ Μεξικανοὶ τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ ἐλευθερίαν. Ἐπαναστατήσαντες δὲ ποτε μετ' ἀπελπισίας, ἐλιθοβόλησαν τὸν αἰχμάλωτον αὐτῶν βασιλέα, ὅστις ἦτον εὖνους καὶ πιστὸς εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ξένους νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς καιρὸν. Καὶ ὅμως ἀπετέλεσεν ὁ Κορτήσιος ἐνδόξως τὴν πολύμοχθον ἐπιχείρησιν, Ἐντὸς δύο ἐτῶν κατέκτητ

σε τὴν χώραν, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν ὑπὸ τοῦ νέου βασιλέως *Γουατεμουζίνου* ἡρωϊκῶς ὑπερασπιζομένην πρωτεύουσαν καὶ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν μυσαρὰν λατρείαν τοῦ *Χουϊτζιλοπόχτλη*, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσφάζοντο κατ' ἔτος ὡς θυσία χιλιάδες ἀνθρώπων· ἀλλ' ἐμποδίσθη ὑπὸ τῆς δυσπιστούσης κυβερνήσεως νὰ ιδρύσῃ νέαν τακτικὴν πολιτείαν. Προσεκλήθη δ' ὀπίσω, καὶ ἀπέθανε λησμονημένος ἐν Ἰσπανίᾳ τὸ ἔτος 1547. —

Μὲ ὀλιγώτερα ἀκόμη μέσα, ἢ ὅσα εἶχεν ὁ Κορτήσιος, κατέκτησαν τὴν χώραν τοῦ χρυσοῦ ΠΕΡΟΥΤΙΑΝ ὁ ΠΙΖΑΡΡΟΣ (1529—1535) καὶ Ἀλμάγρος, ἄνδρες μεγάλης μὲν εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρείας καὶ πνεύματος ἐπιχειρηματικοῦ, ἀλλὰ χωρὶς ἀγωγῆς καὶ ὠθούμενοι ὑπὸ ἰδιοτελείας καὶ χυδαίων παθῶν. Οἱ ὑπὸ τοῦ πλουσίου βασιλικοῦ γένους τῶν Ἰγκας κυριαρχούμενοι *Περουανοὶ* ἦσαν ἔθνος μορφωμένον, ἡπίου χαρακτῆρος, καὶ χωρὶς μὲν τῆς μυσαρᾶς εἰδωλολατρείας τῶν Μεξικανῶν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς πολεμικῆς αὐτῶν ἀνδρείας. Ἐρὶς δέ τις περὶ τοῦ θρόνου εἰς τὸν βασιλεύοντα οἶκον εὐκόλυνεν εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς τὴν κατὰκτησιν τῆς χώρας. Ἀφοῦ δ' ὁ σκληρὸς Πιζάρρος ἔγεινε διὰ προδοσίας κύριος τοῦ βασιλέως, καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερον ἀντὶ μεγάλης ποσότητος χρυαίου, διέταξε νὰ τὸν φονεύσωσιν, ὑπέταξε τὴν ὥραιαν καὶ πλουσίαν εἰς τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ χώραν, καὶ ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας *Λίμας* (1535). Μετ' ὀλίγον ὁμως διεφώνησαν ὁ Φραγκίσκος Πιζάρρος καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλμάγρον, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν *Χιλήν*, καὶ ἔστρεψαν τὰ ὅπλα αὐτῶν κατ' ἀλλήλων. Καὶ ἐνίκηθη μὲν καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ Ἀλμάγρος· ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκῆτως μετὰ στίφους συνωμοτῶν κατὰ τοῦ Φραγκίσκου Πιζάρρου, καὶ φονεύσας αὐτὸν (1540). Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐφονεύθη τὸ προσεχὲς ἔτος διὰ τοῦ ξίφους τοῦ δημίου, ὅτε ἠθέλησε νὰ σφετερισθῇ ἀδίκως τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου. Καὶ περιῆλθε μὲν ἡ χώρα διὰ τῆς ἀγρίας λύσεως τῶν Εὐρωπαίων εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀπωλείας· ἀλλὰ τότε ἔπεμψεν ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε΄, τὸν σοφὸν καὶ συνε-

τὸν ἱερέα, Πέτρον *Δελαγάσκαρ* ἑπαρχὸν εἰς τὴν Περουζίαν (1548). Οὗτος δ' ἐνίκησε τὰ στασιάσαντα στίφη, διέταξε νὰ ἀνασκολοπίσωσι τὸν τελευταῖον *Πιζάρρον*, καὶ διωργάνισεν ἔπειτα ἐκ νέου τὴν πολιτείαν.

§. 5. Ὅσον καὶ ἂν θαυμάζη τις τὴν ἡρωϊκὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔδειξαν οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὴν κατὰκτησιν τοῦ Νέου Κόσμου, δὲν δύναται ὁμῶς πάλιν νὰ μὴ μεμφοῖται τὴν σκληρότητα καὶ πλεονεξίαν, τὴν ὁποίαν ἤσκησαν μεταχειριζόμενοι ἀπανθρωπότητα τοὺς κατοίκους. Ὅ,τι διέφευγε τὸ ζῆφος, τὰς καταστρεπτικωτάτας ἐνεργείας τῆς πυρίτιδος καὶ τὰς πολλαπλασιασθείσας ἀρρώστιας, ἐφθείρετο ἀτυμπαθῶς διὰ καταθλιπτικωτάτων ἐργασιῶν. Οἱ Ἴνδοι ἔπρεπε νὰ ἐργάζωνται εἰς τὰς φυτείας τὰς ὁποίας οἱ κατακτηταὶ ἐφύτευον εἰς τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν· ὥφειλον νὰ σκάπτωσιν εἰς τὰ χρυσαυρυχεῖα καὶ ἀργυραυρυχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνωρύττοντο εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ νὰ φέρωσι βάρη, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν σῶμα δὲν ἐδύνατο νὰ ἀνθέξῃ. Εἰς μάτην ἐκήρυττον φιλάνθρωποι ἱερεῖς, οἵτινες ὡς *ιεραπόστολοι* ἐζήτουν νὰ διδάξωσι τοὺς ἀγρίους τὸν χριστιανισμόν, ἡπιότητα καὶ φιλανθρωπίαν — ἡ ἰδιοτέλεια ἐσκήληνε τὰς καρδίας τῶν Εὐρωπαίων, καὶ καθίστα αὐτοὺς κωφοὺς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου· καὶ ὅτε τέλος ὁ εὐγενὴς ἱερεὺς *Λασκάας* προέτρεψε νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς ἰσχυροτέρους *Μαύρους* τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν ἐπιμοχθοτάτην ἐργασίαν τῶν φυτειῶν, ὅπως ἀνακουφίσῃ τὴν τύχην τῶν Ἰνδῶν, ἐδόθη ἐκ τούτου ἀφορμὴ εἰς τὴν αἰσχυρὰν *σωματεμπορίαν*, ἣτις ἤνοιξε μεγάλην πληγὴν εἰς τὰ πλήθη τῶν Μαύρων· καὶ ταῦτα χωρὶς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατὰ μικρὸν ἐξολόθρευσιν τοῦ χαλκόχρου φύλου. — Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Νέου Κόσμου, καὶ ἡ εἰσαγωγὴ Ἀμερικανικῶν προϊόντων, εἶχεν εἰς τὰ ἦθη κατὰ τὸν τρόπον τοῦ ἐν Εὐρώπῃ βίου μεγάλα ἀποτελέσματα. Δὲν εἶναι τὰ ἐμπορεύματα τῶν ἀποικιῶν, καφφές, σάκχαρ, καπνὸς κτλ., τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἐπικρατοῦσιν, ἀναπόφευκτος ἀνάγκη; Τὰ γεώμηλα καὶ ὁποῖα ἤλθον ἐκείθεν, δὲν ἀποτελοῦσι τὸ οὐσιωδέστατον

στοιχείον τῆς τροφῆς τοῦ λαοῦ ; Ὅποῖαν ἐπιρροὴν δὲν ἔλαβεν ἡ πολλαπλασιασὶς τῶν πολυτίμων μετάλλων, τὰ ὅποια παρῆχον τὰ μεταλλωρυχεῖα τῆς Περούϊας καὶ τοῦ Μεξικοῦ, εἰς ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου καὶ τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων ; Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ Γεωλογία ἐπλουτίσθησαν τοσοῦτον, ὥστε ἔλαβον ἕκτοτε νέαν ὄλως μορφήν. — Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον ἔλαβε ἄλλην διεύθυνσιν ὥς μέχρι τοῦδε αἱ ἐμπορικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας, οὕτως ἔγειναν τώρα τὰ δυτικὰ κράτη ἡ Πορτογαλία, Ἰσπανία, αἱ Κάτω Χῶραι καὶ ὀλίγον μετέπειτα ἡ Ἀγγλία, τὸ κέντρον τῆς ἐπιμιξίας καὶ ἡ ἔδρα τοῦ πλούτου. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ δύο πρῶτα ἔθνη εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἐπεριόρισαν τὴν ἐμπορίαν, καὶ ἀπέκλεισαν τὰ ἄλλα ἔθνη ἀπὸ τὰς ἀποικίας αὐτῶν, ἡ ἀκμὴ αὐτῶν ὑπῆρξεν ὀλιγοχρόνιος.

2. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν.

§. 6. Τὴν 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἦτον ἡ Ἰταλία τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως· πολλοὶ περίβλεπτοι αὐλαὶ καὶ πλούσιαι πόλεις ἤριζον περὶ τῆς δόξης τοῦ νὰ προάγωσι τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Οἱ Μεδικοί ἐν Φλωρεντία καὶ πολλοὶ πάπαι ἠγόραζον χειρόγραφα καὶ ἵδρουν βιβλιοθήκας καὶ ἀκαδημίας· τὰ δὲ τυπογραφεῖα, ἅτινα ἐσυστήθησαν μετ' ὀλίγον ἀπανταχοῦ, συνέδραμον ἐπωφελῶς εἰς τὸν ζῆλον αὐτῶν. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἠσχολοῦντο ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν· ἀλλ' ὅτε μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ἔφυγον πολλοὶ Βυζαντινοὶ λόγιοι (Μαρουήλ Χρυσολωρᾶς, Θεόδωρος Γαζής, Ἰω. Λάσκαρις) εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἤρχίζον νὰ σπουδάζωσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν. Συνετάχθησαν λοιπὸν λεξικά καὶ γραμματικαί, σχόλια καὶ μεταφράσεις, εὐκόλυνον τὴν κατανόησιν τῶν παλαιῶν συγγραφέων· γινώσις δὲ τῆς κλασικῆς τῶν Ῥωμαίων φιλολογίας ἦτο τὸ γνώρισμα τοῦ πεπαιδευμένου. Τὰ προσεχέστατα δ' ἀποτελέσματα τῆς ἀκμῆς τῶν κλασικῶν

σπουδῶν ἦτον ἡ ἰδρυσις νέων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, πρῶτον μὲν ἐν Ἰταλίᾳ ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Εὐρώπης. Πρὸ πάντων δ' ἀνηγέρθησαν ἐν Γερμανίᾳ, ἥτις εὐρίσκετο πάντοτε εἰς ζωηράν πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐπιμιξίαν, πολ-
 λὰ *Πανεπιστήμια, Γυμνάσια καὶ ἐκπαιδευτήρια* παντὸς εἴδους, καὶ λόγιοι δὲ, καθὼς Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΕΥΧΑΙΝΟΣ ἐκ Φόρκης (Πφορτσεχέιμης) († 1522), ΕΡΑΣΜΟΣ Ο ΕΚ ΡΟΤΤΕΡΔΑ-
 ΜΗΣ († 1536) καὶ ΟΥΔΕΡΙΧΟΣ ΟΥΤΤΕΝΟΣ († 1523) ἤριζον πρὸς τοὺς μεγάλους Ἰταλοὺς κατὰ τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλ-
 ληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Καὶ οἱ μὲν φίλοι τῆς νέας παιδείας ὠνομάζοντο *ἀνθρωπισταὶ* (Hu-
 manistes)· οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτῶν, οἱ ἐμμένοντες εἰς τὴν σχο-
 λαστικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Μεσαιῶνος, πρὸ πάντων οἱ *Δομινι-
 κανοὶ*, ἔλαβον τὸ ἐπώνυμον τῶν *Σκοτιστῶν* (Obscurans). Οἱ ἀνθρωπισταὶ ὅλων τῶν χωρῶν ἦσαν ἠνωμένοι πρὸς ἀλλή-
 λους. Ἡ δὲ *Λατινικὴ γλῶσσα*, ἥτις ἦτο τότε ἡ κοινὴ γλῶσσα τῶν λογίων καὶ καλῆς μετασχόντων ἀγωγῆς, καὶ ζωηρά τις *ἐπιστολογραφία*, ἥτις ἐπέιχε τὸν τόπον τῶν σημερινῶν ἐφημε-
 ρίδων, εὐκόλυνον τὴν ἐπιμιξίαν. Ὁ ἀγὼν τῆς νέας παιδείας κατὰ τῶν Σκοτιστῶν, μὲ τὰ βάρβαρα αὐτῶν Λατινικά, ἐφθα-
 σεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω ἐπὶ τῆς ἔριδος, τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ὁ *Ρεύχλινος* πρὸς τοὺς *Δομινικανούς* τῆς *Κολωνίας*. Οὗτοι μὲν δηλ. ἤθελον νὰ καίωσιν ὅλα τὰ *Ἑβραϊκὰ βιβλία* τῶν μετὰ *Χριστὸν* χρόνων, ἐπεὶ δὲ ἐλέγετο ὅτι περιέχουσι βλασφημίας κα-
 τὰ τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ *Ρεύχλινος*, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκρά-
 τορος κριτῆς, ἀπεφάνθη ὅτι ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι ψευδής, καὶ ἀντεστάθη εἰς τὴν γνώμην καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Τοῦτου δ' ἔνεκα παρωργίσθησαν οἱ ἐν *Κολωνίᾳ* τόσον πολὺ, ὥστε κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς αἵρετικόν, ἔκαυσαν δημοσίᾳ (1514) ἐν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, καὶ κατέκριναν τὴν σπουδὴν τῆς *Ἑλληνικῆς καὶ Ἑβραϊκῆς γλώσσης*. Τοῦτο δ' ἠκολούθησε σφοδρὰ διὰ συγγραφῶν ἕρις, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ φίλοι τῆς παιδείας ἔλαβον τὸ μέρος τοῦ *Ρεύχλινου*, καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐνίκησε τελείαν νίκην. Ἀλλ' ὁ Πάπας ἀπηγόρευσε τέλος πάν-

των τὴν ἔριν· οἱ δ' ἐν Κολωνίᾳ κατεδικάσθησαν εἰς τὰ ἔξοδα τῆς δίκης, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔσπευδον τὴν πληρωμὴν, ὑπεχρέωσαν αὐτοὺς διὰ τῆς βίας *Φαγκέσκος* ὁ *Σικκίγγης*. ὑπὸ τῶν περιστοιχιζόντων δὲ τὸν Ρεύχλινον φίλων ἐξεδόθησαν αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Σκοτιστῶν, εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν ὁποίων λέγεται ὅτι εἰργάσθη μάλιστα *Οὐλερίχος* ὁ *Οὕτενος*. Ἐν αὐταῖς ἔζωγραφηθῇ πιστῶς μὲν, ἀλλὰ καὶ σατυρικῶ τῷ τρόπῳ ἡ τάσις καὶ ὅλη ἡ εὐήθεια καὶ αὐθάδεια τῶν Μοναχῶν μὲ τὰ ἴδια αὐτῶν ἄθλια λατινικά. Ὁ δ' Οὕτετος, εἷς τῶν γενναιοτάτων καὶ ἰσχυροτάτων ἀγωνιστῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας, ἀπέθανεν ἐξόριστος καὶ καταδιωγμένος ἐπὶ τῆς ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Ζυρίχης νήσου *Οὐφναύης* τὸ 36^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ (1523). Ἔρασμος δ' ὁ ἐκ *Ρότερδάμης*, βαθὺς γνώστης τῆς παλαιᾶς φιλολογίας, ἠγωνίσθη μεθ' ὅλων τῶν ὅπλων τῆς ἀστείότητος καὶ εὐφυΐας πρὸς τοὺς Σχολαστικοὺς καὶ Μοναχοὺς. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων δ' αὐτοῦ ἔργων σπουδαιότατα εἶναι τὸ σατυρικὸν βιβλίον «*Μωρίας ἐγκώμιον*» καὶ ἡ «*ἔκδοσις τῆς Νέας Διαθήκης*» εἰς τὸ πρωτότυπον Ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ Λατινικῆς μεταφράσεως καὶ παραφράσεως. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο φίλος τοῦ *Λουθήρου* καὶ *Οὐτζένου*, ἀλλὰ τέλος τοὺς ἄφησε, καὶ ἠγωνίσθη κατ' αὐτῶν συγγράφων διατριβὰς δριμυτάτας.

Β'. Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ.

Ι. Ἡ ἐν Γερμανίᾳ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

α.) Διδάκτωρ *Μαρτῖνος Λούθηρος*.

§. 7. Ἡ κραυγὴ, ὅτι διορθωτέα ἡ ἐκκλησία κατὰ τε τὴν κεφαλὴν αὐτῆς καὶ τὰ μέλη, ἡ ἠχήσασα τὴν 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης, δὲν εἰσηκούσθη παρὰ τῶν παπῶν καὶ αἱ μεγάλοι σύνοδοι τῆς ἐκκλησίας οὐδὲν ἔφερον ἀποτέλεσμα

(§. 93. 96. I. M.) ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀρνηθῆ τὴν ζητηθεῖσαν ἐλευθέραν καὶ ἀκούσιον ἀνακαίρισιν, καὶ οὐδεμίαν εἶχε δώσει προσοχὴν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ. Ἐκτοτε δὲ τὰ αἵσχη οὐδὲ κατ' ὀλίγον ἡλαττώθησαν. Ἡ αὐλὴ τῆς Ρώμης ἐλάβανε μεγάλας εἰσφορὰς ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἄλλων ἐπικρατειῶν. καὶ ὁ μὲν κατώτερος κληρὸς ἦτον ὀκνηρὸς, κακοήθης καὶ ἀμαθής, καὶ οὐδὲν ἢ μικρὸν μόνον μέρος ἔλαβεν εἰς τὴν νέαν παιδείαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς παραχθεῖσαν πρόοδον· ὁ δ' ἀνώτερος κληρὸς ἐζη βίον ὅλως κοσμικόν, εὗρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς τὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴν ἡγεμονικὴν πολυτέλειαν, καὶ παραδιδόμενος πολλάκις εἰς τὴν μελέτην τῶν ἔργων τῆς τέχνης, τῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας τῆς ἐθνικῆς ἀρχαιότητος, παρημέλει παντάπασιν τὴν μελέτην καὶ διδασκαλίαν τοῦ εὐαγγελίου. Μεγάλῃ δὲ δυσμένειᾳ ἐπεκράτει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν κληρὸν καθ' ὅλας τὰς τάξεις, καὶ ὁ ὀλίγον ἄγνός βίος τινῶν ἐκ τῶν παπῶν (§. 119, I. M.) ἐπενήργησεν οὐ μικρὸν πρὸς ἐπαύξεισιν τῆς δυσμενείας ταύτης. Σκάνδαλόν τι δὲ μόνον ἐχρειάζετο, ὅπως ἐνώσῃ τὰ πολλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διαφερόμενα μέλη εἰς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν. Καὶ τὸ σκάνδαλον τοῦτο ἔδωκε ΔΕΩΝ ὁ Ι'. ὡς ἐξῆς. Διὰ τὴν ἐπαρκεσὴ οὗτος εἰς τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ ἄλλων ἔργων τῆς τέχνης ἀναγκαῖα ἔξοδα, ἐπώλει (1517) διὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς *Μογουντίας* Ἀλβέρτου *συγχωρητήρια*, ἐν οἷς ἐβεβαιούτο εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἢ συγχώρησις τῶν ἁμαρτιῶν, ἢ ἐπανάκτησις τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ἐλευθέρωσις ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Ὁ δ' Ἀλβέρτος λαμβάνων τὸ ἥμισυ τοῦ κέρδους μετεχειρίσθη πρὸς τοῦτο ἐν Σαξονίᾳ τὸν Δομινικανὸν *Τεζέλορ*, ὅστις ἐπεχείρησε τὸ ἔργον τοσοῦτον προπετῶς, ὥστε ὁ Αὐγουστῖνος μοναχὸς διδάκτωρ ΜΑΡΙΝΟΣ ΛΟΥΘΗΡΟΣ βλέπων κινδυνεύουσαν ἐκ τούτου τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ δύναμιν τῆς ἐξομολογήσεως, ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τιχοκλήσῃ δημοσίᾳ τὴν παραμονὴν τῶν ἁγίων πάντων 1517, εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς Βιττεμβέργης, 95

θέσεις, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ δώσῃ εἰς πάντας περὶ αὐτῶν λόγον. Ἐν ταύταις δὲ κατεπολέμει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀφέσεως χωρὶς μετανοίας, καὶ ἠρνεῖτο εἰς τὸν πάπαν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ διδῇ εἰς ἄλλους παρὰ τοὺς μεταμεληθέντας τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν· ἡ ἀφesis, ἔλεγε, δύναται μόνον ἀπὸ τὰς τιμωρίας τῆς ἐκκλησίας νὰ ἐλευθερώσῃ, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ δωρήσῃ τὴν Χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐδειξε δὲ προσέτι τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ψευδοῦς καὶ πρὸς τὸ φαινόμενον ἐξομολογήσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τῆς πίστεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθοῦς πίστεως, μεταξὺ τῆς νεκρᾶς ψευδευλαθείας καὶ τῶν ἀληθῶς καλῶν ἔργων.

§. 8. Ὁ *Μαρτίνος Λούθηρος* ἐγεννήθη τῇ 10 Νοεμβρίου 1483. Προωρισμένος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐντίμου μεταλλευτοῦ ἐν Μοίρα, νὰ σπουδάσῃ, εἶχεν ἐγκολπωθῇ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐν Ἐρφούρτῳ τὴν Νομικὴν ἐπιστήμην, ὅτε περιδεὴς μέριμνα περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὁ αἰφνίδιος θάνατος φίλου τινὸς καὶ κίνδυνος τῆς ἰδίας ζωῆς ἐν μέσῳ βροντῶν καὶ κεραυνῶν, παρώρμησεν αὐτὸν νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐγκλεισίν του εἰς μοναστήριον. Μίαν φορὰν ἀκόμη ὑψώθη μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ εἰς τὴν εὐθυμον ὥδην, τὴν κρούσιν τῆς κιθάρας καὶ τὸν οἶνον, καὶ ἔπειτα ἐκλείσθη εἰς τι σιωπηλὸν κελλίον τοῦ ἐν Ἐρφούρτῳ Μοναστηρίου τῶν Αὐγουστίνων. Ἐνταῦθα δ' ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς ὅλα τὰ χρέη καὶ τὰς ὑπηρεσίας ἐπαίτου Μοναχοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ νὰ θεραπεύσῃ τὴν βαρυθυμίαν αὐτοῦ καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς του. Πρῶτον δ' ὅτε ἐφθασεν εἰς τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐχὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πίστεως γίνεται ἐν Χριστῷ μακάριος, εὗρεν ἡ καρδιά αὐτοῦ ἡσυχίαν. Συστηθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ προεστῶτος τοῦ τάγματος Σταυπίτσου, προσεκλήθη τὸ 1508 εἰς Βιττεμβέργην, ὅπως διδάσκη εἰς τὸ νεωστὶ ὑπὸ Φριδερίκου τοῦ Σοφοῦ ἐγκαθιδρυθὲν Πανεπιστήμιον. Μετὰ μεγάλης δ' ἐπιμελείας ἐξετέλει τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς διδασκάλου, ἱεροκήρυκος καὶ πνευματικοῦ, ὅτε προσεκάλεσαν αὐτὸν νῦν αἱ περιστάσεις εἰς μεγαλύτερον κύκλον ἐνεργείας.

§. 9. Τὴν τολμὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι βαθύ θρησκευτικὸν πνεῦμα, ἡτπάσθησαν μεγάλως καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ προσεκληθῆ ν' ἀπολογηθῇ ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ τῇ συνεργείᾳ τοῦ εὐνοοῦντος τὸν θρησκευτικὸν μεταρρυθμιστὴν Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας ἐδέχθη ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Πάπα Καίετανος νὰ ἀκροασθῇ αὐτὸν ἐν Αὐγούστη (Ὀκτ. 1518). Προμηθευθεὶς λοιπὸν ἐπιστολάς, ἀσφαλιζούσας αὐτῷ τὴν ζωὴν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, ἐφάνη ὁ Λούθηρος ἐν ταπεινῷ σχήματι εἰς τὴν Αὐγούστην, ἔνθα ὁ ὑπερήφανος Δομινικανὸς ἐνόμιζεν, ὅτι ἤθελε καταβάλλει τὸν ταπεινὸν μοναχὸν μὲ τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ σοφίαν· ἀλλ' ὁ Λούθηρος ἔδειξε περισσοτέραν βεθούνοϊαν καὶ πολυμάθειάν, ἢ ὅσην ἐπίστευεν ἐκεῖνος. Μετὰ βραχεῖαν δὲ συζήτησιν διέταξεν αὐτὸν ὁ Καίετανος νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ νὰ μὴ φανῇ πλέον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ μέχρι οὗ παλινωδῇ. Ποιήσας δ' ὁ Λούθηρος ἔφρυσιν εἰς τὸν Πάπαν, κάλλιον πληροφοροῦμενον, ἔφυγε διὰ νυκτὸς μὲ μεγάλην ταχύτητα ἐκ τῆς Αὐγούστης. Εἰς μάτην ἐζήτησεν ὁ Καίετανος παρὰ τοῦ Ἐκλέκτορος νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ῥώμην τὸν αὐθάδῃ μοναχὸν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐξορίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τὰ κράτη του. Ὁ Φριδερίκος ἀπεκρίθη, ὅτι τῷ φαίνεται δικαία ἡ ἀξίωσις τοῦ Λουθήρου, τοῦ νὰ δικασθῇ ἐνώπιον οὐδετέρου δικαστηρίου. Αὕτη δ' ἡ προστασία ἦτο διὰ τὸν Λούθηρον τόσον μᾶλλον σπουδαιότερα, ὅσον ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ μέχρι οὗ συμφωνήσωσιν οἱ ἡγεμόνες περὶ νέας ἐκλογῆς (Ἰαν. 1519). Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ πάπας ἤθελε νὰ ἔχῃ ἐπὶ ῥοὴν εἰς ταύτην τὴν ἐκλογὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐζήτην νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του τὸν Ἐκλέκτορα (τῆς Σαξονίας). Ἐπεμψε δὲ τὸν πρῶτον αὐτοῦ καρδινῆλιον Μιλτίτσιο, εὐγενῇ ἐκ Σαξονίας ἐπιδέξιον, μετὰ χρυσοῦ ῥόδου εἰς τὴν Βιττεμβέργην. Οὗτος δ' ὥφειλε προσέτι νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Λούθηρον τοῦ νὰ προχωρήσῃ περισσότερον ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ Λούθηρος ὑπεσχέθη ὅτι ἤθελε σιωπῆσαι, ἂν ἔμελλε νὰ παύσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ἐμπό-

ριον τῶν συγχωροχαρτίων, καὶ ἐπιβληθῇ σιωπὴ εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· καὶ διὰ τὴν δειξῇ τὴν εἰλικρίνειάν του, ἐξέδωκε σύγγραμμά τι, ἐν ᾧ ἀπῆται παρὰ παντὸς ὑπακοὴν καὶ σέβας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, καὶ ἐβεβαίωσεν τὸν πάπαν ἐν μετριοφρονίᾳ ἐπιστολῇ, ὅτι οὐδέποτε προέθετο σκοπὸν νὰ προσβάλλῃ τὰ προνόμια τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης.

§. 10. Ἀλλ' ἡ ἐλπισθεῖσα συνδιαλλαγὴ δὲν ἔλαβε χώραν. Ὁ Ἰωάννης δηλ. Ἐκκιος, καθηγητὴς ἐν Ἰγγολστάδῃ, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὰς συζητήσεις, διεξήγαγεν ἐν *Λειψία ἀμφισβήτησιν* τινα πρὸς τὸν Λουθήρου (Ἰουν. 1519). Ἐν ταύτῃ δὲ διίσχυρίσθη ὁ Λουθερος εἰς τὸν βρασμὸν τῆς ἐριδος, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας οὐχὶ κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ κατ' ἀνθρώπινον διάταξιν μεταγενεστέρων αἰώνων, καὶ ἡμφισβήτηται τὸ περὶ τοῦ ἀναμαρτήτου τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων δόγμα. Ὅθεν παροργισθεὶς διὰ τὴν τόλμην ταύτην, συνέγραψεν εὐθύς ὁ Ἐκκιος πολυμαθεὶς βιβλίον, ἐν ᾧ ἐξήτει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ παπικὴ ἀρχὴ προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ Πέτρου, καὶ ἐπομένως εἶναι θεία διάταξις. Μὲ τὸ βιβλίον δὲ τοῦτο ἔσπευσεν ὁ Ἐκκιος πρὸς τὴν Ῥώμην (16 Ἰουν. 1520), καὶ ἐνήργησε νὰ ἐκδοθῇ παπικὸν διάταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον κατεκρίνοντο ὡς αἰρετικοὶ αἱ πλεῖστοι θέσεις τοῦ Λουθήρου, τὰ συγγράμματα αὐτοῦ κατεδικάζοντο νὰ ριφθῶσιν εἰς τὸ πῦρ, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀνεθεματίζετο, ἂν δὲν ἀνεκάλει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐντὸς 60 ἡμερῶν. Ἡ πράξις αὕτη τῆς Ῥωμαικῆς αὐλῆς, ἥτις ἐρειδομένη ἐπὶ κατηγορίας ἀντιπάλου κατεδικάζει τὸν Γερμανὸν ἀναμορφωτὴν, χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τοῦλάχιστον τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, ἀπεδοκιμάσθη καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν. Ὅθεν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἐκκίου γνωστοποιηθὲν ἀναθεματιστικὸν τοῦ πάπα διάταγμα ὀλίγον ἐνήργησεν ἐν Κολωνίᾳ μόνον, Μογουντία καὶ Λοιθανίῳ ἐξετέλεσαν τὴν διαταχθεῖσαν πυρπόλησιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λουθήρου, ἐν Σαξονίᾳ ὅμως οὐδ' ἠνοίχθη παντάπασιν τὸ διάταγμα. Πολὺ δὲ μεγαλητέραν ἐντύπωσιν ἔκαμαν τὰ μικρὰ μὲν, ἀλλὰ νευρώδη συγγράμματα τοῦ Λουθήρου « πρὸς τοὺς

εὐγενεῖς Χριστιανοὺς τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους » καὶ « περὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας καὶ Χριστιανικῆς ἐλευθερίας », ἔνθα ἀπεκάλυπτε μετὰ μεγίστης παρρησίας τὰς καταχρήσεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς ὑπαρχούσης ἐκκλησίας, καὶ ἀπῆτει τὴν κατάπαυσιν αὐτῶν. Ἐνθαρρύνει δ' ὑπὸ τοῦ ἐν-
θουσιασμοῦ, μεθ' οὗ ἔγειναν δεκτὰ τὰ συγγράμματα ταῦτα, καὶ ὑπὸ τῆς πρὸς ἐλευθερίαν προσκλήσεως, ἣτις ἀντήχησε καθ' ἅπαντας τοὺς νομοὺς τῆς Γερμανίας, ἐτόλμησε νῦν ὁ Λούθηρος βῆμα, ὅπερ ἐχώρισεν αὐτὸν δι' ἀνυπερβλήτου χάσματος ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Ἀκολουθοῦμενος δηλ. ὑφ' ὅλων τῶν φοιτητῶν, ἦλθεν ἔμπροσθεν τῆς Πύλης τοῦ Ἐλστέρου ἐν Βιττεμβέργῃ, καὶ ἔρριψεν ἐκεῖ τὸ ἀναθεματιστικὸν τοῦ πάπα διάταγμα μετὰ τοῦ κατονικοῦ δικαίου εἰς τὰς φλόγας (10 Δεκεμ. 1510).

§. 11. Ἐν τούτοις εἶχεν ἐκλεχθῇ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ ἑγγονος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ Βουργουνδίας (§. 123 Ἱ. Μ.), ΚΑΡΟΛΟΣ Ε', καὶ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ἔμελλε νὰ ᾔηται ἡ διάλυσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν φιλονεικιῶν. Ὅθεν συνεκάλεσε ΔΙΑΙΤΑΝ ΕἰΣ ΒΟΡΜΑΤΙΑΝ (Ἀπρίλ. 1521), καὶ διέταξε νὰ προσκαλέσῃ τὸν Λούθηρον, ἐγγχειρίζοντες εἰς αὐτὸν ἑγγραφα περὶ τῆς κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ἀσφαλείας. Ὅχι χωρὶς φόβου, μήπως ὑποστῇ τὴν τύχην τοῦ Οὐσσου (§. 93. Ἱ. Μ.), ἀλλὰ καὶ πλήρης πεποιθήσεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀνδρείας, ἔφθασεν ἐν μέσῳ πολλοῦ ὑπὸ συμπαθείας συρρέουσantos λαοῦ εἰς Βορματίαν. Ἡ λαμπρὰ συνέλευσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ πάπα (Ἀλεάνδρου), ἦσαν παρόντες πολλοὶ ἡγεμόνες, εὐγενεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, ἐτάραξε κατ' ἀρχάς αὐτόν. Προσκληθεὶς δὲ νὰ παλινωδῇσῃ, ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῇ μέχρι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας. Παρουσιασθεὶς δ' ἐκ δευτέρου ἀνέλαθεν ὅλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τόλμην. Ὁμολογήσεν ἑαυτὸν ἐλευθέρως καὶ παρρησίᾳ συγγραφέα τῶν συγγραμμάτων, τὰ ὅποια τῷ ἔδειξαν, καὶ ἠρνήθη νὰ παλινωδῇσῃ, εἰπὼν ταύτας τὰς λέξεις « ἐν ὧν δὲν ἐξελεγχθῶ ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὅτι πλανῶμαι, δὲν δύναμαι, οὔτε θέλω νὰ παλινωδῇσω, διότι ἡ συνείδησίς μου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ λόγου

γού τοῦ Θεοῦ » καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἐπιφώνησιν· « Ταῦτα φρονῶ, δὲν δύναμαι νὰ φρονῶ ἄλλως, ὁ Θεὸς νὰ μὲ βοηθήσῃ! Ἀμήν! » Πᾶσα δὲ δοκιμὴ νὰ πείσωσιν αὐτὸν, ὅπως ἀποφανθῇ ἡπιώτερον, ἀπέτυχεν· δὲν ἐτόλμησαν δὲ νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν βίαν. Κατόπιν ὁ Λούθηρος ἀνεχώρησεν ἀκινδύνως· πολλοὶ δ' ἡγεμόνες καὶ μέλη τῶν τάξεων ἔπραξαν τὸ αὐτό. Τότε δὲ πρῶτον ἀνεκηρύχθη κατὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἡ αὐτοκρατορικὴ προγραφή, καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὰς φλόγας τὰ συγγράμματα αὐτοῦ (26 Μαΐ). Κάρολος δ' ὁ Ε', πιστὸς νῦν σύμμαχος τοῦ πάπα, εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς αἵρετικούς. — Ἀλλ' ὁ Λούθηρος ἦτον ἤδη ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐνῶ δηλ. ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα του, διέταξεν ὁ ἐκλέκτωρ Φριδερίκος νὰ τὸν πιάσωσιν ἀπροσδοκῆτως καὶ νὰ τὸν κρατήσωσιν, ὡς ἱππότην Γεώργιον, αἰχμάλωτον εἰς τὸ ΒΑΡΤΒΟΥΡΓΟΝ. Ἐνταῦθα δ' ἔζησεν ἐν σχεδὸν ἔτος, θρηνούμενος κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ, μέχρις οὗ μικρά τινα τολμηρὰ συγγραμμάτια καὶ ἐν μετὰ χολῆς γεγραμμένον γράμμα κατὰ τοῦ ἐκ Μογγουντίας Ἀλβέρτου, ὅστις ἐπώλει ἐκ νέου συγχωρητήρια, ἐδεδείχθησαν αὐτοῦς ὅτι ζῇ ἀκόμη καὶ ἐργάζεται. Ὁ δ' ἐκλέκτωρ Ἀλβέρτος ἐσωφρονίσθη, καὶ ἔπαυσε τὸ ἐμπόριον.

§. 12. Ἐν ᾧ δ' ὁ Λούθηρος ἔζη ἐν Βαρτβούργῳ ζῶν ἐνεργητικὴν μὲν, ἀλλὰ καταθλιβομένην ὑπὸ ἀρρώστιας καὶ βαρυθυμίας, ἐγένοντο ἐν Βιττεμβέργῃ ταραχώδη τινὰ κινήματα, πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν ἀπήντησεν ἀρκετὰ δραστηρίως ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλειρηνικὸς ἐκλέκτωρ. Ὁ διδάκτωρ Καρολοστάδος, ἀνὴρ ἀσάφης καὶ εὐμετάβλητος εἰς τὰς δοξασίας αὐτοῦ, κατήργησε τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, προσέφερεν εἰς τοὺς λαϊκοὺς τὴν ἁγίαν μετάδοσιν, καὶ κατεφέρετο κατὰ εἰκόνων καὶ τελετῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ προσετέθησαν εἰς αὐτὸν οἱ καλούμενοι Ζβικαύιοι Προφῆται, ἄνδρες χωρὶς παιδείαν καὶ κυριευόμενοι ὑπὸ θρησκομανικῶν αἰσθημάτων, οἵτινες ὠμίουν κατὰ τοῦ βαπτίσματος τῶν παιδων, διότι μυστήριον ἄνευ πίστεως δὲν ἔχει κάμμιαν ἐπενέργειαν, ἐπέμενον εἰς τὴν ἀναβάπτισιν τῶν ἡλικιωθέντων (ᾧθεν Ἀναβαπτισταί), καὶ ἐπίστευον εἰς ἀμέσους θείας ἐμπνεύσεις. Εἷς τινὰς δ' ἐκκλησίας καὶ καθηρέθησαν αἱ εἰκόνες καὶ

ιεραὶ στολαί, μοναχοὶ ἔφυγον ἀπὸ τὰ μοναστήρια καὶ
ταραχὴ ἐκυρίευσεν τὰ πνεύματα. Τότε ὁ Λούθηρος δὲν ἠδύνατο
πλέον νὰ ἡσυχάσῃ ἐν Βαρτθούργῳ. Ἐσπευσεν εἰς τὴν Βιττεμ-
βέργην, ἐκήρυξεν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα καθ' ἡμέραν ἀπὸ τοῦ ἁμ-
βωνος κατὰ τῶν ἀπερισκέπτων καὶ ἐπιβλαβῶν νεωτερισμῶν,
ἀπέκρουσε τοὺς θρησκομανεῖς Ζδικαύτους, καὶ ἔπεισε τὰ πνεύ-
ματα νὰ ἀφῆσται νὰ ἀναπτυχθῇ ἡσύχω· ἡ θρησκευτικὴ μεταρ-
ρύθμισις (Μαρτ. 1522). — Ἡ Βιττεμβέργη ἔγεινε νῦν τὸ κέν-
τρον τῆς Γερμανικῆς παιδείας. Ἐνταῦθα δ' εἰργάσθη μετὰ τοῦ
Λουθήρου ὁ ἐκ Βρεττένου Φίλιππος ΜΕΛΑΨΘΩΝ, ὅστις εἰκο-
σαετῆς ἤδη νέος εἶχεν ἀνερευνήσει ὅλα τὰ βᾶθη τῆς ἐπιστή-
μης, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν τὰ scho-
λεῖα καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Σαξονίας. Καὶ τοῦ μὲν Λουθήρου ἡ
σφοδρὰ καὶ ἀκατάσχετος δύναμις ἦτο πλασμένη διὰ νὰ κρη-
μνίζῃ, τοῦ δὲ Μελάγχθωνος ἡ ἡπία καὶ ἐνδοτικὴ φύσις ἦτον
ἐπιτηδεῖα νὰ ἐποικοδομῇ· καὶ καθὼς ὁ Μελάγχθων, ὁ μέγας
κάτοχος καὶ προβιβαστὴς τῶν σπουδῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐζή-
τει νὰ θεμελιώσῃ ἐπιστημονικῶς μὲ πολυμαθῇ Λατινικὰ συγ-
γράμματα τὴν νέαν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν, οὕτως ἀνέ-
κτησεν ὁ Λούθηρος διὰ τῶν Γερμανικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων
καὶ ᾠσμάτων, μάλιστα διὰ τῆς μεταφράσεως τῆς Ἀγίας
Γραφῆς, τὰς καρδίας τοῦ λαοῦ. Αὕτη δ' ἡ ἐν Βαρτθούργῳ μὲν
ἀρξάμενη, ἐν Βιττεμβέργῃ δὲ μεθ' ὤριμον μετὰ τῶν φίλων σύ-
σκεψιν ἐπιτελεσθεῖσα Λουθηρανὴ Βίβλος ἐφάνη τελεία τὸ
ἔτος 1534, ἀριστούργημα τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καὶ τοῦ
Γερμανικοῦ πνεύματος.

§. 13. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ νέα διδασκαλία ὑπερέβη τὰ
ὅρια τῆς χώρας τῶν Σαξόνων. Ἐκτὸς τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Σα-
ξονίας, ἐπροστάτευε μετὰ μεγάλου ζήλου τὸ εὐαγγέλιον ὁ δρα-
στήριος μάλιστα Λανδγράφις τῆς Ἑσσης Φίλιππος, ὅστις
ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μαρβούργου.
Ἀλλὰ πρὸ πάντων διεκρίνετο διὰ τὸν ζῆλον αὐτῆς ἡ λογία
ὁμὰς τῶν πολιτῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν πόλεων. Πολλάκις
ἀνέκρουεν ἅφ' ἑαυτῆς ἡ συναθροισμένη κοινότης ψαλμόν τινα ἢ
νέον τι ἐκκλησιαστικὸν ᾄσμα, καὶ ἔδιδεν οὕτως ἀφορμὴν πρὸς

κατάργησιν τῆς λειτουργίας. Ὅπου δ' ἔκλειον εἰς τὸν εὐαγγελικῶς φρονούντα λαὸν τῆς ἐκκλησίας, ἐπήγαιεν οὗτος νὰ προσευχηθῇ εἰς τὸ ὑπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ λειμῶνας· καὶ ὅπου τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐλατήρια δὲν ἐνέργουν ἀρκετὰ ἰσχυρῶς ἐβοήθει ἡ ἐλπίς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ τῶν κοσμικῶν προνομίων. Ἄπαντα δὲ ἡ Γερμανία ἐφαίνετο ὅτι ἀναστρέφεται διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνακινήσεως, καὶ ὅτι γεννᾶται νέα ἀπὸ τῆς Ρώμης ἀνεξάρτητος καὶ ἐθνικὴ ἐκκλησία. Ἀλλ' ὁ πάπας κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς *Αὐστρίας Φερδινάνδου*, τοὺς δούκας τῆς *Βαυαρίας*, καὶ πολλοὺς ἐπισκόπους τῆς νοτείου Γερμανίας εἰς τὴν *συμμαχίαν* τῆς *Ρατισβόρνης* (1524), ἐν ᾗ ὑπεσχέθησαν νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως καὶ νὰ διώκωσι τὸν νεωτερισμὸν τῆς Βιτεμβέργης ἀπὸ τῶν χωρῶν αὐτῶν. Οὕτως ἐσπάρη τὸ σπέρμα τοῦ λαοφθόρου χωρισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν ἀκριβῶς εἰς τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ ἔθνους ἦτον ὁ ὅρος πρὸς ὃν ἔτεινον τὰ εὐγενέστατα αὐτοῦ πνεύματα.

Β'). Ὁ πόλεμος τῶν χωρικῶν (1525).

§. 14. Ἡ κοινὴ πρὸς ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν πρόσκλησις, ἥτις ἀντήχησεν ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Λουθήρου καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἐνέπλησε τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν τῆς ἐλπίδος τοῦ ν' ἀνακουφίσωσι δι' ἰδίας ἀμύνης τὴν τύχην αὐτῶν. Οὕτως ἀνεφύη ὁ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν φαίνεται, ὅτι φιλοπάτριδες ἄνδρες, οἷος ὁ *Σικκίγγενος* καὶ *Οὐττερος*, εἶχον σκοπὸν νὰ γείνωσιν ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος, καὶ νὰ διαπράξωσι μὲ τὸ ξίφος τὴν ἀνάπλασιν τῆς Γερμανίας εἰς τε τὸ πολίτευμα καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ *Σικκίγγενου* (1523) κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ πύργου αὐτοῦ *Λανδστούλου* καὶ ἡ φυγὴ τοῦ *Οὐττένου* ἐβράδυναν τὴν ἐκρηξίν, καὶ ἀνέτρεψαν τὰ σχέδια τοῦ κινήματος. Οἱ δ' ἐνθουσιαστικοὶ λόγοι τοῦ φυγάδος ἀναβαπτιστοῦ ΘΩΜΑ ΜΥΝΖΕΡΟΥ, ὅστις ἐδημηγόρει περὶ τῆς καταπαύσεως πάσης πνευματικῆς καὶ κοσμικῆς βίας καὶ περὶ τῆς ἰδρύσεως οὐρανίου βασιλείας, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἤθελον εἶσθαι ἴσοι

καὶ πᾶσα διαφορὰ μεταξύ πτωχοῦ καὶ πλουσίου, εὐγενοῦς καὶ ταπεινοῦ, ἤθελεν ἐκλείψει, ἀναψαν τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνακινή-
θέντων χωρικῶν. Δὲν ἐχρειάσθη δὲ πολὺς καιρὸς, ὅπως συνα-
θροισθῇ ὅλος ὁ λαὸς ἀπὸ τῆς Βοδαμικῆς λίμνης μέχρι τοῦ
Δρεϊσάμου περὶ τὸν *Ἰωάννην Μύλλερρον Βουλευεμβάχειον*,
ἄλλοτε στρατιώτην. Μετ' ἐρυθροῦ μανθίου καὶ ἐρυθρᾶς τιά-
ρας περισφέρετο οὗτος ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀκολουθούμε-
νος ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ· ἄπισθεν δ' αὐτοῦ ἐσύρετο ἐπὶ
ἄρματός κεκοσμημένου μὲ φύλλα καὶ ταινίας ἡ ἐπαναστατι-
κὴ σημαία τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐφερον δὲ μεθ' ἐαυτῶν δώδεκα ἄρθρα,
εἰς τὰ ὅποια ἦσαν ἔτοιμοι νὰ δώσωσιν ἰσχὺν μὲ τὸ ξίφος.
Δι' αὐτῶν δ' ἐζήτουν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κυνηγίου, τῆς
ἀλιείας, τῆς ξυλείας κτλ., κατάργησιν τῆς δουλοπαροι-
κίας, τῶν ἀγγαρειῶν καὶ τῶν δεκάτων, τὸ δικαίωμα τοῦ
ἐκλέγειν τοὺς κληρικοὺς αὐτῶν, καὶ τὴν ἐλευθεράν διδασχὴν
τοῦ Εὐαγγελίου. — Τὸ παράδειγμα δ' αὐτῶν ἠκολούθησαν
μετ' ὀλίγον καὶ οἱ ἐν *Ὀδεμβάλδῃ*, καὶ οἱ παρὰ τὸν Νίκρον καὶ
ἐν Φραγκονίᾳ οἰκοῦντες χωρικοὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ρίψοκιν-
δύνου πανδοχέως *Γεωργίου Μετσλέρου*. Ἠνάγκασαν δὲ τοὺς
κόμητας τοῦ Ὀλαχίου (Χοχενλοχείου), τοῦ Λαιβενστεϊνίου Βερ-
θεϊμου, τῆς Γεμμίγγης, τὸν προϊστάμενον τοῦ Γερμανικοῦ τάγ-
ματος ἐν Μεργενθεμίρ καὶ ἄλλους, νὰ παραδεχθῶσι τὰ ἄρθρα
καὶ νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν τὰ ζητηθέν-
τα δικαιώματα· ὁ δὲ τολμῶν νὰ ἀντισταθῇ ἀπέθνησκε
θάνατον ἐπώδυνον, ὥς ὁ κόμης τῆς *Βεϊρσβέργης Ἐλφεν-
στεϊνός*. Κόπτοντες δὲ καὶ καίοντες διήρχοντο τὴν χώραν,
κατέστρεφον μοναστήρια καὶ φρούρια, καὶ ἐξεδίκουντο φονεύον-
τες τοὺς καταθλιπτάς καὶ ἐχθροὺς αὐτῶν. Ὁδηγούμενοι δ'
ὑπὸ ἀνδρείων ἵπποτῶν, ὥς τοῦ *Φλωριανοῦ Γεϊέρου*, καὶ
τοῦ *Γοιτσίου Βερλιχιγγένου*, τοῦ σιδηρᾶν ἔχοντος τὴν χει-
ρα, ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ *Βυρτσβουργικόν*, ἐνῷ ἄλλα στίφη
ἐρήμοναν τὰς *Βαδικὰς* χώρας. Μετ' ὀλίγον δὲ διεδόθη ἡ
ἐπανάστασις καθ' ὅλην τὴν Σουεβίαν, Φραγκονίαν, Ἀλσα-
τίαν καὶ τὰς παραρρήνιους χώρας. Οἱ δὲ πνευματικοὶ καὶ
κροσμικοὶ ἡγεμόνες κατέστησαν εἰς δεινὸν τρόπον καὶ ἐνέδω-

καν κατὰ τι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἐπαναστάντων χωρικῶν. Ἐν *Θουριγγία* ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸ *Ἐρκύνιον* δάσος (Χάρτσον) ἡ ἐπανάστασις ἦτο θρησκευτικοῦ μᾶλλον εἵδους. Ἐν *Μυλχώσει* ἀπέκτησεν ὁ *Θωμάς Μύνζελος* μεγάλην ὑπόληψιν, καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου. Ἀπεδοκίμαζε δὲ τὰς μετριοπαθεῖς δοξασίας τοῦ Λουθήρου, περιεζώσθη τὸ «ξίφος τοῦ Γεδεὼν» καὶ ἤθελε νὰ θεμελιώσῃ θεῖον κράτος, ἐν ᾧ πάντα τὰ μέλη ἤθελον εἶσθαι ἐλεύθερα καὶ ἴσα. Ὅθεν παροξυνθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ κηρύκων κατέστρεφεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ἀγρίᾳ αὐτοῦ μανίᾳ ἀνάκτορα, μοναστήρια καὶ μνημεῖα τοῦ παρελθόντος.

§. 15. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὅτε ἡ ἐπανάστασις δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβει μορφήν τοσοῦτον ἀπειλητικὴν, συνεβούλευεν ὁ Λούθηρος νὰ εἰρηνεύσωσι· ἐπέπληττε τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἄρχοντας διὰ τὰς σκληρότητας καὶ βιαιοπραγίας, καὶ ἀπέτρεπε συγχρόνως τοὺς χωρικοὺς ἀπὸ τῶν ἀνταρσιῶν. Ἀλλ' ὅτε ὁ κίνδυνος ἐπηυξήθη, ἐκκλησιαστικὰ δὲ καὶ κοσμικὰ ἀνemίχθησαν καὶ ἀνεφάνησαν οἱ «μικαφόνοι καὶ ταραξίαι προφῆται», ἐξέδωκε σύγγραμμα σφοδρὸν «κατὰ τῶν *Ληστροικῶν* καὶ *μικαφόρων* *χωρικῶν*», ἐν ᾧ προέτρεπε τοὺς ἄρχοντας νὰ κτυπήσωσιν αὐτοὺς μὲ τὸ ξίφος, καὶ νὰ μὴ δεῖξωσι κἀμμίαν συμπάθειαν. Τότε δ' ἐστράτευσαν πανταχόθεν ἡγεμόνες καὶ ἱππῶται ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς *Σαξωνίας* *Ἰωάννης* ὁ *Ασπυρογράφος* τῆς Ἑσσης *Φίλιππος* κλ. ἐξώρμησαν κατὰ τῆς *Θουριγγίας*, καὶ ἐνίκησαν εὐκόλως διὰ τοῦ πυροβολικοῦ αὐτῶν τὸν *Θωμᾶν Μύνζερν* καὶ τοὺς κακῶς ὠπλισμένους χωρικοὺς αὐτοῦ. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς *Μυλχώσης* ἐστήθη τὸ ἱκρίωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὔρεν ὁ «προφήτης» τῆς *Θουριγγίας* μετὰ τρομερὰς βασάνους τὸ αἵματηρὸν αὐτοῦ τέλος (Μαΐ. 1525). — Ἐν *Σουεβία* δὲ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν ὁ κόμης τοῦ *Βαλδβούργου* *Τρουξέσσος*, ἀρχηγὸς τῆς *Σουεβικῆς* *συμμαχίας*, καὶ ἐστράτευσεν ἔπειτα, ἐνωθεὶς μὲ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ *Παλατινάτου* καὶ τὸν φιλοπόλεμον ἀρχιεπίσκοπον τῶν *Τρεῦν* (*Trier*), κατὰ τῶν *Φραγκωνικῶν* *στιφῶν*, τὰ ὁποῖα ἐπολιόρκουν τὴν ἰσχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ *Βυρτσβούργου*. Καὶ ἐδῶ ἐνέκαθεν ἡ ἀνωτέρα πολεμικὴ τέχνη καὶ ὁ βελτίων ὀπλισμὸς τὰ

ἄτακτα στίφη. Μετὰ βραχυχρόνιον ἀντίστασιν ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἐν ᾗ εὗρον οἱ πλείστοι τὸν θάνατον· οἱ δ' αἰχμαλῶται κατεσφάγησαν, καὶ οἱ πολῖται τῶν Φραγκο- νικῶν πόλεων, οἵτινες ἐπέμενον συμμαχοῦντες μετὰ τῶν ἀποστατῶν, ἐκολάσθησαν αὐστηρῶς. Ἐπὶ πολλοὺς δ' εἰσέτι ἐνικυτοὺς ἐμαίνετο ὁ πέλεκυς τοῦ δημίου ἐν τῷ Βυρτσβουργικῷ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν Ἀλσαιία καὶ ἐν Μεσορρήνια (Μιττελρεϊ- νφ), προσέτι δὲ καὶ εἰς τὸ Μέλαιρ Δάσος καὶ παρὰ τὰς πη- γὰς τοῦ Δουνάβεως, ὅπου ἡ ἐπανάστασις ἐπὶ μακρότατον διε- τηρήθη, ἀποκατέστησαν τέλος διὰ τῆς αὐστηρότητος αὐτῶν τὴν ἡσυχίαν ὁ κόμης τοῦ Βαλδθούργου Τρουξέσσοις καὶ ὁ περι- βόητος στιφάρχης Γεώργιος ὁ Φρουνδσβέργης. Εἰς τὰς πλεί- στας δὲ χώρας ὑπεβλήθησαν ἐκ νέου οἱ χωρικοὶ εἰς ὅλα τὰ προηγουμένα βάρη, καὶ οἱ σκληροκάριοι εὐγενεῖς ἐλάλουν ὅπως ποτὲ ὁ Ροβοάμ. « Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπαίδευσαν ἡμᾶς ἐν μάστιξιν, ἡμεῖς δὲ παιδεύομεν ὑμᾶς ἐν σκορπίοις. »

γ.) Ἡ διαμαρτύρησις καὶ ἡ Αὐγουστανὴ ὁμολογία.
(1529. 1530.)

§. 16. ὑπὸ τὰς μάχας καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς ἐνεδυνα- μούτο καθ' ἐκάστην πλειότερον ἢ νέα ἐκκλησία, καὶ ἡ δρα- στηριότης τοῦ Λουθήρου συνηυξάνετο μετὰ τῆς ἀντιστάσεως. Τὸ δὲ 1524 κατέλιπε τὸ Μοναστήριον τῶν Αὐγουστίνων, καὶ συ- νεζεύχθη τὸ ἐπόμενον ἔτος μετὰ τῆς Αἰντερλερνς Βόρα, ἀλ- λοτε μοναχῆς. (Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῶν πιστῶν αὐτοῦ φίλων καὶ συναδέλφων διῆγεν ἤδη εὐτυχῇ οἰκογενειακὸν βίον, ὅστις το- σοῦτον συνεφώνει πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ. Ἡ δὲ δύναμις καὶ ἰλαρὰ εἰς τὸν Θεὸν πίστις δὲν διεκόπη ἢ κατεπνίγη οὔτε ὑπὸ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀρρώστιων, οὔτε ὑπὸ τῶν ἐνδεῶν αὐτοῦ πόρων. Διὰ τῶν δύο δ' αὐτοῦ κατηχήσεων ἐθηκε τὸ θεμέλιον ὁμοιομόρφου ὁμολογίας τῆς πίστεως καὶ καλλιτέ- ρας θρησκευτικῆς διδασκαλίας. Οὐχ ἦττον δ' ἐνεργὸς ἦτον ὁ Μελάγχθων, εἰς τὸν ὅποιον ὁ ἐκλέκτωρ ἀνέθηκε κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον τὸ ἐπίμοχθον ἔργον τοῦ νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὰς ἐκκλη- σίας καθ' ὅλην τὴν Σαξονίαν. Διὰ τῆς ἡνωμένης δὲ δραστη-

ριότητα, τῶν ἀνδρῶν τούτων προώδευσε τοσοῦτον ἡ ἀναμόρφωσις, ὥστε οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες, πνευματικοὶ τε καὶ κοσμικοὶ, ἤρχισαν νὰ ἀνησυχῶσι σπουδαίως. Ὅθεν διέπραξαν εἰς τὴν ἐν ΣΠΙΡΑ ΔΙΑΙΤΑΝ (1529) τὸ ψήφισμα, ὅτι νὰ μὴ γαίνει πλεόν εἰς τὴν θρησκείαν ἄλλος νεωτερισμός, ἡ νέα διδασκαλία νὰ μὴ ἐπεκταθῇ περαιτέρω, καὶ νὰ μὴ τεθῶσιν οὐδαμοῦ ἐμπόδια εἰς τὴν ἱερὰν λειτουργίαν. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως δὲ ταύτης τῆς διαίτης, διὰ τῆς ὁποίας ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἤθελε καταδικασθῇ εἰς νεκρὰν στασιμότητα, *διεμαρτυρήθησαν* ἀμέσῳ· πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ αὐτοκρατορικαὶ πόλεις. Ἐντεῦθεν δ' ὠνομάσθησαν οὗτοι, καὶ πάντες οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης, ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΟΙ (PROTESTANTES). Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐδέχθη τὴν διακομισθεῖσαν αὐτῷ εἰς Ἰταλίαν διαμαρτύρησιν, ἤθελε συνδεθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων καὶ πόλεων «συμμαχία ἀμύνης», ἃν ὁ Λούθηρος καὶ οἱ εὐαγγελικοὶ θεολόγοι δὲν ἤθελον ἀπορρίψει, ἐν τῇ «μεγαλόφρονι αὐτῶν εὐσυνειδησίᾳ», πᾶσαν διὰ κοσμικῶν ὅπλων ὑπεράσπισιν τοῦ θεοῦ λόγου.

§. 17. Τὸ προσεχὲς ἔαρ (1530) συνεκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν λαμπρὰν ἐν ΑΥΓΟΥΣΤΗΝ ΤΩΝ ΒΙΝΔΕΛΙΚΩΝ ΔΙΑΙΤΑΝ. Ἐνταῦθα δὲ ἔδωκαν παρευθὺς (25 Ἰουν.) αἱ διαμαρτυρόμεναι τάξεις εἰς Λατινικὴν καὶ Γερμανικὴν γλῶσσαν τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν, συγγραφεῖσαν μὲν ὑπὸ τοῦ Μελάγχθονος ἐγκριθεῖσαν δ' ὑπὸ τοῦ Λουθήρου, ἐν ᾗ προσεπᾶθουν νὰ δείξωσιν, ὅτι δὲν ἴδρουν νέαν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἤθελον μόνον νὰ ἀποκαταστήσωσι τὴν παλαιὰν ἐν τῇ καθαρότητι αὐτῆς. Τὸ δὲ μετὰ μεγάλης ἐνεργείας καὶ μετριοτήτος συντεταγμένον ὁμολογητικὸν τοῦτο ἔγγραφον περιελάμβανεν εἰς μὲν τὸ πρῶτον μέρος τὰ δόγματα τῶν Εὐαγγελικῶν ὅσον τὸ δυνατόν πλησιέστατα εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν· εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰς καταχρήσεις, κατὰ τῶν ὁποίων ἐπολέμουν. Ἀναγνωσθεῖσης δὲ τῆς ΑΥΓΟΥΣΤΑΝΗΣ ταύτης ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ, ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τὸ βούλευμα νὰ ὑπερασπισθῶσι δι' ἀναιρέσεως (confutation) τὰ δόγματα τῆς Καθολικῆς πίστεως καὶ τὰ ἔθιμα

τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ ἔπειτα νὰ δοκιμάσωσιν ἂν ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθῶσι διὰ συζητήσεως (conférence), γενομένης ὑπὸ μετρίων ἀνδρῶν ἀμφοτέρων τῶν θρησκευτικῶν διαιρέσεων. Ἄλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐκκίου, Κοχ'λαίου καὶ ἄλλων συγγραφεῖσα «Ἀνασκευὴ» μικρὰν ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν ἕνεκα τῶν ἀσθενῶν αὐτῆς ἀποδείξεων, καὶ ἐξησθενίσθη τελείως ὑπὸ τῆς ἀπολογίας τοῦ Μελάγχθονος· ἡ δὲ συζήτηςις οὐδὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα· διότι καὶ ὁ Πάπας καὶ ὁ Λούθηρος ὅστις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαίτης διέτριβεν ἐν Κοβοῦργῳ ἀπέτρεπον τοὺς ἐκυτῶν ὁπαδοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνδύσωσι πλείοτερον. Οὕτως ἐφάνη ὅτι ἡ ἐνότης τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ ξίφους μόνον ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες καὶ αἱ σημαντικώταται πόλεις ἀπέρριψαν τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν τῆς διαίτης, ἥτις ἀποκαλέσασα αὐτοὺς αἰρετικούς, ἀπηγόρευσε τὴν διάδοσιν τοῦ δόγματός των, καὶ ἐγκατέλιπον τὴν Αὐγούσταν. Τὸ δὲ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν συνταχθὲν βούλευμα τῆς διαίτης, ἐνῷ ἠπέλιψαν νὰ ἐξοντώσωσι μετ' ὀλίγον τοὺς νέους αἰρετικούς, καὶ προέγραψαν ἅπαντας τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν, ὅσοι δὲν ἤθελον ἐγκαταλείπει εἰς ὠρισμένην προθεσμίαν τοὺς ιδιοτρόπους αὐτῶν νεωτερισμοὺς, δὲν ἐτρόμαξεν οὔτε τοὺς ἡγεμόνας, οἵτινες ἐπροτίμων τὴν ἡσυχίαν τοῦ πνεύματος αὐτῶν μᾶλλον ἢ τὴν εὐνοίαν τοῦ αὐτοκράτορος, οὔτε τὸν ἀναμορφωτὴν τῆς Βιττεμβέργης, τοῦ ὁποίου ἡ πεποίθησις καὶ ἰλαρὰ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις ἦτο τότε μεγίστη, ὡς μαρτυρεῖ τὸ κατὰ τὰς θυέλλας τῶν ἡμερῶν τούτων ποιηθὲν ἀθάνατον ᾄσμα· «Ἰσχυρὸν προφύργιον εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν κτλ. »

δ.) Οὐλερῆχος Ζβιγγλιος. *(Hoyer Ulrich Zwingli)*

§. 18. Δυστυχῶς ἡ διαμαρτυρομένη ἐκκλησία τῆς Γερμανίας ἦτον ἔκτοτε ἤδη διεσχισμένη εἰς τὴν Λουθηρανὴν καὶ Ζβιγγλιανήν. Ὁ Οὐλερῆχος ΖΒΙΓΓΙΔΟΣ (γενν. τὸ 1484) ἀνὴρ πεπαιδευμένος τὴν κλασικὴν παιδείαν, φιλελεύθερος δὲ κληρικὸς ἀρχῶν δημοκρατικῶν, ἠγανάκτει, ὧν ἱερεὺς κοσμικὸς ἐν Ζυρίχῃ, κατὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν συγχωρητηρίων, τὰ ὅποια ἐπώλει-

ὁ Φραγκισκανὸς *Σαμφών*, τῶν παντοειδῶν τῆς ἐκκλησίας καταχρήσεων καὶ κατὰ τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλβετῶν, τοῦ νὰ ὑπηρετῶσιν ὡς μισθοφόροι εἰς τὴν ξένην. Ἀνὴρ πρακτικὸς καὶ νοήμων, καίτοι μὴ ἔχων τοῦ Λουθήρου τὴν θρησκευτικὴν βαθύνοιαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ θυμικοῦ, ὥρισεν ὁ Ζβίγγλιος ὅρον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν μᾶλλον καὶ τοῦ βίου, ἢ τὴν διόρθωσιν τῶν δογμάτων καὶ τῆς θρησκείας. Ἀλλ' ἤρχισε λίαν ἀποτόμως τὸ ἔργον· διότι ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ ἀπλούστατα ἔθιμα τῶν παλαιῶν χριστιανῶν. Συνενοηθεὶς λοιπὸν μετὰ τοῦ μεγάλου συμβουλίου τῆς *Ζυρίχης*, ἐπεχείρησε τελείαν μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων καὶ ἐθίμων, διέταξε νὰ ἐκβάλωσιν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τὰς εἰκόνας, τοὺς σταυροὺς, τὰς λαμπάδας, τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ὄργανα, καὶ διέταξε τὰ τῆς εὐχαριστίας, (εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεγνώριζε σύμβολον μόνον τῆς ἀναμνήσεως καὶ κοινότητος), ὡς ἐποιοῦν αὐτὴν οἱ παλαιοὶ χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἀγάπην (δεῖπνον). Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο περιέπλεξε τὸν Ζβίγγλιον εἰς δεινὴν πρὸς τὸν Λούθηρον ἔριν. Ὁ Λούθηρος ἀπερίριπτε τὴν ἐξήγησιν τῶν λόγων τῆς Ἀγίας Γραφῆς «τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου» διὰ τοῦ «τοῦτο σημαίνει τὸ σῶμά μου», ὡς ἐξελάμβανεν αὐτοὺς ὁ Ζβίγγλιος, καὶ παρεδέχετο σωματικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν εὐχαριστίαν· εὐχαριστίαν ὅμως χωρὶς μετουσιώσεως. Εἰς μάτην προσεπάθησεν ὁ Λανδγράφις τῆς Ἑσσης Φίλιππος νὰ ἐξομαλύνῃ τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον χωρισμὸν διὰ τῆς ἐν *Μαρβούργῳ* συζητήσεως (1529). Ὁ Λούθηρος ἐβλεπεν εἰς τὸν διῤυσχρισμὸν τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ ἐξάρνησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπώθησε τὴν ἀδελφικὴν χεῖρα, τὴν ὁποίαν ἔτεινε πρὸς αὐτὸν μετὰ δακρύων ὁ Ζβίγγλιος. Ἀπέτρεψε δὲ προσέτι πᾶσαν ἔνωσιν μετὰ τῶν πόλεων τῆς Ἄνω Γερμανίας, αἵτινες εἶχον παραδεχθῇ τὴν δόξαν τοῦ Ζβίγγλιου· διὸ παρέδωκαν οὗτοι ἰδίαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς τὴν ἐν *Αὐγούστῳ* διαίταν.

§. 19. Ἐν Ἑλβετίᾳ ἠκολούθησε τὸ βῆμα τοῦ Ζβίγγλιου ὁμοία ἀνακινήσις, ὡς ἐν Γερμανίᾳ τὸ βῆμα τοῦ Λουθήρου. Καὶ ἐν *Ζυρίχῃ* μὲν, *Βασιλείᾳ*, *Βέρνη*, *Σκαφουσίᾳ*, ἐν τῇ *Κοιλάδι* τοῦ *Ρήνου* (*Ρεϊθάλη*) καὶ εἰς ἄλλας τοπαρχίας, μετερρύθμισθη

ἡ ἐκκλησία κατὰ τὰ δόγματα τοῦ Ζεγγλίου· ἐν Ἀππερ-
 κέλλη ὅμως, Γριζωνία, Ἀγίω Γάλλω, Γλάιω καὶ ἄλ-
 λους τόπους ἤριζον οἱ ὅπαδοι τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας πρὸς τοὺς
 νεωτεριστάς· καὶ εἰς τὰς 4 Δρυμῶδεις πόλεις (Βαλδσταίτ-
 τας), Σβυκίαν, Οὐρίαν, Οὐντερβάλδην καὶ Λυκέρην, καθὼς
 καὶ ἐν Ζουρίῳ, διέμεινεν ἐπικρατοῦσα ἡ παλαιὰ καθολικὴ πί-
 στις. Πρὸς τοῦτο δὲ συνήργει ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τῶν ἀπλῶν κά-
 τοίκων τῶν ἀρχαϊκῶν τούτων ἐπαρχιῶν ἐπιβροῆς τῶν μοναχῶν
 καὶ κληρικῶν καὶ ἄλλη αἰτία, ὅτι δηλ. ἡ ὑπὸ τῶν ἀναμορφω-
 τῶν πολεμουμένη, «στρατιωτικὴ μισθοφορία» εἰς ξένα κράτη,
 ἀπειτέλει οὐσιώδη κλάδον τῶν πόρων τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ πέντε
 μὲν τόποι (Φυνφόρτειον) συνωμολόγησαν μετὰ τῆς Αὐστρίας συν-
 θήκην, καὶ κατέθλιψαν διὰ τῆς βίας πάντα νεωτερισμόν· τού-
 ναντιόν δ' ἡ Βέρνη καὶ Ζυρίχη ὑπέθλησαν μετὰ σφοδρότητος
 καὶ ἀπανθρώπου ζήλου τὴν ἀναμόρφωσιν εἰς τὰ σύνορα αὐτῶν.
 Ἐγερθέντων δὲ τῶν παθῶν, ὁ πόλεμος ἦτον ἀναπόφευκτος,
 μάλιστα διότι ὁ Ζεγγλιος διενόηθη νὰ μεταβάλλῃ καὶ πολιτι-
 κῶς τὴν Ἑλβετίαν οὕτως, ὥστε αἱ δύο ἰσχυρόταται τοπαρχίαι
 τῆς Βέρνης καὶ Ζυρίχης νὰ ἔχωσι τὴν ὑπεροχὴν. Ἀμοιβαῖαι
 δὲ λαιδοῦραι τῶν κληρικῶν, αἵτινες ἔμειναν ἀτιμώρητοι, ἐπηύ-
 ξησαν τὸν χωρισμόν, καὶ ἐπήνεγκον ἐχθρικὰς συγκρούσεις. Τό-
 τε δ' ἀπέκλεισαν ἡ Βέρνη καὶ Ζυρίχη τὰς ὁδοὺς τοῦ ἐμπο-
 ρίου, καὶ ἐμπόδισαν τὴν μετακομιδὴν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ
 ζωοτροφῶν. Τοῦτο δὲ κατέστησε τοὺς Πέντε Τόπους μανια-
 κούς. Ὅθεν παρεσκευάσθησαν κρυφίως, καὶ ἐρώρμησαν κατὰ τῆς
 ἐπικρατείας τῶν Ζυριχαίων. Οἱ δὲ Ζυριχαῖοι, καταληθθέντες
 ἀπροσδοκίως καὶ εὐρεθέντες ἀναποράσιστοι, ἐγκαταλειφθέν-
 τες δὲ προσέτι καὶ ὑπὸ τῶν Βερναίων, ἐστράτευσαν μὲν μετὰ
 στρατοῦ 2,000 ἀνδρῶν κατὰ τοῦ τετραπλασίως ἰσχυροτέρου
 ἐχθροῦ, ἀλλ' ὑπέστησαν φονικὴν ΗΤΤΑΝ ἐν ΚΑΠΠΕΛΛ (1531).
 Παρὰ τὴν σημαίαν τῆς πόλεως ἔπεσεν ὁ ἀνδρεῖος Ζεγγλιος,
 ὅστις εἶχε συνεκστρατεύσει ὡς ἱεροκήρυξ τοῦ στρατοῦ, καὶ μετ'
 αὐτοῦ τὸ ἄνθος τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀναμορφώσεως. Ὁ νεκρὸς δ'
 αὐτοῦ, πρὸς τὸν ὅποιον ἐξέσπασε τὸν θυμὸν του τὸ ἀγριωμέ-
 νον πλῆθος, ἐκάη ἐπὶ τέλους, καὶ ἡ τέφρα αὐτοῦ ἐσκορπί-
 η.

σθη εἰς τοὺς ἀνέμους. Ἡ ἔκβασις δ' αὕτη ἔγεινεν αἰτία νὰ ἀποκατασταθῇ μὲν ἡ παλαιὰ ἐκκλησία εἰς πολλὰ κλίνοντα πρὸς τὸν νεωτερισμὸν μέρη, νὰ εἰσχωρήσῃ δὲ καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν διὰ παντὸς ὁ χωρισμὸς τῆς ἐκκλησίας.

2. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀψοβουργείων κατὰ τῆς Γαλλίας.

§. 20. ΚΑΡΟΛΟΣ Ο Ε' (1500—1558) ἐβασίλευε κρά-
τους, ὅποιον δὲν εἶχεν ἰδεῖ ὁ κόσμος ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Καρό-
λου τοῦ Μεγάλου. Ἀνήλικος ἔτι ὢν ἦτο κύριος τῶν πλουσιῶν
Κάτω Χωρῶν, αἵτινες ἀνῆκον εἰς αὐτὸν ὡς πατρικὴ κλη-
ρονομία, νεανίας δὲ γενόμενος (μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρὸς
μητρὸς πάππου αὐτοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ) ἔλαβεν
(1516) εἰς τὴν κατοχὴν του τὴν ἡνωμένην *Ἰσπανικὴν Μο-
ναρχίαν* μετὰ τοῦ θελκτικοῦ βασιλείου τῆς *Νεαπόλεως* καὶ
Σικελίας καὶ τῶν νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν χωρῶν τῆς *Ἀμερι-
κῆς* καὶ τῶν *Δυτικῶν Ἰνδιῶν*, καὶ γενόμενος ἀνὴρ, ἐκληρονό-
μησε τὰ *Αὐστριακὰ Κράτη* τῶν Ἀψοβουργείων (τὰ ὅποια κα-
τέλιπεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον), καὶ διεδέχθη,
διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐκλεκτόρων τὸν πάππον αὐτοῦ Μαξιμι-
λιανὸν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς *Γερμανίας*. Δικαίως
ἄρα ἠδύνατο νὰ λέγῃ, ὅτι ὁ ἥλιος οὐδέποτε ἔδυσεν εἰς τὸ
κράτος αὐτοῦ. Ἰπῆρξε δ' ἀνὴρ σπανίας φρονήσεως καὶ ἀκου-
ράστου δραστηριότητος, μέγας μὲν ἐν καιρῷ εἰρήνης ὡς ἀνώ-
τατος διοικητὴς τοῦ κράτους, ἀνδρεῖος δ' ἐν τοῖς πολέμοις ὡς
ἀρχηγὸς τῶν στρατῶν. — Ἐχθρὸς δὲ καὶ ἀντίπαλος τοῦ Καρό-
λου ἦτον ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ Ὁ Α'. (1515
— 1547), ἀνὴρ ὠραίος καὶ ζωηρὸς, ὅστις ἐδοξάσθη μὲν ἕνεκα
τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ ἕνεκα
τῆς ἱπποτικῆς αὐτοῦ δεξιότητος καὶ ἀνδρείας ἐν ταῖς στρα-
τείαις, ἀλλὰ καὶ κατεκρίθη διὰ τὸν δεσποτικὸν αὐτοῦ εἰς τὸ
κυβερνᾶν τρόπον, τὴν φιληθονίαν καὶ ἡδυπάθειαν, καὶ τὴν εἰς
τὰς ἐταίρας ἀφοσίωσιν. Μεταξὺ τοῦ *Φραγκίσκου* καὶ *Καρόλου*
ὑπῆρχεν ἀνεξάλειπτος ζηλοτυπία. Ἀμφότεροι ἤθελον νὰ ἦναι οἱ

πρώτοι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπεδίωκον διὰ τοῦτο συντόμως τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας, τὸ ὅποιον μόνον ἠδύνατο νὰ παράσχω τὸ πλεονέκτημα τοῦτο. Ἀλλ' ὁ Κάρολος ἐνίκησε, καὶ ἔκτοτε ὁ Φραγκίσκος ἦτο θανάσιμος αὐτοῦ ἐχθρὸς, καὶ ἐζήτηι νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατὰ πάντα τρόπον. Ἐντεῦθεν δ' ἐξήφθησαν τέσσαρες πόλεμοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀφορμὴν ἔδωκε μάλιστα τὸ *Μεδιόλανον* (1545). Τὸ ὥραϊον τοῦτο δουκάτον εὕρισκετο ἀπὸ τῆς ἐν Μαριγνάνφ μάχης (§. 115 ἱ. Μ.), εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γάλλων· ἀλλ' ὁ Κάρολος ἀπήτηι αὐτὸ ὡς αὐτοκρατορικὸν τιμᾶριον τῆς Γερμανίας, καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Γάλλων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ἐλβετῶν, ἡγούμενος μεγάλου στρατοῦ τοῦ ὁποίου τὸ ἄνθος ἀπετέλουν Γερμανοὶ γεώδουλοι (*) ὑπὸ τοὺς ἀνδρείους στιφάρχας *Φρουνδσβέργην*, *Σχαίρτλινον* καὶ ἄλλους. Διεξήγοντο δὲ τότε οἱ πόλεμοι διὰ μισθωτῶν, καὶ οὐδὲν ἔθνος ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς *Ἐλβετοὺς* καὶ *Γερμανοὺς* ὑπὸ τὰ τουφέκια δ' αὐτῶν ἔκυπτεν ἡ πολεμικὴ τέχνη τῶν ἱπποτῶν τῶν προτέρων χρόνων, ὡς οἱ πύργοι εἰς τὴν δύναμιν τῶν βαρέων πυροβόλων. — Οἱ Γάλλοι ἐνικήθησαν. Μετὰ τινὰς δὲ φονικὰς μάχας ἀπώλεσαν τὸ *Μεδιόλανον* καὶ τὴν *Γένοσαν*, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθῶσι πέραν τῶν Ἀλπεων, (1522). Κατὰ τὴν υποχώρησιν δὲ ταύτην ἔπεσεν ὁ ἀνδρεῖος *Βαϊᾶρδος*, «ὁ χωρὶς φόβου καὶ κηλίδος ἱππότης» διὰ τῆς σφαίρας Γερμανοῦ τινος λογχοφόρου. Ὁδηγούμενος δὲ νῦν ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ὑπὸ τοῦ *κονδοσταύλου* (*Connetable*) *Βουρβῶνος*, τοῦ πλουσιωτάτου καὶ ἰσχυροτάτου εὐγενοῦς τῆς Γαλλίας, ὅστις εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ε'. Καρόλου διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Γαλλικὴν αὐλὴν διὰ τὰς ὕβρεις καὶ προσβολὰς τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, εἰσέβαλε μὲν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ υποχωρήσῃ ἕνεκα τῆς ἀνδρείας ἀντιστάσεως τῶν Μασσαλιωτῶν.

§. 21. Διὰ νὰ ἐξαλείψῃ δὲ τὸ ὄνειδος τῆς ἥττης καὶ νὰ ἀνακτήσῃ πάλιν τὰ ἀπολεσθέντα, ἐξεστράτευσεν νῦν αὐτὸς

(*) Εἶδες στρατιωτῶν.

ὁ Φραγκίσκος Α΄. πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἡγούμενος στρατοῦ λαμπροῦ καὶ καλῶς ἐξοπλισμένου. Ἐπειδὴ ὁμως διέτριψε πολὺν χρόνον ἔμπροσθεν τῶν τειχῶν τῆς *Παύτας*, κατάρθρωσεν ὁ δραστήριος *Βουρβὼν* νὰ ἀθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν νέα στίφη γεωδούλων τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στρατάρχου τῆς Ἰσπανίας *Πεσκάρα*. Ἀλλ' ἔλλειψις μισθοῦ καὶ ζωοτροφιῶν ἔφερε μετ' ὀλίγον τὸν ἡνωμένον στρατὸν εἰς μεγάλην ἀνάγκην, ἐνῶ τὸ πλούσιον στρατόπεδον τῶν Γάλλων εἶχεν ἅπαντα ἐν ἀφθονίᾳ. Τὴν εὐκαιρίαν δὲ ταύτην ἔδραξαν ὁ *Βουρβὼν* καὶ *Φρουνδσβέργης*, ὅπως ἐρεθίσωσι τοὺς γεωδούλους νὰ τολμήσωσι προσβολὴν ἐξ ἐφόδου. Ἐκ νυκτερινῆς λοιπὸν ἐπιθέσεως ἤρχισεν ἡ φονικὴ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΑΥΙΑΣ (1525), καθ' ἣν ἡττήθησαν οἱ Γάλλοι. Αὐτὸς ὁ Φραγκίσκος Α΄. ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ μεθ' ἱπποτικὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ πορευθῇ αἰχμάλωτος εἰς τὴν *Μαδρίτην*. 10 δὲ χιλιάδες κομψοὶ πολεμισταὶ εὗρον τὸν θάνατον αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἢ εἰς τὰ ρεύματα τοῦ *Τικίνου*. Μετ' ἐνιαύσιον δ' αἰχμαλωσίαν συγκατένευσεν ὁ Φραγκίσκος, καὶ τοὶ γογγύζων ἐσωτερικῶς, εἰς τὴν εἰρήνην τῆς *Μαδρίτης* (1526), ἐν ᾗ ὠρκίσθη νὰ παραιτήσῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ *Μεδιολάνου*, καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ τοῦ δουκάτου τῆς *Βουργουνδίας*. — Μόλις ὁμως ἔφθασεν πάλιν ὁ Φραγκίσκος, παραδώσας τοὺς δύο αὐτοῦ υἱοὺς ὡς ὁμήρους, εἰς Γαλλικὸν ἔδαφος, καὶ ἀπολύσας αὐτὸν ὁ Πάπας τοῦ ὅρκου, συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τινων ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας τὴν *ἱερὰν συμμαχίαν* (*Liga*), ὅπως ἐλευθερώσῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς Ἰσπανικῆς ἀρχῆς. Ἐκ νέου δὲ ἡγέρθη νῦν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ μανία τοῦ πολέμου, ἐκ νέου ἤχησε εἰς τὰς γερμανικὰς πόλεις τὸ τύμπανον πρὸς στρατολογίαν γεωδούλων. Ἐπειδὴ δ' ἐπρόκειτο κατὰ τοῦ Πάπα, ἔσπευσαν πρὸς τὰ ἐκεῖσε ἀγέληδόν τὰ ἀσπασθέντα τὸ δόγμα τοῦ *Λουθήρου* στίφη, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀνδρεῖος *Φρουνδσβέργης* ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ ἐντὸς ὀλίγου στρατὸν ἰσχυρὸν, καὶ ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ *Βουρβωνος*. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔλειψαν τὰ πρὸς πληρωμὴν τῶν μισθῶν ἀνγκυαῖα χρήματα ἐν τῇ

ταρσία δέ τις ἐν τῷ στρατῷ ἐπροξένησεν εἰς τὸν Φρουνδο-
 βέργην τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε προσβληθεὶς ἀπὸ ἀποπλη-
 ξίας ἔμεινεν ἄφωνος, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε. Τὰ στρα-
 τεύματα ἐπεθύμουν νὰ ὀδηγηθῶσι πρὸς τὴν Ῥώμην, καὶ ὁ
 Βουρβὼν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν αἵτησιν αὐτῶν. Τὴν 6^{ην} τοῦ
 Μαΐου 1527 ἀνέβησαν οἱ Ἰσπανοὶ καὶ Γερμανοὶ μισθοφόροι τὰ
 τεῖχη τῆς Ῥώμης. Μεταξὺ δ' ἐκείνων οἵτινες ἔπεσαν πρῶτοι
 ἦτον ὁ Βουρβὼν. Χωρὶς δ' ἀρχηγοῦ ἐσκορπίσθησαν νῦν τὰ φι-
 λάρπαγα στίφη εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, καὶ ἔπραξαν τρο-
 μερὰ ἀνοσιουργήματα. Τὰ πλούσια ἀνάκτορα καὶ οἰκήματα
 ἐγυμνώθησαν, αἱ ἐκκλησίαι ἀπεσπλήθησαν τοῦ κόσμου αὐτῶν
 καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν· μιμούμενοι δὲ καὶ ἄγοντες γελοίας
 πομπὰς ἐμυκτῆρίζον οἱ Γερμανοὶ τὸν Πάπαν καὶ τοὺς Καρ-
 δινάλιους. Ὁ δὲ Κλήμης ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἐλευ-
 θερίαν αὐτοῦ μὲ σκληρὰς συμφωνίας, καὶ ἅμα παρουσιασθεί-
 σης εὐκαιρίας, ἐφρόντισε νὰ φύγῃ. Ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐφεί-
 νετο ὅτι ἐπόνει καὶ ἡγανάκτει διὰ τὰς ἀδικίας, τὰς ὁποίας
 ὑπέφερεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χριστιανωσύνης, ὅσον καὶ ἂν ἔχα-
 ρεν ἐνδομύχως διὰ τὴν ταπεινώσιν αὐτοῦ. Ἐν τούτοις οἱ Γάλ-
 λοι ἐλεηλάτησαν τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ εἰσέβαλον ἔπειτα
 εἰς τὴν *Νεάπολιν*, ὅπως ἀρπάσωσι τὸ βασίλειον τοῦτο ἀπὸ
 τοὺς Ἰσπανοὺς. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ στρατὸς αὐτῶν ἔπαθεν ὑπὸ
 λοιμοῦ, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν γεωδούλων ἤλατ-
 τώθη κατὰ τὸ ἥμισυ διὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἀκολάστου αὐτῶν βίου
 ἐπεθύμησαν ἀμφοτέρωθεν τὰ μέρη τὴν εἰρήνην. Μεσιτευσάσης λοι-
 πὸν τῆς μητρὸς τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῆς θείας τοῦ Καρόλου,
 ἐσυμφώνησαν οἱ διαμαχόμενοι βασιλεῖς εἰς τὴν ἐν ΚΑΜΒΡΑΤΗ
 ΕΙΡΗΝΗΝ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΙΝΩΝ (1529) οὕτως, ὥστε ὁ Φραγκί-
 σκου νὰ παραιτήσῃ μὲν τὰς ἐπὶ τοῦ Μεδιολάνου ἀξιώσεις αὐ-
 τοῦ, καὶ νὰ πληρώσῃ διὰ τὴν ἀπολευθέρωσιν τῶν υἱῶν του 2
 ἑκατομμύρια, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τὴν
 Βουργουνδίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ συνωμολόγησαν προσέτι εἰρήνην
 ὁ τε Πάπας καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας. Ὁ δὲ Κάρολος ἐστέ-
 φθη ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος, ὅστις κατώκησε μετ' αὐτοῦ ἐν Βονω-
 νίᾳ ὑπὸ μίαν στέγην, μὲ τὸ *Λομβαρδικὸν* καὶ *Ῥωμαϊκὸν*

στέμμα, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν διὰ τοῦτο τὴν ἐξόν-
τωςιν τῶν αἰρετικῶν καὶ τὴν κάθοδον τῶν ἐξορισθέντων
Μεδίκων εἰς τὴν *Φλωρεντίαν*. Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον ἔγεινεν
ἡ *Φλωρεντία* ἐξεπολιορκήθη καὶ ἐστερήθη τοῦ δημοκρατικοῦ αὐ-
τῆς πολιτεύματος (§. 118. I.M.). ἡ ἀποκατάσσις ὁμῶς τῆς ἐκ-
κλησιαστικῆς ἐνότητος ἦτον ἀδύνατον πλέον νὰ κατορθωθῇ παρ'
ἀνθρώπου. Ἡ δ' ἐν *Αὐγούστη* *δίαίτα*, ἥτις συνῆλθε νῦν ἐπ' αὐτῇ
τούτῳ τῷ σκοπῷ, δὲν ἐπέτυχε τὸ ποθοῦμενον τέλος (§. 17).

§. 22. Ἄλλ' ὁ *Φραγκίσκος* δὲν παρήτησε τὴν ἐλπίδα τοῦ
νὰ ἐπανακτήσῃ πάλιν τὸ δουκάτον τοῦ *Μεδιολάνου* καὶ λοι-
πὸν ἠνώθη ὀλίγον ὕστερον μετὰ τῶν *Τούρκων*, διὰ νὰ ἐπι-
τύχῃ τὸν σκοπὸν τοῦ μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος,
καθ' ὃ ὁ *Κάρολος* ἐκπορθήσας δι' ἡρωϊκοῦ τολμήματος τὴν *Τύ-
ριδα* (1535), ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν πειρατείαν τοῦ *Μωαμεθα-
νοῦ ἀρχιπειρατοῦ Χαϊραδδίνου Βαρβαρόσσα*, καὶ ἠλευθέρω-
σε 20,000 Χριστιανούς αἰχμαλώτους, ἐξεστράτευσε καὶ ὁ
Φραγκίσκος μετὰ σπουδῆς πρὸς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ἐπρό-
λαβε νὰ καταλάβῃ τὴν *Σαβωδίαν* καὶ τὸ *Πεδεμόντιον*, τοῦ
ὁποίου ὁ δούξ ἦτο συγγενὴς καὶ σύμμαχος τοῦ αὐτοκράτορος.
Ἀλλὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος (1536) εἰσέβαλε μὲν ὁ *Κάρολος*
μετὰ μεγαλοπρεποῦς στρατοῦ εἰς τὴν *Προβιγκίαν*, διὰ νὰ πο-
λεμήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρῃ, ἠναγκάσθη ὁμῶς
νὰ ὑποχωρήσῃ πάλιν μὲ ζημίαν του, ὅτε ὁ *Γάλλος* στρατάρ-
χης, ὁ κονδόσταυλος *Μοντμορέγκης*, μετέβαλεν εἰς ἐρημίαν
πᾶσαν τὴν μεταξὺ τοῦ *Ροδανοῦ* καὶ τῶν στενοποριῶν τῶν
Ἀλπεων πεδιάδα, καὶ ἐπροξένησεν οὕτω πείναν καὶ ἀσθένειαν
εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ἐπειδὴ ὁμῶς σύμπας ὁ
Χριστιανικὸς κόσμος ἠγανάκτησε διὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ *Φραγ-
κίσκου* μετὰ τῶν *Ὀθωμανῶν*, οἵτινες ἔπραττον τρομερὰς
λεηλασίας εἰς τὴν *Κάτω Ἰταλίαν* καὶ τὰς *Ἑλληνικὰς νή-
σους*, διὰ τοῦτο ἐμεσίτευsen ὁ πάπας *Παῦλος Γ'*, καὶ κατῴρ-
θωσε τὴν τελείωσιν τοῦ τρίτου πολέμου διὰ τῆς δεκαετοῦς ἐν
Νικαίᾳ ἀναχωχῆς (1538), ἥτις ἄφινεν εἰς ἐκάτερον ὅτι ἔτυ-
χε νὰ ἔχῃ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον εἰς χεῖρας. Προσωπικῇ δέ
τις συνέντευξις τῶν δύο μοναρχῶν ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ

διαλύσῃ διὰ παντός τὴν ἔριν, καὶ ὁ Κάρολος ἦτο πεπεῖ-
 σμένος τοσοῦτον περὶ τῆς ἱπποτικῆς πίστεως τοῦ ἐχθροῦ αὐ-
 τοῦ, ὥστε τὸ προσεχές ἔτος (1539) διέβη διὰ τῶν Παρι-
 σίων ὅτε ἐπανάστασις τις ἐν Γάνδη ἀπήγγησε τὴν ταχεῖαν αὐ-
 τοῦ εἰς τὰς Κάτω Χώρας παρουσίαν. — Ἡ φιλία ὅμως αὕτη
 δὲν ἦτο διαρκής. Τὸ ἔτος 1541 ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος δευ-
 τέραν ἐκστρατεῖαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ
 παντελῶς τοὺς πειρατὰς, οἵτινες ὁρμώμενοι νῦν ἐξ Ἀλγερίας,
 ὡς πρότερον ἐκ Τύνιδος, καθίστων ἐπισφαλῆ τὸν διὰ τῆς Με-
 σογείου πλοῦν. Ἀλλ' αἱ τρικυμῖαι καὶ πολυομβρίαι τοῦ φθι-
 νοπώρου, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ ἰλυώδους ἐδάφους καταστρεπτικώ-
 τатаι προσβολαὶ τῶν ἐχθρῶν, ἐματίζωσαν τὴν φορὰν ταύτην
 τὴν ἐπιχείρησιν. Μετὰ δεινὰς δ' ἀπώλειας πλοίων καὶ ἀνδρῶν
 ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις συνεμερίζετο μεγαλοψύχως
 ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ τὰς πολυειδεῖς ταλαιπωρίας μετὰ τοῦ
 ταπεινοτάτου στρατιώτου, νὰ ἀποχωρήσῃ ἄπρακτος. Ἐκ τῆς
 ἐκβάσεως, δὲ ταύτης ἤλπισεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ὅτι
 ἤθελε δυνηθῇ τέλος πάντων νὰ κατανικήσῃ τὸν ἐχθρόν του.
 Ὅθεν ἤρχισε, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Σουλτάνου, τὸν τέταρτον
 πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος (1542—1544). Ὅτε ὅμως
 εἰσέβαλεν οὗτος μετὰ μεγάλου στρατοῦ ἐκ τῆς Γερμανίας εἰς
 τὴν Καμπανίαν, καὶ ἐπλησίασεν εἰς δύο ἡμέρας ὁδοιπορίας τὴν
 ἐκπεπληγμένην πρωτεύουσαν, ἔσπευτεν ὁ Φραγκῖσκος νὰ συνο-
 μολογήσῃ τὴν ἐν Κρεσπύῳ εἰρήνην. (1544). Ἐκτοτε δ' ἔμει-
 νεν ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀψοβουργείων ἀδιχφιλονείκητος ἐν Ἰτα-
 λίᾳ. Τρία ἔτη μετέπειτα ἀπέθανε Φραγκῖσκος ὁ Α'. Ἐν τού-
 τοις ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἑρρίκος ὁ Β'. (1547—1559)
 διέτρεξε τὸ αὐτὸ στάδιον. Εἰς τὸν θρησκευτικὸν πόλεμον
 τῆς Γερμανίας συνεμμάχησε μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγε-
 μόνων (§. 30) ἐνῶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ κατεδίωκε Ουνα-
 σίμως τὸν θρησκευτικὸν νεωτερισμόν· καὶ ὅτε τέλος Κάρολος
 ὁ Β'. ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου, ἐξηκολούθη-
 σεν εἰσέτι ὁ πόλεμος ὀλίγα ἔτη μετὰξὺ τοῦ υἱοῦ του Φιλίπ-
 που τοῦ Β'. καὶ τοῦ Γάλλου Βασιλέως, μέχρις οὗ ἡ ἐν Κα-
 μέρακατῳ Κάστρῳ (Chateau Cambresis) εἰρήνη. (1559) ἔ-

θηκε τέρμα εἰς τὸν διὰ στρατῶν πόλεμον τῶν δύο μοναρχῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ κληρονομικὴ ἔχθρα μεταξὺ τῶν βασιλευνόντων οἰκῶν, τοῦ τε Γαλλικοῦ δηλ. καὶ τοῦ Ἰσπανο-αψβουργικοῦ.

3. Οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι. ἐν Γερμανίᾳ.

§. 23. Οἱ πρὸς τὴν Γαλλίαν πόλεμοι καὶ ὁ ἐκ τῶν Τούρκων ἀπειλούμενος κίνδυνος, οἵτινες ἐπέπεσαν πολλάκις μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὰς χώρας τῆς Αὐστρίας, ἐμπόδισαν τὸν αὐτοκράτορα τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ κατὰ τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Γερμανίας ψήφισμα τῆς ἐν Αὐγούστη διαίτης, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς διὰ τῆς βίρας νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ δὲ συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τὸ δικαστήριον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου (Reichskammergericht) ἤρχισε νὰ ἀνάγῃ εἰς δίκην τὰς εὐαγγελικὰς τάξεις ἔνεκα τῆς δημεύσεως τῶν κληρικῶν κτημάτων, διὰ τοῦτο εἶχον συνδέσει συμμαχίαν (1531) οἱ Λουθηρανοὶ ἡγεμόνες καὶ αἱ Λουθηρανικαὶ πόλεις, εἰς τὴν ἐν τῷ Θουριγγικῷ Δάσει Σμαλκαλδίαν, ἡγουμένων τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας καὶ τοῦ Λανδγραφίου τῆς Ἑσσης, πρὸς ἀμοιβαίαν ἀλλήλων υπεράσπισιν, ἂν τις ἐξ αὐτῶν ἤθελε προσβληθῇ χάριν τοῦ θεοῦ λόγου. Μετὰ τῆς ἐν ΣΜΑΛΚΑΛΔΙΑ δὲ ταύτης ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ συνωμολόγησεν ὁ αὐτοκράτωρ τὸ προσεχὲς ἔτος τὴν ἐν Νοριμβέργῃ εἰρήνην (1532), ἐν ᾗ ἀμφότερα τὰ μέρη ὑποσχέθησαν νὰ μὴ προσβάλωσιν ἄλληλα ἐχθρικῶς, μέχρις οὗ συγκαλεσθῇ ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος, τῆς ὁποίας τὴν συγκρότησιν ἐπέσπευδε μετὰ ζήλου ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ Κλήμεντι τῷ Ζ'. Ἐν τούτοις ἡ πορεία τῆς δίκης ἔμελλε νὰ διακοπῇ. Καὶ ἔδωσε μὲν ἡ σύμβασις αὕτη τὰς χεῖρας τῶν διαμαρτυρομένων, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ μέλλον αὐτῶν, ὑπέθαλψεν ὅμως τὴν ἐπέκτασιν τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος καθ' ἅπασαν τὴν Γερμανίαν. Τὰ μέγιστα δὲ σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Λουθηρικῆς μορφῆς τῆς ἐκκλησίας ἐκ Βύρτεμβέργης.

‘Ο δούξ δηλ. *Ούλερῆχος*, ἀνὴρ ὀξύθυμος καὶ τραχὺς, ὅστις εἶχε φονεύσει ἐκ ζηλοτυπίας μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χεῖρα ἱππότην τινὰ τῆς αὐλῆς του (τὸν Ἰωάννην Οὔττετον), εἶχεν ἀναγκάσει τὴν σύζυγόν του, κακομεταχειριζόμενος αὐτήν, νὰ φύγῃ, εἶχε καταθλίψει τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἐκπορθῆσαι τὴν αὐτοκρατορικὴν πόλιν *Ρεϋτλίγγην*, προεγράφη τέλος ὡς παραβὰς τὴν εἰρήνην τῆς χώρας, καὶ ἐξωρίσθη ὑπὸ τῆς Σουεδικῆς συμμαχίας ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων του. (1519). Δεκατέσσαρα ἔτη ἠναγκάσθη ὁ Οὔλερῆχος νὰ ζῇ βίον πλάνητα εἰς τὴν ξένην γῆν, καὶ νὰ φεύγῃ τὸ δουκάτον αὐτοῦ, τὸ ὅποιον εὕρισκετο ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ Αὐστριακὴν διοίκησιν, μέχρι οὗ ὁ Λανδγράφιος τῆς *Ἑσσης Φίλιππος* ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν εἰς τὴν αὐλήν του ζῶντα δοῦκα εἰς τὴν Βυρτεμβέργην. Ἐξεστράτευσεν λοιπὸν μετὰ στρατοῦ καλῶς ὑπλισμένου εἰς τὴν Σουεδίαν (1534) ἐνίκησε τὸν Αὐστριακὸν ἑπαρχὸν εἰς τὸ *παρὰ τὸν Νίπκρον Λαούφκερον*, καὶ ἀποκατέστησε πάλιν τὸν νόμιμον ἄρχοντα. Ὁ δὲ λαὸς, λησμονήσας τὴν προτέραν κατάθλιψιν, ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς τὸν Οὔλερῆχον, καὶ ἡ χώρα κατεπείσθη εὐκόλως νὰ παραδεχθῇ τὸ *εὐαγγελικὸν δόγμα*, πρὸς τὸ ὅποιον εἶχε στραφῇ δυστυχῶς ὁ Οὔλερῆχος, καὶ τὸ ὅποιον ἐκήρυξε νῦν διὰ τοῦ Ἰωάν. *Βρέντσου* καὶ Ἰωάν. *Σχλέφρου*. Εἰς ὀλίγον δὲ χρόνον διάστημα μετεβλήθη ἡ ἐκκλησία ἐν Βυρτεμβέργῃ κατὰ τὰ λουθηρικὰ δόγματα, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐν Βαρτὶφ κόμητος Ἐδερχάρδου τὸ 1477 ἰδρυθὲν πανεπιστήμιον τῆς *Τυβίγγης* ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μάλιστα διακεκριμένων φυτωρίων τῆς εὐαγγελικῆς παιδείας.

§. 24. Ἀλλὰ καὶ παραφυάδες δὲν ἔλλειψαν ἐκ τῆς νέας ἐκκλησίας. Τὸ δόγμα δηλ. τῶν *ἀναβαπτιστῶν*, οἵτινες ἐπίςτευον ὡς θείας ἐμπνεύσεις τὰ ἴδια ἑαυτῶν πάθη, δὲν ἀπωλέσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Μυζέρου* (§. 15). Διαδοθὲν μυστικῶς ὑπὸ φυγάδων ἀνεφάνη πάλιν μετ’ ὀλίγον ἔτι ἰσχυρότερον εἰς διαφόρους τόπους, ὅσον καὶ ἂν κατεπολεμεῖτο ὑπὸ τῶν ἀναμορφωτῶν καὶ ἐδιώκετο ὑπὸ πάσης νομίμου ἀρχῆς. Εἰς τὴν τρωμερωτάτην ὁμῶς αὐτοῦ μορφήν ἐφάνη τὸ δόγμα τῶν *ΑΝΑΒΑΠΤΙΣΤΩΝ* *ΕΝ Τῷ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙῳ* (Μονστέρῳ 1533 — 1535):

Ἐνταῦθα δηλ. ἡ ἀναμόρφωσις εἶχεν ἀνοίξει βιαίως δρόμον, καὶ ἀναγκάσει τὸν ἐπίσκοπον νὰ φύγῃ μετὰ τῶν κανονικῶν. Μετ' ὀλίγον ὁμῶς ἔγινε φανερόν, ὅτι ὁ μεγάλην ἐπιρροὴν χαλ-
ρων ἱεροκέρυξ *Ροττμάννος*, ἔκλινε πρὸς τὰς ἀναβαπτιστάς
δοξασίας. Ὅτε δὲ νῦν ἐσυντρόφευσαν μετ' ἐκείνου δύο ἐκ τῶν
Κάτω Χωρῶν ἀποδημοῦντες προφῆται, ὁ *Ἰωάννης ΜΑΤ-*
ΘΕΙΣΙΟΣ καὶ ὁ συντοπίτης αὐτοῦ καὶ μαθητῆς, ὁ *ράπτης*
Ἰωάννης Βοκκόλδιος (ὀνομαζόμενος *ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΕΚ ΛΕΪ-*
ΔΗΣ), ἔλαβεν ἐν βραχεὶ τὸ ἀναβαπτιστικὸν κόμμα τόσον με-
γάλην ἰσχύν, ὥστε ἔλαβεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὅλα τῆς
πόλεως τὰ ὑπουργήματα· πάντα δὲ τοὺς κατοίκους, αἵτινες
δὲν ὡμολόγουν τὴν πίστιν αὐτῶν, ἐξέβαλλον ἐν μέσῳ τοῦ χει-
μῶνος ἐκ τῆς πόλεως ἀπροστατεύτους, καὶ διεισδιόζοντο τὰ
κτήματά των. Ἰδρυσαν δὲ νῦν θρησκευτικὴν κοινότητα, ἐν ᾗ
ὁ Ματθεΐσιος ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, εἰσήγαγε τὴν
κοινοκτημοσύνην, καὶ διεύθυνε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως
κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Μοναστηρίου, ὅστις
ἐπολιόρκει αὐτούς. Εἰς τὸν κολοφῶνα ὁμῶς ἔφθασεν ἡ μανία,
ὅτε ὁ Ματθεΐσιος ἐφρονέυθη εἰς τινὰ ἐξοδον, καὶ ἔγεινεν ἀρχη-
γὸς τῆς κοινότητος ὁ Βοκκόλδιος. Οὗτος δηλ. ἀνέθηκε κατὰ
πρῶτον τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως εἰς δώδεκα πρεσβυτέρους,
τοὺς ὁποίους ἐξέλεξεν ἐκ τῶν τὰ μάλιστα ἐνθουσιῶντων ὑπὲρ
τῶν νεωτερισμῶν τούτων, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ *Κνικπερδο-*
Αλγκις εἶχε τὸ οὐσιωδέστατον μέρος ὡς δήμαρχος καὶ δήμιος.
Ἐπειτα δ' εἰσήγαγε τὴν *πολυαμίαν*, καὶ ἐθανάτωσεν ἀσυρ-
παθῶς τοὺς κατὰ τοῦ μυκτηρισμοῦ τούτου τῆς χριστιανικῆς
ἠθικῆς ἐγερθέντας ἀντιπάλους του. Ὅτε δ' ἡ φανατικὴ μανία
ἐφθασε τὸν ἀνώτατον αὐτῆς βαθμὸν ἔλαβεν ὁ προφῆτης (κατὰ
Θεῖαν ἐμπνευσιν! ὡς διίσχυρίζετο) τὸν τίτλον τοῦ «*ΒΑΣΙ-*
ΛΕΩΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΙΣΡΑΗΛ». Φέρων δὲ τὰ σημεῖα τῆς ἀρ-
χῆς (τὸ στέμμα καὶ παγκόσμιον σφαῖραν κρεμαμένην ἐκ χρυ-
σῆς ἀλύσειος) καὶ ἐνδεδυμένος ἐν πολυτελείᾳ καὶ λαμπρό-
τητι κατέλαβεν ἤδη ὁ «*ράπτης βασιλεὺς*» δικαστικὴν ἑδρὰν
εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Μοναστηρίου, ὅπου εἶχε στηθῇ ὁ «*θρό-*
νος τοῦ Δαυὶδ» καὶ εἰσήγαγε τυραννικὴν αἶψα καὶ θρη-

σκομανῇ κυβέρνησιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἦσαν ἠνωμένα κατὰ τρέπον βδελυρώτατον πνευματικὴ ὑψηλοφροσύνη καὶ σαρκικὴ φιληδονία. Καὶ ἐπὶ μακρὸν μὲν ἀνθίσταντο οἱ ἀναβαπτισταὶ εὐτυχῶς καὶ ἀνδρείως πρὸς τὰ κακῶς ἐξωπλισμένα στρατεύματα τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν· καὶ ὅτε ἀκόμη ὁ πολιορκῶν αὐτοὺς στρατὸς ἐνισχύθη δι' αὐτοκρατορικῆς ἐπικουρίας, καὶ ἡ στενῶς πολιορκουμένη πόλις περιῆλθεν εἰς μεγίστην πείναν, ἐπέμενον σταθερῶς εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῆς· μάλιστα δ' ὅτε οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ἤδη ἐντὸς τῶν τειχῶν, ὑπερασπίσθησαν μετὰ τὴν ἀνδρείαν τῆς ἀπελπισίας. Πλὴν τέλος ὁ Ῥοτμᾶννος ἔπεσε μαχόμενος· ὁ δ' ἐκ Λεῖθης Ἰωάννης καὶ ὁ Κριπερδολίγγιος αἰχμαλωτισθέντες κατεβασανίσθησαν θανασίμῳ, καὶ ἐκρεμάσθησαν ἐντὸς σιδηρῶν κλωβίων εἰς τινα πύργον· οἱ δὲ λοιποὶ μέρος μὲν ἐκατατομήθησαν, μέρος δὲ ἐδιώχθησαν. Ὁ ἐπίσκοπος, οἱ κανονικοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἐπέστρεψαν καὶ εἰσῆγαγον πάλιν εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν αὐστηρότητα τὸν καθολικισμόν, ὅστις ἔμεινεν ἕκτοτε ἐπικρατῶν ἐν Μοναστηρίῳ.

Μετὰ τινὰς δεκαετηρίδας ἔλαβον οἱ ἀναβαπτισταὶ παρὰ τοῦ ἱερέως Μέννου († 1561) σωτήριον μεταβολὴν τοῦ δόγματος αὐτῶν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ὑπάρχουσι μέχρι τῆς σήμερον ὡς Μεννοῖται ἢ Βάπτισαι πρεσβεύοντες. Ἀπλότης εἰς τὴν δίαιταν καὶ ἐνδυμασίαν καὶ ἀποδοκιμασία τῆς ἱερατικῆς τάξεως, τοῦ βαπτίσματος τῶν παιδῶν, τοῦ ὄρκου, τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας κλπ. διακρίνει αὐτοὺς ἔτι καὶ νῦν· ἀλλ' ἀπέβαλον τὰ ἐπικίνδυνα εἰς τὰ ἥθη καὶ τὴν πολιτείαν δόγματα τῶν πρώτων χρόνων. Διάγουσι δὲ βίον σιωπηλὸν ὡς ἐκμισθωταὶ γαιῶν καὶ γιωργοί.

§. 25. Μετ' ὀλίγον δὲ κατώρθωσε τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα καὶ εἰσδύση εἰς τὸ δουκᾶτον τῆς Σαξονίας καὶ εἰς τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ Βρανδεμβούργου, ἀποθανόντων δύο ἡγεμόνων, οἵτινες ἔμενον ἄχρι τοῦδε σταθεροὶ ὀπαδοὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης. Τὸν δοῦκα δηλ. τῆς Σαξονίας Γεώργιον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἐρρίκος (1539), ὅστις, ὡς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μαυρίκιος, ἐπροστάτευε μετὰ ζήλου τὴν

ἀναμώρφωσιν, καὶ κατώρθωτε νὰ εἰσαχθῇ ἡ εὐαγγελικὴ λα-
τρεία εἰς *Λευρίαν*, *Μισορίαν* καὶ *Δρέσδην*, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ
ἔτος ἔλαβεν ἐν Σπανδαυιά *Ίωακείμ* ὁ Β'. τὴν μετάληψιν κατ'
ἀμφοτέρας τὰς μορφάς, μεθ' ὃ παρεδέχθη ἡ χώρα τὸ δόγμα
τῶν διαμαρτυρουμένων. Ἡ δὲ προσχώρησις τῆς Σαξονίας
καὶ τοῦ Βρανδεμβούργου ἐπέφερε κρίσιν ἀποφασιστικὴν
καθ' ὅλην τὴν Βόρειον Γερμανίαν. Μόνος δὲ ὁ δουξ τῆς
Βρουνσβίλγης καὶ τοῦ *Γουελφεμβύτου* *Ἐρρίκος*, ἀνὴρ σκληρὸς,
καὶ ἀσεβὴς, ἔμεινεν ἀκόμῃ σταθερὸς εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλη-
σίαν, ὀλιγώτερον ἐκ πεποιοθήσεως, ἢ ἐκ μίσους πρὸς τὸν Λαν-
δγράφιον τῆς Ἑσσης, φίλον ποτὲ τῆς νεότητος αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ
ἐν *Γουελφεμβύτῳ* ἐνίκησε τὸ εὐαγγέλιον, ὅτε ὁ *Ἐρρίκος*, ἀνταλ-
λάξας σφοδρὰ ἔγγραφα, προσβάλλοντα πᾶσαν ἀνθρώπινον καὶ
ἡγεμονικὴν ἀξίαν, ἐνίκηθη (1542) ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς
Ἑσσης καὶ Σαξονίας, καὶ ἀπῆχθη εἰς αἰχμαλωσίαν. Εἰς δὲ
τὸ ἄνω Παλατινάτον ἐκήρυξεν ὁ *Ὁθων* *Ἐρρίκος* διὰ τοῦ
Νοριμβεργοῦ *ἱεροκήρυκος* *Ὁσιάνδρου* τὸ Λουθηρανικὸν δόγμα,
καὶ εἰς τὸ παραρρήνιον Παλατινάτον προσηνέχθη ἡ μετάλη-
ψις ὀλίγας ἐβδομάδας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Λουθήρου κατ'
ἀμφοτέρας τὰς μορφάς, ἀφοῦ τὴν 3 Ἰανουαρίου (1546) ἔψα-
λεν εἰς τὴν ἐν *Ἐδελβέργῃ* ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
ἢ εἰς τὴν λειτουργίαν συναθροισθεῖσα κοινότης τὸ εὐαγγελικὸν
ᾄσμα· « Ἦλθεν ἡμῖν ἡ σωτηρία ! » Ἐτι δὲ καὶ τῆς *Βάδης* τὸ
Δούρλαχον προτεχώρησεν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ὁμολογίαν,
καὶ ὅτε μάλιστα ὁ ἐκλέκτωρ τῆς *Κολωνίας* *Ἐρμᾶννος*
προέθηκεν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ μέτριον ἀναμορφώσεως πρὸ-
γράμμα, καὶ ὁ δουξ τῆς *Κλέβης* ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ
προστεθῇ εἰς τὴν Σμυλκαλδικὴν συμμαχίαν, τότε ἐφάνη ὅτι
ἐξάπαντος ᾔθελεν ὑποκύψει ἐν Γερμανίᾳ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία,
ἂν δὲν κατεπνίγετο διὰ τῆς βίας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀναμορφώ-
σεως. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ εἶχε πεισθῇ, ὅτι οὔτε *θρησκευτικαὶ*
συνδιαλέξεις οὔτε *διαίται* ἠδύναντο νὰ θεραπεύσωσι τὸ σχί-
σμα τῆς ἐκκλησίας· ἡ ἐλπίς τοῦ λοιποῦ ἐστηρίζετο ἀκόμῃ
μόνον εἰς τὴν ΚΟΙΝΗΝ ΣΥΝΟΔΟΝ, τὴν ὁποίαν εἶχε προκη-
ρύξει ὁ Πάπας Παῦλος Γ'· εἰς τὸ ΤΡΙΑΕΝΤΟΝ (Δεκ. 1545).

Ἀλλ' οἱ διαμαρτυρόμενοι, οἵτινες προεῖδον, ὅτι εἰς τοιαύτην σύνοδον, ἐπηρεαζομένην πολὺ ὑπὸ τοῦ Πάππα, ἤθελον κατακριθῇ τὰ δόγματά των, δὲν παρεδέχθησαν αὐτὴν ὡς μὴ ἐλευθέραν καὶ μεροληπτικὴν, καὶ ἐζήτησαν ἐκκλησιαστικὴν σύνοδον τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Μετὰ τοῦτο δ' ἐξέλιπε καὶ ἡ τελευταία ἐλπίς τοῦ αὐτοκράτορος περὶ εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας μετὰ τὴν δύναμιν τῶν ὀπλων. Ὅθεν τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανε (18 Φεβρ. 1546) ὁ Λούθηρος ὑπὸ πολλῶν βασανιζόμενος ὀδυνῶν τοῦ σώματος, εἰς τὴν πάλιν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ *Eisleban*, ὅπου εἶχε προσκληθῇ νὰ διαλύσῃ ὡς διαιτητὴς φιλονεικίαν τινα, ἐξεργάγῃ ὁ ΣΜΑΛΚΑΛΔΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ μετὰξὺ Καρόλου τοῦ Ε'. καὶ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων καὶ πόλεων τῆς Γερμανίας.

§. 26. Ἀποφασίσας δ' ὁ αὐτοκράτωρ νὰ πολεμήσῃ, ἔκαμε μυστικὴν συνθήκην μετὰ τὸν Πάπαν, ὅστις ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν χρηματικὴν βοήθειαν, ἔτι δὲ μετὰ τοὺς πνευματικοὺς ἡγεμόνας τοῦ κράτους καὶ μετὰ τὸν δοῦκα τῆς *Βαυαρίας*. Ἀλλὰ σπουδαιότατον σύμμαχον εὔρε τὸν διαμαρτυρόμενον δοῦκα τῆς *Σαξωνίας Μαυρίκιον*. Ὁ νέος οὗτος, φρόνιμος καὶ ἐμπειροπόλεμος ἡγεμὼν, ἀπὸ τοῦ 1541 κυβερνῶν ὡς Κύριος ἐν τῇ Ἀλβερτινικῇ Σαξονίᾳ, εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἀρνηθῇ τὴν Σμαλκαλδικὴν συμμαχίαν καὶ προστεθῇ εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἂν καὶ ὁ Φίλιππος, τῆς Ἑσσης ἦτο πενθερός του, τοῦτο μὲν ἕνεκα προσωπικῆς πρὸς τὸν ἐξάδελφόν του, τὸν ἐκλέκτορα *Ἰωάννην Φριδερίκον* δυσμενείας, τοῦτο δὲ δυσαρεστηθεὶς διὰ τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων. Ἡ δὲ συνθήκη αὕτη ἀνενεώθη τῶρα. Ὁ Μαυρίκιος ὑπεσχέθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα εὐπειθείαν καὶ ἀφοσίωσιν, καὶ ἀνεγνώρισιν τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Τριδέντῃ συνόδου, καθόσον ἐν αὐταῖς ἤθελον ληφθῇ ὑπ' ὅψιν τὰ τρία κύρια ἄρθρα τοῦ προτεσταντικοῦ δόγματος, ἡ δικαιολόγησις διὰ τῆς πίστεως, ἡ ἀγία μετὰδοσις καὶ ὁ γάμος τῶν ἱερέων· ἀντὶ δὲ τούτου ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέκτασιν τῆς χώρας του καὶ τὸ ἐκλεκτορεῖον τῆς Σαξονίας. Ἀλλ' οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τόσον ὀλίγον ὑπωπτεύοντο τὰς συνθήκας

ταύτας, ὅταν ὁ Σμαλκαλδικὸς στρατὸς ὥρμησεν εἰς πόλεμον, ἀνέθηκεν ὁ ἐκλέκτωρ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του ἐν τῷ στρατῷ εἰς τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Μαυρίκιον τὴν διοίκησιν τῶν ἐκλεκτορικῶν χωρῶν. Ὁ δὲ ἀνδρεῖος ΕΧΑΙΡΤΑΙΝΟΣ, τὸν ὁποῖον ἐξέλεξαν ἀρχηγὸν αἱ πόλεις τῆς ἀνω Γερμανίας, ἤθελε, πορευόμενος δρομαίως πρὸς τὴν *Ρατισβόρην*, ὅπου εὕρισκετο ὁ αὐτοκράτωρ μετ' ὀλίγων στρατευμάτων, νὰ ἐπιφέρῃ ταχέως κρίσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὸ πολεμικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον πολλοὶ ἰσχυροὶ ἀπηγγόρευsen εἰς αὐτὸν τοῦτο, διὰ νὰ μὴ βλάβῃ τὴν Βαυαρίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐστράφη ὁ Σχαίρτλινος πρὸς τὸ Τυρόλον, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔλυσιν τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων, ἣ νὰ διασκορπίσῃ τὴν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιχείρησις αὕτη δὲν τῷ ἐπετράπη, διὰ νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ ὁ Φερδινάνδος. Οὕτως ἔλαβε καιρὸν ὁ Κάρολος, ὅστις εἶχεν ἤδη προγράψῃ τὸν ἐκλέκτορα καὶ τὸν Λανγρόφιον διὰ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ κράτος προδοσίαν, νὰ φέρῃ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐπικουρικὰ στρατεύματα, καὶ νὰ καταλάβῃ ἐν Ἰγγολστάδῃ ἰσχυράν θέσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἐχρονотρίβησαν οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀνωφελῶς εἰς μικρὰς μάχας, μέχρις οὗ ἠνώθησαν προσέτι καὶ τὰ στρατεύματα τῶν Κάτω Χώρων μετὰ τῶν στρατῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Κάρολος κατέστη ἱκανὸς νὰ τοὺς προσβάλῃ ἐπιθετικῶς. Εἰσέβαλε δὲ εἰς τὴν Σουεβίαν, ὅπου ἠκολούθησεν αὐτὸν ὁ Σμαλκαλδικὸς στρατὸς. Ἡ δὲ ὑγρὰ καὶ ψυχρὰ ὥρα τοῦ ἔτους ἐγέννησεν εἰς τὰ Ἰσπανικὰ καὶ Ἰταλικὰ στρατεύματα ἄρρωστίας, καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι περιέμενον διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον εὐνοϊκὴν συνθήκην, ὅτε ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ Μαυρίκιος ἐπρόδωκε τοὺς φίλους καὶ ὁμοπίστους αὐτοῦ, καὶ εἰσέβαλε μετὰ δυνάμεως στρατοῦ εἰς τὰς ἐκλεκτορικὰς χώρας, μετέλλαξε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἰωάννης Φριδερικός ἐσπευσεν εὐθὺς ὀπίσω πρὸς τὰ κράτη αὐτοῦ· μετ' ὀλίγον δ' ἐπέστρεψε καὶ ὁ Λανγρόφιος καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν, καὶ εἰς ὀλίγον διάστημα χρόνου διελύθη ὁ Σμαλκαλδικὸς στρατὸς.

§. 27. Τώρα λοιπὸν ἦτον ἀνοικτὴ εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἡ

μεσημβρινή Γερμανία. Καὶ ἐζήτουν μὲν σύμβουλοι φρόνιμοι νὰ προτρέψωσιν αὐτὸν ὅπως ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν θρησκείαν, καὶ φέρῃ πάλιν οὕτως ὅλας τὰς ἔξεις εἰς πίστιν καὶ εὐπειθειαν. Ἄλλ' ὁ Κάρολος ἠθέλε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας, καὶ συνάμα νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν δύναμιν τὴν παλαιὰν ὑπόληψιν. Διὸ ἐζήτησε παρὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας, νὰ ὑποταχθῶσι καὶ παραιτήσωσι τὴν Σμαλκαλδικὴν συμμαχίαν. Αἱ δὲ τρομαγμέναι αὐτοκρατορικαὶ πόλεις ὑπήκουσαν ταχέως εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Ἡ Οὐλμα παρέδωκε τὸ πυροβολικὸν της, καὶ ἡγόρασε τὴν χάριν τοῦ αὐτοκράτορος διὰ μεγάλης ποσότητος χρημάτων· ἐπίσης καὶ ἡ Εἰλβρόννα Ἐσολίγγη, Ῥεϋτλίγγη καὶ ἄλλοι τόποι. Ἄλλ' ἡ Αὐγούστα (τῶν *Birdeλκωρ*) ἦτον τόσον καλὰ προμηθευμένη μὲ πυροβολικὸν καὶ ζωοτροφίας, ὥστε ὁ Σχαρτλιнос ἐπρότεινεν εἰς τὸν αὐτόθι ἄρχοντα νὰ διατηρήσῃ τὴν πόλιν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, μέχρις οὔ ἀναλάβῃ ἡ διαμαρτυρομένη Γερμανία καὶ ἐξοπλισθῇ ἐκ νέου καλῶς· ἀλλὰ τὸ μικρόψυχον συμβούλιον τῶν μεγαλεμπόρων (μάλιστα ὁ Φούγγερος) ἀπεφάσισε νὰ παραδοθῇ μετὰ τῆς πόλεως· δ' ἀπέκτευσεν ὁ αὐτοκράτωρ τὸ λαμπρὸν πυροβολικὸν καὶ μέγα ποσὸν χρημάτων· μετ' ὀλίγον δ' ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά της καὶ τὸ Φραγκφούρτον καὶ Στρασβούργον. Καὶ ὁ μὲν γηραιὸς δούξ τῆς Βυρτεμβέργης Οὐλερίχος ἐταπεινώθη, ἐμέτρησε τὸ ἐπιταχθὲν εἰς αὐτὸ ποσὸν χρημάτων, καὶ παρεχώρησε τὰ ἀξιολογώτατα αὐτοῦ φρούρια εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα· ὁ δὲ γηραιὸς ἐκλέκτωρ τῆς Κολωνίας, ἀναθεματισθεὶς ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἀπειληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰσπανικῶν στρατευμάτων καὶ ἐγκαταλειφθεὶς τελευταῖον ὑπὸ τῶν ιδίων αὐτοῦ τάξεων, παρήτησε τὸ ἀξίωμα του, καὶ παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς παλαιόπιστον τινὰ διάδοχον, ὅστις ἐξέβαλε πάλιν ταχέως τὴν Γερμανικὴν λατρείαν διὰ τῆς ἱερᾶς λειτουργίας. Μέχρι δὲ τοῦ ἔαρος τοῦ 1547 ὅλη ἡ μεσημβρινή Γερμανία εἶχε καταστῇ ἀμαχητὶ εὐπειθής.

§. 28. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὁ Ἰωάννης Φριδερίκος ἀπέκρουσε τὰ στρατεύματα τοῦ Μαυρικίου, ἐπανέκτησε πάλιν μὲ ὀλίγον

κόπον τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ ἐκυρίευσεν τὸ μέγιστον μέρος τῆς Ἀλβερτικῆς Σαξονίας, ἐκτὸς τῆς Δρέσδης καὶ Λειψίας. Πανταχοῦ δ' ἐχαιρέτουν αὐτὸ οἱ διαμαρτυρούμενοι λαοὶ μετ' ἀλαλαγμῶν χαρᾶς, καὶ δὲν ἤθελεν εἶσθαι δύσκολον εἰς αὐτὸν νὰ συναθροίσῃ ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν, καὶ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Φριδερίκος δὲν ἦτον ἀνὴρ ἐπιχειρηματικὸς, καὶ ἐν τῇ εὐσεβεῖ αὐτοῦ καρδίᾳ δὲν εἶχεν εἰσέτι ~~σεβασθῇ~~ ^{σεβασθῇ} τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα σέβας, ἂν καὶ οὗτος εἶχε προγράψει αὐτόν· διότι δὲν ἐδέχθη τὴν προσφερθεῖσαν ἐπικουρίαν. Εὐρεθείς δ' εἰς ἀνάγκην ὁ Μαυρίκιος προσεκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα νὰ τὸν βοηθήσῃ. Οὗτος δὲ, καὶ τοὶ δεινὰς ὑποφέρων ἐξ ἀρθρίτιδος ὀδύνας, ἔσπευσε πρὸς τὴν Βοσμίαν, καὶ ἐξεστράτευσεν. ἔπειτα ἠνωμένος μετ' ὁ Μαυρίκιον καὶ Φερδινάνδον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ, ὅστις εὕρισκετο παρὰ τὸν Ἀλβιν μετ' 6000 ἀνδράς. Πλησιάζοντας δὲ τοῦ αὐτοκράτορος, ἠθέλησε μὲν ὁ Ἰωάννης Φριδερίκος νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ὄχυρὰν Βυρτεμβέργην, μέχρις οὗ συναθροίσῃ περὶ ἑαυτὸν τὰ διεσκορπισμένα αὐτοῦ τάγματα· ἀλλ' ὁ αὐτοκρατορικὸς, ἐξ 27,000 ἀνδρῶν συγκείμενος στρατὸς, διέβη τὸν Ἀλβιν, ὀδηγηθεὶς ὑπὸ τινος χωρικοῦ, ἐπέπεσεν ἀπροσδοκῆτως πρῶτ' ἂν Κυριακῆς τινος, ὅτε ὁ ἐκλέκτωρ ἔτυχεν νὰ ᾖ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τῶν εἰς ἀποχώρησιν ἀσχολουμένων ἱππέων αὐτοῦ, καὶ ἐνίκησεν εὐκόλως εἰς τὴν ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΜΥΑΒΕΡΓΗΝ ΜΑΧΗΝ (24 Ἀπριλίου 1547) ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Λοχαυίας. Ὁ δ' Ἰωάννης Φριδερίκος, ἀνὴρ βαρὺς, ἐπληγώθη εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ ἔπεσε μετ' ἀνδρείαν ἀντίστασιν αἰχμάλωτος. Καὶ αἰχμάλωτος δ' ὢν, ἔδειξε τὴν ἡσυχίαν τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν παρέχουσιν εὐσυνειδήσια καὶ σταθερὰ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις. Μετὰ μεγίστης ἀταραξίας, χωρὶς μάλιστα νὰ διακόψῃ τὸ ζατρίκιόν του, ἤκουσε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην, τὴν ὁποίαν διέταξε νὰ ἀπαγγείλουν κατ' αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσίν της· ἐπροτίμησε δὲ νὰ μεταβάλλῃ τὴν θανατικὴν ποινὴν εἰς φυλάκισιν διὰ βίου, μετ' τὴν συμφωνίαν, νὰ παραδώσῃ ὁ Ἰωάννης

Φριδερίκος εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὰ φρούριά του, καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν χώραν του μετὰ τοῦ ἐκλεκτορικοῦ ἀξιώματος εἰς τὸν Μαυρίκιον. Οὕτως ἐπέραςε τὸ ἐκλεκτοράτον ἀπὸ τῆς Ἑρνεστινικῆς εἰς τὴν Ἀλβερτινικὴν γενεάν ἐν Σαξονίᾳ. Μετ'εὐτεβοῦς δ' ὑπομονῆς ὑπέρβρεν ὁ Ἰωάννης Φριδερίκος τὰ δεινὰ τῆς αἰχμαλωσίας· καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πεποιθῆσιν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ ὥραιον ἐκκλησιαστικὸν ἄσμα, τὸ ὁποῖον ἀναγράφεται εἰς αὐτόν· « Ὅπως ἀρέσκ' εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ ἀρέσκει » ! — Τώρα ἔπρεπε νὰ σωφρονισθῇ καὶ ὁ Λανδγράφιος τῆς Ἑσσης. Ἄλλ' ὁ Μαυρίκιος καὶ ὁ Βρανδεμβούργου Ἰωακείμ ἐμεσολάβησαν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἔλαβον τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι « ἂν ἀφεθῇ εἰς τὴν ἐπισείκειν τοῦ αὐτοκράτορος, ζητήσῃ συγγνώμην καὶ παραδώσῃ τὰ φρούριά του, δὲν ἤθελε τιμωρηθῇ οὔτε μὲ σωματικὴν τιμωρίαν οὔτε μὲ φυλάκισιν διὰ βίου. » Διὰ προσωπικῆς δὲ συνδιαλέξεως ἔγειναν οἱ ὅροι ἔτι ἡπιώτεροι, οὕτως ὥστε οἱ δύο ἡγεμόνες ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν Λανδγράφιον ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ ιδιοκτησίας. Πεποιθὼς εἰς ταῦτα ὁ Φίλιππος, ἐπορεύθη, ἀφοῦ πρότερον ἔλαβεν ἔγγραφον ἐξασφαλίζον αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν, εἰς τὴν Ἄλλην, ὅπου ἦτο τὸ αὐτοκρατορικὸν στρατόπεδον. Ὅτε δὲ πλῖπτων ἐδῶ εἰς τοὺς πόδας ἐν μέσῳ πανηγυρικῆς συναθροίσεως ἐζήτησε συγγνώμην, καὶ προσκλήθεις ὑπὸ τοῦ δουκὸς Ἀλβαεῖς τὸν δεῖπνον, ἐπορεύθη εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐκρατήθη, καὶ τοι ποιήσας ματαίως ἀντιρρήσεις. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ καταφρονήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νὰ ἔχῃ τοὺς δύο μεγίστους αὐτοῦ ἐχθροὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα κατέλιπεν ὁ Κάρολος τὴν Σαξονίαν, καὶ ἔλαβε τοὺς αἰχμαλώτους μεθ' ἐαυτοῦ. Ἡ πρᾶξις ὅμως αὕτη ἐπέφερε κατὰ πρῶτον ψυχρότητα μεταξὺ τοῦ Μαυρικίου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος.

§. 29. Ἐν τούτοις εἶχε κάμει τὰς συνδιασκέψεις αὐτῆς ἡ κατὰ τὴν 13 Δεκεμβρίου 1545 ἀρξαμένη ἐν ΤΡΙΔΕΝΤΩ ΣΥΝΟΔΟΣ. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ διαπραγματεύσεις ἐγίνοντο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Πάπα, καὶ τὸ κυριώτερον μέρος τῆς συνελεύσεως συνίστατο ἐκ κληρικῶν καὶ ἀφωσιωμέ-

νων τοῦ Πάπα, ἔλαβον τὰ ψηφίσματα τῆς Συνόδου τοιαύτην τροπὴν, ὥστε οἱ διαμαρτυρόμενοι ἔβλεπον εἰς αὐτὰ ἀπόθῃσιν μᾶλλον ἢ πλησίαισιν. Ἡ πορεία δ' αὕτη τῆς Συνόδου ἐδυσσεύετο τὰ μέγιστα τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις ἠλπίζε νὰ κατορθώσῃ τώρα τὴν ἐκ τοσούτου χρόνου ἐπιθυμητὴν ἔνωσιν τῶν διαφορῶν δογμάτων· ἔκαμε λοιπὸν τὰς παρατηρήσεις του, καὶ ἐζήτησε νὰ κρατῶσι μυστικὰς τὰς ἀποφάσεις, καθόσον μάλιστα εἶχε πείσει τώρα τοὺς διαμαρτυρομένους νὰ ὑποσχεθῶσιν, ὅτι ἤθελον ὑπακούσει τὴν σύνοδον, ἂν τὰ ἀποφασισμένα ἤδη ἄρθρα ἤθελον ὑποβληθῇ εἰς νέαν διάσκεψιν. Ἄλλ' ὁ Παῦλος Γ', ὅστις παρετήρησε καλῶς, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ σκοπὸν ἔχει νὰ περιορίσῃ τὸν Παπισμὸν, καὶ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοιαύτας μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ δυνηθῶσιν οἱ διαμαρτυρόμενοι νὰ ἀποφασίσωσι περὶ συμβιβασμοῦ, ὅχι μόνον διέταξε νὰ γείνωσιν γνωστὰ τὰ ψηφίσματα, ἀλλὰ καὶ μετέθηκε τὴν Σύνοδον εἰς τὴν Βορωνίαν (1547). Ἐντεῦθεν ἐθυμώθη πολὺ ὁ Αὐτοκράτωρ. Καὶ ἀπηγόρευσε μὲν εἰς τοὺς κληρικοὺς νὰ καταλίπωσι τὸ Τρίδεντον, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ εἰμὴ τοὺς ὀλιγωτέρους· καὶ διὰ νὰ προοδοποιήσῃ ἐν Γερμανίᾳ τὴν ἐκ νέου ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας, ἐξέδωκε κανονισμὸν περὶ τοῦ πῶς ἔμελλον νὰ ἔχωσι τὰ πράγματα μέχρι τοῦ τέλους τῆς συνόδου. Ἐγένετο δὲ τοῦτο διὰ τοῦ ΑΥΓΟΥΣΤΑΝΟΥ ΕΝ ΤΩΙ ΜΕΤΑΞΥ (INTERIM.) (1548), τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ διὰ τὰς δύο θρησκευτικὰς μερίδας, μετέπειτα ὅμως ἐπεωρίσθη εἰς μόνους τοὺς διαμαρτυρομένους. Ἐν τούτῳ δὲ παρεχωρήθη μὲν εἰς τοὺς ὁμολογητὰς τῆς Εὐαγγελικῆς ἐκκλησίας τὸ ἱερὸν ποτήριον καὶ ὁ γάμος τῶν ἱερέων, ἐζητήθη δὲ προσπλησίασίς τις διὰ τινος ἀορίστου παραστάσεως εἰς τὰ περὶ δικαιολογίας, λειτουργίας καὶ τινων ἄλλων ἄρθρων δόγματα· εἰς τὴν θεολατρείαν ὅμως καὶ τὰς τελετὰς διετηρήθη ἡ παλαιὰ συνήθεια. Ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ τοῦτο εὔρε μεγάλῃν ἀντίπραξιν, ὀλιγώτερον εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας, ἢ ὅσον εἰς τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἱεροὺς κήρυκας. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἠδύναντο οὔτε παυόμενοι τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν· οὐ-

τε στερούμενοι κτημάτων καὶ ἐλευθερίας, νὰ πεισθῶσιν εἰς παραδοχὴν θρησκευτικοῦ δόγματος, ὅπερ ἀντέφασκεν εἰς τὴν συνειδησίᾳ των. Διωχθέντες δ' ἐκ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, ἔφυγον τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκιακὴν ἐστίαν, ὅπως σωθῶσι διὰ κεκρυμμένων ὁδῶν εἰς τὰς πόλεις τῆς βορείου Γερμανίας, αἵτινες ἀπέκρουσαν ὀριστικῶς τὸ ἐν τῷ μεταξὺ. Καὶ τετρακόσιοι μὲν περίπου ἱεροκήρυκες ἔφυγον τὴν χώραν αὐτῶν· εἰς τοὺς πλείστους δὲ παρέσχεν ἄσυλον τὸ προγραφὲν *Μαγδεβούργον*. Καὶ εἰς τὴν Σαξονίαν δὲ, τὴν κοιτίδα τῆς ἀναμορφώσεως, ἔφυγον πολλοὶ κληρικοὶ ἐκ μίσους πρὸς τὸ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς *Λειψίας*, διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου κατηγορήθη ὁ Μελάγχθων ὡς δείξας ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλην συγκατάβασιν. Ἐκ *Μαγδεβούργου* δ' ἐξῆλθον πλῆθος σφοδρῶν συγγραμμάτων, σατυρῶν, σκωπτικῶν ποιημάτων καὶ ξυλογραφιῶν, τὰ ὅποια ἐζήτουν νὰ διεγείρωσι τὴν χλεύην καὶ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῶν πρωτοργῶν αὐτοῦ.

§. 30. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐνόμιζεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ πραγματοποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ· ὅτε ἡ Σύνοδος μετετέθη ἐκ νέου εἰς Τρίδεντον, καὶ ἐπαρουσιάσθησαν μάλιστα εἰς αὐτὴν τινὲς τῶν διαμαρτυρομένων τάξεων· ὅτε ὅλαι αἱ περιστάσεις συνέτειναν εἰς τὸ νὰ ἀνυψώσωσιν αὐτὸν παγκόσμιον ἀρχηγὸν τῆς *Χριστιανωσύνης* κατὰ *Μεσαιώνιον* ἔννοιαν, καὶ ἐδόσκετο ἤδη μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἤθελε κατορθώσει νὰ ἐκλέξωσι τὸν υἱὸν τοῦ διάδοχον, καὶ νὰ καταστήσῃ οὕτω κληρονομικὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὴν οἰογένειάν του, τότε εὗρεν ἀπροσδόκητον ἀντίπραξιν εἰς τὸν ἄνδρα, εἰς τὸν ὅποιον ὥφειλε τὰς μέχρι τοῦδε νίκας αὐτοῦ, — εἰς τὸν *Μαυρίκιον* τῆς *Σαξονίας*. Ὁ φρόνιμος οὗτος ἡγεμὼν ἐνόησε καλῶς, εἰς ποῖον κίνδυνον ἤθελε περιστῇ ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία τῆς Γερμανίας, ἂν Κάρλος ὁ Ε' ἐξετέλει τὰ σχέδια αὐτοῦ, ἐνόησε καλῶς, πόσον ἐφείλκυσε τὸ μῖσος ὅλων τῶν διαμαρτυρομένων, προδῶσας αὐτοὺς εἰς τὰ κοινὰ πράγματα, ἀφοῦ μάλιστα ἀνέλαβεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κατὰ τοῦ *Μαγδεβούργου*

προγραφῆς, καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὴν πόλιν, «ὅπου καὶ μό-
νον εἶχεν εὔρει ἀκόμη καταφύγιον ἡ εἰλικρινὴς γλῶσσα τοῦ
εὐαγγελίου. » Διὰ τολμηρᾶς δὲ μόνον καὶ μεγάλης πράξεως ἠδύ-
νατο νὰ ἐπανακτήσῃ πάλιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτοῦ τιμὴν.
Διὸ συνέδεσε μυστικὰ συμμαχίαν μετὰ πολλῶν ἡγεμόνων τῆς
Γερμανίας, καὶ ἐβεβαιώθη περὶ τῆς βοηθείας τοῦ Γάλλου βα-
σιλέως *Ἐρρίκου* τοῦ Β'. διὰ συνθήκης, δυνάμει τῆς ὁποίας
ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὰς πόλεις *Μέτας*, *Τουλλ-
λον* καὶ *Βερόδουνον*, μετ' ἐπιφυλάξεως ὅμως τῶν δικαιο-
μάτων τῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ δὲ ἱπποτικὸς μαρχίων τοῦ
Βρανδεμβουργικοῦ Κούμβαχλου Ἀλβέρτος, σύμμαχος τοῦ
Μαυρικίου, διεύθυνε τὰς διαπραγματεύσεις. Μετὰ ταῦτα
λοιπὸν ἀπένειμεν ὁ Μαυρίκιος εἰς τὴν πόλιν Μαγδεβούργον
χάριν καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, καὶ κατέπεισεν οὕτως αὐ-
τὴν νὰ ὑποταχθῇ. Καὶ συνεβούλευον μὲν τινες τὸν αὐτο-
κράτορα, ὅστις εὕρισκετο ἐν *Οἰνιπόντῳ* (Ἰνσβρουκκίῳ), νὰ
φοβῇται· ἀλλ' ὁ Μαυρίκιος, δεινὸς ὢν ὑποκριτῆς, ἐγνώριζε νὰ
διασκεδάζῃ πᾶσαν ὑποψίαν, ἥτις ἤθελεν ἀναφυῇ εἰς τὴν ψυ-
χὴν τοῦ αὐτοκράτορος· ὑπ' ἐξωτερικὴν δ' εὐθυμίαν καὶ εὐφρό-
συνον εὐπροσηγορίαν ἔκρυπτε τὰ ἐν βάθει σχέδια αὐτοῦ·
καὶ ὁ εἰς Ἰσπανικὰς καὶ Ἰταλικὰς μηχανορραφίας ἡσκημένος
Κάρολος ἐνόμισεν ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ τὸν ἀπατήσῃ Γερ-
μανός. Ἀπροσδοκῆτως ὅμως ὥρμησεν ὁ Μαυρίκιος μὲ τρία
στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα πρὸς μεσημβρίαν, κατέλαβε τὴν
Αὐγούσταν (*Βινδελίκων*), καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὸ *Τυρόλον*.
(Μάρτ. 1552). Ἐπλησίαζε ἤδη τὸ *Οἰνιπόντον*, διὰ νὰ λά-
βῃ αἰχμάλωτον τὸν αὐτοκράτορα, ὅτε στάσις τις μεταξὺ τῶν
Γερμανῶν γεωδούλων παρέσχεν εἰς τὸν τελευταῖον εὐκαι-
ρίαν νὰ ἀναχωρήσῃ. Συνταραχθεῖσα δὲ διελύθη ἡ ἐν Τριδέν-
τῳ ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος, καὶ ὁ Κάρολος πάσχων ὑπὸ ἀρ-
θρίτιδος καὶ καταβεβλημένος, ἔφυγεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τῶν
χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ *Τυρόλου* εἰς τὴν *Καρινθίαν*, ἀφοῦ ἐλευ-
θέρωσε τὸν αἰχμάλωτον ἐκλέκτορα *Ἰωάννην Φριδερίκον*.
Ἀφῆκε δ' εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Φερδινάνδον* τὸ δυσχερὲς
ἔργον τῆς εἰρηνοποιήσεως. Οὗτος δὲ συνωμολόγησε πάραυτα

πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας τὴν ΕΝ ΠΑΣΣΑΓΙΑ ΣΥΝΟΗΚΗΝ (Αὐγ. 1552), διὰ τῆς ὁποίας « παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς ὁμολογητὰς τῆς Αὐγουστανῆς ὁμολογίας ἀπόλυτος θρησκευτικὴ ἐλευθερία, κατηργεῖτο τὸ ἐν τῷ μεταξὺ, ἢ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος δὲν εἶχε κῦρος διὰ τοὺς διαμαρτυρομένους, καὶ ἡλευθεροῦτο ὁ Λανδγράφις τῆς Ἑσσης. Συγχρόνως δ' ἐμελλε νὰ λάβῃ χώραν σταθερὰ κατὰστασις εἰρήνης καὶ ἀμνηστία.

§. 31. Ἡ ἐν Πασσαυιά εἰρήνη ἦτο τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Μαυρικίου. Ὅτε δὲ ὁ μέχρι τοῦδε σύμμαχος αὐτοῦ, ὁ Ἀλβέρτος τοῦ Βρανδεβούργου, δὲν παρεδέχθη τὴν συνθήκην, καὶ ἐξηκολούθει τὰς ληστρικὰς καὶ φιλοπολέμους αὐτοῦ πράξεις εἰς τὴν κάτω Σαξονίαν, ἐξεστράτευσεν ὁ Μαυρίκιος κατ' αὐτοῦ, διὰ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἦλθον δ' εἰς μάχην παρὰ τὴν Σειβερχώσην. (1553). Καὶ ἐνίκησε μὲν ὁ ὀξὺς Μαυρίκιος· ἀλλ' εἰς τινα ἀγρίαν συμπλοκὴν ἱππικοῦ ἔλαβεν ἐκ πυροβόλου πληγὴν, ἐξ ἧς ἀπέθανε δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἀνδρικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Ἰπῆρξε δ' ἀνὴρ σπανίων πλεονεκτημάτων· «προφυλακτικὸς καὶ μυστικὸς, ἐπιχειρηματικὸς καὶ δραστήριος. » Δύο δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἔγεινεν ἡ ἐν ΑΥΓΟΥΣΤΗΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΙΡΗΝΗ (1555). δι' ἧς ἐξησφαλίσθη εἰς τὰς διαμαρτυρομένας τάξεις τῆς Αὐγουστανῆς ὁμολογίας οὐ μόνον πλήρης ἐλευθερία συνειδήσεως καὶ θρησκείας, καὶ πολιτικὰ δικαιώματα ὅσα πρὸς τοὺς καθολικοὺς, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τὸ μέλλον κτήσις τῶν ἤδη δημοσιευθέντων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους μὲν, οἵτινες δὲν ἠκολούθουν τὴν θρησκείαν τοῦ ἡγεμόνος τοῦ τόπου, ὡμολογήθη τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως, εἰς δὲ τοὺς μείναντας ἀνοχή. Ἀλλὰ τὴν σφοδροτάτην ἔριν διήγειρεν ἡ αἵτησις τῶν παλαιοπίστων, ὅτι αἱ κληρικαὶ τάξεις, αἵτινες ἤθελον προσέλθει τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν νέαν ἐκκλησίαν, ἔπρεπε νὰ στερῶνται τῶν ἀξιωμάτων καὶ εἰσοδημάτων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύναντο νὰ συμφωνήσωσι περὶ τούτου, ἔμεινε διὰ τοῦτο ἀναποφάσιςτος, καὶ εἰσέγαγον ὡς ΚΑΗΡΙΚΗΝ ΕΠΙΦΥΛΑΞΙΝ εἰς τὰ ἄρθρα τῆς εἰρήνης «σπύρον φονικῶν πολέμων».

§. 32. Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη εἰρήνην ἐματαίωσε τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος, νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα, καὶ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον διὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ἐνδιάφορον. Ὅθεν καταβεβλημένος ὑπὸ δυσθυμίας καὶ σωματικῶν παθημάτων, ἀπεφάσισε νὰ παραιτήσῃ τὴν κυβέρνησιν, καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς μοναστήριον νὰ ζήσῃ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του ἐν σιωπῇ καὶ μετanoίᾳ. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετέφερεν ἐνώπιον πανηγυρικῆς τιнос ἐν *Βρυξέλλαις* συνελεύσεως (25 Ὀκτωβ. 1555) εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ *Φίλιππον* πρῶτον μὲν τὰς *Κάτω Χώρας*, χρόνον δὲ τινα μετὰ ταῦτα καὶ τὰ βασιλεία τῆς *Ἰσπανίας* καὶ *Νεαπόλεως*, καθὼς καὶ τὸν *Νέον Κόσμον*· τὰ Αὐστριακὰ ὅμως κράτη καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν Γερμανικῶν πραγμάτων εἶχε πρότερον ἔτι δώσει εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Φερδινάνδον*. Μετὰ ταῦτα δ' ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἰσπανίαν, ὅπου εἶχε διατάξει νὰ ἀνεγείρῳσιν οἶκημα εἰς τι εὐφρόσυνον κατωφερὲς λόφου, περιστοιχιζομένου ὑπὸ δενδροφυτεῶν, πλησίον τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου *Ιούστου*. Ἀποσυρθεὶς δ' ἐνταῦθα ἔζησε δύο ἔτη ἐν σιωπῇ, ἀσχολούμενος εἰς θρησκευτικὰς ἀσκήσεις καὶ εὐσεβεῖς θεωρίας, χωρὶς ὅμως νὰ παύσῃ παντελῶς τοῦ νὰ προσέχῃ εἰς τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Ἐν τούτοις δ' ἔλαβεν ὁ *Φερδινάνδος Α΄* διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἡγεμόνων τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας, ἀφοῦ πρῶτον ὑπεχρεώθη νὰ φυλάξῃ τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην τὴν ὅποιαν καὶ διέτῃρῃσε πιστῶς.

4. Πορεία τῆς ἀναμορφώσεως διὰ τῆς Εὐρώπης.

α.) Λουθηρανισμὸς καὶ Καλβινισμὸς.

§. 33. Ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀνακίνησις, ἀνεφάνη συνεπείᾳ τῆς ἀναμορφώσεως ὁ μέγιστος χωρισμὸς τῶν θρησκευτικῶν ὁμολογιῶν. Ἐπὶ μακρὸν δ' ἐπάλασε τὸ *Λουθηρανὸν* σχῆμα τῆς ἐκκλησίας πρὸς

τὸ *Καθολικὸν* διὰ τὴν νίκην. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὁρμηθὲν ἀπὸ τῆς *Σαξονίας* καὶ *Ἑσσης*, διεδόθη κατὰ μικρὸν πέραν τῶν γειτόνων χωρῶν, ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἔκαμε νικητῆρους προόδους ἐν *Φραγκονίᾳ* καὶ *Σουεβίᾳ*, καὶ ἤνοιξε ἀπὸ τοῦ *Στρασβούργου* διὰ τῆς βίας δρόμον πρὸς τὴν *Ἀσλατίαν* καὶ *Λοθαριγγίαν*. Πρῶτα δ' εἶχον προχωρήσει τὰ ἀξιώματα τοῦ Λουθήρου πρὸς τὸν Βιστούλαν καὶ τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς Θαλάσσης, ἔνθα ὁ προεστὼς τοῦ Τευτονικοῦ τάγματος (§. 56. I. M.), ὁ *Βρανδεμβούργου Ἀλβέρτος*, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῶν Πολωνῶν, καὶ ἐγκαταλειμμένος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κράτους, προσῆλθεν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἐκκλησίαν, μετέβαλε τὴν *Πρωσσίαν* εἰς κληρονομικὸν δουκάτον, καὶ ἀνεγνώρισε τὴν τιμαριωτικὴν ἀρχὴν τῆς Πολωνίας (*Oberlehnsheerlichkeit*). Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐγένεεν ἐν *Κουρλανδίᾳ* καὶ *Λιφλανδίᾳ* ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν *Ξιριπποϊτῶν* (*Schwertritter*). — Τὸ δὲ Καθολικὸν σχῆμα τῆς ἐκκλησίας εὔρε τὰ μάλιστα ζηλωτὰς ὑπερμάχους τοὺς δοῦκας τῆς *Βαυαρίας*, τὸν ἐν *Ἀυστρίᾳ* ἄρχοντα οἶκον καὶ τοὺς κληρικοὺς ἐκλέκτορας καὶ ἡγεμόνας ἐπισκόπους. Καὶ ἦτο μὲν τὸ *Ἰγγολσταδίον* δραστήριον φυτῶριον τῆς παλαιᾶς πίστεως· ἐπειδὴ ὅμως οἱ δύο αὐτοκράτορες *Φερδινάνδος Α'* καὶ *Μαξιμιλιανὸς Β'* ἤπια φρονοῦντες, ἀπέφευγον νὰ ἐπιφέρωσι βίαν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ὑπηκόων αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἀπέκτισεν μετ' ὀλίγον ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία καὶ εἰς τὰ κληρονομικὰ κράτη τῆς *Ἀυστρίας* πολυχρίθμους ὁπαδοὺς. Ἐν τῷ ἀρχιδουκάτῳ *Ἀυστρίας*, ἐν *Καρινθίᾳ* καὶ *Στυρίᾳ*, ἔλαβον οἱ διαμαρτυρούμενοι ἐλευθερίαν τῆς πίστεως καὶ ὠκοδόμησαν πολλὰς ἐκκλησίας. Ἐν *Οὐγγαρίᾳ* δὲ καὶ *Τρανσυλβανίᾳ*, προώδευεν ἡ ἀναμόρφωσις τοσοῦτον, ὥστε οἱ εὐαγγελισταὶ ὑπερέβαινον τὴν ἐναντίαν μερίδα κατὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ κατῴρθωσαν νὰ λάβουν *θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν* καὶ *ισότητα δικαιωμάτων* πρὸς τοὺς Καθολικοὺς. Ἐν *Βοεμίᾳ* δὲ προσῆλθον οἱ παλαιοὶ *Οὐσσῖται* (*Οὐτρακουῖται*) κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἰς τὸ Λουθηρανὸν δόγμα. Ἄλλ' ἂν καὶ πολλὰι συνθῆκαι ἐξησφάλισαν τὰ δίκαια τῶν διαμαρτυρομένων εἰς τὰς

Αυστριακᾶς χώρας, οἱ μεταγενέστεροι ὁμῶς κυριάρχαι παρέ-
 θλεψαν αὐτάς, καὶ ἔδωκαν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τὴν
 ἐπικράτησιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. — Ἐνωρὶς δ' εὗρεν εἰσόδον εἰς τὴν
 Γερμανίαν καὶ τὸ ἀναμορφωτικὸν σχῆμα τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ
 ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Ἑλβετίᾳ. Διότι ναὶ μὲν ὑπὸ τι-
 νων μόνων πόλεων τῆς Νοτίου Γερμανίας ἔγεινε δεκτὴ καὶ
 ὑπεστηρίχθη ἡ διδασκαλία τοῦ Ζβιγγλίου (§. 18. καὶ ἔξ.),
 ἀλλ' ὅτε ὁ Καλβίος παρέλαβεν ἐν Γενεύῃ τὰ ἀξιώματα τοῦ
 Ζβιγγλίου, καὶ συνδέσας αὐτὰ μετ' ἰδίων δοξασιῶν ἀποτελέ-
 σεν ἴδιον χωριστὸν σύστημα, ἀπέκτα ὁσημέραι ἡ ἀναμορφω-
 τικὴ ἐκκλησία καὶ ἐν Γερμανίᾳ πλείους ὁπαδοὺς. Φριδε-
 ρίκος δὲ Γ'. ὁ ἐκ τοῦ Παλατινάτου εἰπήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν
 χώραν του, καὶ διέταξε τὸν Οὐρστριν καὶ Ὁλεβιανδὸν νὰ συγ-
 γράψωσι τὴν ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕἸΔΕΛΒΕΡΓΗΣ, τὸ πόρρω
 διαδοθὲν ἔγγραφον τῆς ὁμολογίας τοῦ Καλβινισμοῦ (1559)· αὐ-
 τὸ δὲ τοῦτο ἔγεινεν ἐν Ἑσση, Βρέμῃ καὶ Βρανδεμβούργῳ.
 Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μελάγχθων καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ (Φιλιππι-
 σται, Κρυπτοκαλβινισταὶ) ἦσαν ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν πε-
 πεισμένοι περὶ τῆς ἀληθείας τῆς Καλβινικῆς συγγραφῆς. Διὰ
 τῆς γνωστοποιήσεως δὲ τῆς δοξασίας ταύτης κατεπύκρυνεν ὁ
 Μελάγχθων τὴν δύσιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε συκο-
 φαντηθεὶς κατήλθεν εἰς τὸν τάφον πλήρης βαρυθυμίας· καὶ οἱ
 ὁπαδοὶ αὐτοῦ κατεδιώχθησαν ἐν Σαζονίᾳ καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰ
 δεσμωτήρια (1560). Ὁ δὲ νόμος τοῦ ἐνωτικοῦ, ἔγγραφον ὁμο-
 λογίας ὑπογραφὲν περὶ τὸ 1580 ὑπὸ 96 Λουθηρανικῶν τά-
 ξων τοῦ κράτους, σκοπὸν μὲν εἶχε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν
 ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Γερμανῶν διαμαρτυρομένων, διήνοιξεν
 ὁμῶς μᾶλλον τὸ μεταξὺ τῶν Καλβινιστῶν καὶ Λουθηρανῶν
 χάσμα, καὶ ἐπηύξησε τὸ κακὸ δαίμον μῖσος τοῦ ἐνὸς δόγμα-
 τος πρὸς τὸ ἄλλο.

§. 34. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλβετία ἔλαβε πρὸς τῷ Καθολικῷ
 δόγματι τῆς πίστεως δύο εὐαγγελικὰς ὁμολογίας· πλὴν ὅτι
 ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ζβιγγλίου, ἥτις ὑπερίσχυσε εἰς τοὺς μεγαλη-
 τέρους Γερμανικοὺς νόμους (§. 19) δὲν ἦτο τόσον διάφορος
 τοῦ συστήματος τοῦ Καλβίνου, τὸ ὅποιον ὑπερενίκησεν εἰς

τὴν ΒΑΛΕΣΙΑΚΗΝ, Ἑλβετίαν, ὅσον αἱ λουθηρανικαὶ καὶ ἀναμορφωτικαὶ περὶ θρησκείας δοξασαί. Ὁ Ἰωάννης δηλ. Καλβῖνος, ἀνὴρ λόγιος, ἐξωρισμένος ἐκ τῆς Γαλλίας, χειραγώγησε τὴν εἰς τὰ ὅρια τῆς Σαβοῦνίας καὶ Γαλλίας χαριέντως κειμένην Γενεύην εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ ὁμοσπονδίαν, καὶ ἤσκησεν ἔπειτα, ὡς οἱ νομοθέται τῆς ἀρχαιότητος, μεγίστην ἐπιρροὴν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1564) ἐπὶ τῆς πολιτείας, θρησκείας, τῶν ἠθῶν καὶ τῆς παιδείας τῆς πόλεως. Ὁ Καλβῖνος ὑπῆρξεν ἀνὴρ μεγάλου νοῦς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως· αὐστηρὸς πρὸς τοὺς ἄλλους ὡς καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ μισῶν πᾶσαν ἐπίγειον ἡδονήν, ἦρχε τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ πρὸς τὴν κραταιὰν καὶ καθαρὰν αὐτοῦ θέλησιν σεβασμοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Καλβίνου φέρει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς — αὐστηρότητα καὶ ἀπλότητα. Εἰς τὴν περὶ πίστεως διδασκαλίαν δογματίζει κατὰ τὸν Ζβίγγλιον, καὶ διαφέρει κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι εἰς τὴν περὶ προορισμοῦ διδασκαλίαν (περὶ τῆς διὰ τῆς θέας χάριτος ἐκλογῆς) κλίνει πρὸς τὰς αὐστηρὰς Αὐγουστινικὰς (§. 3. 'I. M.) δοξασίας, καὶ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀνίκανον νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθὸν ἐξ ἰδίας θελήσεως. Ἐν δὲ τῇ θεολογίᾳ καὶ ταῖς τελεταῖς ἐπανέρχεται ὁ Καλβῖνος, ὡς καὶ ὁ Ζβίγγλιος, εἰς τοὺς πρώτους ἀποστολικοὺς χρόνους, καὶ προστάττει μεγίστην ἀπλότητα. Εἰκόνες, κοσμήματα, ὄργανα, λαμπάδες καὶ σταυροί, εἶναι ἐξωρισμένα ἐκ τῆς ἐκκλησίας· ἡ δὲ λατρεία τοῦ Θεοῦ συνίσταται ἐκ προσευχῆς, διδαχῆς τοῦ Θεοῦ λόγου καὶ ᾠδῆς τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους ὁ πιστὸς συνάδελφος τοῦ Καλβίνου, Θεόδωρος Βέζας, μετέφρασεν εἰς τὸ Γαλλικόν. Ἐκτὸς δὲ τῆς αὐστηρῶς ἐορταζομένης κυριακῆς (σαββάτου) δὲν ἔχουσιν ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἐορτήν. Ἡ πολιτεία τῆς Καλβινικῆς ἐκκλησίας εἶναι δημοκρατικὴ συνόδων πολιτεία. Ἡ κοινότης δηλ. τῆς ἐκκλησίας, ἀντιπροσωπευομένη ὑπ' ἐλευθέρως ἐκλεγομένων πρεσβυτέρων (πρεσβυτέριον), ἀσκεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, χειροτονεῖ τὸν ἱερέα, ἐπαγρυπνεῖ διὰ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὰ ἥθη, διευθύνει τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας, τιμωρεῖ ἐκκλησιαστικῶς καὶ φροντίζει περὶ ἐλεημοσυῶν. Οἱ κληρικοὶ δὲ καὶ μι-

πρὸς τις ἀριθμὸς πρεσβυτέρων συγκροτοῦσι τὰς συνόδους, παρὰ τῶν ὁποίων λαμβάνει τὸν νόμον ἡ ἐκκλησία τοῦ τόπου. Ἀλλ' ἡ ἠθικὴ αὐτῶν αὐστηρότης ἔκαμεν ἐνίοτε τοὺς Καλβινιστὰς νὰ πολεμήσωσι καὶ συγχωρημένας ἡδονάς, ὡς τοῦ θεάτρου, χοροῦ καὶ τῶν λεπτοτέρων κοινωνικῶν ἀπολαύσεων· διὸ ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἐρρίζωθη ὀλιγώτερον εἰς τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας κλάσεις ἢ εἰς τὴν μετὰ τὰς τῶν πολιτῶν.

§. 35. Ἐκ τῆς Γενεύης δὲ διεδόθη ἡ Καλβινικὴ διδασκαλία εἰς τὰς ἀκμαζούσας πόλεις τῆς νοτείου Γαλλίας, ὅπου ἀπέκτεινε μετ' ὀλίγον τόσον πολλοὺς ὁπαδοὺς, ὥστε ἡδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ πολυετῇ πόλεμον πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐκκλησίαν. Ἡ δὲ Γαλλικὴ αὐλὴ ἐταλαντεύετο ἐπὶ πολὺν χρόνον, ποῖον σχῆμα τῆς ἐκκλησίας ὤφειλε νὰ ἀσπασθῇ, μέχρις οὗ ἔνεκα πολιτικῶν λόγων ἀπεφάσισεν ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Νῦν δ' ἐξεδόθησαν ἀπαγορεύσεις κατὰ τῆς «καλουμένης ἀναμορφωτικῆς πίστεως», καλβινικοὶ ἱεροκέρυκες παρεδίδοντο εἰς τὰς φλόγας, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐζήτηε νὰ ἐμποδίσῃ διὰ τιμωριῶν καὶ καταδιώξεων τὴν διάδοσιν τοῦ δόγματός των. — Ἀπὸ τῆς Γαλλίας δὲ καὶ Ἑλβετίας εἰσέδυσεν ὁ Καλβινισμὸς εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ὅπου μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ὑπερίσχυσε τέλος ἐν μέρει εἰς τὰς ἀρκτικές ἐπαρχίας (τὴν Ὀλλανδίαν). Εἰς δὲ τὴν ἐν Δορδέχτῃ σύνοδον (1648) κατεδικάσθη ἡ γνώμη τῶν Ἀρμινιανῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ δώσωσιν ἡπιωτέραν ὄψιν εἰς τὴν περὶ προορισμοῦ αὐστηρὰν διδασκαλίαν τοῦ Καλβίνου, καὶ νὰ τάξωσι τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ διδασκαλία περὶ τῆς διὰ τῆς θείας χάριτος ἐκλογῆς διεφυλάχθη κατὰ τὸ Αὐγουστινικὸν πνεῦμα. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρμινιανῶν, κατ' ὄνομα ὁ πολλοῦ ἀξίος πολιτικὸς ἀνὴρ Ὀλδεμβαρνεβένδος καὶ ὡς ὁ ἱστοριογράφος διάσημος Οὐγγος Γρώτιος, ἐτιμωρήθησαν, ὁ μὲν στερηθεὶς τῆς ἐλευθερίας, ὁ δὲ τελευτήσας τὴν ζωὴν (§. 53). — Ἐν Σκωτίᾳ δὲ κατεθλίβετο ἐπὶ μακρὸν ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλία ὑπὸ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν κληρικῶν, καὶ πολλοὶ γενναῖοι ὁμολογηταὶ [ἀπέθανον εἰς τὰς φλόγας, Ἡ δὲ κυβερνήτρια, Μαρία Γκίλζη, καταγομένη ἐκ γένους Γαλλικοῦ, μετὰ ζήλου ἀφωσιωμένου εἰς

τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ἐνωθεῖσα μετὰ τοῦ Καρδινάλιου *Βέτωνος*, ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως· Ἀγ. Ἀνδρέου, κατεῖχε διὰ τῆς αὐστηρότητος τοὺς νεωτεριστάς. Ἀλλ' ὅτε ὁ Καρδινάλιος ἔπεσεν ἐν τῇ ιδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ ὑπὸ τὰ ξίφη στίφους συνωμοτῶν, καὶ ἡ κυβερνήτρια ἀπέθανε μετὰ τριετῆ ἀγῶνα κατὰ τοῦ μετὰ ζήλου τείνοντος πρὸς τὸ εὐαγγέλιον λαοῦ, ἐπέτυχεν (1561) ὁ τραχὺς ἱεροκλήρῳ *Ἰωάννης Κρόξιος*, ὅστις εἶχε χρηματίσει ἐν Γενεύῃ ὁμιλητὴς τοῦ Καλβίνου, νὰ παράσχη τὴν νίκην εἰς τὸ δόγμα τῶν διαμαρτυρομένων. Δι' ἀποράσεως δὲ τοῦ Κοινοβουλίου εἰστέθη εἰς τὴν Σκωτίαν ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως, τὸ σχῆμα τῆς θεολατρείας καὶ ἡ συνοδικὴ πολιτεία τῆς *Καλβινικῆς ἐκκλησίας*· ἡ δὲ λειτουργία ἀπηγορεύθη ὡς « εἰδολολατεία » μὲ τιμωρίαν στέρησεως κτημάτων καὶ ζωῆς, καὶ τὰ κληρικὰ κτήματα ἐδημεύθησαν. Μετὰ τυφλῆς δὲ μανίας κατέστρεψαν μοναστήρια, καλλιτεχνήματα καὶ μητροπόλεις. Ἐκ τῶν τακτικῶν δ' αὐτῆς συνόδων ὀνομάσθη μετὰ ταῦτα ἡ Σκωτικὴ ἐκκλησία *πρεσβυτεριανή*. Ἐν Ἀγγλίᾳ δ' ὑπέκυψαν μὲ τὰ ὅμοια δόγματα τῶν *Καθαριστῶν* (*Πουριτάνων*) εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπισκοπικῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀλλὰ πολυάριθμοι αἵρέσεις μετεφύτευσαν αὐτὰ περαιτέρω, καὶ εἰς τὸ ἐλεύθερον ἔδαφος τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐφθασαν τὴν τελειοτάτην αὐτῶν ἀνάπτυξιν.

β') *Ἰδρυσις τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας.*

§. 36. Ἐν ΑἴΓΓΑΙΑ· οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Λουθήρου κατ' ἀρχὰς μὲν κατεδιώκοντο θανασίμως, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος ὁ Η'. ἀπέκτετσε, διὰ τινος πολυμαθοῦς κατὰ τοῦ Λουθήρου ἐριστικῆς διατριβῆς περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, τὴν εὖνοιαν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε τῷ ἀπένειμεν αὕτη πρὸς ἀνταμοιβὴν τοῦ ζήλου του τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ « προστάτου τῆς πίστεως ». Ἀλλ' ἡ ἀφοσίωσις τοῦ Ἐρρίκου εἰς τὸν Πάπαν μετεβλήθη εἰς μῖτος, ὅτε Κλήμης ὁ Ζ' ἡρνήθη νὰ χωρίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίδος αὐτοῦ συζύγου *Αἰκατερίνης*, θείας τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε'. Τοῦτο μὲν ἐσωτερικοὶ δισταγμοὶ περὶ τῆς νομιμότητος τοῦ μετὰ τῆς Αἰκατερίνης γάμου

του, ἥτις ὑπῆρξε γυνὴ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, τοῦτο δὲ ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ νυμφευθῇ μετὰ τῆς ἀξιεράστου *Ἄννας Βόλκεν*, παρεκίνησαν ἐπὶ τέλους τὸν Ἑρρίκον νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τῆς *Ρώμης*, ὅπως λάβῃ τὸ ἐπιθυμητὸν διαζύγιον. Στρηζόμενος δ' εἰς τὰς γνωμοδοτήσεις ἐγγωρίων καὶ ξένων πανεπιστημίων καὶ σωματείων πεπαιδευμένων περὶ τοῦ ἀθεμίτου τοῦ γάμου αὐτοῦ, ἐχωρίσθη (1533) ἰδιογνώμωνως διὰ τοῦ **ΘΩΜΑ ΚΡΑΜΜΕΡΟΥ**, τοῦ νέου ἀρχιεπισκόπου τῆς Καντουαρίας, συνεζεύχθη μετὰ τῆς *Ἄννας*, ἠνάγκασεν ἔπειτα τὸν κληρὸν νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς *Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας*, καὶ προσεκάλεσε τὸ Κοινοβούλιον νὰ ἐκδώσῃ σεiráν ἀποφάσεων, δι' ὧν κατηργεῖτο ἡ δύναμις καὶ ὑπόληψις τοῦ Πάπα εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1534). Μετ' ἀνηκούστου δὲ σκληρότητος καὶ αὐθαιρεσίας ἐπεχείρησεν ἔπειτα ὁ βασιλεὺς ἐκκλησιαστικὰς μεταρρυθμίσεις, ὡς ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν ὠφέλιμοι ἢ συνεφώνουν πρὸς τὰς ἰδιοτροπίας του. Τὰ πολυάρθμα μοναστήρια διελύθησαν βιαίως, οἱ μοναχοὶ καὶ αἱ μοναχαὶ μόλις ἐσώθησαν ἐκ τῆς πείνης, καὶ τὰ κτήματα τῶν μοναστηρίων, ἄλλα μὲν ἀπενεμήθησαν εἰς τὸ στέμμα, ἄλλα δὲ ἐδωρήθησαν εἰς τοὺς αὐλικούς. Ὁ τάφος τοῦ *Βεκκέτου* μετὰ τοῦ πλουσίου βωμοῦ κατησχύνθη καὶ διηρπάγη, καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ παλαιοῦ ἁγίου (§. 104. I. M.) ἐμυκτηρίσθη διὰ γελοίας διαδικασίας· μετ' αὐτῆς δὲ θαυματουργοὺς εἰκόνας ἀναπτον τὰς φλόγας, αἵτινες κατεβίβρωσκον τοὺς *Παπιστὰς* καὶ *Λουθηρανούς*. Τοῦναντίον δ' ἀφῆκεν ὁ Ἑρρίκος νὰ μένωσιν ἀνέπαφοι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ διατάξεις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐξ *»αἵματηρῶν«* ἄρθρων διέταξε ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν τήρησιν τῆς ἀγαμίας τῶν ἱερέων τῆς κατὰ πρόσωπον ἐξομολογήσεως, τῶν μοναχικῶν εὐχῶν, τῆς σιωπηρᾶς λειτουργίας, τῆς μετουσιώσεως καὶ τῆς ἀποστερήσεως τοῦ ἱεροῦ ποτηρίου (1539). Ὁ ἀξιώτιμος ἐπίσκοπος *Φίσσερος* καὶ ὁ εὐφυὲς καγκελλάριος *Θωμᾶς Μῶρος* ἀπέθανον ἐπὶ τοῦ ἱκρίωματος, διότι δὲν ἠνόουν τοὺς ἐκκλησιαστικούς νεωτερισμούς. Ἀγανακτήσας δ' ἐντεῦθεν ἐσφενδόνισε τέλος ὁ Πάπας σφοδρὸν ἀνάθεμα κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὀπαδῶν

αὐτοῦ εἰς στιγμήν, ὅτε ἡ δυσαρέσκεια διὰ τὴν διάλυσιν τῶν μοναστηρίων διήγειρεν εἰς τὸ ἀρктиκὸν τοῦ κράτους ἐπανάστασιν μεταξὺ τῶν χωρικῶν, καθ' ἣν μοναχοὶ ὠδήγουν τὰ συναθροισθέντα στίφη. Τότε δὲ διέταξεν ὁ Ἐρρίκος νὰ φονεύσωσιν ἐπὶ τοῦ θανασίμου ἱκρίωματος ἢ νὰ ἀνασκολοπίσωσι τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς τοῦ Ἀγγλου καρδινάλιου *Πόλη*, ὅστις εἶχε διαδώσει ἐκεῖνο τὸ ἀνάθεμα, καὶ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν δῆμιον ἀρχιμανδρίτας καὶ μοναχοὺς φέροντας τὸ ἔνδυμα τοῦ τάγματος αὐτῶν.

§. 37. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐφανερώθη ἡ μετὰ φιληδονίας ἠνωμένη δεσποτικὴ ιδιοτροπία τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν γυναικῶν αὐτοῦ. Μόλις δηλ. εἶχε καταβῇ εἰς τὸν τάφον ὑπὸ πικριῶν καὶ παθῶν ἡ ἀποβληθεῖσα μακρὰν τῆς αὐλῆς Αἰκατερίνη, ὅτε ἀπεκεφαλίσθη ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς, *Ἀννα Βόλκεν* κατὰ διαταγὴν τοῦ ζηλοτύπου αὐτῆς συζύγου. Ἡ δὲ τρίτη σύζυγος, ἡ νέα καὶ γλυκεῖα *Ἰωάννα Σεϋμούρ*, ἀπέθανε (1535) ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀσθενικοῦ αὐτῆς υἱοῦ *Ἐδουάρδου*· μεθ' ὃ κατεπίσθη ὁ Ἐρρίκος, παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καγκελλαρίου του καὶ ὑπὸ τινος εἰκόνας τοῦ ζωγράφου *Ολβινου*, νὰ μνηστευθῇ Γερμανίδα τινα ἡγεμονόπαιδα, *Ἀννα τὴν ἐκ Κλέβης*. Ἀλλ' οὔτε ἡ εὐμορφία, οὔτε ἡ εὐφυΐα αὐτῆς, ἤρσαν εἰς τὸν θηλυμανῆ βασιλέα· ὅθεν ἀπεξεύχθη καὶ πάλιν διὰ μηδαινὴν ὅπως πρόφασιν. Ἡ δ' Αἰκατερίνη *Ουάρδου*, πέμπτη σύζυγος τοῦ Ἐρρίκου, δὲν ἠδυνήθη νὰ λησμονήσῃ καὶ μετὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς τὸν πρότερον ἐραστὴν της, καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τὴν ἀπιστίαν της ἐπὶ τοῦ ἱκρίωματος (1542)· καὶ ὅτι ἡ τελευταία βασίλισσα Αἰκατερίνη *Πάρρου* δὲν ἐγένεε θῦμα τοῦ πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν ζήλου της, τὸ ἐχρεώσται μόνον εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς φρόνησιν. Ἀπὸ τοῦ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ οὐδεὶς ἴσως μονάρχης παρεδόθη τόσον εἰς τὰς ὁρμὰς φύσεως δεσποτικῆς, αἰμοδιψοῦς πάθους καὶ τυραννικῆς αὐθαιρεσίας. Ἐπὶ τῆς κλίνης ἔτι τοῦ θανάτου ἐξέδιδε διαταγὰς θανατώσεων.

§. 38. ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ὁ ΣΤ'. (1547—1553) εἶχεν, ἀποθνήσκοντας τοῦ πατρὸς, δέκα μόνον ἐτῶν ἡλικίαν· ὅθεν εἶχεν διο-

ρισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου πρὸς διεύθυνσιν τῆς κυβερνήσεως, μέχρις οὗ γαίην ἐνῆλικος, κυβερνητικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἤσκησαν μεγίστην ἐπιρροὴν ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος τοῦ Ἑδουάρδου, ὁ δούξ τοῦ ΣΟΜΕΡΣΕΤΟΥ, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κράμμερος. Ὁ δὲ πρῶτος, ἀνυψωθείς προστάτης τῆς Ἀγγλίας, ἐσφετερίσθη κατὰ μικρὸν ὅλην τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐβούλησε τὴν ὑπὸ τοῦ φίλου του Κραμμέρου μετὰ μετρίότητος καὶ περισκέψεως ἐπιχειρηθεῖσαν καθίδρυσιν τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας.

Αὕτῃ συνίσταται ἐκ μίξεως καθολικῶν καὶ προτεστάντικῶν στοιχείων. Ἡ θεολατρεία διετάχθη εἰς Ἀγγλικὴν γλῶσσαν κατὰ τὸ ἐκ παλαιῶν βιβλίων τῆς λειτουργίας συλλεχθὲν κοινὸν βιβλίον τῶν προσευχῶν· ἡ δὲ ὑπὸ τὰς δύο μορφὰς κοινωρία, ἡ κατάργησις τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν καὶ ἡ ὁμολογία τῶν 39 ἄρθρων τῆς πίστεως συμφωνοῦσιν οὐσιωδῶς πρὸς τὰς λοιπὰς διαμαρτυρομένας ἐκκλησίας· τούναντιον δ' ὑπενθυμίζει ἡ ἐπισκοπικὴ πολιτεία, ἡ ἐξακολούθησις τῆς συνήθειας τῶν χρωματισμένων ἀμφοτέρων (Ornats) κατὰ τὴν θεολατρείαν, καὶ τινες ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοί, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, πλὴν ὅτι ὄχι ὁ Πάπας, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι διορίζονται παρ' αὐτοῦ.

Ὁ Σομερσέτου εἴλκυσε διὰ τῆς φιλαρχίας αὐτοῦ πολλοὺς ἐχθροὺς πρὸς ἑαυτὸν, οἵτινες κατῴρθωσαν πρῶτον μὲν τὴν πτώσιν του, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν θανάτωσιν του (1552). Τὴν δὲ θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐναντίας μερίδος, ὁ φιλόδοξος ΒΑΡΒΙΚΙΟΣ, ὅστις ὡς δούξ τῆς Νορθουμβερλάνδίας ἐκυβέρνηα τὸν ἀσθενῆ βασιλέα καὶ τὸ κράτος τοσοῦτον ἀπεριόριστως, ὅσον καὶ ὁ προκάτοχός του. Καὶ ὅπως μηκύνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, κατέπεισε τὸν βαρέως ἀσθενοῦντα Ἑδουάρδον νὰ μεταβάλῃ τὴν διαθήκην τοῦ πατρὸς του, ὀνομάσας διάδοχόν του ἀντὶ τῆς καθολικῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς Μαρίας τὴν Εὐαγγελικὰ φρονήματα ἔχουσαν ΙΩΑΝΝΑΝ ΓΡΑΪ, ἐκγονον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἑρρίκου Η'. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ μῖσος πρὸς τὸν φίλαρχον Νορθουμβερλανδόν, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Λούδλεϋ

ἦτο συνεζευγμένος μετὰ τῆς Ἰωάννης Γράϋ, τοῦτο δὲ τὸ πά-
τριον σέβας πρὸς τοὺς νομίμους διαδόχους ἐνήργησαν ὑπὲρ τῆς
ΜΑΡΙΑΣ (1553 — 1558). Βεβαιώσασα δ' αὕτη ὅτι δὲν θέλει
πειράξει κἀνένα εἰς τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀνέκτησε τὰς καρδίας
τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπέκτησε τὸν θρόνον. Καὶ ὁ μὲν Νορθουμ-
βερλανδὸς ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἰκριώματος, ὁ δὲ Δούδλεϋς καὶ
ἡ εὐγενὴς κλασικῶς πεπαιδευμένην Ἰωάννα Γράϋ, ἥτις εἶχεν
ἀναγνώσει τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος ὅχι ὀλιγώτερον
τῆς ἱερᾶς βίβλου κατετυραννήθησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν
εἰρκτὴν, μέχρις οὗ ἔλαβον ὁμοίαν τύχην (1554).

§. 39. Ἀλλ' ἡ Μαρία δὲν ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν ὑπόσχεσιν
αὐτῆς. Ἀνατεθραμμένη εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, διὰ τὴν
ὁποίαν ἐβασανίσθη ἡ μήτηρ τῆς Αἰκατερίνης, ἐνόμισε σπουδαί-
οτον καθῆκον τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παπι-
σμοῦ καὶ τῆς παλαιᾶς μορφῆς τῆς ἐκκλησίας. Ἐνήργησε λοι-
πὸν νὰ καταργηθῶσι πάλιν δι' ἀποφάσεως τοῦ Κοινοβουλίου
αἱ ἐκκλησιαστικαὶ μεταρρυθμίσεις Ἐδουάρδου τοῦ ΣΤ', καὶ
ἐνωθεῖσα μετὰ τοῦ Καρδινάλιου *Πόλη*, εἰς τὸν ὅποιον ἀπένει-
με τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Καντουαρίας, ἐξέδωκε δια-
τάγματα πρὸς ἐξόντωσιν τῶν αἰρετικῶν καὶ ἐπαναγωγὴν τῆς
παλαιᾶς καταστάσεως. Οἱ ἀντιτείνοντες ἐπίσκοποι καθη-
ροῦντο, ὁ Κράμμερος καὶ δύο τῶν μάλιστα ζηλωτῶν αὐτοῦ
συνεργῶν παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, καὶ εἰς ὅλας τὰς χῶ-
ρας τοῦ κράτους ἀνύπτοντο πυραὶ. Ὅστις δὲ ἐφοίτα εἰς τὴν
λειτουργίαν, εὕρισκετο εἰς κίνδυνον ζωῆς. Πλήθη δὲ φυγά-
δων διεπέρασαν τὴν θάλασσαν, καὶ ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν
Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν. Ὅτε δὲ ἡ Μαρία ἔδωκε τὴν χεῖρα
αὐτῆς εἰς τὸν αὐστηρὸν ἐν τῇ πίστει *Φίλιππον* τῆς Ἰσπα-
νίας, ἐπηυξήθη ἔτι μᾶλλον ἡ καταδίωξις. Λύπη ὅμως διὰ τὴν
προφανῆ ἀποστροφὴν τοῦ συζύγου τῆς, βαρυθυμία καὶ μῖσος
πρὸς τοὺς ἀνθρώπους συνέτεμον τὰς ἡμέρας αὐτῆς. Ἀπέθανε δ'
εἰς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἐτρέφετο μὲ τὴν ματαίαν ἐλπίδα, ὅτι
ἤθελε καταλίπει εἰς τὸ ἔθνος καθολικὸν κληρονόμον τοῦ
θρόνου. — Ἡ δ' ἑτεροθαλὴς αὐτῆς ἀδελφὴ ΕΛΙΣΑΒΕΤ
(1558 — 1603), ἡ θυγάτηρ τῆς ἀτυχοῦς Ἄνας Βόλεϋν, ἀν-

τῇλλαξε τὴν μέχρι τοῦδε ἐν Τουέρῳ κατοικίαν αὐτῆς, ὅπου διεβίωσεν τὴν πολυώδυνον αὐτῆς νεότητά ἐν μέσῳ ταλαιπωριῶν καὶ κινδύνων, μετὰ τὰ βασιλικά ἀνάκτορα, καὶ ἀποκατέστησε (1562) πάλιν κατὰ τὰ οὐσιώδη διὰ τοῦ περιόμορφου (uniformité) αὐτῆς δόγματος τὴν ἐπὶ τοῦ Ἐδουάρδου θεμελιωθεῖσαν ἀναμόρφωσιν. Τὸ κοινὸν εὐχολόγιον καὶ τὰ 39 ἄρθρα ἔλαβον ἐκ νέου ἰσχὺν καὶ τὴν ἐπιβλέψιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὡς «ἀνωτάτη διευθύντρια καὶ κυβερνήτρια» τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἥσκει διὰ τινος δικαστηρίου, ὑψηλῆς ἐπιτροπῆς καλουμένου. Εἰς μάτην ἤλπισαν οἱ ἐπιστρέψαντες φυγάδες νὰ παρακινήσωσιν τὴν βασίλισσαν εἰς αὐστηροτέραν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς καλβινικῆς ἐκκλησίας ἀναμόρφωσιν τὰ φίλαρχα φρονήματα τῆς Ἐλισάβετ, καὶ ἡ πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λαμπρότητα ἀγάπη αὐτῆς, κατεφρόνουν τὴν ἀπλότητα καὶ δημώδη ἰσότητά τῶν καλβινιστῶν, οἵτινες, ἐπειδὴ ἐζήτουν νὰ καθαρίσωσι τὴν ἐκκλησίαν, ὠνομάζοντο *Καθαρισταὶ* (*Πουριτάνοι*). Ὅτε δ' οὗτοι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐλπίσωσιν ὅτι ἤθελον γείνει δεκτὰ τὰ δόγματα αὐτῶν εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν ἀπεχωρίσθισαν ὡς *διαφωνοῦντες* (*Nonconformistes*.) καὶ ἔδρυσαν ἰδιαιτέρον θρησκευμα μετὰ *πρεσβυτερίων* καὶ *συνοδῶν* καὶ μετὰ θεολατρίας ἄνευ ἀναφορᾶς πρὸς τὴν τέχνην καὶ ποίησιν, καὶ μετ' ἀνατροφῆς ἐκκλησιαστικῆς, καθ' ἣν πᾶσα γῆϊνος ἡδονὴ ἦτον ἀμάρτημα. Μετ' ὀλίγον δὲ διετάχθησαν καταδιώξεις κατὰ τῶν *Πουριτάνων*, δι' ὧν ἐγίνοντο πάντοτε σφοδρότεροι καὶ σκυθρωπότεροι, καὶ ἀπέβησαν τέλος κόμμα ἀπειλητικόν.

γ'.) Ἡ ἀναμόρφωσις εἰς τὰ τρία Σκανδιναβικὰ κράτη.

§. 40. Τὴν 16^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἐπῆλθεν εἰς τὰ τρία ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΑ ΚΡΑΤΗ καθολικὴ μεταβολὴ καθ' ὅλας τὰς σχέσεις. Χριστιανὸς δηλ. ὁ Β', ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς ἐνώσεως (§. 125. I. M), δυσηρέστησε διὰ τῆς τραχύτητος αὐτοῦ καὶ σκληρότητος τοῦ εὐγενεῖς τόσον πολὺ, ὥστε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξεργάγησαν ἐπαναστάσεις εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ Δανιμαρκίαν, συνεπεία τῶν ὁποίων διελύθη ἡ ἔνωσις τῆς

Καθμαρίας, και ὑπερίσχυσε η εὐαγγελικὴ ἐκκλησία. Ἐν ΣΟΥΗΔΙΑΙ Δ' ἔγεινεν ὁ ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΒΑΣΑΣ, νεανίας ἀνδρεῖος, εἰς τὸν ὁποῖον κατέκει ἡ ἀνδρεία καὶ σύνεσις τῶν Στούρων, συγγενῶν αὐτοῦ, ἰδρυτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἅμα καὶ πολιτικῆς ταύτης μεταβολῆς, καὶ γενάρχης ἰσχυροῦ κυριαρχικοῦ γένους. Ὁ Γουσταῦς Βάσας εἶχεν ἀπαχθῆ ὑπὸ τοῦ Χριστιανοῦ Β'. ὁμηρος εἰς τὴν Δανιμαρκίαν. Μετ' ὀλίγον ἔμως εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ φύγῃ πρὸς τὴν Λυβέκκην, ὅπου ὄχι μόνον ἐπροστατεύθη, ἀλλὰ καὶ ἐνθαρρύνθη μετ' ἀργυρίου καὶ ὑποσχέσεων νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του. Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ ἡ αἱματοχυσία τῆς Στοκχόλμης (1520) ἐνέπλησε τὸ πᾶν τρόμου πρὸς τὴν Δανικὴν κυριαρχίαν, προσωρμίσθη ὁ Γουσταῦς εἰς τὴν παραλίαν τῆς πατρίδος του. Ἐν μέσῳ δὲ μυρίων κινδύνων καὶ παραβόλων πραγμάτων, ἐσώθη διὰ τῆς εὐτολμίας αὐτοῦ καὶ τῆς πίστεως τῶν συντοπιτῶν του ἐκ τῶν καταδιώξεων τοῦ Χριστιανοῦ, τοῦ ὁποῖου οἱ ῥαβδοφόροι ἐδίωκον αὐτὸν κατὰ πόδα ἀδιαλείπτως, μέχρις οὗ οὔρε τέλος προστασίαν καὶ βοήθειαν εἰς τοὺς τραχεῖς κατοίκους τῶν κοιλάδων τῆς Ἀρκτου (Δαλεκαρλούς) (1521). Μετὰ στίφους δὲ σκληραγωγημένων χωρικῶν ἐξεπόρθησε τὴν Φαλούρην, ἀπέκρουσε τὰ στρατεύματα τῶν Δανῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Οὐψαλίαν. Μετ' ὀλίγον δ' ἀντήχησεν ἡ δόξα τοῦ ὀνόματός του, καὶ ἡ γοητευτικὴ πρόσκλησις εἰς ἐλευθερίαν δι' ὅλων τῶν νόμων, καὶ προσήγαγεν εἰς αὐτὸν πολυαριθμούς μαχητάς. Βοηθηθεὶς δ' ὑπὸ τῶν Λυβεκκαίων μετὰ στρατευμάτων, πυροβόλων καὶ χρημάτων, ἠνάγκασεν τὴν Δανικὴν φρουρὰν νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐκλεχθεὶς ἔπειτα βασιλεὺς εἰς τὴν ἐν Στρέγγναλσφ δαίταρ εἰσῆλθεν εἰς Στοκχόλμην (Ἰούνιος 1523). Τὸ δὲ νέον βασίλειον τῆς Σουηδίας ἦτο κατ' ἀρχὰς μὲν αἰρετὴ βασιλεία, μέχρις οὗ 20 ἔτη μετέπειτα ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς διαίτης ἡ κληρονομία τοῦ στέμματος εἰς τὸ ἄρρεν γένος τοῦ Βάσα (1544). Ἐπειδὴ ὁμως τὰ κτήματα τοῦ στέμματος ἀμεληθέντα, εἶχον ἐλαττωθῇ τόσον πολὺ, ὥστε δὲν ἐξήρκουν πρὸς χορηγίαν τῶν ἐξόδων, τὸ νέον βασιλικὸν ἀξίωμα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐντήμῳ, ἂν δὲν κηῖάνοντο τὰ βασιλικά εἰσοδήματα.

Πρὸς τοῦτο δὲ παρέσχεν ἡ ἀναμόρφωσις τὴν ζητούμενην εὐκαιρίαν. Ὁ λαὸς δηλ. διδαχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ὀλάου καὶ Λαυρεντίου Πέερη τὸ Λουθηρανικὸν σχῆμα τῆς πίστεως, παρεδέχθη ἀσμένως τὸ νέον δόγμα, καὶ ἡ δίαίτα ἀπεφάσισε νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν βασιλέα τὰ κτήματα τῶν κληρικῶν, οἵτινες διαρκοῦντος τοῦ πολέμου ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Δανῶν, καὶ δὲν εἶχον δεῖξει ἐνδιάφορον διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος (1527). Ἐπερειδόμενος δ' εἰς τὸ βούλευμα τοῦτο ὁ Γουσταῦος κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ κατὰ μικρὸν τὴν ἀναμόρφωσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, καὶ ἤρπασαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τὸ μέγιστον μέρος τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, διὰ νὰ τὸ ἀπονεύμῃ εἰς τὸ στέμμα. Οἱ δ' εὐγενεῖς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἐπλουτίζοντο διὰ τοῦτου, ὑπεστήριξαν τὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ δ' ἐπίσκοποι, οἵτινες ἀνεγνώρισαν μετὰ μακρὴν ἀντίστασιν τὴν νέαν τάξιν, ἔμειναν μὲν τάξεις τοῦ κράτους καὶ ἄρχοντες τῆς ἐκκλησίας, ἐξηρητημένοι ὅμως ἀπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ περιοριζόμενοι ὑπὸ *Synedreïar Ierῶn* (Consistoires).

§. 41. Ἐν τῷ μεταξύ δ' εἶχε συμβῆῃ καὶ ἐν ΔΑΝΙΜΑΡΚΙΑΙ ὁμοία μεταβολή. ΦΡΙΑΔΕΡΙΚΟΣ δηλ. ὁ Α'. (1523—1534), ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ βασιλεὺς, ἐζήτην νὰ ἐνισχυθῇ, εὐνοῶν τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα, κατὰ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Χριστιανοῦ τοῦ Β', ὅστις, ἂν καὶ εἶχε κλίνει πρῶτερον πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν, προστεθῇ ὅμως τῶρα εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Πάπαν, διὰ νὰ καταλάβῃ πάλιν μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν τὰ κράτη του. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, καὶ ὅν ὁ Φριδερίκος παρεχώρησεν ἐν τῇ διαίτῃ τῆς Ὀδεσσῆς (1527) εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους πολιτικὴν ἰσονομίαν πρὸς τοὺς καθολικοὺς, καὶ ἔθηκε τὸ θεμέλιον τῆς ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀνεξαρτησίας τῆς Δανικῆς ἐκκλησίας, ἐξώρμησε μὲν Χριστιανὸς ὁ Β'. ἀπὸ τῆς Νορβεγίας διὰ νὰ προσβάλλῃ τὴν Δανιμαρκίαν, ἐλήφθη ὅμως αἰχμάλωτος, καὶ ὤφειλε νὰ κατατήκεται 16 ἔτη ἀκόμῃ εἰς σκοτεινὸν τινα πύργον, χωρὶς ἄλλης συναναστροφῆς, εἰμὴ ἐνὸς Νορβεγοῦ νάννου. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ δὲ τοῦ Α'. Φριδερίκου ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ τοῦ Γ'. (1534—1559) ἐνίκησε καὶ ἐν Δανιμαρκίᾳ τελείαν νίκην τὸ Λουθηρανικὸν σχῆμα τῆς ἐκκλη-

σίας. Ὁ κληρὸς ἀπώλεσε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κτημάτων αὐτοῦ, δοθέντων εἰς τὸ στέμμα καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ οἱ ἐπίσκοποι, τῶν ὁποίων ἡ ἐπωνυμία ἐξηκολούθει εἰς τὰ Σκανδιναυικὰ κράτη, ἔγειναν παντάπασιν ἐξήρημένοι ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Καὶ ἐν *Νορβηγία* μὲν καθιδρύθη εἰρηνικῶς ἡ νέα ἐκκλησία ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν· ἀλλ' ἐν *Ἰσλανδία* κατεβλήθη ἡ ἐπισκοπικὴ μερὶς μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας.—Διὰ τῆς ἀναμορφώσεως ἀπέκτησαν οἱ Σουηδοὶ καὶ Δανοὶ εὐγενεῖς μεγάλα πλούτη, δύνκμιν καὶ προνόμια.

§. 42. Καὶ ὁ μὲν *Γουσταῦος Βάσας* εἶχε προσπαθήσει νὰ στερεώσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Σουηδίας, θέτων νόμους καλοὺς καὶ ἐμψυχόνων τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· ἐπὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὅμως ἐπῆλθον δυστυχεῖς χρόνοι εἰς τὴν χώραν. *Ἐρῖχος* δηλ. ὁ ΙΑ'. 1560—1568) ἦτον ἀνὴρ τοσοῦτον ὀξύθυμος, ἐμπαθὴς καὶ ὑποπτος, ὥστε ἐπὶ τέλους ἔπεσεν εἰς μανίαν. Εἰς τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην εὕρισκόμενος ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως πολλὰ μέλη τῆς οἰκαγενείας τῶν *Στούρων*, καὶ ἔκαμεν ὅλους τοὺς μεγιστάνους νὰ τρέμωσι μήπως ὑποστῶσιν ὁμοίαν τύχην. Διὸ ἐξυφάνθη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ συνωμοσία, συνεπεία τῆς ὁποίας ὁ *Ἐρῖχος* ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὅπου ἀπέθανε μετ' ὀλίγον δηλητηριασθεὶς. Τὸν διεδέχθη δ' εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Ἰωάννης* ρ Γ'. (1568—1592), ἡγεμὼν περιωρισμένος καὶ χαρακτῆρος ἀστάτου. Παραφερόμενος δ' οὗτος ὑπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ, *Πολωνίδος* ἡγεμονόπαιδος αὐστηρῶν καθολικῶν δογμάτων, καὶ ὑπό τινος *Ἰησουίτου*, ὅστις ἔζη ὡς ἀπεσταλμένος μυστικὰ ἐν *Στοκχόλμῃ* προσεπάθησε νὰ ἐπαναγάγῃ πάλιν τὸ θρησκευτικὸν τοῦτο σχῆμα, καὶ συγκατετέθη νὰ ἀνατραφῇ καθολικῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Σειγμουῦνδος*, ὅστις ἔμελλε νὰ γείνῃ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἅμα καὶ Πολωνίας. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐναυάγησεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ λαοῦ τῆς Σουηδίας πρὸς τὰς καθολικὰς τελετάς· ὁ ἴδιος δὲ μετενόησεν ἔπειτα διὰ τὸ βῆμα τοῦτο, ὅτε ἡ δευτέρα αὐτοῦ σύζυγος ἐνήργει ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελικοῦ δόγματος. Ἀλλ' εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας *Σειγμουῦνδον* (Γ'), ἐπροξένησεν ἡ πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν

κλίσις μεγάλην ζημίαν. Ὅτε δὲ κλ. δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸ βούλευμα τῆς δικίτης, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ τοῦ Λουθήρου ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι ἡ μόνη ἐπικρατοῦσα καὶ μόνη ἀνεκτὴ ἐν Σουηδία, ἀνηγορεύθη ὁ θεῖος αὐτοῦ Κάρολος ὁ Σουεδραλλανδὸς ἐπὶ τροπος τοῦ κράτους. Εἰς μάτην ἐζήτησεν ὁ Σειγμοῦνδος νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ δικαιώματά του μετὰ τὴν δύνανμιν τῶν ὅπλων· ἐνίκηθη παρὰ τοῦ θείου αὐτοῦ (1598). μετὰ δὲ τοῦτο ἡ δίαίτα ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ ἡ νὰ ἀπαρνηθῇ τὸν Παπισμὸν καὶ νὰ κυβερνήσῃ τὰς πατρίδας του χώρας αὐτοπροσώπως, ἢ νὰ στείλῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρὸς τὴν Σουηδίαν, ὅπως ἀνατραφῇ εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ τόπου. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Σειγμοῦνδος δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ἔλαβε Κάρολος ὁ Θ'. τὸ στέμμα, τὸ ὅποῖον πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπωφθελμία. Νέος δὲ περὶ διαδοχῆς νόμος ἐξησφάλισε τὸν θρόνον εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Καρόλου.

§. 43. Νῦν δ' ἐξήφθη πόλεμος μεταξὺ Σουηδίας καὶ Πολωνίας. Ὁ πόλεμος δ' οὗτος, τὸν ὅποῖον ἐκληρονόμησε μετὰ τὸν θάνατον Καρόλου τοῦ Θ'. (1600—1611) ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γουσταῦος Ἀδόλφος, ἐτελείωσε πρὸς ὄφελος τῆς Σουηδίας, ἥτις ἦν ὡς μετ' ὀλίγον τὴν Λειβλανδίαν καὶ μέρος τῆς Πρωσίας μετὰ τῶν λοιπῶν παραλίῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, Φιλανδίας καὶ Ἑσθλαντίας.—Ἐκτοτε τῆς Πολωνίας ἡ δύναμις ἐξησθενίζετο καθ' ἐκάστην. Αἱ δ' ἀπόπειραι πρὸς ἐκκλησιαστικὴν ἀναμόρφωσιν, ἥτις ἠθέλην ἔχει ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακαίνισιν τῆς πολιτείας καὶ τὴν μετὰ τῶν γειτόνων εὐκολωτέραν ἐπιμιξίαν, κατεπίεσθησαν ὑπὸ τῶν ἰδιοτελῶν εὐγενῶν, οἵτινες ἐσχέποντο μόνον πῶς νὰ αὐξήσωσι τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὰ προνόμιά των. Ὀλίγοι δὲ μόνον καταδιωχθέντες καὶ φυγάδες νεωτερισταὶ περὶ θρησκείαν τὴν ἐκ διαφόρων χωρῶν εὗρον προστασίαν καὶ ἀνοχὴν ἐν Πολωνίᾳ. Διεκρίνοντο δ' ἀπὸ τῶν Καθολικῶν Πολωνῶν ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐπωνυμίαν τῶν χωρίζοντων (Dissidentes), καὶ ἀπέκτησαν μετὰ πολυεideῖς ἀγῶνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ πολιτικὴν ἰσονομίαν, ἅτινα ὅμως ἡλαττώθησαν πολὺ ἀκολούθως. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦται δοξασίαι, αἵτινες ἀπερρίπτοντο ὑπὸ τῶν ἀναμορφωτῶν ὥς

ἀντεκκλησιαστικά, εὗρον ἀνοχὴν ἐν Πολωνίᾳ. Ὡς τὸ ὑπὸ τοῦ Φλωρεντινοῦ λογίου Λαίλιου Σωκλίου (+1561) ἰδρυθὲν, καὶ μετὰ τὸν πρόωρον αὐτοῦ θάνατον ὑπὸ τοῦ ὁμόφρονος αὐτοῦ ἀνεψιοῦ Φαύστου Σωκλίου (1604) περαιτέρω ἀναπτυχθὲν σχίσμα τῶν Σωκλιανῶν ἐνωτικῶν (unitarier) οἵτινες ἐψευδον τὸ θεῖον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Ἀγίαν Τριάδα.

δ'. Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία.

§. 44. Καὶ ἐν ΙΣΠΑΝΙΑΙ Δὲ καὶ ΙΤΑΛΙΑΙ ἐφάνησαν ἔχνη τῆς ἀναμορφώσεως· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἡ φύσις τοῦ λαοῦ, τοῦτο δὲ ἡ αὐστηρότης τοῦ ΙΕΡΟΔΙΚΕΙΟΥ ἐμπόδισαν τὴν διάδοσιν αὐτῆς· οἱ ὑποπτοὶ ἀπέθνησκον εἰς φρικώδεις φυλακὰς ἢ ἐρρίπτοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Μεταξὺ δὲ τῶν ὁμολογητῶν τοῦ νέου δόγματος εὕρισκοντο καὶ εὐυπόληπτοι λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἵτινες ἔφευγον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ξένας χώρας. Τινὲς δ' ἀπεπλανήθησαν εἰς δοξασίας αἵτινες καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀναμορφωτῶν ἀπερρίπτοντο ὡς μὴ ὀρθαί· οὕτως οἱ δύο Ἴταλοι Σώκιοι (§ 43) καὶ ὁ Ἰσπανὸς Σερβέτος, ὅστις ἔνεκα τῶν ἀντεκκλησιαστικῶν αὐτοῦ περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος δοξασιῶν ἐκῆλθε κατὰ πρότασιν τοῦ Καλβίνου ἐν Γενεύῃ (1553).

Οἱ ἀρχηγοὶ καὶ προσεστῶτες τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας δὲν παρητοῦντο τοῦ στοχασμοῦ τῆς καταπίεσεως τοῦ νέου δόγματος· ὅθεν ὅπου ἠδύναντο προσεπάθουν νὰ ἐπιτύχωσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν μὲ καταδιώξεις καὶ βικαιοπραγίας καὶ ὅπου δὲν κατορθόνετο τοῦτο, ἐδυσκόλευον καὶ ἐμπόδιζον κατὰ πάντα τρόπον τὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Ὅλοι σχεδὸν οἱ πάπαι, ἀκόμη καὶ ἐκείνοι, οἵτινες ὡς Ἀδριανὸς ὁ 5'. (1522—1523) καὶ Παῦλος ὁ Γ'. (1534—1549) ἦσαν πεπεισμένοι περὶ τῶν ἐπικρατουσῶν καταχρήσεων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπεχείρησάν πως τὴν διόρθωσιν τούτων, ἔδειξαν μεγάλην τραχύτητα κατὰ τῶν διαμαρτυρομένων. Οὕτω π. χ. Παῦλος ὁ Δ'. (1555—1559) ὀγδοηκοντούτης στυγνὸς μοναχὸς, ὅστις παρώξυνε τοσοῦτον διὰ τῆς αὐστηρότητος αὐτοῦ τὸν λαόν, ὥστε οὗτος ἐκολόβωσε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του τοὺς ἀνδριάγτας αὐτοῦ, καὶ

ἐπυρπόλησε τὴν οἰκίαν τοῦ ἱεροδικεῖου. Ὁ διάδοχος δ' αὐτοῦ Πίος ὁ Δ'. (1559—1565) ἐπέλειωσε τὴν δις διακοπεῖσαν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον, τῆς ὁποίας ἡ τρίτη περίοδος ἤρχισε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1562. Τὰ ψήφισματα τῆς συνόδου ταύτης (ἦν οἱ καθολικοὶ θεωροῦσιν ὡς τὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῶν) ἀποτελοῦσι τὰς βάσεις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Οἱ μέχρι τοῦδε ἰσχύοντες θεσμοὶ τῆς πίστεως ἀνεγνωρίσθησαν ἐνταῦθα ὡς ἀδιάπτειστοι, καὶ συνεγράφησαν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀόριστον ἔκφρασιν· κατέστη καθαρισμένη τις ἠθικὴ διδασκαλία· ἐβελτιώθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ πειθαρχία, καὶ ἔγεινεν αὐστηροτέρα ἡ ἐπὶ τοῦ κλήρου ἐπαγρύπνησις. Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος, γενομένη κατὰ μικρὸν ἀποδεκτὴ εἰς ὅλας τὰς καθολικὰς χώρας, ἔφερεν εἰς τέλος τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης· ὅθεν καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου δὲν συνεκροτήθη πλέον κάμμία σύνοδος. Κατὰ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ἐπροφυλάχθη κατὰ πάσης πρὸς νεωτερισμὸν τάσεως, καὶ ἐνετυπώθη εἰς τὸν καθολικισμὸν ἡ χαρακτηρ τῆς στασιμότητος, ἐνῶ τὸνναντίον εἰς τὴν φύσιν τοῦ προτεσταντισμοῦ ἔγκειται ἡ πρόοδος· καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν γραφῶν ἔρευνα. — Γρηγόριος ὁ ΙΓ'. (1572—1585), ὅστις ἔδωκεν εἰς τὸ εἰς σύγχυσιν περιελθὸν καλενδάριον τὴν καὶ νῦν διωρθωμένην αὐτοῦ τάξιν, γενομένης μεταβάσεως ἀπὸ τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1581 ἀμέσως εἰς τὴν 15 Ὀκτωβρίου, αὐτὸς οὗτος διέταξε νὰ ψάλλωσι δοξολογίαν (Te deum) εἰς τὴν περὶ τῆς κυκλῆς τοῦ Βαρθολομαίου (§ 57) εἶδῃσιν διὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ὁ σημαντικώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἡγεμὼν καθ' ὅλην τὴν ἐκατονταετηρίδα ἦτον ὁ ἐκ πτωχοῦ ποιμένος Φραγκισκανὸς, ἱεροδίκης, καρδινάλιος καὶ τέλος πάπας ἀνυψωθείς Σέξτος ὁ Β'. (1585—1590), ἀνὴρ μετὰ βίας ἐξουσιαστικὸς, ὅστις διετήρησε μετ' ἀκάμπτου αὐστηρότητος μεγίστην τάξιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπετέλεσε σημαντικὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, ἐξήγαγε τὰ γιγαντιώδη ἔργα τῆς ἀρχαιότητος ἀπὸ τῶν ἐρείπειων αὐτῶν, καὶ προσεπάθησε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τὴν παλαιὰν λαμπρότητα.

§. 45. Αἱ προσπάθειαι τῶν παπῶν, τοῦ νὰ καταπιέσωσι τὴν ἀναμόρφωσιν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐμποδίσωι τὴν ἐπέκτασιν

αὐτῆς, εὗρον μάλιστα ὑποστήριξιν εἰς τὸ ΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΙΗΣΟΥΙΤΩΝ, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν (1540) ὁ Ἰγνάτιος ΛΟΥΩΛΑΣ, εὐγενῆς Ἰσπανὸς εὐεγέρτου φαντασίας καὶ ἐνθουσιαστικοῦ πνεύματος. Ἐμπλησθεὶς ἀπὸ συναξάρια ἀγίων, τὰ ὁποῖα ἀνεγίνωσκε κατὰ τὸ διάστημα τῆς θεραπείας πληγῆς τινος, παρητήθη ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἀνῆκε, καὶ ἐπεχείρησε προσευχόμενος καὶ νηστεύων πολύμοχθον ὁδοιπορίαν πρὸς τὸν Ἅγιον τάφον. Ἐπιστρέψας δὲ ἀπέκτησεν ἐν Σαλαμάγκκα καὶ Παρισίοις μετ' ἀπιστεύτου ἐπιμονῆς τὴν ἐλλείπουσαν αὐτῷ παιδείαν, καὶ ὥμοσεν ἔπειτα μεθ' ἑξ συνεταίρων του ἐπὶ τοῦ Κυριακοῦ σώματος, ὅχι μόνον νὰ μένωσι πιστοὶ εἰς τὰς τρεῖς ἀρετὰς τῶν μοναχῶν, τὴν πενίαν, ἀγνότητα καὶ ὑπακοήν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρακαλέσωσι τὸν πάπαν νὰ προσδιορίσῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας των, καὶ νὰ ὑπηρετήσωσιν αὐτὸν μετ' ἀπεριορίστου εὐπειθείας. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἐρρίφθησαν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ νέου τάγματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη *ἐταιρία τοῦ Ἰησοῦ*. Καὶ ὑπῆρξε μὲν ὁ Ἰγνάτιος ὁ πρῶτος στρατηγὸς τοῦ τάγματος, ὅχι ὅμως εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εἰς τὸν συνετὸν αὐτοῦ διάδοχον, τὸν Ἰσπανὸν *Λαϊνέκιον*, χρεωσθεῖ ἡ ἐταιρία τοῦ Ἰησοῦ τὴν μετ' ὀξυνοίας ἐπινοηθεῖσαν πολιτείαν αὐτῆς.

Ἡ πολιτεία αὕτη ἦτο στρατιωτικῶς μοναρχική. Εἰς τὸν ἐν Ῥώμῃ στρατηγὸν ἦσαν ὑποτεταγμένοι οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ἐπαρχιακοὶ, καὶ ὑπὸ τούτους πάλιν ἦσαν πληθος ἄλλων ἀξιοματικῶν, διαφόρων βαθμῶν καὶ ἀξιωματῶν. *Εὐπειθεία* καὶ αὐστηρὰ ὑποταγὴ ἦτον ἡ ψυχὴ τοῦ δεσμοῦ. Πάντα δὲ τὰ μέλη ἐπηγρυπνοῦντο ἐπιμελέστατα, καὶ ὥφειλον νὰ κόψωσι πάντα δεσμὸν, ὅστις συνέδεσεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου. Οἱ γινόμενοι δεκτοὶ ὥφειλον νὰ ὑποστῶσι μακρὸν χρόνον δοκιμασίας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὁποίου ἤρευνῶντο ἀκριβῶς αἱ ιδιότητες καὶ αἱ κλίσεις ἐνὸς ἐκάστου, ὅπως ἀπονεμηθῇ εἰς αὐτὸν ὁ καταλληλοτάτος κύκλος τῆς ἐνεργείας. Προικισθέντες δὲ μετὰ μεγάλων προνομίων ἔλαβον οἱ Ἰουσουῖται μετ' ὀλίγον μεγαλοπρεπῆ καὶ ποικίλην ἐνέργειαν. — Κύριος δὲ

σκοπὸς τοῦ τάγματος ἦτον ἡ καταπολέμησις τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ ἡ καταπίεσις τῆς διὰ τῆς ἀναμορφώσεως ἐξυπνισθείσης ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἔτεινον κατὰ διαφόρους τρόπους· Παραπείλοτες καὶ ἀποπλάγῳντες προσεπάθουν νὰ ἐπαναφέρωσι τοὺς ὁπαδούς τῆς νέας πίστεως εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν· ἡ ἐξομολογητικὴ ἐδρα ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτοὺς, ὅπως παρακινῶσιν ἡγεμόνας καὶ ἐπισήμους ἄνδρας πρὸς καταδρομὴν τῆς ἀναμορφώσεως καὶ περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς νεολαίας, ἣν εἰζευρον νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, προσεπάθουν νὰ ἀναθρέψωσι τὴν νέαν γενεάν κατὰ τὰ ἀξιώματα αὐτῶν. Ἐπλουτίσθη δὲ τὸ τάγμα μὲ δωρεὰς καὶ κληροδοσίας, καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος εὐκόλυνε τὴν ἀνέγερσιν καὶ διατήρησιν Ἱησουϊτικῶν καταστημάτων, ἅτινα προμηθευμένα πλουσιῶς κατὰ πάντα, ἐπεχείρησαν ἐλευθέρως τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, καὶ διὰ τοῦτο προσείλκουν οὐκ ὀλίγους πένητας. Ἄλλως δὲ ἡ διδασκαλία τῶν Ἱησουϊτῶν, σκοπὸν δὲν εἶχε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκμάθησιν τῶν εἰς τὴν ζῶν ἀναγκαίων γνώσεων. Ἦτο λοιπὸν ψευδοπαιδεία μᾶλλον ἢ ἀληθὴς παιδεία ἡ διδασκαλία αὐτῶν. Ὅλαι αἱ ἐπιστῆμαι περιεβλήθησαν μορφήν στενώτατα περιορισμένην, καὶ ἐμποδίσθη τὸ ἐλευθέρως διανοεῖσθαι. Εὐχέρεια εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, καὶ γνώσις ἐπιστημῶν τινων χρησιμευουσῶν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἦτον ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέρμα τῆς Ἱησουϊτικῆς διδασκαλίας, μέσα δὲ αὐστηρὰ ἀγωγή καὶ ἐξέγερσις τῆς φιλοδοξίας, τούναντίον δ' ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία καὶ πᾶν ὅτι στρέφῃ τὸ νοερὸν ὄμμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ γενικὰ ἐξωρίσθη ἢ ἐκολοβώθη. — Ὅτι ὁμως ἐπέσειρε πρὸ πάντων τὴν κατάραν τῶν λαῶν ἐναντίον τοῦ τάγματος τῶν Ἱησουϊτῶν, ἦτον ὅτι ἔγεινε διὰ τῆς ἐπικινδύνου αὐτοῦ ἠθικῆς ὁ καταστροφεὺς τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ πίστεως, καὶ ὅτι διέδωκεν ὑποκριτικὰς καὶ ψευδεῖς δοξασίας. Ἡ σκανδαλώδης διδασκαλία, ὅτι ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα, καὶ ὅτι ἐκφραστῆσαι λέξεις καὶ ὅροι δὲν ἔχουσι κἀνὲν κύρος, ἀν τὸ

πνεῦμα φρονῇ ἁλλῶς, ἐβλήθη ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν εἰς χρήσιν κατὰ τρόπον λίαν τολμηρόν. (*)

5. Ἡ ἐποχὴ Φιλίππου τοῦ Β'. (1556—1598) καὶ τῆς Ἐλισάβετ (1558-1603).

§. 46. Φίλιππος ὁ Β'. τῆς Ἰσπανίας ἦτον ἡγεμὼν στυγνὸς καὶ μισάνθρωπος, ὅστις τρία πράγματα ὥρισε τέλος τῆς ζωῆς αὐτοῦ· τὴν αὐξήσειν τῆς δυνάμεώς του, τὴν ἐκρῖξωσιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ, καὶ τὴν ἐξουθένισιν πάσης ἐλευθερίας καὶ παντὸς δικαιώματος τῶν λαῶν. Διὰ τὰ κατορθώσῃ δὲ τοῦτο κατέστρεψε τὴν εὐτυχίαν τῶν ἐθνῶν, τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ του καὶ τῶν πλησιισταίων αὐτοῦ συγγενῶν. Ὁ ἱπποτικὸς αὐτοῦ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς Δὸν Ἰωάννης, ὅστις ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου (1571), ὑπέφερε τοσοῦτον ἐκ τῶν μηχανορραφῶν τῆς πικνουργίας καὶ κατασκοπίας τοῦ δυσπιστοῦντος βασιλέως, καὶ ἐκωλύετο τόσον πολὺ εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπιχειρήσεις, ὥστε ἡ λύπη καὶ δυσθυμία κατεβίβασαν αὐτὸν ἐνωρὶς εἰς τὸν τάφον (§. 54). Ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου ὁ ἀκάθετος καὶ παράφορος Δὸν Κάρολος, ἀπέθανεν εἰς τὰς εἰρκτάς τοῦ ἱεροδικείου, τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου κληρικοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἐγγεινεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ τρόμος καὶ ἡ ἐκπληξις τῶν λαῶν. Διὰ τοῦ τρομεροῦ δὲ τούτου ἱεροδικείου καὶ διὰ τῶν πομπωδῶν βδελουρογυμμάτων τῆς ζωοκαυστίας (autosdafé πράξεως πίστεως!) κατώρθωσε μὲν νὰ ἐξαλείψῃ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Νεαπόλει πᾶν ἔχνος αἵρετικῶν, καὶ νὰ στερήσῃ τοὺς λαοὺς πᾶσαν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηφάνισε διὰ τούτου τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον τῶν χωρῶν τούτων· καὶ ὅτε ἠθέλησε νὰ κάμψῃ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ζυγὸν καὶ τὰς Κάτω Χώρας, ἐξεπράγη ὁ ἀξιωμανημόνευτος ἐκεῖνος ἀγὼν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθε νικητρία ἡ ἐλευθερία. Μετὰ 42 ἐτῶν κυβέρνησιν, ἥτις ὑπῆρξεν ὁ τάφος τοῦ μεγέθους τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐπεδάρυνε τὴν πλου-

(*) «Ἡ μὲν γλῶσσ' ὠμόμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος» ἔλεγον καὶ οἱ παλαιοὶ σοφισταί. Σ. Μ.

σίαν χώραν μετὰ καταθλιπτικοῦ δημοσίου χρέους, κατεβλήθη ὁ Φίλιππος ὑπὸ νόσου φρικώδους. Τὸν δοῦκα *Albar* εἶχεν σκληρὸν ἐκτελεστὴν τῶν τυραννικῶν αὐτοῦ διαταγῶν. Καὶ εἰς τὰ δύο ὀνόματα ἐπικεῖται ἡ κατὰ τῶν ἐθνῶν.

α.) *Ἡ Πορτογαλία καὶ Ἰσπανία ἠνωμέναι.*

§. 47. Ἡ Πορτογαλία εἶχεν ὁμοίαν τύχην μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Εἰς ἀμφοτέραι· δηλ. τὰς χώρας ἰσχυρὸν *ιερατεῖον*, βοηθούμενον ὑπὸ βασιλείᾳ ἀπεριορίστου, κατέθλιβε τὴν πνευματικὴν δραστηριότητα τοῦ λαοῦ, καὶ παρέλυε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ἐλευθερίαι ἀπωλέσθησαν, καὶ ὑπὸ τὴν νωθρότητα καὶ δουλείαν ἐξέλιπε τὸ παλαιὸν ἡρώϊκον φρόνημα, ἡ ἀκμὴ καὶ εὐδαιμονία τῶν προτέρων ἡμερῶν. Τοῦτο δ' ἔγινε μάλιστα ὅτε ἡ Πορτογαλλία ἠνώθη κατὰ Οὐλιβερὰν τινα μοῖραν μετὰ τῆς Ἰσπανίας. Ὁ βασιλεὺς, δηλ. ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ (1557—1578), νέος ἡγεμὼν, ἀντραπεῖς ὑπὸ τῶν κληρικῶν εἰς αὐστηρὰν πίστιν καὶ εὐπαθείαν πρὸς τὸν πάπαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ ἀπίστων Μαύρων, ὅπως εὐχαριστήσῃ συνάμα τὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν χριστιανισμόν ζῆλόν του καὶ τὸν πρὸς τὰς κατακτήσεις πόθον του. Ἀλλ' ἐν καυστηρᾷ τινα ἡμέρᾳ τοῦ Αὐγούστου προσέβαλε μεθ' ὁρμῆς τὸν ἀνώτερον στρατὸν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ ΑΛΚΑΣΣΑΡ, καὶ ἔπαθε τρομερὰν ἦτταν (1578). 12,000 χριστιανοὶ μαχηταὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης· μετὰξὺ δὲ τῶν ἀναζητηθέντων ἦτον καὶ ὁ βασιλεὺς Σεβαστιανός· ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀνεκαλύφθη ὁ νεκρὸς αὐτοῦ. Τὸ δὲ στέμμα τῆς Πορτογαλλίας περιῆλθεν εἰς γέροντά τινα συγγενῇ· καὶ ὅτε οὗτος ἀπέθικε μετὰ δύο ἔτη ἄτεκνος, δι' ἰσχυρίσθη ὁ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας, ὅτι ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τοῦ βασιλείου, καὶ ἔπεμψε τὸν δοῦκα *Albar* μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως κατὰ τῶν Πορτογάλλων, οἵτινες ἐξ ἐθνικοῦ μίσους καὶ γειτονικῆς ζυλοτυπίας ἠνόουν ἄλλον μνηστῆρα τοῦ θρόνου, *Αντωνίων* τινα. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ὑπερχυρισθῇ τὰ λεγόμενα αὐτοῦ κληρονομικὰ δικαιώματα κατὰ τῆς ἀνωτέρας

δυνάμει τῶν Ἰσπανῶν. Ἡττήθη λοιπὸν καὶ ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν· μεθ' ὃ ὑπετάγη ἡ *Λισσαβὼν* καὶ ὅλη ἡ χώρα εἰς τοὺς Ἰσπανούς. Ὁ δὲ Ἀντώνιος ἀπέθανε πένθης, ἀποτυχὼν εἰς τινὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ καταδασανισθεὶς ἐν Παρισίοις ὑπὸ τῶν ἀδιαλείπτων ἐπιβουλῶν· οἱ δὲ *Ψευδοσεβαστιανοὶ*, οἵτινες ἐπαρουσιάζοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, προσεπάθουν μὲν νὰ παρορμησῶσι τοὺς Πορτογάλους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ μισητοῦ γείτονος λαοῦ, ἀλλὰ δὲν εὗρον ἐπαρκοῦσαν ὑποστήριξιν. Ὁ δὲ τέταρτος *Σεβαστιανὸς*, τοῦ ὁποίου ἡ γνησιότης ἐπιστεύθη παρὰ πολλῶν, ἐτελεύτησε τὸν βίον εἰς Ἰσπανικὴν τινα εἰρκτὴν. Ἐξήκοντα ἔτη (1580—1640) διήρκεσεν ἡ ἐπὶ τῆς Πορτογαλίας πλήρης συμφορῶν Ἰσπανικὴ κυριαρχία. Μετὰ δὲ ταῦτα κατώρθωσεν ὁ πλούσιος καὶ εὐυπόληπτος δούξ τῆς *Βραγαντίας* νὰ φέρῃ τὸ στέμμα εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Πορτογάλων εἶχε πέσει ἐν τῷ μεταξὺ εἰς παρακμὴν, καὶ αἱ μακρναὶ κατακτήσεις εἶχον περιέλθει εἰς χεῖρας ξένων.

6.) Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Κάτω Χωρῶν.

§. 48. Αἱ Κάτω χῶραι εἶχον ἐκ παλαιῶν χρόνων ἔγγραφά δικαιώματα καὶ ἐλευθερίας, ἐν οἷς τὴν πρώτην κατεῖχον θέσιν ἡ παραχώρησις τῶν φόρων ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων τάξεων ἀνεξάρτητος δικαιοδοσία καὶ ἡ μακρὰ διατριβὴ τῶν Ἰσπανικῶν στρατευμάτων καὶ ὑπαλλήλων. Τὰ δικαιώματα ὅμως ταῦτα ἐπὶ Καρόλου ἡδὴ τοῦ Β' παρεβλάπτοντο ἐνίοτε· ἀλλ' ἡ κλίσις τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν λαὸν τῶν Κάτω Χωρῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη, καὶ τοῦ ὁποίου ἡγάπα τὰ ἦθη καὶ τὴν φύσιν, ἀπέτρεψε μεγαλητέρας δυσμενείας. Τούναντίον δ' ὁ Φίλιππος ἦτον ὑπερήφανος Ἰσπανός, ὅστις ἐθεώρει τὰς Κάτω Χώρας ὡς ὑποτεταγμένας ἐπαρχίας, καὶ κατέστρεψε πολλαχοῦ τὰ πάτρια αὐτῶν δικαιώματα. Ἀνέδειξε δὲ τὴν ἑτεροθαλὴ αὐτοῦ ἀδελφὴν, τὴν *Μαργαρίταν* τῆς *Πάρμας*, γυναῖκα πνεύματος ἀνδρικοῦ, ἐπαρχοῦ ἐν *Βρυξέλλαις*· κατέστησεν ὅμως παρ' αὐτῇ πολιτικόν τι συμβούλιον, τοῦ ὁποίου εἶχε τὴν προεδρίαν ξένος τις, ὁ *Καρδινάλιος Γραμβέλλας*, καὶ ἔστειλεν Ἰσπανικὴν γρουάρη

εἰς τὴν χώραν. Ἀλλὰ τὰ μέγιστα ἡσθάνθησαν ἑαυτοὺς προσ-
θεβλημένους οἱ Κατωχωρεῖται, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔκλινον
εἰς τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα, ὅτε ὁ βασιλεὺς πρὸς τήρησιν τῆς
καθαρᾶς πίστεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως διέταξε νὰ
καταστήσωσιν αὐστηροτέρους τοὺς περὶ τῶν αἵρετικῶν νό-
μους, καὶ νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰς μέχρι τοῦδε 4 ἐπισκοπὰς
κατὰ 14 νέας, χωρὶς πρότερον νὰ ἐρωτήσωσιν τὰς τάξεις.
Ἡ διάταξις δ' αὕτη σκοπὸν εἶχε τὴν κατὰ μικρὸν εἰσαγωγὴν
τοῦ φιλοδωκτικοῦ ἱεροδικείου τῶν Ἰσπανῶν, καὶ ὁ καρδινάλιος
Γραμβέλλας, ὅστις ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῆς Μεχελίνης εἶχε πάσας
ταύτας τὰς ἐπισκοπὰς ὑπ' ἑαυτὸν, ἔφερεν ἔκτοτε τὴν ἐπωνυμίαν
τοῦ μεγάλου ἱεροδίκου. Ὅλαι δ' αἱ προσπάθειαι τῆς φιλοπά-
τριδος μερίδος, τῆς ὁποίας κορυφαῖοι ἦσαν ΓΟΥΔΙΕΛΜΟΣ Ο
ΟΡΑΓΓΗΣ καὶ ὁ κόμης ΕΓΜΟΝΤΙΟΣ, νὰ παρακινήσωσι τὸν
βασιλέα διὰ παρακλητικῶν ἀναφορῶν, νὰ σεβασθῇ τὰ καθε-
στῶτα τῆς χώρας, νὰ μετριάσῃ τοὺς κατὰ τῶν αἵρετικῶν νόμους
καὶ νὰ παραχωρήσῃ ἐλευθερίαν τῆς πίστεως, ἔμειναν χωρὶς
ἀποτέλεσμα. Ὁ Φίλιππος ἀπεκρίθη, «ὅτι ἐπρωτίμα μᾶλλον νὰ
ἀποθάνῃ χιλιάκις,» παρὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παραμικρὰν μεταβο-
λὴν εἰς τὴν θρησκείαν.

§. 49. Ἡ νέα ἐκκλησία εἶχεν ὁπαδοὺς μόνον ἐκ τῆς τάξεως
τῶν πολιτῶν· οἱ δ' εὐγενεῖς διετήρουν μὲν εἰσέτι κατὰ μέγα μέ-
ρος τὴν παλαιὰν πίστιν, εἶχον ὅμως ἀποφασίσει νὰ ἀντισταθῶσι
παντὶ σθένει εἰς τὸ ἱεροδικεῖον (Νοεμ. 1565). Πρὸς τὸν σκο-
πὸν δὲ τοῦτον ὑπεγράφησαν τετρακόσται περίπου εὐγενεῖς εἰς
τὴν καλουμένην ΣΥΝΥΠΟΣΧΕΣΙΝ, καὶ συνέταξαν αἴτησιν πρὸς
κατάργησιν τῶν περὶ αἵρετικῶν νόμων καὶ παῦσιν τῶν δικῶν
τοῦ ἱεροδικείου. Ὅτε δ' ἐφάνησαν ἐρχόμενοι μὲ ταύτην εἰς τὰ
ἀνάκτορα τῆς ἐπάρχου, περιέπεσεν αὕτη εἰς ἔκπληξιν. Τότε δ'
εἶπέ τις τῶν παρ' αὐτῇ ἱσταμένων συμβούλων, ὅτι δὲν πρέπει
νὰ στονοχωρῆται ἀπὸ τοὺς ἐπαίτας (gueux) τούτους· ἡ δὲ λέ-
ξις αὕτη μεταφερθεῖσα εἰς τοὺς συνεταίρους, προσελήφθη παρ'
αὐτῶν ὡς σύμβουλον τοῦ δεσμοῦ των. Ὡνομάσθησαν λοιπὸν
Γεῦσοι, καὶ ἔφερον ἔκτοτε εἰς τὸν λαιμὸν νομισματοποίησιν μετὰ
τῆς εἰκόνης τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐπιγραφῆς· «πιστὸς εἰς τὸν

βρασιλέα μέχρι τῆς πῆρας τῶν ἐπαϊτῶν.» Ἡ αἴτησις ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ αἵρετικοὶ ἐτιμωροῦντο στεροῦμενοὶ ἐλευθερίας, κτημάτων καὶ ζωῆς, καὶ ὁμοῦς ὁ θρησκευτικὸς νεωτερισμὸς εἰσέδυσεν ὁσημέραι πλείοτερον· ψαλμοὶ ἐψάλλοντο, καὶ εἰς τὸν πολλάκις ἐν ὑπαίθρῳ κηρυττόμενον ὑπὸ εὐαγγελικῶν κληρικῶν ἱερὸν λόγον ἐσύχναζον χιλιάδες· μοναχοὶ δὲ, εἰκόνες τῆς παρθένου Μαρίας καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα ἐμυκτηρίζοντο. Τελευταῖον δ' ἐξεβράγη ἐν Ἀντβερπία, Βρυξέλλαις καὶ ὅλῃ τῇ Βραβάντῃ ἡ ἀπὸ πολλοῦ κατεχομένη μανία τοῦ λαοῦ διὰ τὴν θρησκευτικὴν κατεπίεσιν (1566). Ὁμιλος λαοῦ ἀνήκοντος εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἠκρωτηρίασε τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἱσταμένους σταυροὺς καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων· μετ' ὀλίγον δ' ὥρμησε τὸ πολλαπλασιαζόμενον πλῆθος εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ἔπραξε παντὸς εἴδους ἱεροσύλους ὕβρεις. Τὰ συμβεβηκότα ὁμοῦς ταῦτα ἐπέφερον χωρισμόν. Οἱ μέτριοι δηλαδὴ προσετέθησαν εἰς τὴν κυβερνήτριαν, καὶ ἐβοήθησαν αὐτὴν τιμωροῦσαν τοὺς ἐνόχους. Ἐν βραχεὶ δ' ἀποκατέστη ἡ τάξις, καὶ ἡ Μαργαρίτα συνεβούλευεν ἡπιότητα καὶ συνδιαλλαγὴν, δι' ὧν μόνον ἠδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ κράτος διαρκῶς ἡ ἡσυχία. Ἀλλ' αἱ προτάσεις αὐτῆς δὲν εὗρον ἀκρόασιν ἐν Μανδρίτῃ. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ πέμψωσι τὸν τραχὺν ΛΑΒΑΝ μεθ' Ἰσπανικῶν στρατῶν εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ὅπως καταναγκάσωσι τὸν λαὸν διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ βίας.

§. 50. Ἡ περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἄλβα (1567—1573) εἰδήσις ἔκαμε τοὺς Κατωχωρίτας νὰ φύγωσιν ἀγέληδόν. Γουλιέλμος δ' ὁ Ὁράγγης, ἀνὴρ συνετὸς, προορατικὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του, δραστήριος καὶ «σιγηλὸς», ὑπεχώρησεν ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Γερμανίαν. Μετὰ δακρύων δ' ἀπεχωρίσθη τὸν Ἐγμόντιον, τὸν ὁποῖον εἰς μάτην εἶχε προσπαθήσει νὰ πείσῃ ὅπως τὸν ἀκολουθήσῃ. Τοῦ Ἐγμοντίου ἡ φαιδρά καὶ ἀπλοῖκῃ φύσις δὲν ἐπίστευε τὴν Ἰσπανικὴν δολιότητα, τὴν ὁποίαν συνεβούλευεν αὐτὸν ὁ Ὁράγγης νὰ φοβῆται. Εἶχε πεποίησιν εἰς τὰς προτέρας αὐτοῦ πρὸς τὸν κυριαρχικὸν οἶκον τοῦ Ἀψβούργου ἐκδουλεύσεις, καὶ ἔμεινε. Μόλις ὁμοῦς ἐφθασεν ὁ Ἄλβας μετ' ἀπεριορίστου δυνάμεως εἰς τὰς

Βρυξέλλας, και διέταξε νά συλλάβωσι τὸν ἄκακον *Εγγμόντιον* και τὸν ἀνδρεῖον *Όοργιον*, και νά κατηγορήσωσιν αὐτοὺς ὡς προδότας τῆς πατρίδος ἐνώπιον τοῦ νεώστι συσταθέντος «*συμβουλίου τῆς ἀνταρσίας.*» Μετὰ δὲ τοῦτο ἀπεκεφαλίσθησαν και οἱ δύο μετὰ 18 ἄλλων εὐγενῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Βρυξελῶν (1568). Τὸ *συμβούλιον* δὲ τοῦτο τῆς ἀνταρσίας, αἵματηρὸν *συμβούλιον* ὑπὸ τῶν Κατωχωριτῶν ὀνομασθέν, ἐτιμώρησεν ἔπειτα μετ' ἀνηκούστου αὐστηρότητος και σκληρότητος και τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ εὐαγγελικοῦ δόγματος, και τοὺς σταθεροὺς υπερμάχους τῶν ἐγχωρίων δικαιωμάτων και καθεστώτων. Ἡ δὲ κυβερνήτρια, ἀγανακτήσασα διὰ τὰς βδελυρὰς ταύτας πράξεις, παρήτησε τὴν θέσιν αὐτῆς, και ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ μνήμη δ' αὐτῆς ἔμεινεν ἐντιμος. Ὁ Ἄλβας ὅμως ἀνήγειρεν ἐν Ἀνтверπιά ἀκρόπολιν, και ἥσκησεν ἐπὶ 6 ἔτη (1567 — 1573) κατεπιεστικὴν και βιαίαν ἀρχήν, ἥτις ἥνοιξε τὰς μέγιστας πληγὰς εἰς τὴν ἐλευθερίαν και εὐδαιμονίαν. Μὴ λαμβάνων παντάπασι ὑπ' ὄψιν τοὺς ἐγχωρίους νόμους, καθ' οὓς οἱ φόροι παρεχωροῦντο ὑπ' αὐτῶν τῶν τάξεων ἐκάστης χώρας, και εἰσепράττοντο κατὰ τὸν σκοπιμώτατον τρόπον, ἐπέβαλεν ὁ Ἄλβας εἰς τὴν χώραν φόρον μόνιμον, και διένειμεν αὐτὸν κατὰ τρόπον τὰ μέγιστα ἐπιζήμιον εἰς τὸ ἐμπόριον και τὴν ἐπιμιξίαν, εἰσαγαγὼν ἐκτὸς τοῦ φόρου τῶν κτημάτων, και μέγαν φόρον ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ δ' ἀθυμία και ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ διὰ τὴν καταθλιπτικὴν ταύτην φορολογίαν και διὰ τὰς ἀπανθρώπους βδελυρίας, τὰς ὁποίας ἔπραττον τὰ Ἰσπανικὰ στρατεύματα εἰς τινὰς τῶν ἀπειθουσῶν πόλεων κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἄλβα, διήγειραν τελευταῖον τοιαύτην ταραχὴν καθ' ἅπασαν τὴν χώραν, ὥστε ἀπεφάσισαν ἐν Μαδρίτῃ νά μετακἀλέσωσιν τὸν Ἄλβαν. Ἡ εἰδησις, ὅτι στίφος μεταναστῶν θαλάσσιοι Γεῦσοι ὀνομασθέντες, ἐκυρίευσαν τὴν εὐλίμενον πόλιν *Βρειλλαν*, και ὅτι τὰ ἀρκτικὰ κράτη *Ὁλλανδία*, *Σηλανδία*, *Ὀυλτραϊέκτορ* και *Φρεισλανδία* ἠνώθησαν και ἀνεγνώρισαν (1572) ἔπαρχον τὸν ἐπιστρέψαντα *Γουλιέλμον* τὸν Ὁράγγης, ἡδυνήθη φαίνεται νά πείσῃ τὴν Ἰσπανικὴν αὐλὴν, ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἄλβα δὲν ἔφερε πρὸς τὸ σκοπούμενον τέλος.

Ὀλίγον δ' ἔπειτα ἀφού ὁ δούξ ἐγκατέλειψε τὰς Κάτω Χώρας, ἀνύψωσαν τὰ Βόρεια κράτη εἰς τὴν ἐν Δορδρέχτῳ σύνοδον τὸν Καθολικισμὸν ὡς Θρησκείαν τοῦ τόπου (1574), παρέλαβον τὴν κατήχησιν τῆς Ἑυδελβέργης, καὶ ἀνήγειραν ἐν τῇ πόλει Λεῖδῃ προτεστάντικὸν πανεπιστήμιον (πρὸς ἀνταμοιβὴν διὰ τὴν μεγαλόψυχον ἀντίστασιν τῶν πολιτῶν κατὰ τοῦ πολιορκουμένου αὐτοῦ; Ἰσπανικοῦ στρατεύματος.)

§. 51. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλβα (Λουδοβίκος Ζουνίγας καὶ Ρεκονδέσις (1573 — 1576) διέλυσε τὸ αἵματηρὸν συμβούλιον, καὶ προσεπάθησε νὰ στερεώσῃ πάλιν δι' ἡπιωτέρου τρόπου τὴν κινδυνεύουσιν κυριαρχίαν τῶν Ἰσπανῶν εἰς τὰς Κάτω Χώρας· ἀλλὰ τὸ μῖτος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων στρατευμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀκολασία ἠϋζάνετο καθ' ἑκάστην, ἐμπόδισε τὴν συνδιαλλαγὴν. Καὶ αὕτῃ δὲ ἡ ἐν Μοκερχεῖδῃ νίκη τοῦ (1574), καθ' ἣν ἀπέθανον ἡρώϊκόν θάνατον δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ὁράγγη, ἔμεινε χωρὶς τοῦ προσδοκωμένου ἀποτελέσματος. Δύο δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ὁ Ζουνίγας. Πρὶν δ' ἔτι δυνηθῇ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Δὸν Ἰωάννης (1576—1578), ὁ ἀνδρεῖος ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου, νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ δυσχερὲς ὑπόργημα, ἔφθασεν εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν ἡ αὐθάδεια τῶν ἀγριωθέντων στρατευμάτων ἕνεκα τῆς μὴ ἀποτίσεως τῶν μισθῶν. Ἐνέπλησαν δὲ τὰς πλουσίας πόλεις *Μαστρέχτην* καὶ *Ἀνтверπλίαν* ἀρπαγῶν, φόνων, καὶ μεγάλων ἐρημώσεων. Τότε δὲ κατώρθωσεν ὁ συνετὸς Ὁράγγης νὰ ἐνώσῃ (1576) ὅλας τὰς χώρας ἐν τῇ ΣΥΝΘΗΚῃ τῆς ΓΑΝΔΑΣ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ βοηθηθῶσιν ἀμοιβαίως μὲ κτήματα καὶ αἶμα πρὸς ἀποδίωξιν τῶν Ἰσπανικῶν στρατευμάτων· ἐνῷ ὁ Δὸν Ἰωάννης δὲν ἔγινεν ἱκανὸς κατὰ τὸ διάστημα τῆς βραχυχρονίου αὐτοῦ ἐν ταῖς Κάτω χώραις ἐνεργείας νὰ θεμελιώσῃ πάλιν στερεὰν τὴν διὰ τῆς συνθήκης ταύτης κλονισθεῖσαν ἀρχὴν τῶν Ἰσπανῶν. Ἐν τούτοις ὁ Δὸν Ἰωάννης καὶ ὁ ἐμπειροπόλεμος αὐτοῦ διάδοχος Ἀλέξανδρος ΦΑΡΝΕΖΗΣ τῆς Πάρμας (1578 — 1592), υἱὸς τῆς ἐπάρχου *Μαργαρίτας* ἐσκόπουν τὸ ἐξῆς· νὰ υποθρῆψωσι μὲ τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸ φυλετικὸν μῖτος τῶν Νοτείων κρατῶν πρὸς τὰ Ἀρκτικά, νὰ διατηρήσωσι δ' ἐν ἐκείνοις τὴν κατ

Θολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰ δικαιώματα αὐτῆς, καὶ νὰ σώσωσιν οὕτω τοῦλάχιστον εἰς τὴν Μεσημβρίαν τὴν Ἰσπανικὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐννόησεν ὁ Ὁράγγης, καὶ πεπεισμένος ὅτι ἡ ὁμόνοια δύναται νὰ κάμῃ καὶ τοὺς ἀσθενεῖς δυνατοὺς, ἤνωσε (1579) διὰ τῆς ΕΝΩΣΕΩΣ τοῦ ΟΥΑΤΡΕΧΤΟΥ τὰ βόρεια κράτη (Ὁλλανδίαν, Σηλανδίαν, Γελδρίαν, Οὐλτρέχτον, καὶ Φρεισλανδίαν) εἰς στενωτέρον τινὰ δεσμὸν πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν. Ἡ συνθήκη δ' αὕτη ἔγεινε τὸ θεμέλιον τῶν ἡνωμένων κρατῶν τῶν προτεσταντικῶν *Κάτω Χωρῶν*. Τοῦναντίον δ' ἐγένετο ἐν Μεσημβρίᾳ, διὰ τῆς ἀναμιξέως ξένων ἡγεμόνων καὶ εὐγενῶν, ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ ταραχὴ ὅσημέραι μεγαλῆτεραι· διὸ ἐπέτυχεν ὁδραστήριος Πάρμας νὰ καταπιέσῃ εἰς πολλὰ μέρη τὴν ἐπανάστασιν, καὶ νὰ καταστήσῃ εὐπειθεῖς πολλὰς πόλεις. Νῦν δ' ὅλη ἡ μανία τοῦ Φιλίππου διευθύνθη κατὰ τοῦ Ὁράγγη. Εἶχε δὲ προγράψαι αὐτὸν ἤδη, καὶ ὑποσχεθῆ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε τὸν παραδῶσθαι νεκρὸν ἢ ζῶντα, μεγάλην ἀντιμισθίαν καὶ τὴν εὐγένειαν. Ἡ δελεαστικὴ δ' αὕτη ὑπόσχεσις, καὶ ἡ συνεργία πολλῶν ἐμπαθῶν ἱερέων, ἔσχον ἀποτέλεσμα πολλὰς θανατηφόρους προσβολάς. Καὶ μίαν μὲν ἐξ αὐτῶν διέφυγεν ὁ Ὁράγγης· ἀλλ' ἡ σφαῖρα τοῦ θρησκομανοῦς ἐκ τοῦ Ἐλευθέρου Κομητάτου *Balthasar Gerarda* ἐξήπλωσεν αὐτὸν νεκρὸν εἰς τὴν θύραν τοῦ ἐν *Δέλφτοις* ἡγεμονικοῦ ἐστιατορίου (1584). Ὁ φονεὺς ὅμως συνελήφθη, καὶ ἐθανατώθη κατὰ τρόπον ἐπώδυνον. Εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ Ὁράγγη ἐξέλεξαν τὰ βόρεια κράτη ἑπαρχον καὶ στρατηγὸν τὸν ἀνδρεῖον αὐτοῦ υἱὸν *Μαυρίκιον*.

§. 52. Περὶ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἦτον εἰς τὰ δυτικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἡ μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων θρησκευτικῆς μανίας μεγαλητέρα ἢ ἄλλοτε· καὶ ἐνῷ οἱ πρῶτοι εἶχον τὸ θάρρος αὐτῶν εἰς τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, ἐπροστατεύοντο οἱ τελευταῖοι, ἄλλοτε μὲν μυστικῶς, ἄλλοτε δὲ φανερῶς, ὑπὸ τῆς βασιλείας τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ. Ἐπεμψε δ' αὕτη τὸν εὐνοούμενόν της *Λεϊκεστριαν* μετὰ στρατοῦ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παντελεῖ νίκην τοῦ Πάρμα· ἐβοήθησε δὲ καὶ τοὺς Γάλλους *Οὐγενόττους* κατὰ τῶν συμμάχων τοῦ Φιλίππου τῶν *Λιγουῖστῶν* καὶ Ἰησουϊτῶν (§. 55, 57).

καὶ ὅτε ἠπειλήθη ἡ ἰδία αὐτῆς ζωὴ ὑπὸ τῶν ἐγχειριδίων τῶν
 θρησκομανῶν (1587), συγκατετέθη εἰς τὴν θανάτωσιν τῆς Μα-
 ρίας Στουάρτ' (§ 61). Τότε δ' ἀπεράσισεν ὁ Φίλιππος νὰ ἐξον-
 τώσῃ διὰ κραταιᾶς προποδολῆς πάντας τοὺς ἐχθροὺς τῆς καθο-
 λικῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸ πάντων νὰ σωφρονίσῃ τὴν αἵρετικὴν
 Ἀγγλίαν καὶ τὴν ἀναθεματισμένην αὐτῆς βασιλίσειαν. Ὅθεν
 πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξώπλισε τὴν ἐξ 130 ἰσχυρῶν πολεμι-
 κῶν πλοίων συνισταμένην μεγάλην αὐτοῦ Ἀρμάδαρ ἢ «ἀνι-
 κητορ στόλον» (1588), καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἀρχιναυ-
 ἀρχίαν τοῦ *Μεδίνα Σιδωρία* εἰς τὸν πορθμὸν, διὰ νὰ ὑποτάξῃ
 συγχρόνως τὴν Ἀγγλίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν,
 βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Ἀλλ' ἡ ἐπιχειρήσις
 αὕτη ἀπέβη πρὸς ὄνειδος καὶ καταστροφὴν τῆς Ἰσπανίας. Ὁ
 «ἀνίκητος στόλος» ὑπέκυψεν εἰς τὰς τρικυμίας καὶ τὴν ἐπιδε-
 ξιότητα καὶ ἀνδρείαν τῶν Ἀγγλῶν· καὶ ὅ,τι διέφυγε τὰς πυρ-
 πολήσεις, τοὺς σκοπέλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸν πορθμὸν,
 ἐξώκειλε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς *Εβριδάς* καὶ τὰς *νήσους*
τῆς Σκετλανδίας, ὅτε ἠθέλησεν ὁ Σιδωνίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν
 Ἰσπανίαν περιπλέων τὴν Σκωτίαν. Ἦτο δὲ τοῦτο μεγάλη τῆς
 εἰμαρμένης συμφορὰ. Τοῦτο ἀνεγνώρισε καὶ ὁ Φίλιππος, ὅτε κα-
 θυσύχασε τὸν τρέμοντα ναύαρχον μὲ τὰς λέξεις, ὅτι «ἐξέπεμψεν
 αὐτὸν κατ' ἀνθρώπων καὶ ὅχι κατὰ τρικυμιῶν καὶ σκοπέλων.»
 Ἡ ἔκβασις αὕτη συνέτριψε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῆς
 Ἰσπανίας, καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν *Κάτω Χωρῶν*.
 Διότι ἐξηκολούθησε μὲν εἰσέτι ὁ πόλεμος δύο δεκαετηρίδας,
 ἀλλ' οἱ Ἰσπανοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποτάξωσι πάλιν ἔλθῃ τὴν
 χώραν, ἃν καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔδειξαν ἱκανὴν ἐπιδεξιότητα καὶ τὰ
 στρατεύματα μεγάλην ἀνδρείαν. Τὰ βόρεια κράτη, ἔχοντα ἑξο-
 χον στρατηγὸν τὸν *Μαυρίκιον Ὁράγγην*, ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὸν
 ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα αὐτῶν. Ὀλίγον δὲ πρὸ
 τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔδωκεν (1598) ὁ Φίλιππος εἰς τὴν θυγα-
 τέρα του *Κλάραν Εὐγενίαν*, ὅτε ἐνυμφεύθη τὸν ἀρχιδούκα
 τῆς *Αὐστρίας Ἀλβέρτον*, τὰς Κάτω Χώρας ὡς προῖκα, μὲ
 τὴν συμφωνίαν ὅτι, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ γάμος ᾔθελε μείνει
 ἄγονος, αἱ χώραι νὰ ἐπιστραφῶσιν πάλιν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὰ

ἠνωμένα ὁμῶς κράτη τῆς Ὀλλανδίας δὲν ἀπεδέχθησαν τὸ σχέδιον. Ἐξηκολούθησαν λοιπὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον Φιλίππου τοῦ Β'. τὸν πόλεμον, μέχρις οὗ τέλος, μεσιτεύσαντος Ἐρρίκου τοῦ Δ'. τῆς Γαλλίας, συνωμολογήθη ἀνακωχὴ (1609), ἥτις ἐξησφάλισεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεξαρτησίαν, θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ *Βεστφαλικῇ εἰρήνῃ* πρῶτον ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἠνωμένων κρατῶν τῆς Ὀλλανδίας. Τοῦναντίον δ' αἱ νότιοι ἐπαρχίαι (*Βέλγιον*) ἔμειναν ὁλόκληρον ἀκόμη ἐκαντονταετηρίδα ὑπὸ τὴν Ἰσπανίαν, καὶ περιῆλθον ἔπειτα εἰς τὴν Αὐστρίαν.

§. 53. *Ἐμπόριον. Πολιτεία. Σύνοδος τοῦ Δορδρέχτου.* Ἡ Ὀλλανδία ἐξῆλθεν ἀκμάζουσα καὶ ἰσχυρὰ ἐκ τοῦ ἀγῶνος. Ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον ἔλαβον μεγάλην ἀνάπτυξιν, ἀφ' οὗτου οἱ Ὀλλανδοὶ (μάλιστα ἡ ἐν ἔτι 1602 συστηθεῖσα ἐταιρία τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν) ἔσχον κατ' εὐθείαν ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν μετὰ τὰς Ἰνδίας, καὶ ἀφῆρπασαν ἐκ τῶν Πορτογάλων πολλὰς ἀποικίας. Ἡ Βαταβία ἐπὶ τῆς νήσου Ἰάβας ἔργειν τὸ κέντρον τοῦ κερδαλέου αὐτῶν ἐμπορίου. Ἡ δὲ πολιτεία τῶν ἠνωμένων κρατῶν, ἥτις διεμορφώθη κυρίως ὑπὸ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρός Ὀλδεμπαρβεέλδου, ἦτο δημοκρατικὴ. Τὰ ἐξ ἀπεσταλμένων τῶν 7 ἐπαρχιῶν συγκείμενα γερικὰ κράτη (Συνέλευσις) εἶχον τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν· τὸ δὲ ὑψηλὸν συμβούλιον προεδρεύοντος τοῦ ἐπάρχου, διεύθυνε τὴν κυβερνήσιν· τοῦναντίον δὲ τὰ στρατιωτικὰ καὶ ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀπενέμοντο εἰς μόνον τὸν ἐπαρχον (ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Ὁράγγης). Συγχρόνως δ' ἤκμασαν ἐνωρὶς αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι· πρὸ πάντων δὲ ἡ ἀρχαιομάθεια (φιλολογία) ἐκαλλιεργήθη μετὰ σπανίας ἐπιτυχίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὀλλανδίας καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἡμιλλῶντο ὁ Παῦλος Ῥούβεις († 1640), βάν Δύκος († 1641), Ῥεμβράνδος († 1676) καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, πρὸς τοὺς μεγάλους Ἰταλοὺς καλλιτέχνας. — Ἀλλὰ καὶ ἡ προσταντικὴ Ὀλλανδία δὲν ἔμεινεν ἀπηλλαγμένη τῶν ὁληθρίων θρησκευτικῶν πολέμων. Ἐρὶς τις ἐπὶ τοῦ καλθινικοῦ δόγματος περὶ τῆς διᾶ

τῆς θείας χάριτος ἐκλογῆς (προορισμοῦ), καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ κράτος, διήρесе τὴν χώραν εἰς δύο κόμματα, ἐν αὐστηρὸν (*Γομαρισται*), μεθ' οὗ συνέιχετο *Μαυρικός* ὁ Ὀράγγης μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, καὶ ἄλλο μέτριον (*Ἀρμινιανοί*), τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπερμάχους τὸν *Ὀλδεμπαρνεβέλδον* καὶ τὸν *Οὔγον Γρώτιον*. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐκηρύττοντο συνάμα ὑπὲρ τοῦ αὐστηροῦ χωρισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους, οὗτοι δὲ ᾔθελον ἀμφοτέρα στενωῶς συνδεδεμένα καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὑποτεταγμένην εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἡ σύνοδος τοῦ *Δορδέρχτου* (1618) (§ 35.) ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῶν *Γομαριστῶν* μετὰ δὲ τοῦτο ὁ πλείστου ἄξιος 72 ἐτῶν Ὀλδεμπαρνεβέλδος ἀπέθνηεν ἐπὶ τοῦ αἰματηροῦ ἰκριώματος, καὶ ὁ Οὔγος Γρώτιος, ὁ πολυμαθὴς ιστοριογράφος τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνων τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ὁ θεμελιωτὴς πολιτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ δικαίου κατὰ τὰ ἀξιώματα τῶν ἀρχαίων, ἠναγκάσθη νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ δεσμοτῆριον, μέχρις οὗ ἐσώθη διὰ τῆς πα-
νουργίας τῆς πιστῆς αὐτοῦ συζύγου ἐντὸς κιβωτίου βιβλίων.

γ'.) Ἡ Γαλλία κατὰ τοὺς χρόνους τῶν
θρησκευτικῶν πολέμων.

§. 54. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐμαίνοντο καὶ ἐν ΓΑΛΛΙΑΙ ἄσφοδρὸι ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. Ὁ βασιλεὺς Ἑρρίκος ὁ Β'. (1547—1559), ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν *Οὐγενόττων* (§. 22. 35.) ἀπέθανεν ἐκ πληγῆς, ἣν εἶχε λάβει ἐν τινὶ ἵπποδρομίῳ. Ὁ ἀδύνατος δ' αὐτοῦ καὶ φιλάθενος υἱὸς ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ὁ Β'. (1559—1560) ἔγεινε διάδοχός του. Ἦτο δὲ οὗτος συνεζευγμένος μετὰ τῆς ἐπιχαρίτου *Μαρίας Στουάρτ* τῆς Σκωτίας διὸ οἱ θεοὶ ταύτης, οἱ ΓΥΙΖΑΙ, ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν αὐλήν. Ὡς σφόδρα δὲ ζηλωταὶ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ παπισμοῦ, ὠφελήθησαν μὲν ἐκ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν θέσεως πρὸς κατεπίεσιν τῶν ἀναμορφωτῶν, ἔδωκαν ὁμῶς οὕτως ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, μάλιστα εἰς τὸν πρίγκηπα τῆς *Κονδάτης*, τὸν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν *Βουργῶων*, καὶ εἰς τὸν νῦν ἀρχον *ΚΟΛΙΓΝΗΝ*, νὰ ἐπισχυθῶσι πρὸς τὴν

τιθέμενοι εἰς τοὺς Οὐγενόττους. Τὸ μῖσος τῶν κομμάτων κινεζάνετο καθ' ἐκάστην, διότι οἱ μὲν προσεπάθουν νὰ καταβάλλωσι τοὺς δὲ, καὶ νὰ κατορθώσωσι τὴν νίκην ὑπὲρ ἑαυτῶν, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἡ δὲ *δίαυτα τῆς Αὐρηλίας* ἐξελέχθη ὑπ' ἀμφοτέρων ὡς κατάλληλος ἐποχὴ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τούτου. Οἱ Γυίτζαι ὑπερίσχυσαν. Καὶ εὗρισκοντο ἤδη οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Οὐγενόττων εἰς τὰ δεσμά, ὅτε ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ βασιλέως ἔφερε μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Κατὰ δὲ τὴν ἀνηλικότητα τοῦ νέου βασιλέως ΚΑΡΟΛΟΥ τοῦ Θ'. (1560 — 1574) διηύθυνε τὴν κυβέρνησιν ἡ βασιλομήτωρ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ἢ ἐκ ΜΕΔΙΚΩΝ, καὶ οἱ *Βουρβῶνες* ἔλαβον τὴν εἰς τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀρμόζουσαν θέσιν. Παροργισθέντες δ' οἱ Γυίτζαι διότι κατεφρονήθησαν, ἀνεχώρησαν μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτῶν *Μαρίας Στουάρς* εἰς τὴν Λοθαριγγίαν, ὁπόθεν ἐπέστρεψε μετ' ὀλίγον ἡ τελευταία μετὰ βαρυθυμίας καὶ θλίψεως εἰς τὴν Σκωτίαν.

§. 55. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν Γυιζῶν ἀπὸ τῆς αὐλῆς ὠφέλησε τοὺς ἀναμορφωτικούς. Ἐλαβον ἀνεξιθρησκείαν· ἐξαγριωθείς δὲ διὰ τὴν παραχώρησιν ταύτην συνέδεσεν ὁ δούξ Γυιζῆς μετὰ τινων ἄλλων ἰσχυρῶν εὐγενῶν συμμαχίαν πρὸς διατήρησιν τῆς παλαιᾶς πίστεως ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Παρισίους. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν δὲ ταύτην ἐπράχθη ὑπὸ τῶν Γυιζῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐν ἀποθήκῃ τιμὴ τοῦ πολυχίνου ΒΑΣΣΙΟΥ συνηθροισμένους πρὸς ἱερουργίαν καλθινιστὰς τρομερὰ ΣΦΑΓΗ (1562), ἧτις ἔδωκε τὸ σημεῖον εἰς τοὺς θρησκευτικούς πολέμους. Ἡ παραθείσις τῆς ἐπιτραπείης θρησκευτικῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς αἱματηρᾶς ταύτης βιοπραγίας ἐβόα ἐκδίκησιν. Μετ' ὀλίγον δὲ σύμπασα ἡ Γαλλία ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα, ἅτινα ἐπολέμουν πρὸς ἄλληλα μετὰ μεγάλου πείσματος καὶ ἀγρίας θρησκευτικῆς μανίας. Ἐπράττοντο δὲ φρικαῶδεις βδελυραὶ πράξεις, καὶ τὸ κράτος ἐκλονίσθη ἐκ τῶν κατωτάτων αὐτοῦ θεμελίων. Καὶ οἱ μὲν καθολικοὶ ἐλάμβανον τὴν βοήθειαν τῆς Ῥώμης καὶ Ἰσπανίας, οἱ δὲ προτεστάνται ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἑλβετία παρεῖχον εἰς αὐτοὺς μισθοφόρους. Μετὰ δὲ τὴν ἀμφίρροπον ἐν *Δρεβένη μάχῃ* (1563), καὶ τὸν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς *Αὐρη-*

λίας φόνον τοῦ δουκὸς *Φραγκίσκου Γυλλίη*, ἐπῆλθε βραχυχρόνιος εἰρήνη, ὅτις ἐξησφάλισε μὲν ἐκ νέου εἰς τοὺς καλβινιστὰς τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν, ἀλλ' ὀλίγον ἐφυλάχθη. Μετ' ὀλίγον δ' ἴσταντο πάλιν τὰ κόμματα ἐξωπλισμένα κατ' ἀλλήλων· ἀλλ' ἂν καὶ ἔδειξαν οἱ Οὐγενόττοι μεγάλην ἀνδρείαν εἰς τὴν μάχην τοῦ *Αγ. Διονυσίου* (1568) ἔνθα ἔπεσεν ὁ γηραιὸς *Μοτμορέγκης*, ὁ ἀρχηγὸς τῶν καθολικῶν στρατευμάτων, ὑπερίσχυσαν ὅμως οἱ καθολικοὶ, μάλιστα ἀφοῦ ἡ ἐκ *Μεδίκων Αἰκατερίνη*, ἥτις μέχρι τοῦδε ἐταλαντεύετο μεταξὺ δύο κομμάτων, ἐχώρησεν ὀριστικῶς πρὸς τὸ μέρος τῶν καθολικῶν. Ἡ θῆα τῶν ἀνατραπέντων σταυρῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν πραγμάτων εἰς περιοδείαν τινά, ἣν ἐπεχείρησαν ἡ βασίλισσα καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς, καὶ ἡ συμβουλὴ τοῦ δουκὸς τῆς *Αλβας*, μεθ' οὗ ἦλθον ἀμφοτέρω εἰς συνέντευξιν ἐν *BAYONNE*, εἶχον προξενήσει τὴν μεταβολὴν ταύτην τοῦ φρονήματος αὐτῆς. Μετὰ πολλὰς δ' αἰματηρὰς συμπλοκάς εἰς τὴν πεδιάδα *Λαροχέλλην*, ἣν ἐξέλεξαν οἱ Οὐγενόττοι εἰς στρατόπεδον, καὶ ἀφοῦ ἐφονεύθη εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενόττων *Κονδάτης* (*Κονδὲ*) ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνη τοῦ *Αγ. Γερμανοῦ* (1570), καθ' ἣν ἐξησφαλίσθη ἐκ νέου εἰς τοὺς καλβινιστὰς ἡ ἄσκησις τοῦ θρησκευμάτος των. Ὁ δὲ ἀνεψιὸς τοῦ *Κονδάτη* *Ἐρρίκος Βουρβωνίδης*, ὅστις εἶχεν ἀνατραφῇ ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ *Ἰωάννας Ἀλβέρτου* εἰς τὸ δόγμα τοῦ Καλβίνου, καὶ ἦρχε μὲν τῆς ἐν τοῖς *Πυρηνάλοις* μικρᾶς χώρας *Βεαρνίας*, ἀλλὰ συγχρόνως εἶχε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ βασιλέως τῆς *Ναυάρρας*, ἔλαβεν ἤδη τὴν ἀρχηγίαν τῶν Οὐγενόττων· ἀλλὰ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἦτον ὁ ἀνδρεῖος *Κολίγνης*, ὅστις ἴστατο παρὰ τὸν πρίγκιπα ὡς ἀρχηγὸς καὶ σύμβουλος.

§. 56. Ἀπὸ τῆς εἰρήνης ἀπέκτησεν ὁ *Κολίγνης* μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν αὐλήν. Ὁ νέος βασιλεὺς *Κάρολος ὁ Θ'*, ἐτίμα αὐτὸν, καὶ τῷ ἐχάρισε τὴν ἐμπιστοσύνην του. Ἐκίνησε δὲ πάντα λίθον ὅπως πολεμήσῃ πρὸς τὴν *Ἰσπανίαν*, τὸ ὅποιον συνεβόλευεν ὁ ναύαρχος· καὶ ἵνα συνδιαλλάξῃ διαρκῶς τὰ θρησκευτικὰ κόμματα, ἐπεδίωξεν ἤδη τὸν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Οὐγενόττων *Βουρβωνίδου Ἐρρίκου* τοῦ *Ναυάρρας* καὶ *Βεαρ-*

νας γάμον τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ *Μαργαρίτας* τῆς *Βασιλίας*. Τοῦτο ὁμῶς δυσηρέστησε τοὺς Γυίζας, οἵτινες ἐπίστευον, ὅτι ὁ Κολίγνης εἶχε ἐναργήσει τὸν φόνον τοῦ Φραγκίσκου Γυίζη ἔμ-
προσθεν τῆς Αὐρηλίας, καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἐξόντωσίν του. Ἐνῶ
λοιπὸν ἐπέστρεφεν οὗτος ἐσπέραν τινὰ ἀπὸ τὸ Λούδρον εἰς τὴν
οἰκίαν του ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ σφαῖρα κατέθρου-
σεν μόνον τὸν βραχίονά του, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσῃσι νέον
δολοφονίας σχέδιον (1572). Νῦν δ' ἠνώθησαν οἱ Γυίζαι μετὰ
τῆς ἐκ Μεδίκων Αἰκατερίνης καὶ τοῦ τρίτου αὐτῆς υἱοῦ *Ερ-*
ρίκου τοῦ Ἀνδεγαῦκου εἰς τὸ τρομερὸν σχέδιον, τοῦ νὰ ὤφε-
ληθῶσιν ἐκ τοῦ προκειμένου γάμου, πρὸς πανηγύρισιν τοῦ ὁποίου
εἶχον σπεύσει πολλοὶ διακεκριμένοι Καλθινισταὶ εἰς τὴν πρω-
τεύουσαν ὅπως ἀφανίσωσι τοὺς ἀρχηγούς τῶν Οὐγενόττων. Ἡ
δὲ βασιλομήτωρ, ἥτις ἐφοβεῖτο ἐκ τοῦ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν πο-
λέμου κίνδυνον διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλη-
σίαν, καὶ ἐμίσει τὸν ναύαρχον, συγκατετέθη εἰς τὸ τρομερὸν
σχέδιον. Τοιαύτην αἰτίαν εἶχεν ὁ ΠΑΡΙΣΙΝΟΣ ΦΟΝΙΚΟΣ ΓΑ-
ΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΥΚΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, τὴν
24 Αὐγούστου 1572. Ὄθεν ὅτε περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔδωκε τὸ
σημεῖον ὁ μέγας κώδων τοῦ Ἀγίου *Γερμαροῦ* (*L'Auxerrois*)
ὥρμησαν στίφη ὀπλισμένων φονέων κατὰ τῶν ἀπροφυλάκτων
Καλθινιστῶν. Ὁ Κολίγνης, ὁ πολὺς ἥρως, ἦτο τὸ πρῶτον
θῦμα, τὸ ὁποῖον ἔσφαξαν οἱ Γυίζαι εἰς τὸ μῖσος αὐτῶν· ἔπειτα
δὲ διέτρεξαν τὰ στίφη τῶν φονέων ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως,
ἐνέπλησαν οἰκίας καὶ ὁδοὺς αἵματος καὶ πτωμάτων, καὶ ἐνέ-
παιξαν πᾶν αἶσθημα, πᾶσαν φιλανθρωπίαν καὶ πάντα νόμον.
Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ σφαγὴ, τὴν ὁποίαν ἐμυμήθησαν εἰς
πολλὰς πόλεις, καὶ ἥτις κατὰ τὸν ἐλάχιστον ὑπολογισμὸν
ἔστειλεν εἰς τὸν τάφον 25,000 Οὐγενόττους. Ὁ δὲ βασιλεὺς,
εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον γνωστοποιήσει τὸ σχέδιον μικρὸν πρὸ τῆς
ἐκτελέσεώς του, ἠκολούθησε τὴν ὁρμὴν τοῦ πάθους του, καὶ
ἐπυροβόλησε μάλιστα ὁ ἴδιος κατὰ τῶν φευγόντων ἀπὸ τινος
ἐξώστου τοῦ Λούδρου. Καὶ ὅτε, γενομένης τῆς πράξεως, ἡ κοι-
νὴ γνώμη ἐδήλωσε πρωτουργούς τοὺς Γυίζας, καὶ προσεκά-
λεσεν αὐτοὺς νὰ ἀπολογηθῶσιν, ἀνέλαβεν ὁ Κάρολος ὅλην τὴν

ὑπόθεσιν ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἠθώωσε τὸ βδελυρὸν ἔγκλημα δι' ἐπεννοήσεως συνωμοσίας. Ἐκπεπληγμένοι δ' ἐγκατέλειψαν πολλοὶ Γάλλοι τὴν πατρίδα αὐτῶν, καὶ ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς τὴν Ἑλβετίαν, Γερμανίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ δὲ Ἑρρίκος Βουρβωνίδης μόλις ἔσωσε τὴν ζωὴν του ἐξομόσας ἀναγκαστικῶς. Ἀλλ' ἅμα εὐρέθη ἐν ἀσφαλείᾳ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν προτέραν πίστιν.

§. 57. Δύο ἔτη μετὰ τὴν νύκτα τοῦ Ἀγ. Βαρθολομαίου (1574) ἀπέθανεν ὁ Θ'. Κάρολος, περιπεσὼν εἰς ἀγωνίαν ἐξ ἐκπληκτικῶν ὀνείρων. Ὁ ἀδελφὸς δ' αὐτοῦ Ἑρρίκος, ἀπὸ ἐνὸς ἤδη ἔτους αἰρετὸς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τῆς τραχείας χώρας τοῦ Βιστούλα, ὅπως λάβῃ τὸ ὠραιότερον στέμμα τῆς Γαλλίας. Ἑρρίκος, ὁ Γ'. (1574—1589) ἦτον ἀνὴρ τρυφηλὸς, φιλήδονος, καὶ ἐστερεῖτο σπουδαιότητος καὶ ἐνεργείας. Κεκλεισμένος εἰς τὰ ἔσω τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ μὲ τὰς ἐρωμένας καὶ τὰς κυνάριας του, ἐλησμώνει τὸ κράτος μὲ τὰς θυέλλας αὐτοῦ καὶ συμφοράς, καὶ ὅτε τὸν κατελάμβανε φόβος διὰ τὴν ἐν φιληδονίᾳ καὶ τρυφηλότητι ἀμαρτωλὴν ζωὴν του, ἐζήτηι παρηγορίαν εἰς δεισιδαίμονας προσευχάς, εἰς ἱεράς ἀπαρτημίας καὶ λιτανείας, καὶ ὑπεβάλλετο εἰς κανόνας καὶ μαστιγώσεις. Διὰ τὰ δύναται δὲ νὰ παρκαθίσταται ἀταράχως εἰς τὰς ἀπολαύσεις τῆς πρωτευούσης, παρέσχεν εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τοὺς Οὐγενόττους θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα πολιτικῶν δικαιωμάτων πρὸς τοὺς καθολικοὺς, ὅπως εἰρηνοποιήσῃ αὐτούς. Ὀργισθέντες ὁμως διὰ τὰς παραχωρήσεις ταύτας, αἵτινες κατέστρεφον τοὺς καρποὺς πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε προσπαθειῶν αὐτῶν, συνέδεταν οἱ ζηλωταὶ καθολικοὶ, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν ΕΡΡΙΚΟΝ ΓΥΙΖΗΝ, καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τοῦ Φιλίππου Β'. τῆς Ἰσπανίας, τὴν ΙΕΡΑΝ ΣΥΜΜΑΧΙΑΝ (1576) πρὸς διατήρησιν τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ παλαιὰ αὐτῆς δικαιώματα. Διὰ τῶν ὑποβολῶν δὲ τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν, καὶ διὰ τῶν βραδουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν, προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν πολλὰ μέλη. Φοβούμενος δὲ τὴν ἀνταρσίαν ἐπλησίασεν ὁ εὐμετάβλητος καὶ ἄπιστος βασιλεὺς εἰς τοὺς καθολικοὺς ζηλωτάς, ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς

συμμαχίας, καὶ ἐπερίορισε τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην. Ὀλίγα δ' ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ὁ μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνά-
 βασιν Ἐρρίκου τοῦ Γ'. δούξ τῆς Ἀνδεγαυίας ἀναδειχθεὶς
 (1584) νεώτατος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως· καὶ ἐπειδὴ καὶ οὗ-
 τος καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἦσαν ἄτεκνοι, ἔγεινεν ὁ Βουρβὼν
 Ἐρρίκος ὁ Ναυάρρας (Βεαρνίας) ὁ πλησιέστατος κληρονό-
 μος τοῦ θρόνου. Αὕτη δ' ἡ προσδοκία ἡγεμόνος προτεσταντι-
 κοῦ ἐτρόμαξε τὴν καθολικὴν Γαλλίαν, καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν συμ-
 μαχίαν νέας δυνάμεις. Ὁ ἀδύνατος βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ
 ἀνακαλέσῃ πάσας τὰς μετὰ τῶν Οὐγενόττων συνθήκας, νὰ πα-
 ραγγεῖλῃ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν αἵρετικῶν, καὶ νὰ συναινέσῃ εἰς
 τὰς διατάξεις τῆς συμμαχίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν Ἐρ-
 ρίκος ὁ Γυίζης σκοπὸν μόνον, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν ὑπὸ τοῦ πάπα
 ἀναθεματισθέντα προτεστάντην διάδοχον· ἀλλ' ἐπαυξανομένης
 τῆς δυνάμεως, ἠξήθη καὶ ἡ τόλμη αὐτοῦ· μετ' ὀλίγον δ' ἐπε-
 δίωξε καὶ αὐτὸς τὸν θρόνον, δισχυρίζομενος ὅτι ὡς λεγόμενος
 ἀπόγονος τῶν Καρολιδῶν εἶχε δικαιωτέρας ἀξιώσεις ἢ ἡ
 βασιλεύουσα οἰκογένεια. Ἐν Παρίσι τοῖς δὲ, ὅπου οἱ πολῖται
 εὕρισκοντο εἰς ἀδιακόπους ἀνακινήσεις ἕνεκα θρησκομανῶν δη-
 μηγόρων, ἐξυφάνθη συνωμοσία κατὰ τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς ζωῆς
 τοῦ βασιλέως, καὶ ὅτε Ἐρρίκος ὁ Γ'. ἐζήτησε νὰ ὑπερασπι-
 σθῇ προσκαλὼν Ἑλβετικὰ στρατεύματα, μετεβλήθη ἡ ἀνα-
 κίνησις εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ λαὸς συνηθροίσθη περὶ τὸν πύργον
 τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πρωτεύουσαν εἰσελάσαντα
 δοῦκα τῆς Γυίζης, ἀπέκλεισεν ὁδούς καὶ γεφύρας διὰ ὁδο-
 φραγμάτων (barricades), καὶ ἤρχισε (12 Μαΐου 1588) πει-
 σματώδη ἀγῶνα πρὸς τινὰ ἀποσπάσματα τοῦ στρατοῦ. Τρέ-
 μων δ' ἔφυγεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν εὐνοουμένων αὐτοῦ πρὸς
 τὸ Κάρνουτον (Chartres) καὶ κατέλιπε τὴν πρωτεύουσαν εἰς
 τὸν ἀντίπαλόν του. Ἐρρίκος δ' ὁ Γυίζης κατέλαβεν ἤδη τὴν
 αὐτὴν δύναμιν, ἣν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μερβιγγίων ὁ Μαϊόρ-
 δομος (§. 13. I. M.) Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ θέσις δὲν ἤρκει εἰς
 τὸν φιλόδοξον κομματάρχην. Δίαιτα συγκαλεσθεῖσα (Σεπτ.
 1588) εἰς τὴν Blois, ἐνθα ὑπερίσχυσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν
 Γυιζῶν, ὅχι μόνον ἠττολήθη εἰς τὸ νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τῶν Βουρ-

βίωνων πάντα τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματά των καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν καθβινισμόν, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ παραδώσῃ ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γυιζῶν. Τότε ὅμως ἐτόλμησεν ὁ βασιλεὺς Ἑρρίκος Γ'. τολμηρὸν βῆμα. Ἔβαλε νὰ φονεύσωσι τὸν *δοῦκα τῆς Γυίτζης* καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν *καρδινάλιον Λουδοβίκον*, καὶ νὰ συλλάβωσι τοὺς ἐπισημοτάτους ἀρχηγούς τοῦ κόμματος αὐτῶν. Ἡ δὲ στενοχωρία διὰ τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης ἐπετάχυνε τὸν θάνατον (5 Ἰαν. 1589) τῆς ἀσθενοῦς *Αἰκατερίνης τῆς ἐκ Μεδίκων*, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἔνοχον κεφαλὴν ἐπαναπίπτει πᾶσα ἡ ἀθλιότης τῶν δυστυχῶν τούτων χρόνων. Ὁ φόνος τῶν Γυιζῶν ἐπροξένησε τρομερὰν ἀνταρσίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος· ἐν Παρισίοις ἤρνούντο νὰ ὑπακούσωσιν εἰς βασιλέα ἀτεβῆ, ὅστις εἶχε καταβάλλει τὰς στήλας τοῦ καθολικισμοῦ· ὁ πάπας ἐξεσφενδόνισε κατ' αὐτοῦ τὸ ἀνάθεμα, καὶ εἰς διαφόρους τόπους ἡγέρθησαν ἐπαναστατικαὶ κυβερνήταις. Ἐγκαταλειμμένος δὲ καὶ καθυβρισμένος δὲν ἔβλεπε πλέον Ἑρρίκος ὁ Γ'. ἄλλην ὁδὸν πρὸς σωτηρίαν, εἰμὴ τὴν μετὰ *Ἑρρίκου τοῦ Ναυάρρας* καὶ τῶν *Οὐγενότων συμμαχίαν*. Τρομερὸς δ' ἐμφύλιος πόλεμος ἀναψέ μὲν ἐκ νέου, ἀλλ' ἡ εὐτυχία δὲν ἦτον ὑπὲρ τῆς συμμαχίας. Ἐπολιόρκει δὲ ἤδη ὁ Ἑρρίκος τοὺς Παρισίους καὶ ἠπειλεῖ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἄπιστον πόλιν εἰς σωρὸν ἐρείπλων, ὅτε τὸ ἐγχειρίδιον θρησκομανοῦς τινος μοναχοῦ ἔθηκε βίαιον τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Ἑρρίκος ὁ Γ'. ὁ τελευταῖος Βαλεσίας, ἀπέθανε τῇ 1ῃ Αὐγούστου 1589 ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου, ἀφοῦ διώρισεν διάδοχόν του Ἑρρίκον τὸν *Ναυάρρας* καὶ *Βεαρρίας*.

§. 58. ΕΡΡΙΚΟΣ Δ' ὁ Δ'. (1580—1610) εἶχεν ἀκόμη νὰ ὑποστῇ μακρὸν ἀγῶνα, πρὶν ἢ κοσμήτῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας. *Μαῦέννης* δηλ., ὁ ἀδελφὸς τοῦ φονευθέντος Γυιζου, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ ἀποφασιστικὸς, ἔγεινεν ἀρχηγὸς τῆς συμμαχίας καὶ ἀντέταξεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν καθβινικὸν κληρονόμον τοῦ θρόνου. Φίλιππος δὲ ὁ Β'. ἐζήτησε νὰ ὠφελῇ ἐκ τῆς ταραχῆς πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, καὶ διέταξε τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγόν του Ἀλέξανδρον τὸν Πάρμας νὰ εἰσδῇ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἀπὸ τῶν Κάτω

Χωρῶν εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ ἐπὶ μακρὸν μὲν προσεπάθησεν ὁ Ἑρρίκος νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας· νικήσας λοιπὸν εἰς τὴν ἐν Ἰθρύφ μάχην (1590), ἐπολιόρηκε τοὺς Παρισίους, καὶ ἔκαμε τοὺς πολίτας νὰ αἰσθανθῶσι πάντα τὰ δεινὰ τῆς πείνης· τελευταῖον ὅμως ἐπέισθη, ὅτι διὰ μαχῶν καὶ νικῶν δὲν ἤθελε δυνηθῇ ποτὲ νὰ καθίσῃ ἥσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας. Ἐνόμισε τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας ἀντάξιον μιᾶς λειτουργίας, καὶ μετέβη λοιπὸν (Ἰούλ. 1593) ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἁγ. Διονυσίου εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ κατέβαλεν οὕτω τὴν δύναμιν τῆς συμμαχίας. Οἱ δὲ Παρίσιοι ἤνοιξαν τώρα τὰς θύρας αὐτῶν καὶ ἐδέχθησαν ἀλαλάζοντες τὸν κομίζοντα εἰρήνην (1598). Ὁ πάπας ἔλυσε τὸ ἀνάθεμα, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συμμαχίας συνωμολόγησαν μετ' αὐτοῦ συνθήκας, καὶ Φίλιππος ὁ Β'. συγκατετέθη ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Βερβίλου. Ἀποκατασταθείσης δ' οὕτως ἐν Γαλλίᾳ τῆς ἡσυχίας εἷς τε τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν, ἀπένειμεν ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς καθινιστάς διὰ τοῦ ΕΔΙΚΤΟΥ ΤΗΣ ΝΑΝΤΗΣ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα καὶ τινὰς ἄλλας χάριτας, ὡς χωριστὰ συνέδρια εἰς τὰ δικαστήρια, πολλὰ φρούρια μὲ πάντα τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου (Δαροχέλλην, Μοντοβάν, Νίμην κ. ἄλ.), καὶ ἐλευθερίαν ἀπὸ τῆς ἐπισκοπικῆς δικαιοδοσίας. Ἐπειτα δ' ἐζήτησε νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας εἶχε ἀνοίξει ὁ πόλεμος εἰς τὸν τόπον, προάγων τὴν γεωργίαν, βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ κατάρθωσε νὰ διατάξῃ λαμπρότατα διὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ καὶ ὑπουργοῦ ΣΟΥΛΛΥ τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ φορολογίας. Κεκτημένος δὲ γνησίαν Γαλλικὴν φύσιν, καὶ ἔχων ψυχὴν φαιδρὰν καὶ εὐμενῇ, ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ εἰς βαθμὸν μέγαν. Καὶ αὐτὴ του μάλιστα ἡ μόνη ἀδυναμία, ἡ παρὰ πολὺ μεγάλη πρὸς τὰς γυναῖκας ἀγάπη ἦτον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Γάλλων προτέρημα. Ἀλλ' ἡ θρησκομανία ἐκοιμᾶτο μόνον· ἐξύπνισε δ' αὐτὴν ἡ πρὸς τοὺς αἵρετικοὺς ἀνοχὴ τοῦ Ἑρρίκου. Ὅτε δηλ. συνέλαβε τὸ μεγαλοπρεπὲς σχέδιον τοῦ νὰ ιδρύσῃ χριστιανικὴν κοσμοκρατορίαν, συνεννοούμενος μετὰ τῆς Γερμανικῆς ἐγνώσεως (§. 64.) καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων

μέ ισότητα δικαιωμάτων καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ὁμολογίας καὶ νᾶ καταβάλλῃ οὕτω τὴν ἀνωτέραν δύναμιν τοῦ βασιλεύοντος Ἀψοβουργικοῦ οἴκου, ἔπεσεν ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ *‘Ραβαιλλὰκ* (1610). «Ἄν ὁ Θεὸς ᾔηται μεθ’ ἡμῶν, τίς εἶναι καθ’ ἡμῶν», ἀνέκραξεν ὁ Καρδινάλιος τοῦ Τολέτου εἰς τὴν εἰδητιν ταύτην, καὶ ἐδήλωσεν οὕτω τὴν χαρὰν τῶν Ἰσπανῶν διὰ τὸ σπουδαῖον τοῦτο συμβάν.

δ') *Ἐλισάβετ καὶ Μαρία Στουάρτ.*

§. 59. Ἐνῷ δὲ ἡ Γαλλία συνεταράσσετο ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἔλαβεν ἡ ΑΓΓΛΙΑ ἐπὶ τῆς ΕΛΙΣΑΒΕΤ (1558 — 1603), ἰσχυράν ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, τὴν ναυτιλίαν, γεωργίαν καὶ φιλολογίαν. Ἦτο δ' ἡ Ἐλισάβετ ἡγεμονὶς αὐστηρὰ μὲν, καταπιέζουσα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ καὶ οὐδεμίαν ἀνεχομένη ἀντιλογίαν εἰς τὸ *Κοινοβούλιον*, ἀλλ' εἶχε μεγάλην διοικητικὴν εὐφυΐαν, πνεῦμα ἐνισχυθὲν ὑπὸ μελετῶν σπουδαίων, καὶ νοημοσύνην, δι' ἧς ἐνόοει καὶ ἐξέλεγε πάντοτε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο συμφέρον εἰς τὸν τόπον. Περιεστοιχίσθη δὲ ὑπὸ συμβούλων συνετῶν, μετὰ τὸ τῶν ὁποίων εἶχε τὴν πρώτην τάξιν ὁ *Καϊκίλιος* (*Λόρδος Βουρλεῆχης*), καὶ ἐπεμελεῖτο τῆς τάξεως καὶ φειδωλίας ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ· ἀλλ' ἡ ὑποκρισία, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο συνειθισμένη ἐν τῇ πλήρει κινδύνων αὐτῆς νεότητι, τὴν ἔκαμνε νὰ εὕρισκῃ εὐχαρίστησιν εἰς τὰς ὀφιοειδεῖς ὁδοὺς τοῦ δόλου καὶ εἰς πανουργίας ἀπίστου πολιτικῆς τέχνης. Τὸ δὲ τελευταῖον ἔδειξε μάλιστα εἰς τὴν διαγωγὴν αὐτῆς πρὸς τὴν *MARIAN ΣΤΟΥΑΡΤ*, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ἣτις εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὰς ιδιότητας καὶ τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς, ἀπετέλει ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀντίζηλον αὐτῆς γείτονα. Ὡς δ' ἡ Ἐλισάβετ ἐκ τῶν δεινῶν περιπετειῶν τῆς νεότητος αὐτῆς παρέλαβεν ὡς προῖκα εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνικανότητα νὰ ἐλκύσῃ ἀγάπην, αὐστηρότητα καὶ σκυθρωπότητα, δόλον καὶ φθόνον, οὕτω τούναντίον ἡ ὡραία Μαρία ἐπὶ τοῦ Σκωτικοῦ θρόνου ἔφερε μὲν μετὰ νεότητα, ἣν διήγαγεν ἐν χαρᾷ καὶ εὐτυχίᾳ, ἀξιαγάπητον καὶ

φαιδράν φύσιν, καρδίαν ἀνοικτὴν καὶ διάθεσιν εὐθυμον, ἀλλὰ καὶ κλίσιν πρὸς τὴν ἡδυπάθειαν καὶ τὰ ἄνετα ἦθη, καὶ ἐνῶ ἡ βασιλίσσα τῆς Ἀγγλίας ἦτο περιπεπλεγμένη στενώτατα μετὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ ὁ λαὸς τῆς ἦτον ἠνωμένος εἰς μίαν ἐκκλησίαν μετ' αὐτῆς, συνείχετο ἡ Μαρία σταθερῶς μετὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ παπισμοῦ ἐν μέσῳ λαοῦ τραχέος, ὅστις ὕψωτε μονογυνωμόνως τὴν πρεσβυτεριανὴν ἐκκλησίαν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ τόπου, καὶ ἀπεστρέφετο τὴν λειτουργίαν ὡς εἰδωλολατρίαν. Ἐπέθηκαν δὲ χεῖρα εἰς τὸ οἰκιακὸν αὐτῆς ἐκκλησιδίων, καὶ ὁ αὐστηρὸς ἀναμορφωτὴς Κνώζιος ἐξεφώνησεν ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος καὶ ἐν τοῖς ἀνκτόροις λόγον περὶ τιμωρίας αὐτῆς, ὡς ποτὲ οἱ προφῆται κατὰ τῶν ἀντιθέων βασιλέων ἐν τῷ Ἰσραήλ.

§. 60. Ἡ Μαρία συνεζεύχθη εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τινος ἐν Ἀγγλίᾳ ἀνατραφέντος Σκώτου εὐγενοῦς ΔΑΡΝΑΕΥ (1565). Ἀλλ' ὁ γάμος ἀπέβη δυστυχής. Ὁ μάταιος ἄφρων καὶ ὑπὸ ψευδῶν φίλων κακῶς συμβουλευόμενος σύζυγος, εὗρισκεν εὐχαρίστησιν μόνον εἰς τὸ κυνήγιον καὶ τὰ συμπόσια, καὶ ὠργίσθη ἔπειτα κατὰ τῆς βασιλίσσης, διότι παρημέλησεν αὐτὸν, καὶ ἔστρεψε τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πρὸς τὸν ἐκ Τουρίνου κιθαρωδὸν *Ρίχιον*, ὅστις διεύθυνε τὰς μετὰ τοῦ πάπα καὶ τῶν Γουῆζων ἀνταποκρίσεις αὐτῆς. Ὡθούμενος δὲ ἐκ τῆς ζηλοτυπίας καὶ τῆς προσβληθείσης φιλοτιμίας, καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ δυσμενῶν, ἐξύφανεν ὁ Δάρνλεϋ μετὰ τινων ἄλλων εὐγενῶν συνωμοσίαν — καὶ ὁ εὐνοούμενος τῆς Μαρίας ἔπετεν ἄψυχος πρὸ τῶν ὀρθαλμῶν τῆς δεσποίνης του ἐν τοῖς ἰδίῳ αὐτῆς θαλάμοις διατρυπημένος ὑπὸ πολλῶν ἐγχειριδίων (1566). Ἡ ἐκπληκτικὴ ὁμῶς αὕτη πρᾶξις ἐνέπλησε τὴν καρδίαν τῆς βασιλίσσης πικροῦ μίσους κατὰ τοῦ συζύγου περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ὁποίου καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἀρνήσεις του ἦτο πεπεισμένη. Ἀπεμακρύνετο λοιπὸν ἀπ' αὐτοῦ καθ' ἐκάστην πλειότερον, διανοεῖτο νὰ χωρισθῇ, καὶ ἔστρεψε τὴν εὐνοίαν αὐτῆς πρὸς τὸν κόμητα *Βοθουέλλιον*, Σκῶτον εὐγενῆ. Μόνον δ' ὅτε ὁ Δάρνλεϋ κατελήφθη ἀπὸ ἀσθενείας τινός, ἐφάνη ὅτι κατηνύασθη τὸ μῖσος τῆς· διότι ἐπιμελήθη αὐτὸν μετὰ μεγάλης φροντίδος εἰς ἀπο-

χωρισμένην τινὰ ἑπαυλιν. Ἀλλὰ νύκτα τινὰ (10 Φεβρ. 1567), καθ' ἣν ἡ Μαρία ἦτον ἀποῦσα, ἐξηγέρθησαν οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑδιμβούργου ὑπὸ τινος ἐκπληκτικοῦ κρότου. Εὗρον δὲ τὴν πλησίον ἀγροτικὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως ἀνατιναγμένην εἰς τὸν ἀέρα, καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Δάρνλεϋ πνιγμένον. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐδήλωσε τὸν Βοθουέλλιον ἐργάτην τοῦ ἀνοσιουργήματος, καὶ τοῦτον εἶδον τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα σύζυγον τῆς Μαρίας. Ἦτο νὰ θαυμάσῃ τις ὅτι κατηγόρησαν αὐτὴν ὡς ἔνοχον εἰς τὸ κακούργημα ἐκεῖνο; Ἀγανακτήσαντες λοιπὸν διὰ τὸν ἀνόσιον τοῦτον γάμον, ἔλαβον οἱ εὐγενεῖς τῆς Σκωτίας τὰ ὅπλα. Καὶ ἔφυγε μὲν ὁ Βοθουέλλιος πρὸ τῆς μάχης, καὶ ἔζησε βίον ληστοῦ εἰς τὰς Ἑβρίδας, ἀλλ' ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Δανῶν, καὶ ἐτελεύτησεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὡς μανιακός. Ἡ δὲ Μαρία ἀπῆχθη ἐν θριάμβῳ ὑπὸ τὰς κατάρας τοῦ λαοῦ εἰς τὸ Ἑδιμβούργον, καὶ ἔπειτα ἐνεκλείσθη εἰς τὸν ἐπὶ νήσου ἔρημον πύργον *Λοχλέβινον*, ὅπου ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ στέμμα, καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἑτεροθαλὴ αὐτῆς ἀδελφὸν *Μούρράϋ*, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς *Ἰακώβ*. Καὶ διέφυγε μὲν ἡ Μαρία, καὶ ἀνακαλέσασα τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησίν της εὔρε βοήθειαν εἰς τὴν ἰσχυρὰν οἰκογένειαν *Ἀμιλτων*· ἀλλὰ νικηθεῖα εἰς μάχην τινὰ, ἤθελε πέσει ἐκ δευτέρου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν της, ἀν δὲν ἔφευγε δρομαίως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως ζητήσῃ μεθ' ἱκεσίας προστασίας παρὰ τῆς Ἑλισάβετ (1568).

§ 64. Ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας οὐδεμίαν ἐδέχετο μετὰ τῆς Μαρίας συνέντευξιν, ἐν ὅσῳ αὕτη δὲν ἤθελεν καθαρῶς ἑαυτὴν ἀπὸ πάσης ἐνοχῆς εἰς τὸν φόνον τοῦ συζύγου της· καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία ὡς ἀνεξάρτητος βασίλισσα δὲν ἤθελε νὰ υποβληθῇ εἰς Ἀγγλικὸν δικαστήριον, ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ κρατήσωσιν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλ' ἡ παρουσία αὐτῆς ἠπέλυνε μετ' ὀλίγον τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἑλισάβετ. Ὁ δούξ τοῦ *Νορφολκίου* ἐπεθύμησε τὴν χεῖρα τῆς Μαρίας· ἀπώλεσεν ὁμως διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔπειτα τὴν ζωὴν. Εἰς δὲ τὰς βορείους χώρας ἠρίθμει εἰσέτι ἡ παλαιὰ ἐκκλησία πολλοὺς ὁπαδοὺς, καὶ οἱ κόμητες τῆς *Νορθομβερλανδίας* καὶ *Βοστμο-*

ρελανδίας ὑψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Μαρίαν καὶ ἀποκαταστήσωσι πάλιν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὐτῶν ἀπέτυχε. Καὶ ὁ μὲν Νορ-θουμπερλανδὸς, παραδοθεὶς ὑπὸ τῶν Σκώτων, ὡς φυγὰς, ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου (1569)· περὶ δὲ τῆς Μαρίας ὑπῆρχεν ὑποψία ὅτι ἐγνώριζε τὸ πρᾶγμα· διὸ ἀπεμάκρυναν αὐτὴν ἀπ' ἐκεῖνης τῆς χώρας, καὶ τὴν ἐφύλαττον ἀγρυπνότερον. Ὅλοι δ' αἱ προσπάθειαι τῶν ξένων αὐλῶν ὅπως διαπράξωσι τὴν ἀπελευθέρωσίν της, ἔμειναν χωρὶς ἀποτελέσματος. Ἡ ἐπαναστατικὴ κατὰστασις τῆς Σκωτίας, ἐνθὺς ἡ μανία τῶν κομμμάτων ἔφερεν εἰς μισοφονίας καὶ ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι τῆς ἡπείρου ἐφαινοντο ὅτι καθίσταν ἀναγκαίαν τὴν περικιτέρω αὐτῆς κράτησιν. Τότε δὲ συνέλαβεν ὁ Βαβίγγκτων μετὰ τινων συνεταίρων αὐτοῦ τὸ σχέδιον νὰ δολοφονήσῃ τὴν Ἐλισάβετ καὶ βοηθούμενος ὑπὸ Ἰσπανικῶν στρατευμάτων, νὰ καθίσῃ τὴν Μαρίαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἡ πρόθεσις αὐτῶν ἀνεκαλύρθη· οἱ ἔνοχοι ἀπέθανον ἐπὶ τοῦ ἱερῶματος τοῦ δημίου, καὶ ἐπειδὴ γενομένης ἐρεῦνης, ἔγινε δῆλον ὅτι ἡ Μαρία εἶχε γνῶσιν τῆς συνωμοσίας, ἐκήρυξαν καὶ τὰ δικαστήρια αὐτὴν ἔνοχον· μετὰ δὲ τοῦτο τὸ Κοινοβούλιον ἐζήτησε παρὰ τῆς βασιλίσσης νὰ ἀρήτῃ τὰ δικαστήρια νὰ ἀκούλουθήσῃ τὸν δρόμον αὐτῶν, πρὸς διατήρησιν τῆς θρησκείας, ἡσυχίαν τοῦ κράτους καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῆς. Καὶ ἐπέθυμει μὲν αὕτη τὸν θάνατον τοῦ ἀντιζήλου, ἀλλ' ἐφοβεῖτο τὰ ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ ἀγὼν ἐκρίθη. Ἡ Ἐλισάβετ ὑπέγραψε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην· ὁ δὲ Βουρλεέιχς διέταξε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἀμέσως. Τὴν 8^{ην} λοιπὸν Φεβρ. 1587 ἔπεσεν ἡ κεφαλὴ τῆς Μαρίας τὸ 49^{ον} ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῆς καὶ τὸ 45^{ον} τῆς ζωῆς της. Ἀπέθανε δὲ σταθερὰ καὶ πιστὴ εἰς τὴν πίστιν αὐτῆς. Ἡ Ἐλισάβετ ὅμως ἐμέμφθη τοῦς ὑπουργοὺς της, ὅτι διέταξαν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδίκης παρὰ τὴν διαταγὴν αὐτῆς καὶ ἐτιμώρησε τὸν γραμματέα της Λαβίσωνα στερήσασα αὐτὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν κτημάτων του, διότι ἔδωκε τὸ ἔγγραφον ἀπὸ τὰς χειρὰς του.

§. 62. Ὁ Πάπας καὶ Φίλιππος ὁ Β' ἤκουσαν μετ' ἐκπλή-

ξεως τὴν πρᾶξιν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐκήρυξε τὴν αἰρετικὴν βασιλισσαν προγεγραμμένην, καὶ ἐζήτησεν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν καθολικῶν δυνάμεων· οὗτος δὲ διέταξε νὰ ἐξοπλισθῇ ἡ *μεγάλη Ἀρμάδα*, (§ 52), διὰ νὰ ὑποτάξῃ εἰς μίαν ἐκστρατείαν τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἐπαναστατησάσας Κάτω Χώρας, καὶ νὰ θεμελιώσῃ ἔπειτα εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Εὐρώπης παγκόσμιον Χριστιανικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰσπανίας. Ἀλλ' ἡ καταστροφή τοῦ «*ἀνικητοῦ στόλου*» ὕψωσε τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς, καὶ ἔθηκε τὸ θεμέλιον τῆς Βρετανικῆς κατὰ θάλασσαν δυνάμεως καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐμπορίου. Διότι ἔκτοτε ἔλαβεν ἡ ναυτιλία, ὁ ἀποικισμὸς καὶ ἡ βιομηχανικὴ δραστηριότης, μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὸ νησιωτικὸν κράτος. Ὁ τὸν κόσμον περιπλεύσας πολυθρύλητος *Δράκος*, καὶ ἄλλοι θαλάσσιοι ἥρωες, εἶχον ἀνκαλύψει τὸ στοιχεῖον, ἐφ' οὗ ἔμελλε νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας. — Ἐν Ἑλλανδίᾳ μόνον δὲν ἐστέφθησαν μετ' ἐπιτυχίας αἱ ἐπιχειρήσεις τῆς Ἑλισάβετ. Ἡ ἀπὸ ἐκατονταετηρίδων μὲν ἤδη κυριευθεῖσα, ἀλλ' οὐδέποτε ὅλη καταληφθεῖσα νῆσος αὕτη, εἶχεν ἀνυψωθῇ ὑπὸ Ἑρρίκου τοῦ Η'. εἰς βασιλείον, καὶ ὑποταχθῇ εἰς τοὺς θρησκευτικούς νόμους τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλὰ μικρὸν μόνον μέρος τῶν κατοίκων, κατ' ὄνομα οἱ Βρετανοὶ ἀποικοί, παρεδέχθησαν τὴν ἀναμόρφωσιν· οἱ δὲ καθ' αὐτὸ Ἱρλανδοὶ ἔμεναν πιστοὶ εἰς τὴν παλαιὰν πίστιν καὶ τὸν κληρὸν αἰτῶν. Ἡ Ἑλισάβετ λοιπὸν προσεπάθησε νὰ ἐνώσῃ τὴν νῆσον στενωτέρον μὲ τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τε τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἑποψιν. Εἰς τοῦτο ὅμως ἀντέστη ὁ κόμης *Τυρόνης*, εἰς τῶν πολεμικῶν ἀρχηγῶν, καὶ ἔλαβε τὴν βοήθειαν τῆς Ἰσπανίας καὶ Ῥώμης. Τότε δ' ἐπέτυχεν ὁ ἱπποτικὸς κόμης *Εσσεξίος*, εἰς τὸν ὅποιον εἶχε μεταφέρει ἡ βασιλίσσα τὴν εὐνοίαν αὐτῆς, τὴν ὁποίαν ὁ ἀνάξιος αὐτῆς μητρίδος κόμης *Λεικεστρείας*, εἶχε τόσον χρόνον, ἐπέτυχε, λέγω, τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἱρλανδίας τὴν ὁποίαν θερμοῦς ἐπόθει. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ κτυπήσῃ τὸν *Τυρόνην*, συνομολόγησε μετ' αὐτοῦ ἐπιζήμιον συνθήκην. Ἐνεκὰ δὲ τούτου ἀπώλεσεν ὁ *Εσσεξίος* τὴν εὐνοίαν τῆς βασιλείας καὶ ὅτε, ἀντὶ νὰ περιμείνῃ ἐν ἡσυχίᾳ χρόνους καλλιτέρους, συγκώμωσε μετὰ τοῦ βασιλέως

τῆς Σκωτίας Ἰακώβου, καὶ ἠθέλησεν, ἐπανιστάμενος κατὰ τῆς Ἑλισάβετ, νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὴν νὰ τὸν ὀνομάσῃ διάδοχόν της, συνελήφθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη ἐν Τουέρῳ εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν (1601). Μετάνοια καὶ λύπη διὰ τὸν θάνατον τοῦ εὐνοουμένου αὐτῆς, καὶ ἡ συναίσθησις, ὅτι ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ ἐψυχράνθη, ἐπίκραναν τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τῆς βασιλίσσης τόσον πολὺ, ὥστε διήγῃ τὰς ἡμέρας καὶ νύκτας στενάζουσα καὶ βρέχουσα μετὰ δακρύων τὰ προσκεφάλαια, ὑφ' ὧν ἦτο κεκαλυμμένον τὸ ἔδαφος, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν δυστυχίαν αὐτῆς τὸ 70 ἔτος τῆς ζωῆς της (1603). Πρῶτον δ' ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου προσδιώρισε τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας, τὸν Ἰακώβον τῆς Σκωτίας, κληρονόμον τοῦ στέμματός της.

ε) Παιδεία καὶ φιλολογία κατὰ τὸν αἰῶνα
τῆς ἀναμορφώσεως.

§. 63. Κατὰ τὴν 16^{ην} ἐκχτονταετηρίδα ἔλαβεν ἡ παιδεία εἰς ὅλας τὰς χώρας ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν. Τὰ σχολεῖα ἐβεελιώθησαν, τὰ πανεπιστήμια ἐπολλαπλασιάσθησαν, αἱ τέχναι, καὶ ἡ φιλολογία εὗρον καλλιέργειαν καὶ προστασίαν· τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν, ἅτινα μετεφρῶζοντο καὶ ἐξηγοῦντο πανταχοῦ, διήγειραν νέας δοξασίας, καὶ ἐμόρφωσαν τὴν φιλοκαλίαν· ἡ πνευματικὴ δραστηριότης, ἥτις ἐδήλωθη κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς πολέμους, προήγαγε τὴν γενικὴν ἐκπολίτισιν καὶ παιδείαν, καὶ ἐπηύξησε τὴν φιλολογικὴν ἐνεργητικότητα· τὸ δὲ διὰ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ ζωηρὸν ἐνδιαφορὸν παρήγαγε θαυμάσια ἔργα εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας· μάλιστα δ' ἡ Γερμανία καὶ Ἰταλία ἐθεωροῦντο ὡς φυτώρια τῆς παιδείας.

1. Ἐν Γερμανίᾳ ἐκαλλιεργήθησαν πρὸ πάντων καὶ ἐμορφώθησαν εἰς τὰ διάφορα πανεπιστήμια αἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα ἀσχολούμεναι ἐπιστήμαι, καὶ ὑπὸ τὴν δραστηριότητα τοῦ Μελάθωνος καθιδρύθησαν τὰ ἐπὶ τῆς σπουδῆς τῆς παλαιᾶς κλασικῆς φιλολογίας βασιζόμενα ἐγκύκλια μαθήματα, τὰ ὁποῖα διεδόθησαν εἰς ὅλας τὰς χώρας· ἐν Γερμανίᾳ ἀπέδειξεν ὁ ἐκ

Θρόνου μέγας ἀστρονόμος *Νικ. Κοπέρνικος* (1473=1543), ὅτι τὸ περὶ τοῦ κόσμου *Πτολεμαϊκὸν σύστημα*, τοῦ ὁποίου ἡ ἀλήθεια ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα ἔμεινεν ἀναμφισβήτητος, ἐστηρίζετο ἐπὶ σαθρῶν βάσεων, καὶ ὅτι τοῦναντίον ὁ μὲν ἥλιος στέκει σταθερὸς εἰς τὸ κέντρον τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, ἡ δὲ γῆ, ὡς καὶ λοιποὶ πλανῆται, ἐκτὸς τῆς περὶ τὸν ἄξονα περιστροφῆς αὐτῆς, ἔχει καὶ ἄλλην προσέτι πολὺ καλονικὴν κίνησιν περὶ τὸν ἥλιον· καὶ ὁ *Ἰωάννης Κέπλερος* (1571—1631), εἰς τῶν μεγαλοφυεστάτων ἀνδρῶν πάντων τῶν αἰώνων, ἀνηρεύνησε μετ' ἐνθουσιασμοῦ προφήτου καὶ δημιουργικῆς φαντασίας ποιητοῦ τοὺς νόμους τῆς αἰωνίας διατάξεως τοῦ κόσμου κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος. Παραγωνισθεῖς ὁμῶς καὶ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν θρησκομανῶν, διήγαγε ζῶν ὀλιβεράν, στερούμενος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Δὲν κητύχησε πλείοτερον ὁ ἐκ Πίσσης μέγας αὐτοῦ σύγχρονος *Γαλιλαῖος* (1565—1642), ὅστις, ἐπεὶ δὴ συνεμερίζετο τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τοῦ Κοπέρνικου, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ ἱεροδικεῖου νὰ ἀπολογηθῇ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπομόσῃ ταύτας γονυπετής. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐνεβλήθη νὰ τίηται ἐπὶ τινὰς εἰσέτι ἐνιαυτοὺς εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ ἱεροδικεῖου, ἔνθα ἤρχησαν νὰ πάσχωσιν οἱ ὀφθαλμοὶ του, οὕτως ὥστε ἐτυφλώθη μετέπειτα. — Συγχρόνως δ' ἦνθει ἐν ταῖς Γερμανικαῖς πόλεσιν ἡ *ῥαψοδία*, εἶδος ποιήσεως τῶν δημοτικῶν, ἐν ᾗ διέπρεψε μάλιστα ὁ *Ἰωάννης Σάξων* (1494—1576), ὑποδηματοποιὸς ἐκ Νορβέργης· καὶ ὁ *Σεβαστιανὸς δὲ Βράντης* (1458—1521) ἐκ Στρασσοῦργου, («τὸ πλοῖον τῶν μωρῶν») καὶ ὁ *Ἰωάννης Βισχάρτος* († 1591), ἐκ Μογουντίας, ἀνύψωσαν τὴν *σατυρικὴν διδακτικὴν ποίησιν* εἰς μεγάλην τελειότητα· ἀλλ' ὁ *Λούθηρος* ἔγεινε δημιουργὸς τοῦ πεζοῦ λόγου τῶν Γερμανῶν μεταφράσας τὴν ἱερὰν γραφὴν, καὶ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἵδρυσε τὴν ἱερὰν φρόνην. — Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ὠραίας τέχνας ἦσαν τότε διάσημοι οἱ Γερμανοί. Αἱ ζωγραφίαι τοῦ *Ἀλβάρτου Δυρέρου* († 1548). *Ἰωάν. Ὁλβεῖνου* († 1554) καὶ *Λουκά Κρανάχου* († 1553), ἐκτιμῶνται ἀκόμη καὶ τώρα πολὺ, ἂν καὶ δὲν φθάνουσι κατὰ τὴν τελειότητα καὶ

ιδανικὴν ὡραιότητα τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων αὐτῶν Ἰταλῶν συγγραφέων, οἷον τοῦ *Μηχαήλ Ἀγγέλου* († 1563), *Ραφαήλ* († 1520), *Τιτιανοῦ* († 1576), καὶ *Λεονάρδου Δαβινκίου* († 1519) ἢ τοῦ *Κοριγγίου* († 1543), (§ 113 I. M.)

2. Ἐν *Ἰταλίᾳ* ἐξακολούθησεν δι' ὅλου τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ἡ ἀκμὴ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς φιλολογίας, ἥτις ἤρχισε τὴν 15^{ην} ἑκατονταετηρίδα. Ἐν *Φλωρεντίᾳ* συνέγραψεν ὁ *Μακκιαβέλλης* († 1527), (§ 118), εἰς τῶν ὀξυνουστάτων συγγραφέων καὶ συνετυτάτων πολιτικῶν, τὰ πολλοῦ λόγου ἄξια ἐκείνα συγγράμματα (*«λόγοι περὶ Τίτου Λιβίου» «Ἱστορία τῆς Φλωρεντίας», ὁ «ἡγεμὼν»*), ἅτινα καὶ τώρα ἀκόμη διεγείρουσι τὸν κοινὸν θαυμασμόν. Εἰς τὸ πολυθρύλητον βιβλίον *«τὸν ἡγεμόνα»* περὶέστησεν ὁ Μακκιαβέλλης τὸ πρότυπον ἡγεμόνος (τυράννου), ὅστις μὴ ἔχων παντάπασι πρὸ ὀφθαλμῶν ἀρετὴν, ἠθικὴν, ἢ θρησκευτὴν, ἡξέυρει νὰ θεμελιώσῃ μὲ φρόνησιν καὶ συνεπῆ διοίκησιν τὴν μοναρχίαν αὐτοῦ, καὶ νὰ κάμῃ νόμον τὴν θέλησίν του. Ἐλευθερία δὲ καὶ εὐτυχία τῶν πολιτῶν λαμβάνονται τόσον ὀλίγον ὑπ' ὄψιν, ὅσον ἡ πίστις καὶ τὸ δίκαιον· ἡ φρόνησις μόνον ἔχει ἄξιαν. Ἐντεῦθεν ἡ ἄπιστος ἐκείνη πολιτικὴ τέχνη, ἥτις καταπατοῦσα πᾶσαν φιλάνθρωπίαν καὶ πολιτικὴν ἠθικὴν, σπεύδει μόνον πρὸς τὴν κυριαρχίαν, τὸ κέρδος καὶ συμφέρον, ὀνομάζεται *Μακκιαβελλισμός*. Ἐν *Φερρόρρα* δ' ἐποίησεν ὁ *Αριστός* (1474—1533) τὸ θελκτικὸν καὶ εὐχαρὶ ἡρωϊκὸν αὐτοῦ ποίημα, τὸν *μαινόμενον Ρολάνδον*, καὶ ὁ βαρβύτος *Τορκουάτος Τάσσο* († 1595) ἔψαλεν εἰς τὴν *Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλὴμ* τὴν πρώτην σταυροφορίαν μὲ γλῶσσαν ὠραίαν καὶ στίχους γλυκεῖς.

3. Ἀλλὰ καὶ ἐν *Ἰσπανίᾳ* καὶ *Πορτογαλίᾳ* ἦτον ἡ 16 ἑκατονταετηρίς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς τέχνης καὶ φιλολογίας. Ὁ *Κερβάντης* (1547—1616) διέγραψεν εἰς τὸ κωμικοσατυρικὸν μυθιστόρημα *Δὸν Κισσῶτον* τὴν εἰκόνα ἀνθρώπου, ὅστις παραφερόμενος ὑπὸ τῶν νεφελωδῶν πλασμάτων κόσμου φανταστικοῦ, παραγνωρίζει παντάπασι τὰ πραγματικὰ, καὶ ἀγωνίζεται ὑπὲρ πράγματος, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν φαντασίαν

αὐτοῦ, μὲ τοιαύτην τέχνην, ὥστε τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος κατῆν-
της παροιμιῶδες· διὰ δὲ τοῦ *Λόπη Δεβέγα* (1552—1635,
«τὸ ἄστρον τῆς Σεβίλλης») καὶ *Καλδερώνας* (1600—1687,
«ἡ ζωὴ ὄνειρον») ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτῆς ἐν Ἰσπανίᾳ
ἡ δραματικὴ ποίησις. Ὁ δὲ Πορτογάλλος ποιητὴς *Καμόεις*
(1524—1569) ἐλάμπρυνεν εἰς τὸ ἡρωϊκὸν αὐτοῦ ποίημα «τοὺς
Λουσιάδας» τοὺς μεγάλους χρόνους τῆς ἀνακαλύψεως τῶν Ἰν-
διῶν. Ἐπιστρέφων δὲ ποτε ἀπὸ τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν
πατρίδα του, ἀπώλεσε ναυαγῆσας τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, καὶ
δὲν ἔσωσεν ἄλλο εἰμὴ τὸ ποίημά του, τὸ ὁποῖον κηλυμβῶν ἐκρά-
τει σφιγκτὰ μὲ τοὺς ὁδόντας. Ἐν Πορτογαλίᾳ δὲ περιέπεσε κατὰ
μικρὸν εἰς τοιαύτην πτωχείαν, ὥστε ἔστειλε τὸν Ἰνδὸν αὐτοῦ
ὑπὸν ἡγετὴν νὰ ἐπαιτῇ ἄρτον, διὰ νὰ μὴν ἀποθάνῃ τῆς πείνης.

4. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν ὄλων τῶν αἰ-
ῶνων ὁ *Γουλιέλμος Σαίξπηρος* ἔφερε τὴν δραματικὴν ποίησιν,
τὴν τε τραγωδίαν καὶ κωμωδίαν, εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς τε-
λειότητα. Τὰ μεγάλα αὐτοῦ δράματα ἔχουσι τοῦτο μὲν ἱστο-
ρικὰς ὑποθέσεις (*Ἰούλιος Καῖσαρ*, *Ἑρρίκος Δ΄*, *Ριχάρδος Γ΄*),
τοῦτο δ' ἔχουσιν βάσεις κοινὰς ἀνθρωπίνους τύχας (*Μακβέθ*,
Βασιλεὺς Λῆρος, *Ῥωμαῖος* καὶ *Ἰουλία*, *Θεόλλος*)· τῶν κω-
μωδιῶν δὲ γνωστόταται εἶναι τὸ *ὄνειρον* τῆς θερινῆς νυκτὸς
καὶ αἱ εὐθυμοὶ γυναῖκες τοῦ *Βινδσώρ*· εἰς τὴν τελευταίαν πρω-
ταγωνισταὶ ὁ συνεταῖρος *Ἑρρίκου* τοῦ Ε΄, ὁ παχὺς *Φαλλστάφ-
φις*, τὸ πρότυπον κωμικοῦ χαρακτῆρος. Ἐκ τῶν λοιπῶν δὲ δρα-
μάτων περιφημώτατα εἶναι ὁ *Ἀμλέτος*, ἡ *Θύελλα* καὶ ὁ ἔμ-
πορος τῆς *Βενετίας*. Ἐν ταῖς «φδαῖς» (*sonettes*) δ' αὐ-
τοῦ ἀποκαλύπτει τὴν κόσμον τῶν ἰδίων βαθέων αἰσθημάτων,
καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ῥίπτωμεν βλέμμα εἰς τὴν ὑπὸ τινων νεα-
νικῶν ἁμαρτημάτων κηλιδωμένην ζωὴν του. Βαθὺς κάτοχος
γλώσσης εἰξεύρει ὁ Σαίξπηρος νὰ ἀποδίδῃ δι' ἁρμοδίων λέξεων
τό τε ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν, ὡς καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ τρυφερόν.
Μετὰ τοῦ Ὀμήρου δὲ καὶ Δάντη ἔγεινεν ὁ Σαίξπηρος πλου-
σιωτάτη πηγὴ διὰ τὰς ὥραίας τέχνας.

Γ'. Ὁ δέκατος ἑβδόμος αἰών.

1. Ο ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1618—1648).

α) *Βοεμία. Παλατινάτορ. Κάτω Γερμανία. Τίλλυς.*
Ἐμφάνισις τοῦ Βαλλενσταϊνου.

§. 64. Ἐνῷ ἡ στυγνὴ θρησκομανία Φιλίππου τοῦ Β'. ἐκρήμνιζε τὰ δυτικὰ τῆς Εὐρώπης εἰς φονικοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, ἡσύχαζον ἐν Γερμανίᾳ τὰ ὅπλα ὑπὸ τὴν ἡπίαν κυβέρνησιν Φερδινάνδου τοῦ Α' (1556—1564), καὶ Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Β'. (1564—1576). Μετὰ δικαίων δὲ καὶ ἀμερολήπτων φρονημάτων ἔσωζον ἀμφοτέροι οἱ ἡγεμόνες ἀνέπαφον τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην (§ 31). Ἀλλ' ὅτε μετὰ τὴν πρόωρον ἀποβίωσιν Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Β'. ἦλθεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀνατραφεὶς υἱὸς αὐτοῦ *Ρουδόλφος ὁ Β'* (1576—1612), ἤρχισαν παράπονα κατὰ τῆς προσβολῆς τῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας τῆς πίστεως. Ὁ *Ρουδόλφος* δηλ., ἀνὴρ μετὰ ζήλου ἀφωσιωμένος εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὀλίγην μόνον ἔχων κυβερνητικὴν εὐφυΐαν, ἡμέλει χάριν τῶν ἀστρονομικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, τῆς ζωγραφίας καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων, τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, καὶ ἐνεπιστεύετο εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν *Ἰησουϊτῶν*, οἵτινες ἔσπειρον μὲ χεῖρα δραστήριον τὸ σπέρμα τῆς θρησκευτικῆς διχονοίας καὶ προσεκάλεσαν εἰς τε τὸ Γερμανικὸν κράτος καὶ τὰς κληρονομικὰς πολιτείας τῆς Αὐστρίας ἔριδας, στάσεις καὶ ταραχάς. Ὅτε δ' ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κολωνίας *Γεβάρδος μετέβη* (1583) εἰς τὴν ἀναμορφωτικὴν ἐκκλησίαν, ὅπως συζευχθῇ μετὰ τῆς ὠραίας κομήσεως τῆς *Μαρσφελδίας*, καθήρθη ὑπὸ τοῦ πάπα ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, καὶ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν Λουθηρανῶν· ἐν *Στυρίᾳ* δὲ, *Καρινθίᾳ* καὶ *Καρνιόλῃ*, ἀπηγόρευσεν (1596) ὁ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἀνατραφεὶς καὶ παρ' αὐτῶν ἀγόμενος ἀρχιδούξ *Φερδινάνδος* εἰς τοὺς πολυαριθμοὺς διαμαρτυρομένους τὴν μέχρι τότε ἀπολαμβανομένην θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, διέταξε νὰ κατεδαφίσωσιν εὐαγγελικὰς ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα, καὶ νὰ καύσωσι τὰς ἀγίας γραφάς, καὶ ἐξώρισεν ἀσυμπαθῶς ἐκ τῆς χώρας πάντας, οἵτινες δὲν

ἤθελον νὰ φοιτῶσιν εἰς τὴν λειτουργίαν· ἡ δὲ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος· εὐαγγελικὴ αὐτοκρατορικὴ πόλις *Δουναβέρδα* προεγράφη (1607) ἔνεκα διαταράξεως· τελετῆς τινος, ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ μισαλλοθρήσκου δουκὸς τῆς Βαυαρίας *Μαξιμιλιανοῦ* τοῦ Α'. καὶ ἐστερήθη τῆς προτεσταντικῆς αὐτῆς θεολατρίας. Εἰς μάλιστα παρεπονέθησαν αἱ εὐαγγελικαὶ τάξεις· ὁ ἀδύνατος καὶ ἀμελὴς αὐτοκράτωρ οὐδεμίαν παρεῖχε θεραπείαν. Ἐνεκα δὲ τούτου συνέδεσαν κατὰ παρόρμησιν τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ *Παλατινάτου* εὐαγγελικοὶ τινες ἡγεμόνες καὶ αὐτοκρατορικαὶ πόλεις τὴν ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΗΝ ΕΝΩΣΙΝ (1608) πρὸς ἀμοιβαίαν βοήθειαν κατὰ τῶν προσβολῶν καὶ τῆς βίας. Πρὸς τὸν δεσμὸν δὲ τοῦτον ἀντετάχθη μετ' ὀλίγον (1609) ἡ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ, τὴν ὁποίαν συνωμολόγησεν ὁ *Μαξιμιλιανὸς* τῆς Βαυαρίας μετὰ τῶν κληρικῶν ἐκλεκτόρων (*Μογουντίας*, *Τρευῶν* καὶ *Κολωνίας*) καὶ τινων ἐπισκόπων (Ἑρβιπόλεως, Ῥατισβόνης, Αὐγούστης καὶ ἄλλων). Οὕτω διεσχίσθη πάλιν ἐκ νέου ἡ Γερμανία· καὶ ἡ μὲν *συμμαχία* (liga) ἠνώθη μετὰ τῆς *Ἰσπανίας*, ἡ δὲ ἔνωσις ἐβεβαιώθη περὶ τῆς βοήθειας Ἑρρίκου τοῦ Δ'. τῆς Γαλλίας καὶ τῶν *Ὁλλανδῶν*. Ὁ δὲ θάνατος τοῦ ἀτέκνου δουκὸς τῆς *Κλέβης* καὶ *Βέργης*, ὅστις ἐπέφερεν ἔριδά τινα περὶ διαδοχῆς τοῦ εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν μεταβάντος *παλατίνου κόμητος* τοῦ *Νεοβούργου* καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ἐκλέκτορος τοῦ *Βρανδεμβούργου*, ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς ἐχθρικὴν ἀπάντησιν τῶν δύο θρησκευτικῶν κομμάτων. Μετὰ μακρὸν δὲ καταστρεπτικὸν πόλεμον ἀπεφάσισαν νὰ μοιράσωσι οὕτως, ὥστε τὴν μὲν *Κλέβην* ἔλαβεν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ *Βρανδεμβούργου*, ὅστις προσετέθη εἰς τὸ *Καλβινικὸν* δόγμα, ὅπως μετὰσχῃ τῆς προστασίας τῶν *Ὁλλανδῶν*· τὸ δὲ δουκάτον τῆς *Βέργης* μετὰ τοῦ *Δουσσσελδورφίου* ἐδόθη εἰς τὸν τοῦ *Παλατινοῦ Νεοβούργου*.

§. 65. Ἡ ἀνικανότης καὶ ἀφροντισία τοῦ *Ρουδόλφου* ἡπείλει νὰ στερήσῃ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον πάσης ὑπολήψεως· ὅθεν ἠνάγκασαν (1608) οἱ συγγενεῖς τὸν αὐτοκράτορα νὰ παρχωρήσῃ τὴν *Αὐστρίαν* καὶ *Ὀγγαρίαν* εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ *Μαθθίαν*. Τοὺς Βοεμοὺς ὅμως, τοὺς ὁποίους πολὺ ἠνύκει ὁ *Ρουδόλφος*, καὶ τῶν ὁποίων τὴν πρωτεύουσαν *Πράγαν* εἶχεν

ἐκλέξει καθέδραν του, διετήρησεν ἀκόμη ὀλίγον καιρὸν πιστοὺς, ἀπονεύμας εἰς αὐτοὺς ΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ, τὸ ὁποῖον παρεχώρει εἰς τοὺς Οὐτρακουῖστας καὶ Λουθηρανούς θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἐξίσωσιν πρὸς τοὺς καθολικοὺς καὶ ἰδίους προσάτας (*défenseurs*). Τελευταῖον ὅμως (1611) ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ καὶ τὸ βασιλεῖον τοῦτο μετὰ τῶν περικειμένων χωρῶν εἰς τὸν Ματθίαν, οὕτως ὥστε δὲν εἶχε πλέον εἰμὴ τὸ ὀλιγοδύναμον αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ὅτε ὁ θάνατος ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἄδοξον ζωὴν του. — Ἐν τούτοις ὁ Ματθίας (1612—1619) ἔδειξε τόσον ὀλίγην δύναμιν καὶ τόσον ὀλίγα κυβερνητικὰ πλεονεκτήματα ὅσα καὶ ὁ 'Ρουδόλφος' καὶ ἐπειδὴ ἦτο γέρων καὶ τέκνα δὲν εἶχε, προώρισε τὸν ἐκ Καρινθίας ἐξάδελφον αὐτοῦ Φερδινάνδον διάδοχόν του ἐν Αὐστρίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ Βοημίᾳ. Ἡ δὲ ἀνύψωσις τοῦ αὐστηρῶς καθολικοῦ τούτου ἡγεμόνος ἐνέπληξε φόβον τοὺς ἐν Βοσνίᾳ διαμαρτυρομένους (Οὐτρακουῖστας καὶ Λουθηρανούς) περὶ τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας. Ὁ φόβος δ' οὗτος νύξήθη, ὅτε, οἰκοδομουμένων δύο προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἄββᾶ τῆς Βρωναυίας καὶ τοῦ μοναστηρίου Γράβου (παρὰ τὸ Τοιπλίκιον), ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις, ὅτε ἐπὶ κληρικῶν κτημάτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ οἰκοδομηθῇ καμμία εὐαγγελικὴ ἐκκλησία, καὶ μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἡ μία μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκλείσθη, ἡ δὲ ἄλλη κατηδαρσίθη. Οἱ δὲ προστάται ἰδόντες ἐν τούτῳ προσβολὴν τοῦ γράμματος τῆς μεγαλειότητος, συνῆλθον καὶ συνέταξαν ἀναφορὰν περὶ τούτου εἰς τὸν ἐν Οὐγγαρίᾳ λείποντα αὐτοκράτορα. Ἄλλ' ἡ ἀπόκρισις ἐπεκύρωσε τὴν ἀπαγόρευσιν, καὶ ἐπέπληξεν αὐστηρῶς τοὺς πικραπονεμένους. Ἀγανακτήσαντες δ' ἐκ τούτου ὑπῆγαν οἱ προστάται ὠπλισμένοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κόμητος τοῦ ΘΟΥΡΝΟΥ πρὸς τὸ ἀνάκτορον τῆς καγκελλαρίας (Μάϊος 1618), ὅπως ζητήσωσι λόγον παρὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν συμβούλων, τοὺς ὁποίους ἐνοχοποίησαν ὅτι αὐτοὶ εἶχον γράψαι τοιοῦτον προσβλητικὸν ἔγγραφον. Μετὰ σύντομον δὲ φιλονεικίαν συνέλαβον οἱ παρωξυσμένοι διαμαρτυρόμενοι δύο τῶν παρόντων συμβούλων, τὸν Μαρτινίκιον καὶ Σλαβάτσαρ, οἵτινες μάλιστα ἐμισοῦντο ὡς σφόδρα

ζηλωταὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων γραμματέως *Φαβρικίου* ἕκ τινος παραθύρου τοῦ ἀνακτόρου. Ἄλλ' οὗτοι, καὶ τοὶ πεσόντες ἀφ' ὑψηλοῦ καὶ πυροβοληθέντες ἐξόπισθεν, ἐσώθησαν ὅμως ἅπαντες. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγκατέστησαν αἱ εὐαγγελικαὶ τάξεις νέαν κυβέρνησιν, ἀπεδιώξαν τοὺς Ἰησουΐτας, καὶ ἐξώπλισαν στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ *Θούρνου*. Ἡ περὶ τῶν συμβεβηκότων τούτων εἰδησις ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενικοῦ *Μαθία* (20 Μαΐου 1619). Ἀπέθανε δ' εἰς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ *Θοῦρος*, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου στυφάρχου *ΒΡΝΣΤΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΝΣΦΕΛΔΙΑΣ*, ἀπέκρουσε τὰ εἰς τὴν *Βοεμίαν* εἰσβαλόντα αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, καὶ ἐφάνη μετὰ δυνάμει· στρατοῦ πρὸ τῶν *θυρῶν τῆς Βιέννης* (Ιούνιος). Οἱ δὲ καταδυναστευόμενοι Προτεστάνται τῆς *Αὐστρίας* ἠνώθησαν μετὰ τοῦ *Θούρνου*. Οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῶν εἰσέδυσαν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα, καὶ ἐζήτησαν μετ' ἀπειλῶν παρὰ τοῦ *Φερδινάνδου* θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά δικαιωμάτων πρὸς τοὺς καθολικοὺς. Καὶ ἦτο ὁ μὲν κίνδυνος μέγας· ἀλλ' ὁ *Φερδινάνδος* ἤρνεϊτο ἐπιμόνως πᾶσαν παραχώρησιν, ἄκκυμτος εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν στιγμιαίαν στενοχωρίαν, μέχρις οὗ ἔτωτε τέλος αὐτὸν ἡ ἀφίξις τῶν *Δαμπερβρείκων* ἱππέων εἰς τὴν αὐλήν τῶν ἀνακτόρων. Κακοκαιρία δὲ καὶ ἔλλειψις τῶν ζωτροφιῶν ἠνάγκασε τὸν *Θοῦρνον* νὰ ἀποσυρθῇ.

§. 66. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐξελέχθη ἐν *Φραγκοφουρτίῳ* *Φερδινάνδος* ὁ Β'. αὐτοκράτωρ τῆς *Γερμανίας* (1619—1637)· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ ἡ στέψις, ἀπεστάτησαν αἱ τάξεις τῆς *Βοεμίας* καὶ *Μοραβίας* ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς *Αὐστρίας*, καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα τὸν ἐκλέκτορα τοῦ *ΠΑΛΑΤΙΝΑΤΟΥ ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΝ Ε΄*, τὸν ἀρχηγὸν τῆς προτεσταντικῆς ἐνώσεως. Εἰς μάτην συνεβούλευον αὐτὸν εὐνοϊκοὶ φίλοι νὰ μὴ δεχθῇ τὸ πολλοὺς ἀπειλοῦν κινδύνους δῶρον ἢ γνώμην τῆς ὑπερηφάνου αὐτοῦ συζύγου *Ελισάβετ*, θυγατρὸς τοῦ *Βασιλέως* τῆς *Ἀγγλίας* *Ἰακώβου* τοῦ Α΄, αἱ προτροπαὶ τοῦ καλθινικοῦ ἱεροκλήρυκος τῆς αὐλῆς αὐτοῦ *Σκουλιέτου*, καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐπιθυμία ἐκκλινον ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς. Ἐλαβε λοιπὸν ὁ μάταιος καὶ ἀδύνατος ἀνὴρ τὸ

Βοεμικὸν στέμμα, ἔσπευσε νὰ στεφθῇ καὶ δεχθῇ τὴν ὀρκοδοσίαν τῆς πίστεως εἰς τὴν Πράγαν (Νοεμβρ. 1619), ἔνθα κατηνάλωσε τὸν καιρὸν αὐτοῦ εἰς κούφας θεατρικὰς ἐπιδείξεις, παρεδόθη εἰς τὴν εὐζωίαν, καὶ προσέκρουσεν εἰς τοὺς Λουθηρανούς καὶ Οὐτρακούστας διὰ τοῦ ὑπὲρ τοῦ καλθινισμοῦ ζήλου του. Παντάπασιν ὁμως ἄλλως ἐφέρετο ὁ Φερδινάνδος. Οὗτος, δηλ. συνωμολόγησε συνθήκην μετὰ τοῦ συνετοῦ καὶ Ἰησουϊτικῶς ἀνατεθραμμένου *Μαξιμιλιανοῦ τῆς Βαυαρίας*, ἀρχηγοῦ τῆς καλῶς παρασκευασμένης *συμμαχίας*, καὶ μετὰ τοῦτο διέταξεν ὁ τελευταῖος τὸν ἐμπειροπόλεμον αὐτοῦ στρατηγόν, τὸν Κατωχωρίτην **ΤΙΛΛΥΝ** νὰ εἰσβάλῃ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν Βοεμίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ συνεκροτήθη ἡ **ΠΑΡΑ ΤΟ ΛΕΥΚΟΝ ΟΡΟΣ ΜΑΧΗ** (7 Νοεμβρ. 1620), καθ' ἣν οἱ κεκμηκότες *μυχηταὶ* τοῦ Φριδερίκου κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀγρίαν. Μία μόνη ὥρα ἀπεφάσισε τὴν τύχην τῆς Βοεμίας. Ὁ Φριδερίκος ἀπώλεσε τοσοῦτον πᾶσαν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, ὥστε ἔφυγε μετὰ μεγάλης ταχύτητος διὰ τῆς Σιλεσίας πρὸς τὰς Κάτω Χώρας, καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς *προγραφικῆς διακηρύξεως* τοῦ αὐτοκράτορος, ἣτις ἐστέρεϊ αὐτὸν τὰς κληρονομικὰς γῶρας τοῦ *Παλατινάτου*. Εἰς ὀλίγους δὲ μῆνας ὑπετάγη ἐκ νέου ἡ Βοεμία καὶ Μοραβία εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν οἶκον. Ὁ Φερδινάνδος ἐξέσχισε μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χεῖρα τὸ γράμμα τῆς *Μεγαλειότητος* 27 δὲ τῶν τὰ μάλιστα προκρίτων δικμαρτυρομένων εὐγενῶν ἐκαρατομήθησαν, ἕκαστὸν δ' ἄλλοι ἔδωκαν δίκην τοῦ σφάλματος αὐτῶν ἀπολέσαντες τὴν περιουσίαν των· καὶ τὰ δημευθέντα κτήματα ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς Ἰησουίτας καὶ ἄλλα μοναχικὰ τάγματα. Διὰ τῆς ἀναγκάσεως δὲ, κατεπίστεως καὶ ἀπάτης, ἐνίκησεν ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων τελείαν νίκην ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἀφοῦ ὑπὲρ τὰς 30, 000 οἰκογενειῶν εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν χώραν. Ὁλίγον δὲ μετὰ ταῦτα διελύθη ὑπὸ τὴν χλεύην τῶν λαῶν ἡ *Ερωσις*, ἀφοῦ ἐπείδεν ἡσυχάζουσα τὴν πραγματοποιήσιν τῶν ρηθέντων.

§. 67. Ὑποταχθέντων δὲ τῶν Βοεμῶν, ὥρμησεν ὁ Τίλλυς κατὰ τοῦ πικραρρήνιου Παλατινάτου. Ἀλλὰ τότε ἐτόλμησαν

τρεις γενναῖοι ἄνδρες νὰ ἐκστρατεύσωσιν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ προγραφέντος ἐκλέκτορος καὶ τοῦ ἐπαπειλουμένου προτεσταντισμοῦ, *Χριστιάνος ὁ Βρουνσβίγης*, διοικητὴς τοῦ ἐπισκοπείου *Ἀλβερστάδης*, τραχὺς στρατιωτικὸς, ὅστις ἐπαρουσιάσθη ἑὺς προστάτης τῆς ἐκλέκτορος *Ἐλισάβετ*, καὶ συλλέξας στρατὸν, διήλυσεν ἐρημόνων διὰ τῆς Βεστφαλίας πρὸς τὸν Μοῖνον, *Ἐρστίος ὁ Μανσφελδίας*, ἵπποτικὸς τυχοδιώκτης, ὅστις διετῆρει λεηλατῶν καὶ ἐπιτάττων χρήματα τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ στίφη, καὶ ἐκακοποίει τὰ παρὰ τὸν Μοῖνον καὶ Ῥήνον ἐπισκοπεῖα καὶ καταστήματα, καὶ ὁ μαρχίων τῆς *Βάδης* καὶ τοῦ *Δουρλαχίου* *Γεώργιος Φριδερίκος*. Οἱ δύο τελευταῖοι ἐνίκησαν (29 Ἀπριλ. 1622) ἐνωθέντες τὸν *Τίλλυν* παρὰ τὴν *ΒΕΙΣΔΟΧΗΝ* (Μιγγολσχέιμον). Ἀλλ' ὅτε ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἀπεχωρίσθησαν οἱ νικηταί, ἠττήθη ὁ Γεώργιος Φριδερίκος τὸν προσεχῆ ἤδη μῆνα εἰς τὴν ἐν *ΒΙΜΠΙΦΕΝΗ* *ΜΑΧΗΝ* (6 Μαΐου), καὶ ἤθελε πέσει ὁ ἴδιος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ὑπερασπίζοντο τὴν ὑποχώρησίν του διὰ τοῦ ἡρωικοῦ αὐτῶν θανάτου 400 *Προρτσεμιοροὶ πολῖται*. Μῆνας δέ τινας μετὰ ταῦτα ἐνίκηθη καὶ ὁ Βρουνσβίγης Χριστιανὸς πλησίον τῆς *Αἰξτης* ὑπὸ τῶν ἐξησχημένων εἰς τὸ πόλεμον στρατευμάτων τοῦ *Τίλλυος*, καὶ ἀνεχώρησεν ἠνωμένος μετὰ τοῦ *Μανσφελδίας* πρὸς τὰς *Κάτω Χώρας*, ὅπως λάβῃ παρὰ τῆς Ἀγγλίας βοήθειαν, ἐν ᾧ ὁ στρατηγὸς τῆς συμμαχίας ἐκυρίευσεν (1623) τὴν *Ἐδελβέργην*, τὸ *Μαννχέιμον* καὶ τὴν *Φραγκενθάλην* ἐπεμψε τὴν βιβλιοθήκην τῆς *Ἐδελβέργης* εἰς τὴν *Ῥώμην*, καὶ ἐνέπλησεν τὸ πᾶν ἀρπαγῶν καὶ φόνων. Τὸ δὲ προσεχὲς ἔτος ἔλαβεν ὡς ἀντιμισθίαν ὁ *Μαξιμιλιανὸς* τῆς *Βιναρίας* εἰς τὴν ἐν *Ῥατισδόνη* δίαιταν τῶν ἡγεμόνων τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα τοῦ *Παλατινάτου*.

§. 68. Μὴ εὐχαριστούμενος εἰς τὴν κατανίκησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἠθέλησεν ὁ Φερδινάνδος νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀνωτέρας αὐτοῦ δυνάμεως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ καταπίεσιν τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Τοῦτο ὅμως διήγειρε φόβους, καὶ παρέσχεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ αὐτοκράτορος τὴν βοήθειαν τῆς Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας καὶ Δανιμαρκίας. Προπαρασκευασμένοι λοιπὸν διὰ χρημάτων καὶ στρατῶν ἐξεστράτευσαν

ἐκ νέου ὁ *Μανσφελδίας*, ὁ *Βρουσβίγη*· *Χριστιανὸς* καὶ ὁ *Μαρχίων* τῆς *Βάδης*, βοηθοῦμενοι πρὸς τοῦτοις καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς *Δανιμαρκίας* *Χριστιανοῦ* τοῦ Δ', τὸν ὅποιον τοῦτο μὲν θρησκευτικὸς ζῆλος, τοῦτο δὲ ἐλπίς κατακτήσεων, ἔκαμαν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα. Ὅθεν ἠγέρθη νέα πολεμικὴ θύελλα. Τότε δ' ἀπεράσισεν ὁ αὐτοκράτωρ, εἰς τὸν ὅποιον ἦτον ὑποπτος· ἢ ἀπὸ τῆς συμμαχίας ἐξάρτησις καὶ ἡ μεγάλη ὑπόληψις τοῦ *Μαξιμιλιανοῦ*, νὰ συγκροτήσῃ ἴδιον στρατόν. Πρὸς τοῦτο δὲ προσέφερεν εἰς αὐτόν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ *Ἀλβέρτος* ὁ *ΒΑΛΛΕΝΣΤΕΙΝΟΣ*, εὐγενὴς Βοεμός. Κατέχων μεγάλην περιουσίαν, ἣν εἶχε λάβει προῖκα, ἐπχρουσιάσθη ὁ *Βαλλενστεῖνος* εἰς τὸν *Φερδινάνδον* μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἤθελε διατηρήσῃ στρατόν 50,000 δι' ἰδίων ἐαυτοῦ ἐξόδων, ἂν ἐδίδοτο εἰς αὐτόν ἡ ἀπεριόριστος στρατηγία, καὶ ἂν ἐμελλέ ποτε ν' ἀποζημιωθῇ διὰ κατακτητησομένων χωρῶν. Μετὰ τινὰς δὲ σκέψεις παρεδέχθη ὁ *Φερδινάνδος* τὴν πρότασιν τοῦ τολμηροῦ καὶ ῥιψοκινδύνου ἀνδρός. Καὶ εἶχε μὲν ἀπονείμει καὶ πρότερον ἥδη εἰς αὐτόν ἕνεκα τῶν κατὰ τὸν Βοεμικὸν πόλεμον ἐκδουλεύσεών του τὴν ἐπὶ τῆς *Φρειδλανδίας* εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Βοεμίας ἀρχὴν μετὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ δουκὸς, ἀλλὰ τῶρα ἀνύψωσεν αὐτόν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡγεμόνων τοῦ κράτους. Νῦν δὲ ὁ πόλεμος ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν βόρειον Γερμανίαν διεύθυνσιν. Καταλαβόντος δὲ τοῦ *Βαλλενστεῖνου* μετὰ τῶν ἀγρίων αὐτοῦ στιφῶν τὰς ὀχθὰς τοῦ Ἑλβα, καὶ ἐνωθέντος μετὰ τοῦ *Τίλλου*, ἐστράφη μετ' ὀλίγον ἡ νίκη πρὸς τὸν στρατόν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς συμμαχίας. Ὁ *Μανσφελδίας* ἠττήθη ὑπὸ τῶν *Φρειδλανδικῶν* στρατευμάτων ἐν τῇ γεφύρᾳ τῆς *Δεσαυίας*, καὶ ὅτε μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ πορείαν δυσχερῇ διὰ τῆς *Οὐγγαρίας* πρὸς τὸν *Κάτω Δούναβιν*, κατέλαβεν αὐτόν ὁ θάνατος εἰς τὴν Βοσνίαν. Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος (1626) κατέβη εἰς τὸν τάφον καὶ ὁ *Βρουσβίγη*· *Χριστιανὸς*, καὶ *Χριστιανὸς* ὁ Δ', νικηθεὶς (27 Αὐγούστ.) ὑπὸ τοῦ *Τίλλου* εἰς τὸ παρὰ τὴν *ΒΑΡΕΜΒΕΡΓΗΝ ΛΟΥΤΕΡΟΝ*, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν *Δανιμαρκίαν*. Οἱ δὲ σύμμαχοι αὐτοῦ, οἱ *δοῦκες* τοῦ *Μεκκλεμβούργου*, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν

χώραν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἀμέσως· ὁ Βαλλενστέϊνος μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος· μετ' ὀλίγον δ' ἔπεσαν καὶ τὸ *Ὁλστέϊνον*, τὸ *Σλέσβικον* καὶ ἡ *Ιουλιανδία* ὑπὸ τρομερὰς κατερημώσεις εἰς τὰς χεῖρας τῶν αὐτοκρατορικῶν· ἡ *Πομερανία* καὶ τὸ *Βρανδεμβούργον* ἐδιάσθησαν νὰ δεχθῶσι Φρειδλανδικὰς φρουράς· πάντα δὲ τὰ ἀρκτικά μέρη ἔκειντο νικηθέντα πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες καὶ πόλεις περιέμενον μετὰ στενοχωρίας καὶ φόβου τί ἤθελον ἀποφασίσαι περὶ αὐτῶν ἡ Αὐστρία καὶ Βαυαρία. Ἐν τῇ ἀνάγκῃ δὲ ταύτῃ ἔδωκε τὸ *Στραλοῦνδον* μέγα παράδειγμα φιλοπατρίας καὶ ἡρωϊκῆς γενναιότητος. Ἐπιμόνως δηλ. ἠρνήθησαν οἱ πολῖται τὰ δεχθῶσιν αὐτοκρατορικὴν φρουράν εἰς τὰ τεῖχη αὐτῶν. Ἀλλὰ τότε ὤρμησεν ὁ Βαλλενστέϊνος μὲ τὰ τρομερὰ αὐτοῦ στρατιωτικὰ στίφη πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ὤμοσεν, ὅτι ἤθελε κυριεύσει αὐτήν, καὶ ἂν ἦτον ἡνωμένη δι' ἀλύσεων μετὰ τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἔφοδοι ἐνυνάγησαν εἰς τὴν στερεὰν τοποθεσίαν καὶ τὸ ἡρωϊκὸν φρόνημα τῶν πολιτῶν. Μείνας δὲ πρὸ τῆς πόλεως 10 ἑβδομάδας καὶ θυσιάσας 12,000 ἀνδρῶν, παρήτησε τέλος τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτοῦ. Ἡ ἔκβασις δ' αὕτη ἐμπόδισε τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Βαλλενστέϊνου, καὶ ἔθηκε βραχυχρόνιον τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Χριστιανὸς δ' ὁ Δ'. ἔλαβε μὲν πάλιν εἰς τὴν ἐν *Αυβέκῃ* εἰρήνην (1620) τὰς ἐρημωθείσας αὐτοῦ χώρας, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποσχεθῇ, ὅτι ἤθελεν ἀπέχει πάσης παραιτέρω ἀναμίξεως εἰς τὰ Γερμανικὰ πράγματα.

§. 69. Καὶ πάλιν λοιπὸν ἐξῆλθε νικητρία ἡ Αὐστρία· ἀλλ' ὅσον ἀποφασιστικὴ ἦτον ἡ νίκη αὕτη, τόσον μέγιστος ἐμελλεν ἦδη νὰ εἶναι καὶ ὁ θρίαμβος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὰς κατακτηθείσας καὶ καταληρθείσας χώρας κατεδυναστεύθη ἡ προτεσταντικὴ θεολατρεία, καὶ προπαρασκευάσθη κατὰ μικρὸν ἡ ἐπικράτησις τοῦ καθολικισμοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐξέδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ παρόρημσιν τῶν κληρικῶν ἐκλεκτόρων τὸ *ΕΔΙΚΤΟΝ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ* (Μαρτ. 1629), δι' οὗ ἔμελλον νὰ ἀποδοθῶσι πάλιν εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Πασσαυίᾳ συνθήκης (§ 30)

δημευθέντα καταστήματα καὶ κληρικὰ κτήματα, οἱ Καθολικαὶ ἀπεκλείοντο τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης, καὶ αἱ καθολικαὶ τάξεις δὲν ἐμποδίζοντο τοῦ νὰ μεταπεισώσι τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπιταγὴ αὕτη, ἥτις ἠπεῖλει νὰ ἀποσπᾷ ἐκ τῶν τότε κτητόρων μέγαν ἀριθμὸν ἐπισκοπείων καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ ἐν τῇ Βορείῳ Γερμανίᾳ καταστήματα καὶ πάσας τὰς ἀββατείας, ἐνέπλησε τὴν προτεσταντικὴν Γερμανίαν φόβου καὶ τρόμου, καὶ ἐπεμήκυνε τὸν κακοδαίμονα ἐμφύλιον πόλεμον. Πολλοὶ δ' ἡγεμόνες καὶ πολλαὶ πόλεις ἠρνήθησαν νὰ πραγματοποιήσωσι τὸ ἐδίκτον τῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη ἕνεκα τούτου, ὅπως ἐκτελέσῃ αὐτὸ, νὰ διατηρῇ τὰ στρατεύματά του εἰς τὰ ὅπλα. Ἀλλὰ τὰ στρατεύματα ταῦτα δὲν ἦσαν πλέον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βαλλενστείνου. Ὅτε δηλαδὴ εἰς τὴν ἐν *Ρατισβόρνῃ* δίαίταν παρεπονέθησαν (1630) ἀπὸ κοινοῦ οἱ ἡγεμόνες διὰ τὰς τρομερὰς κατερημώσεις τῶν χωρῶν καὶ τὸν βάρβαρον τρόπον τοῦ πολεμεῖν τοῦ δουκὸς τῆς Φρειδλανδίας, καὶ ὁ *Μαξιμιλιανὸς* ἀπήτησεν ἐπιμόνως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀλαζόνος καὶ φιλάρχου ἀντιζήλου, ἠναγκάσθη ὁ Φερδινάνδος νὰ ὑπογράψῃ τὴν παῦσιν τοῦ *Βαλλενστείνου*, ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ εὐνοϊκούς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐκλέξωσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ αὐτοκράτορα. Περὶ ἀστρολογικὰς ἀσχολούμενος μελέτας ἤκουσεν ὁ στρατηγὸς τὴν ἀπόφασιν. Ἀνεχώρησε δὲ πρὸς τὰ ἐν Βοεμίᾳ κτήματά του, ἔνθα ἐν ὑπερηφάνῳ ἡσυχίᾳ καὶ ἀπολαύσει βασιλικοῦ πλούτου ἐπερίμενε τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἤθελον λάβει πάλιν ἀνάγκην αὐτοῦ. Ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ συλληχθέντος στρατοῦ ὁ Τίλλυς, καὶ ὥρμησε κατὰ τοῦ *Μαγδεβούργου* τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐδίκτου τῆς ἀποκαταστάσεως. — Ἀλλ' ἐνῷ αἱ προτεσταντικαὶ τάξεις τῆς Γερμανίας ὑπέκυπτον ἀπέλπιδες καὶ κατεπεπληγμέναι εἰς τὴν ἀνωτέραν δύναμιν τῆς Αὐστρίας καὶ περιέμενον τρέμουσαι τὴν ἀναβληθεῖσαν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐδίκτου τῆς ἀποκαταστάσεως, ἐφάνη ξένος πολεμικὸς ἥρως εἰς τὸ Γερμανικὸν ἔδαφος — ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΑΔΟΛΦΟΣ**.

Ε.) *Ἀνάμειξις τῆς Σουηδίας. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος καὶ ὁ Βαλλενστεϊνός.*

§. 70. Τοῦτο μὲν ὅπως προστατεύσῃ τὸν προτεσταντισμὸν ἐν Γερμανίᾳ, τοῦτο δὲ ὅπως ἐπαυξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς Σουηδίας, ἀπεφάσισεν ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος, ὁ ἔκγονος τοῦ Γουσταίου Βάσα (§. 42), νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὸν Γερμανικὸν πόλεμον. Ὑπεστηρίχθη δὲ ὑπὸ τοῦ συνετοῦ καρδινάλιου *Ριχελιὸν* (§. 93), ὅστις ἐκυβέρνηα τότε τὴν Γαλλίαν, καὶ ἔβλεπε μετὰ ζηλοτυπίας τὸ αὐξανόμενον μέγεθος τοῦ Ἀψοβουργικοῦ οἴκου. Ἄμα δ' ὁ ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΑΔΟΛΦΟΣ ΠΡΟΣΩΡΜΙΣΘΗ Εἰς τὴν ΑΚΤΗΝ ΤΗΣ ΠΟΜΕΡΑΝΙΑΣ (24 Ἰουνίου 1630), παρέδωκεν εἰς τοὺς Σουηδοὺς ὁ γηραιὸς δούξ τῆς Πομερανίας τὴν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων σκληρῶς ἐρημωθείσαν καὶ κακωθείσαν χώραν αὐτοῦ. Τοῦ Γουσταίου δ' ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, οἵτινες συνηθοροῦντο δις τῆς ἡμέρας, ἵνα προσευχηθῶσι περὶ τοὺς ἰεροκήρυκας τοῦ στρατοπέδου, παρίστα ἐκπληκτικὴν διαφορὰν πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τοῦ Τίλλου καὶ Βαλλενστεϊνίου· ὅθεν ὁ λαὸς ἐχαιρέτισε κατ' ἀρχὰς πανταχοῦ τοὺς Σουηδοὺς καὶ τὸν μεγαλόφρονα αὐτῶν βασιλέα ὡς σωτῆρας καὶ ἐλευθερωτάς. Ἀλλ' οἱ ἡγεμόνες δὲν ἐσκέπτοντο οὕτω· διότι φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἐδέχθησαν τὴν προσφερθεῖσαν συμμαχίαν, καὶ ἀπεφάσισαν εἰς τὴν ἐν *Λειψία* διαίταν τῶν ἡγεμόνων (Φεβρ. 1631) νὰ τηρήσωσι θέσιν οὐδετέρων. Οἱ ἐκλέκτορες *Λοιπὸν* τοῦ *Βρανδεμβούργου* καὶ τῆς *Σαξονίας* δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Σουηδοὺς τὴν διὰ τῆς χώρας ταύτης διάβασιν· καὶ ὅτε ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐχρονотρίβει ἕνεκα τούτου διαπραγματευόμενος, ΕΚΥΡΙΕΥΘΗ τὸ *Μαγδεβούργον* μετ' ἐπανελημμένας ἐφόδους ὑπὸ τοῦ *ΤΙΛΛΙΟΥ* καὶ *Παππερχεΐμου* καὶ *ΚΑΤΕΣΤΡΑΦΗ* (16 Μαΐου 1631). Ὠθούμενα δ' ὑπὸ φιλαρπαγίας καὶ φιλεκδικίας, εἰσέβαλον τὰ ἀπάνθρωπα πολεμικὰ στήφη, εἰς τὰ ὅποια εἶχεν ἐπιτραπῇ τριήμερος λεηλασία, εἰς τὴν δυστυχῆ πόλιν, ἥτις ἐγείνεν ἤδη τὸ θέατρον ἐκπληκτικῶν βδελυρουργημάτων μέχρις οὗ πυρκαϊὰ πανταχόθεν ἀκατασχέτως προκυλινδουμένη μετέ-

βλαπεν αὐτὴν τελευταῖον εἰς σωρὸν τέρας. Ἡ μητρόπολις, ἔνθα ὁ νικητὴς διέταξε νὰ ψάλῃσι δοξολογίαν, τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας καὶ τινες καλύβαι ἀλιέων, ἔμειναν τὰ μόνα λείψανα τῆς τότε ἀκμαζούσης αὐτοκρατορικῆς πόλεως.

§. 71. Ἀπειλῶν δ' ἐστράφη τώρα ὁ καταστροφεὺς τοῦ Μαγδεμβούργου κατὰ τῶν Σαξόνων. Τότε δ' ὁ ἐλλέκτωρ, ἐν τῇ στενοχωρίᾳ αὐτοῦ, συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου συνθήκην, ὅπως ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ μὲ τὴν βνήθειαν τῶν Σουηδῶν τὰ φόνους καὶ πυρκαϊὰς συνεπιφέροντα στίφη τοῦ Τίλλυος. Μετ' ὀλίγον δὲ συνήφθη ἡ μάχη τῆς ΔΕΙΨΙΑΣ καὶ ΒΡΕΪΤΕΜΦΕΛΔΗΣ (7 Σεπτ. 1631), καθ' ἣν ἐνίκηθησαν κατὰ κράτος τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ὁ δὲ Τίλλυς, ὅστις ἐκινδύνευσεν ὁ ἴδιος νὰ φονευθῇ, ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ταχέως καὶ μετὰ μεγάλας ζημίας πρὸς νότον, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῶν Σουηδῶν ἐστράφη πρὸς τὸν Μοῖνον καὶ Ῥήνον. Πρὶν δ' ἀκόμη παρέλθῃ ὁ χειμὼν, ἦτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σουηδῶν τὸ ἐπισκοπεῖον τῆς Ἐρβιπόλεως (Βυρτσβούργου) καὶ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Κάτω Παλατινάτου· ἔτι δὲ καὶ αἱ παρὰ τὸν Ῥήνον πόλεις ἔπεσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, ὅτε κατάρθρωσε παρὰ τὸ Ὀππενχέϊμον τὴν διὰ τοῦ Ῥήνου διάβασιν, καὶ ἀπέκρουσε τοὺς Ἰσπανοὺς. Τὸ δὲ ἔαρ ἐξέστράτευσεν πέραν τῆς Νορμπεργης πρὸς τὸν Λέχον, ὅπου ὁ Τίλλυς, εἶχε λάβει θέσιν ἰσχυράν. Ἀλλ' οἱ Σουηδοὶ ἐξεβίασαν τὴν διάβασιν τῶν πέραν τοῦ καλῶς ὑπερασπιζομένου ποταμοῦ. Κατὰ δὲ τὴν ἐκπολιόρκησιν τῶν χαρακωμάτων ἐπληρώθη ὁ Τίλλυς ὑπὸ σφαίρας κανονίου τόσον ἐπικυνδύνως, ὥστε ἀπέθανε 14 ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐν Ἰγγολστάδῃ (Ἀπρ. 1632), καὶ εἰς τὴν στιγμὴν ἀκόμη τοῦ θανάτου ἀσχολούμενος περὶ πολεμικοὺς στοχασμούς. Ὁ πόλεμος ἐπλήρου τὴν ὅλην ψυχὴν τοῦ ἥρωος. Ἀπλοῦς καὶ μέτριος εἰς τὴν δίαιταν αὐτοῦ, κατεφρόνει τὸ ἀργύριον καὶ τὰ κτήματα, τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἀξιώματα· αἱ δὲ κατ' αἴσθησιν ἀπολαύσεις ἦσαν εἰς αὐτὸν τόσον ξέναι, ὅσον καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκπαίδευσις καὶ ἡ εὐγένεια τῶν φρονημάτων. Καταλαβὼν δὲ τὴν Αὐγούσταν, ἔνθα ἀποκατεστάθη πάλιν ἡ εὐαγγελικὴ θεολατρεία, εἰσέβαλεν ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εἰς τὴν Βαυαρίαν.

ρίαν, καὶ εἰσῆλθεν ἐπισεικὴς νικητὴς εἰς τὸ ὑπὸ τῆς αὐλῆς κατα-
 λειφθὲν *Μόναχον*. Πρόστιμον χρηματικὸν καὶ ἡ ἀπαγωγὴ
 140 κεκρυμμένων κανονίων ἦτον ἡ μόνη τιμωρία, τὴν ὁποίαν
 ἐπέβαλεν ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς τρέμοντας Βαυαρούς.

§. 72. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ εἶχε καταφύγει πάλιν ἐν τῇ ἀνάγκῃ
 αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν *Βαλλενστείνον*, καὶ καταπίσει
 αὐτὸν διὰ παρακλήσεων καὶ μεγάλων ὑποσχέσεων νὰ συλλέξη
 νέον στρατὸν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Ἐπιδραμὼν
 δ' εὐτυχῶς κατὰ τῶν Σαξόνων ἐν Βοεμίᾳ, εἰσέβαλεν ὁ Βαλ-
 λενστεῖνος ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Βαυαρῶν, εἰς τὴν *Φραγκορίαν*,
 ὅπου οἱ Σουηδοὶ εἶχον καταλάβει ὀχυρὰν θέσιν πλησίον τῆς *Νο-*
ριμβέργης. Ἐνταῦθα δ' ἴσταντο τὰ ἐχθρικά στρατόπεδα μῆνας
 ὅλους ἀντιπαρεταταγμένα χωρὶς νὰ συμπλακῶσι, μέχρις οὗ τε-
 λευταῖον πᾶσα ἡ εἰς τὰ πέριξ χώρα μέχρις 7 μιλίων ἀπεμα-
 ράνθη καὶ κατηρημώθη, καὶ ἤρχισαν μάλιστα νὰ ἀφανίζωνται
 καὶ αὐταὶ αἱ πλούσιαι προμήθειαι τῆς *Νοριμβέργης*. Ἰότε δ'
 ἀπεφάσισεν ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος νὰ προσβάλλῃ τὸ ὀχυρὸν
 στρατόπεδον τοῦ Βαλλενστείνου, ἀλλ' αἱ τολμηραὶ ἐφοδοὶ ἀπέ-
 τυχον εἰς τοὺς τρομεροὺς ἐκσφενδονισμοὺς τοῦ πυρός. Μετὰ με-
 γάλας δὲ ζημίας ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ σχέδιον καὶ μετὰ
 τοῦτο τὰ Φρειδλανδικὰ στρατεύματα ἀπεχώρησαν εἰς τὴν Σα-
 ξονίαν. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν αὐτοὺς οἱ Σουηδοί,
 καὶ συνεκροτήθη εἰς ὁμιχλώδη τινὰ τοῦ *Νοεμβρίου* ἡμέραν
 (1632) ἡ κρίσιμος *ΕΝ ΑΥΚΕΝΗ ΜΑΧΗ*, καθ' ἣν ἐνίκησαν
 μὲν οἱ Σουηδοί, ὁ βασιλεὺς ὅμως αὐτῶν εὗρεν ἡρωϊκὸν θάνατον
 εἰς τὴν ταραχὴν τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ τολμηρὸς ἱππαρχος
Παππερχέϊμος πληγωθεὶς θανασίμως ἀπεκομίσθη ἐκ τοῦ πεδίου
 τῆς μάχης, καὶ ὁ Βαλλενστεῖνος εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ
 ἐγκαταλείψῃ τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ νὰ ἐπι-
 στρέψῃ μὲ τὸν νικηθέντα στρατὸν εἰς τὴν Βοεμίαν. Οἱ δὲ
 Σουηδοὶ ἐξήνεγκον ἐκ μέσου τῶν πτωμάτων τὸν σκυλευθέντα
 καὶ ὑπὸ πολλῶν πληγῶν καὶ πατημάτων ἵππον ἄμορφον κα-
 ταστάντα νεκρὸν τοῦ ἡρωικοῦ βασιλέως, καὶ τὸν ἐπεμψαν νὰ
 ταφῇ εἰς τὴν χώραν τῶν πατέρων αὐτοῦ.

§. 73. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, παρέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γερμανικοῦ πολέμου ὁ Σουηδὸς καγκελλὰς ριος ΑΛΕΞΙΟΣ ΟΞΕΝΣΤΙΕΡΝΑΣ, συνετός καὶ δραστήριος πολιτικός ἀνὴρ, ἄφου παρεκίνησε διὰ τοῦ ἐν ΕΙΛΒΡΟΝΝΗ ΔΕΣΜΟΥ (1633) ἀριθμὸν τινα εὐαγγελικῶν ἡγεμόνων καὶ πόλεων νὰ ἐμμείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σουηδῶν συν-ομολογηθεῖσαν συνθήκην. Παρ' αὐτῷ δ' ἔτταντο ὡς ἀρχιστρά-τηγοι ΒΕΡΝΑΡΔΟΣ ὁ ΒΕΙΜΑΡΙΑΣ καὶ ὁ Σουηδὸς στρατηγὸς Ὡρνος. Ἡ δὲ Γαλλία ἔδιδε χρηματικὰς ἐπικουρίας. Οὕτως ἐξηκολούθησε πάλιν νὰ μαίνεται ὁ ὀλέθριος πόλεμος. Ἡ Βαυα-ρία ἐλεληκτήθη τρώμεντάτα ὑπὸ τῶν Σουηδῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως δὲν ὑπελείποντο εἰς τὸν καταστρε-πτικὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ ἐν Σιλεσίᾳ ἔκαμνον δρώσεις τὰ Φρειδλανδικὰ στρατεύματα κατὰ τρόπον, ὅστις ἐξηφάνισεν ἐπὶ μακρὸν τὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας. Ἀλλ' ὁ δρόμος τοῦ Βαλλενστείνου ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέρμα. Ἡ βραδεῖα διεξαγωγή τοῦ πολέμου, καὶ ἡ ἀκατανόητος αὐτοῦ διατριβὴ ἐν Βοεμίᾳ, παρέσχεν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς πολυαριθμοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς φθονοῦντας αὐτὸν νὰ τὸν καταστρέψωσι. Τὸν κατηγορή-σαν λοιπὸν, ὅτι μελετᾷ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν Σουηδῶν, καὶ νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν στέμμα τῆς Βοεμίας· διὰ τοῦτο, ἔλεγον, εἶχεν ἐλευθερώσει τὸν αἰχμάλωτον κόμητα Θοῦρνον, ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τῆς Αὐστρίας, καὶ ἡ συνθήκη, ἣτις συνωμολογήθη, μεσιτεύσαντος τοῦ Ἰλλου, μεταξὺ τοῦ Βαλλενστείνου καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν ταγμάτων πρὸς ἀμοιβαίαν συνδιαμονήν, εἶχε σκοπὸν ἀποστα-σίας καὶ προδοσίας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ὑπὸ μονάχων καὶ Ἰησουί-των, οἵτινες ἐμίσαν τὸν δοῦκα διὰ τὰ φιλελεύθερα αὐτοῦ θρη-σκευτικὰ φρονήματα, ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν τοῦ προέ-χοντος κατὰ τὴν δύναμιν στρατάρχου. Ἀφου λοιπὸν ἐβεβαιώ-θησαν περὶ τῆς πίστεως τῶν τὰ μάλιστα ἐπισήμων στρατηγῶν *Γάλλα, Πικκολομίνη καὶ Ἀλτριγγέρου*, ἐκοινοποίησεν ὁ Φερ-δινάνδος τὴν παῦσιν τοῦ Βαλλενστείνου· καὶ ὅτε νῦν οὗτος ἀ-νεχώρησεν μετὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀφωσιωμένα λείψανα τοῦ στρατοῦ

του εἰς τὴν Ἑγγραν, ὅπως δυνήθῃ εὐκολώτερον νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοὺς Σουηδοὺς, ἐδολεφονήθη μετὰ τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ ὀπαδῶν Ἰλλου, Τέρτζικα καὶ Κινσκίου ὑπὸ τοῦ Ἰρλανδοῦ Βουτζλέρου καὶ τινων συνωμοτῶν (25 Φεβρ. 1634). Τὰ δὲ μεγάλα κτήματα τοῦ δουκὸς καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ ἐδημεύθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς τοὺς προδότας καὶ φονεῖς αὐτοῦ. Ἀξιώματα, τιμαὶ καὶ πλοῦτη, ἦσαν ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν κακουργησάντων. Οὕτως ἀπέθανεν ὁ Βαλλενστεῖνος, ὁ τρόμος τῶν λαῶν καὶ τὸ εἶδωλον τῶν στρατιωτῶν. Εἶχε δ' εὐτολμον καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, φύσιν ἀρχικὴν, ἐπαυξανομένην ὑπὸ τῆς σκυθρωπῆς σοβαρότητος τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ τοῦ σιωπηροῦ ἥθους, καὶ ἄμετρον φιλοδοξίαν καὶ ὑπερηφανίαν. Ὅτε ὁ ὑψηλοῦ ἀναστήματος στρατάρχης διήρχετο τὸ στρατόπεδον μετὰ τὸν κόκκινον μανδύαν καὶ τὸ ἐρυθρὸν πτερὸν ἐπὶ τοῦ πέλους, κατελάμβανε τοὺς πολεμιστὰς δεινὸς φόβος.

γ'.) Τέλος τοῦ πολέμου. Βετσφαλικὴ εἰρήνη.

§. 74. Ἀποθανόντος δ' τοῦ Βαλλενστεῖνου, εἰσέβαλεν (6 Σεπτεμ. 1634) ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς εἰς τὴν Βαυαρίαν, καὶ ἐνίκησε τὸν Βερνάρδον τῆς Βειμαρίας εἰς τὴν EN NAIΡΔ-ΛΙΓΗΙ ΜΑΧΗΝ. Ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, πρὸ πάντων ὁ τῆς Σαξονίας, τὴν εὐκαιρίαν, νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος (Μαΐος 1635) (τὴν χωριστήν) εἰρήνην τῆς Πράγης, ἀφοῦ κατέλιπεν οὗτος τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περὶ ἀποκαταστάσεως ἐδίκτου. Ἀλλ' ὁ τρομερὸς πόλεμος δὲν εἶχε εἰσέτι λάβει πέρας. Ὁ Ῥιχελιὸν δηλ. ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ἀρήσῃ ἀνεπωφέλῃτον τὴν πρὸς ἐλάττωσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀψβουργέων καὶ ἐπέκτασιν τῶν Γαλλικῶν ὀρίων πρὸς τὸν Ῥήνον εὐνοϊκὴν περίστασιν, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Σουηδοὺς ἰσχυράν βοήθειαν εἰς χρήματα καὶ ἄνδρας, καὶ ἐδοθήθη τὸν Βερνάρδον τῆς Βειμαρίας εἰς τὰς παρὰ τὸν ἄνω Ῥήνον ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ (1636). Ἐντεῦθεν δ' ἐξωπυρρήθη ἐκ νέου ἡ δᾶς τοῦ πολέμου. Ὁ στρατάρχης τῶν Σουηδῶν ΒΑΝΕΡΟΣ ἐκυρίευσεν τὴν Σαξονίαν καὶ Θυριγγίαν, καὶ μετέβαλε τὰς εὐφόρους πεδιάδας εἰς κενὰς ἀνθρώπων ἐρημίας. Ἀνεκδιήγητα

δὲ δεινὰ ἐβάρυνον τὸ Γερμανικὸν ἔθνος, ὅτε κατέβη εἰς τὸν τάφον (15 Φεβρ. 1637) ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος ὁ Β'. κα-
ταλείπων διάδοχόν του τὸν ὁμώνυμον αὐτοῦ υἱὸν (1637 —
1657). Αἱ πολεμικαὶ πράξεις τοῦ Βερνάρδου τῆς Βοεμίας
ἐστεφανώθησαν ὑπὸ τῆς εὐτυχίας. Ἐξεπόρθησε τὴν 'Ρεϊμφέλ-
δην, τὸ *Φρεϊβούργον* καὶ *Βρίσακον*, καὶ συνέλαβε τὸν στοχα-
σμόν νὰ ἰδρύσῃ δι' ἑαυτὸν ἀφ' ἑκατέρας τῆς ὁχθῆς τοῦ 'Ρήνου
ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν. Ἄλλ' ἐξαίφνης ἀπέθανεν (18 Ἰουλίου
1639) ὁ Βερνάρδος εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ δηλητη-
ρισθεὶς, ὡς πολλοὶ τότε ὑπώπτευσαν, καὶ οἱ Γάλλοι ὠφελή-
θησαν ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων, ὅπως λάβωσιν ὑπὸ μισθὸν
τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ κυριεύσωσι τὴν Ἀλσατίαν. Διέβησαν
δὲ μετ' ὀλίγον τὸν 'Ρήνον, καὶ ἔφεραν τὸν πόλεμον εἰς τὴν
μεσημβρινὴν Γερμανίαν, ἐνῶ ὁ τολμηρὸς Βανέρος ἐκάκωσε καὶ
αὖθις τρομερώτατα τὴν ἀτυχῆ Βοεμίαν. Τὸ δὲ ριψοκίνδυνον
σχέδιον τοῦ Βανέρου, νὰ ὁρμήτῃ αἰφνιδίως ἀπὸ τῶν χειμε-
ρινῶν αὐτοῦ στρατοπέδων πρὸς μεσημβρίαν, καὶ νὰ συλλάβῃ
τούς εἰς τὴν ἐν 'Ρατισβόρνῃ *δίαίταν* (Ἰαν. 1641) συνθηροι-
σμένους ἡγεμόνας τοῦ κράτους μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν
ἔλαβε τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Τὸ ὁμιχλῶδες τῆς ἀτμο-
σφαίρας καὶ ἡ ἀφιξὶς τῶν ἐχθρῶν ἠνάγκασαν τὸν στρατηγὸν
τῶν Σουηδῶν νὰ υποχωρήσῃ, καθ' ἣν ὑποχώρησιν ἀπέθανεν
ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῆς ἀκολάστου αὐτοῦ ζωῆς.

§. 75. Διάδοχος δὲ τοῦ Βανέρου ἦτον ὁ ΤΟΡΣΤΕΝΣΟΝ, ὁ
εὐφυὲς μαθητὴς τῆς σχολῆς τοῦ Γουττάου, ὅστις ἐφέρετο μὲν
ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ φερέτρῳ ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς ἀθρήτιδος αὐτοῦ
πόνων, ἐξέπληξεν ὅμως τὸν κόσμον διὰ τὴν ταχύτητα τῶν
κινήσεών του. Ἐνίκησε (1642) τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα
παρὰ τὴν *Λειψίαν* καὶ παρὰ τὸ ὄρος *Ταβὼρ*, εἰσέδυσεν ἐπα-
νελημμένως εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν Αὐστριακῶν κρατῶν, καὶ
ἔκαμε τὸν αὐτοκράτορα νὰ τρέμῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν αὐτοῦ.
Ἐπειτα δ' ἐφάνη πάλιν ἀπροσδοκῆτως παρὰ τὸν κάτω Ἄλβιν,
κατέλαβε τὸ Ὁλστέϊνον καὶ Σλέσβικον, καὶ ἠνάγκασε τὸν βα-
σιλέα τῶν Δανῶν νὰ διομολογήσῃ ἐπιζήμιον εἰς αὐτὸν συνθήκην.
Ἄλλ' ἐξαντληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἐπέθηκε τέλος τὸ ἀρχι-

στρατηγικὸν σκῆπτρον, τὸ ὁποῖον παρέλαβεν ἔπειτα ὁ ἀνδρεῖος ΒΡΑΓΓΕΛΟΣ. Ἐνωθεὶς δ' οὗτος μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Γάλλων *Τυρέννη*, εἰσέβαλεν ἐπανελημμένως εἰς τὴν *Βαυαρίαν*, ἠνάγκασε (1647) τὸν Μαξιμιλιανὸν νὰ φύγῃ καὶ νὰ συνομολογήσῃ ἀνάκωχὴν, καὶ ἔμελλεν ἤδη νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Σουηδῶν *Καινιξμάρκου* ἐν *Βοεμία*, ὅτε ἡ περὶ τῆς συνομολογήσεως τῆς *Βεστφαλικῆς εἰρήνης* ἀγγελία κατέπαυσε τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις (1648). Εὗρε δὲ τὸ τέλος αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐν *Πράγῃ*, ἐκεῖ δηλ. ὅπου εἶχεν ἀρχίσει.

§. 76. Μετὰ πενταετῆς διαπραγματεύσεις διωμολογήθη τέλος ἐν *Μοναστηρίῳ* καὶ Ὀσναβρύνῳ ἡ *Βεστφαλικὴ εἰρήνη*, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν μετ' ἀπελπισίας οἱ καταπονηθέντες ὑπὸ τοῦ πολέμου λαοί. — Ἡ ΓΑΛΛΙΑ ἔλαβε μὲν τὸ Αὐστριακὸν μέρος τῆς Ἀλσατίας, τὴν *Σουνδραντ* καὶ τὸ *Βρίσακον*, ὑπεχρεώθη ὅμως νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς πόλεις τὰ μέχρι τοῦδε δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς τὸ Γερμανικὸν κράτος σχέσιν των. — Εἰς τὴν Σουηδίαν ἐδόθη ἡ ἔμπροσθεν *Πομερανία*, ἡ νῆτος *Ρυγία*, αἱ πόλεις *Στέττιν*, *Βισμαρία* καὶ ἄλλοι τόποι, τὰ ἐπισκοπεῖα *Βρέμη* καὶ *Βέρρη*, καὶ χρηματικὴ ἀποζημίωσις. Τὸ ΒΡΑΝΔΕΜΒΟΥΡΓΙΟΝ ἀπέκτησε τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς *Κάτω Πομερανίας* μετὰ τῶν ἐπισκοπειῶν *Μαγδεμβούργου*, *Ἀλβερστάδης*, *Μίνδης* καὶ ἄλλων τόπων. Ἡ ΣΑΞΟΝΙΑ ἀπέζημιώθη διὰ τῆς *Λουσατίας*, ἄλλοι δὲ ἡγεμόνες δι' ἄλλων πόλεων, κτισμάτων καὶ ἐπισκοπῶ. Εἰς τὴν *Βαυαρίαν* διέμεινεν ἡ κατοχὴ τοῦ αἰῶ *Παλατινάτου* καὶ τοῦ ἐκλεκτορικοῦ ἀξιώματος· τὸ δὲ ΠΑΡΑΡΡΗΝΙΟΝ ΠΑΛΛΑΤΙΝΑΤΟΝ, μετὰ τοῦ ὀρθοῦ ἐκλεκτορικοῦ ἀξιώματος ἀπεδόθη εἰς τὸν υἱὸν τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1632, ἑνδεκα ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν *Λυκέρνη* μάχην, ἀποθανόντος Φρειδερίκου τοῦ Ε'. — *Κάρολος Λουδοβίκος*. Οἱ δὲ λοιποὶ ἡγεμόνες καὶ αἱ αὐτοκρατορικαὶ τάξεις ἔλαβον πάλιν τὰς προτέρας αὐτῶν κτήσεις, καὶ ἡ Ἑλβετία καὶ αἱ *Κάτω Χῶραι* ἀνεγνωρίσθησαν κράτη ἀνεξάρτητα. — Εἰς δὲ τὰ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ἐσυμφώνησαν μετὰ μακρὰς διαφωνίας, ὥστε ἡ συνθήκη τῆς *Πασσαύτας* καὶ ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς *Αὐγούστης* νὰ ἔχωσι κύρος διὰ τοὺς

διχραυτορομένους, ν' ἀρθῇ ἡ «κληρικὴ ἐπιρύλαξις» (§. 31), καὶ νὰ ἐπεκταθῇ ἡ εἰρήνη καὶ εἰς τοὺς Καλθινιστάς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν κατοχὴν τῶν *κληρικῶν κτημάτων*, καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως τῆς θρησκείας, παρεδέχθησαν τὸ ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ἔτος 1624. Ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, οὕτως ἔπρεπε νὰ διαμείνωσι ἢ νὰ γείνωσι. Οὕτως ἔπαυσε μὲν τὸ δικαίωμα τῆς ἀναμορφώσεως τῶν κατὰ χώρας δυναστῶν, ἐξησφαλίσθη δὲ καὶ εἰς τὰς τρεῖς χριστιανικὰς ὁμολογίας ἡ ἐλευθέρως ἀσκησις τῆς θρησκείας καὶ ἡ ἰσότης τῶν δικαιωμάτων.— Ἄλλα δ' ἀποτελέσματα τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ἦσαν 1) *Ἀύξησις τῆς δυνάμεως τῶν κατὰ χώρας ἡγεμόνων*, ὅθεν προῆλθον πολυέξοδοι αὐλαὶ, ἔκκετοι στρατοὶ, πληθεὺς ὑπαλλήλων καὶ μεγάλη τακτικὴ φορολογία· 2) *ἐκκλησιαστικὴ τις ὀρδοδοξία*, ἥτις δὲν ἐστηρίζετο εἰς τὸν ζῆλον τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀλλ' εἰς ἀλαμπτόν τινα σεβασμὸν τοῦ γράμματος τῶν συμβολικῶν βιβλίων· 3) *Πτώσις τοῦ ἐμπορίου τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐπικερδοῦς ἐπιμιξίας*. Καὶ ἤκμασε μὲν πάλιν ἡ γεωργία, καὶ τὸ ἄροτρον μετὰ τῆς δικέλλης ἀπέδωκε πάλιν εἰς τὸ ἐρημωθὲν ἔδαφος τὴν παλαιὰν μορφήν, οὐδέποτε ὅμως πλέον ἐπανῆλθεν ἡ παλαιὰ εὐδαιμονία τῆς Γερμανίας. Πολλοὶ δ' ἐμπορικαὶ πόλεις περιέπεσον εἰς ἔνδειαν, καὶ τὰς αὐτοκρατορικὰς πόλεις ὑπερέβησαν κατὰ μικρὸν αἱ καθέδραι τῶν ἡγεμόνων, καὶ τὸ ἐμπορίον, ἡ βιομηχανία καὶ τὰ πλούτη, μετέβησαν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν· 4) *κατεστράφη ἡ τέχνη καὶ φιλολογία τῶν Γερμανῶν*· διότι παρημέλουν τὰ ἐγχώρεια καὶ ἐδανείζοντο παρὰ τῶν Γάλλων συρμούς, γλῶσσαν καὶ ποιητικὴν τέχνην. Ἐκτοτε δ' ὑπέκυψε τὸ ἐθνικὸν στοιχεῖον τῶν παλαιῶν Γερμανῶν εἰς τὴν ἐπιβροχὴν τῶν ξένων.

δ'.) *Ἡ Σουηδία ἐπὶ τῆς Χριστινᾶς καὶ τοῦ Γ'. Καρόλου.*

Μεταπολλευσίς ἐν Δανιμαρκίᾳ.

§. 77. Ἀποθανόντος ἐνωρὶς τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, περὶ ἤλθεν ἐν ΣΟΥΗΔΙΑΙ τὸ στέμμα (1632) εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ΧΡΙΣΤΙΝΑΝ, κατὰ τὴν ἀνηλικότητα τῆς ὁποίας εἶχε τὴν κυβέρνησιν ἐν συμβούλιον τοῦ κράτους, ὠφεληθὲν ἐκ τῆς εὐ-

καιρίας ταύτης, ὅπως αὐξήσῃ τὰ προνόμια καὶ εἰσοδήματα τῶν εὐγενῶν οἰκῶν. Ὅτε δὲ παρέλαβε τὴν κυβέρνησιν (1644) αὐτὴ ἡ βασίλισσα, περιστοιχίσθη ὑπὸ λαμπρᾶς αὐλῆς, προσεκάλεσε τεχνίτας καὶ λογίους ἐκ πασῶν τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Στοκχόλμην, καὶ ἔδειξε καθόλου ἀνδρικὸν πνεῦμα καὶ χαρακτῆρα. Ἡ φιλοτεχνία ὅμως αὐτῆς, καὶ ἡ πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἀγάπη, ὀλίγην εὕρισκον τροφὴν εἰς τὴν προτεσταντικὴν "Ἀρχτον" ὅθεν ἠσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο γεννημένη δι' ἐκείνας τὰς χώρας. Παρήτησε λοιπὸν ἕνεκα τούτου μετὰ δεκαετῇ κυβερνήσιν ἡ Χριστίνα τὸ στέμμα τῆς Σουηδίας ὑπὲρ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτῆς, τοῦ ἐκ τοῦ Παλλατινάτου τῶν Δύο Γεφυρῶν Καρόλου Γουσταύου, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ δίδεται εἰς αὐτὴν εἰσόδημά τι κατ' ἔτος, καὶ κατέλειπε τὴν χώραν τῶν πατέρων αὐτῆς (1654). Ἡλλαξε δὲ πανηγυρικῶς ἐν Ἰνσβρούκῳ τὸ δόγμα αὐτῆς, γενομένη καθολικὴ, περιεγύθη ἔπειτα τὰς Κάτω Χώρας τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, καὶ ἀποκατεστάθη τέλος δι-αρκῶς εἰς τὴν πάσης λαμπρότητος καὶ τέχνης γέμουσαν Ῥώμην. Ἀπέθανε δ' αὐτόθι τὸ 1689. Ματαιιότης ἦτο τὸ κύριον ἀμάρτημα τῆς φύσεως αὐτῆς.

§. 78. Ὁ διάδοχος τῆς Χριστίνας ΚΑΡΟΛΟΣ Ι'. ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ (1654—1660) ὑπῆρξε μέγας πολεμικὸς ἥρως. Ἐπεχείρησε κατακτητικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Πολωνίας, καὶ ἐκυρίευσεν τὰς δυτικὰς χώρας αὐτῆς, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ μεγάλου ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου Φριδερίκου Γουλιέλμου, εἰς τὸν ὅποιον ἐξησφάλισεν διὰ τοῦτο τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς Πολωνίας τιμαριωτικῆς ἐξαρτήσεως· ἤθελε δὲ γίνεαι κύριος ὅλου τοῦ βασιλείου μετὰ τὴν ἐν Βαρσοβίᾳ τριήμερον μάχην (Ἰούλ. 1656), ἂν εἰσβολὴ τις τῶν Δανῶν εἰς τὴν Σουηδικὴν ἐπικράτειαν δὲν ἐκάλει αὐτὸν εἰς ἄλλο πολέμου θέατρον. Ἐγκατέλειψε λοιπὸν τὴν Πολωνίαν, καὶ ἔσπευσε τάχιστα πρὸς τὸν κάτω Ἄλβιν. Ὁ δὲ Δανικὸς στρατὸς οὐδεμίαν παρέσχεν ἀντίστασιν, οὕτως ὥστε πρὸ τῆς ἀρχῆς ἔτι τοῦ χειμῶνος ἦτο τὸ Σλέσβικον καὶ ἡ Ἰντλανδία, ἐξαιρουμένου τοῦ φρουρίου Φριδερίκας, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σουηδῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκυριεύθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος ὑπὸ τοῦ Βραγ-

γέλου δι' ἐφόδου τοσοῦτον τολμηρᾶς, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠσθάνθη ἑαυτὸν ζηλοτυποῦντα διὰ τοῦτο καὶ ἐζήτησε νὰ υπερβάλῃ τὸ πολεμικὸν κατόρθωμα τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ δι' ἄλλης ἔτι τολμηροτέρας πράξεως. Διέβη λοιπὸν τὸν Ἰανουάριον (1658) μετὰ τοῦ πεζοῦ αὐτοῦ στρατοῦ τὸν κατεψυγμένον μικρὸν *Béltin* καὶ ἦλθεν εἰς τὴν *Φουρίαν*, καὶ τινὰς ἡμέρας μετὰ ταῦτα τὸν μέγαν *Béltin* καὶ κατήτησεν εἰς τὴν *Σηλαϊδίαν*. ὅτε ὅμως ἐπνίγησαν 2 λόχοι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ βασιλέως. Ἐμφανισθέντων δ' ἐνταῦθα αἰφνιδίως τῶν ἐχθρῶν, περιήλθον εἰς τοιαύτην ταραχὴν, ὥστε μόλις ἐσκέπτοντο πῶς νὰ ὑπερασπισθῶσι, καὶ πάραυτα ἐπρότεινον διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Ἄλλ' ὅσον μεγάλαι καὶ ἂν ἦσαν αἱ θυσίαι, τὰς ὁποίας ὑπέσχετο ὁ καταστενοχωρηθεὶς βασιλεὺς τῶν Δανῶν, ἀπέρριψεν ὅμως αὐτάς. ὁ Ἰ'. Κάρολος, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ τάξῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ τὰ τρία Σκανδιναυικὰ κράτη. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ἀκαταβλήτου ἐπιμονῆς τῶν πολιτῶν τῆς Κοπενάγης, οἵτινες ἀντέστησαν ἐπὶ ἓν ὁλόκληρον ἔτος ἀνδρείως εἰς τοὺς πολιορκοῦντας αὐτοὺς Σουηδοὺς, καὶ τῆς βοήθειας τῶν Ὀλλανδῶν, ἔλαβε μῆκος πολὺ ὁ πόλεμος, μέχρις οὗ, ἀποθανόντος αἰφνιδίως τοῦ Ἰ'. Καρόλου, ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων. Ἡ Σουηδικὴ δίαιτα, ἥτις διεΐθυνε κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ ἸΑ'. Καρόλου τὴν κυβερνητικὴν, συνωμολόγησε μετὰ τῆς Πολωνίας τὴν *Εἰρήνην* τῆς Ὀλλέβης καὶ μετὰ τῆς Δανιμαρκίας τὴν *Εἰρήνην* τῆς Κοπενάγης (1660). Καὶ τοσαύτη ἦτο τότε ἡ ὑπόληψις τῆς πολιμικῆς τέχνης τῶν Σουηδῶν, ὥστε εἰς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς εἰρηνικὰς συνωμολογίας ἔλαβον οἱ Σουηδοὶ οὐσιώδη προνόμια, καὶ προσέθηκαν εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν μέρη γῆς οὐχὶ εὐκαταφρόνητα. Ἀνεγνωρίσθη δὲ καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Πολωνίας ἀνεξαρτησία τῆς Πρωσσίας. Ἐκ τοῦ πολέμου δὲ τούτου, καθ' ὃν οἱ μεγάλα κεκτημένοι προνόμια καὶ εἰσοδήματα εὐγενεῖς τῶν Δανῶν ἔδειξαν δειλίαν καὶ ἰδιοτέλειαν, ὠφελήθη ἡ αὐλὴ, ὅπως ἀνατρέψῃ τὴν ὑπάρχουσαν πολιτείαν. Ἡ αἰρετὴ βασιλεία μετεβλήθη εἰς κληρονομικὴν, καὶ ἐδόθη εἰς τὸν μονάρχην ἀπειρίστως ἐξουσία διὰ τοῦ βασιλικοῦ νόμου. Οἱ δ' εὐγενεῖς

ἀπώλεσαν τὴν μέχρι τοῦδε δύναμιν αὐτῶν καὶ ἀνεξάρτητον θέσιν, καὶ συνεδέθησαν στενώτατα μετὰ τοῦ θρόνου διὰ τί-
τλων καὶ ταγμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σουηδία κατέπεσεν ἡ με-
γάλη δύναμις τῶν εὐγενῶν διὰ τοῦ στενοῦ πολιτικοῦ καὶ αὐ-
στηροῦ Καρόλου τοῦ ΙΑ'. (1660—1697)· καθότι ἀπήτησε
μετ' ἐπιμονῆς τὰ ἀποξενωθέντα κτήματα τοῦ στέμματος· ἐν
τούτοις ἄφησε νὰ ὑπάρχωσιν αἱ παλαιαὶ διατάξεις.

2. Ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου καὶ ἡ ἐκδίωξις τῶν Στουάρτων.

α.) Οἱ δύο πρῶτοι Στουάρτοι (Ἰάκωβος ὁ Α'.
1603.—1625, Κάρολος ὁ Α'. 1625—1649).

§. 79. Ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Ἰάκωβος ὁ Α'. (1603—1625)
ὑπῆρξεν ἡγεμὼν ἀσθενῆς καὶ μικρόλογος, περιορισμένον ἔχων
τὸ πνεῦμα καὶ διεστραμμένην τὴν μόρφωσιν. Ἀνατραφεὶς ἐν
μέσῳ τῶν ἐρίδων τῶν πρεσβυτεριανῶν ἱεροκηρύκων ἐπαιδεύθη
πρὸ πάντων τὴν θεολογικὴν παιδείαν, καὶ ἐνησχολεῖτο διὰ τοῦτο
ἀσμένως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Νομίζων δὲ μέγα
κατόρθωμα τὸ νὰ θεωρῇται ἔξοχος λόγιος κατὰ τὰ συγγράμματα
καὶ τοὺς λόγους, συνέγραψε μὲν ὁ ἴδιος πολλὰ βιβλία, ἀλλ'
ἔλλειπεν εἰς αὐτὸν παντάπασιν ἡ πρὸς τὸ ἄρχειν ἀπαιτουμένη
φρόνησις καὶ σύνεσις. *Φίλος* τῆς εἰρήνης ἔνεκα φόβου ἐθυσίαζε
μὲν χάριν τῆς ἐξωτερικῆς ἡσυχίας τὴν τιμὴν τοῦ κράτους, ἦτο
δὲ τοσοῦτον ἀφειδῆς ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς εὐνοίας αὐτοῦ, ὥστε
ἤγετο καὶ ἐφέρετο εὐκολώτατα ὑπὸ τῶν πολλὰκις ἀναξίων εὐ-
νοουμένων του. Πρὸ πάντων δ' ἴσχυε παρ' αὐτῷ τὰ μέγιστα
ὅ διὰ τὴν ἔξοχον αὐτοῦ σωματικὴν εὐμορφίαν διάσθημος *Γεώρ-
γιος Βυλιέρσος*, δούξ τῆς *Βουκκινγκάμης*. Περὶ δὲ τῆς βασι-
λικῆς ἐξουσίας εἶχε τὰς παραβαλωτάτας φαντασίας. Ἦτο δηλ.
βεβαιότατα πεπεισμένος, ὅτι προέρχεται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
καὶ εἶναι ἀπεριόριστος, καὶ ἐζήτει τὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις
εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην. Διὸ ἐμίσει τὴν πρεσβυτεριανὴν
ἐκκλησίαν τῆς Σκωτίας, κατὰ τὰ δημοκρατικὰ ἀξιώματα τῆς

ὅποιας ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτον ἀνώτερος οὐδενὸς μέλους τῆς κοινότητος, καὶ ἡρέσκετο πολὺ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἦτον ἀρχηγὸς καὶ πηγὴ πάσης ἐκκλησιαστικῆς δυνάμεως. «Οὐδεὶς ἐπίσκοπος! Οὐδεὶς βασιλεὺς!» ἦτο διὰ τοῦτο τὸ σύμβολον πάντων τῶν Στουάρττων, καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας ἐν Σκωτίᾳ, ὡς καὶ ἡ καταπίεσις τῶν Πουριτάνων (Καθαριστῶν) ἐν Ἀγγλίᾳ, ἦτον ἔκτοτε ἡ κυρία προσπάθεια τῆς ὅλης εἰκογενείας.

§. 80. Τρία μάλιστα εἶναι ἀξιοσημεῖωτα ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰακώβου· ἡ συνωμοσία τῆς πυρίτιδος, ὁ γάμος τοῦ πρίγκηπος τῆς Οὐαλλίας καὶ ἡ αὐξανομένη ἀντίστασις ἐν τῷ Κοινοβουλῷ. 1) Ὁ Ἰακώβος εἶχεν ὑποσχεθῆ ἀνοχὴν εἰς τοὺς καθολικοὺς Ἀγγλοὺς διὰ νὰ διαθέσῃ αὐτοὺς εὐνοϊκῶς πρὸς τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν του. Μόλις ὅμως ἔθηκε στερεῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ στέμμα, καὶ εὐθὺς ἐπέβαλεν (ὡς εἶχε πράξει καὶ ἡ Ἐλισάβετ) μέγαν κεφαλικὸν φόρον εἰς τοὺς διαφοροῦντας (Nonconformistes, Recusantes) καθολικοὺς, διὰ νὰ πλουτίσῃ τοὺς εὐνοουμένους αὐτοῦ, καὶ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ ἔξοδα τῶν αὐλικῶν ἐορτῶν. Ὅθεν κατέλαβε τοὺς ἐξαπάτηθέντας καθολικοὺς λυσσώδης μανία. Συνελθόντες λοιπὸν οὗτοι συνώμοσαν νὰ τινάξωσι κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ Κοινοβουλίου, τὸν βασιλέα καὶ πάντα τὰ μέλη τῆς Ἀνω καὶ Κάτω Βουλῆς εἰς τὸν ἀέρα, διὰ τινος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Κοινοβουλίου παρασκευασθείσης ἐκρήξεως πυρίτιδος, καὶ νὰ ἀλλάξωσιν ἔπειτα τὴν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ διὰ τινος ἐγγράφου συμβουλῆς, ἥ τις μετεβιβάζετο εἰς ἓνα καθολικὸν λόρδον ἀπεκαλύφθη τὸ σχέδιον ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ, καὶ ἐματαιώθη (5 Νοεμβρ. 1605.) Καὶ ὁ μὲν κορυφαῖος τῶν ἐνόχων (Γουῆς Φαούκης) συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη· οἱ δὲ λοιποὶ ἔνοχοι ἔφυγον καὶ διήγειραν ἔνοπλον ἐπανάστασιν, καθ' ἣν ἀπωλέσθησαν οἱ πλεῖστοι. Ἀπαντες· δ' οἱ καθολικοὶ τῆς Ἀγγλίας ἠναγκάσθησαν τότε νὰ πληρώσωσι μέγα χρηματικὸν πρόστιμον, καὶ νὰ ὁμώσωσιν εἰς τὸν βασιλέα ἰδιαιτέρον «ὄρκον πίστεως». 2) Ἐν τῇ ὑπερφημίᾳ αὐτοῦ ἐπίστευσεν ὁ Ἰακώβος, ὅτι μόνον βασιλικὴ τις κῆρυξ πρώτης τάξεως ἤθελεν εἶσθαι ἀξία νὰ γείνη σύζυγος τοῦ υἱοῦ

του, καὶ ἐζήτησε διὰ τοῦτο τὴν χεῖρα Ἰσπανίης τινος βασι-
 λειδου. Ἡ πράξις ὅμως αὕτη διήγειρε παρὰ τῷ Ἀγγλικῷ
 λαῷ μεγάλην ἀγανάκτησιν, τοῦτο μὲν διότι δὲν ἤθελε βασι-
 λισσαν καθολικὴν, τοῦτο δὲ διότι αἱ μακροχρόνιοι διαπραγμα-
 τεύσεις, αἵτινες διεξήγοντο ἕνεκα τούτου μετὰ τῆς Ἰσπανίας,
 ἐμπόδιζον τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ νὰ προστατεύσῃ τὸν εἰς τὴν
 χώραν αὐτοῦ καταφυγόντα διαμαρτυρόμενον γαμβρόν του, Φρι-
 δερικόν Ε'. τὸν Παλατινάτου (§. 66). Τελευταῖον δὲ συγκα-
 τένευσεν ὁ πάπας καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Ἰσπανίας, καὶ οὐδὲν ἐφάνετο
 κωλύων τὴν ἔνωσιν. Ἀλλὰ τότε ἔπεισεν ὁ μάταιος δούξ τῆς
 Βουκκιγχάμης, εὐνοούμενος τοῦ Ἰακώβου, τὸν πρίγκηπα Κάρο-
 λον νὰ ἀποδημήσῃ εἰς τὴν Μαδρίτην καὶ ὁ βασιλεὺς, ὅστις ἐν
 τῇ νεότητι αὐτοῦ εἶχεν ἐκπλήξῃ κατ' ὅμοιον τρόπον τὴν Δανὴν
 αὐτοῦ νύμφην, ἐπεδοκίμασε τὴν ἐπιχείρησιν. Ὑπὸ ξένα λοιπὸν
 ὀνόματα ἔφθασαν αὐτόθι· καὶ ὅτε τοὺς ἀνεγνώρισαν, ὑπεδέχθη-
 σαν αὐτοὺς μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος. Ἀλλὰ τοῦ Βουκκιγ-
 χάμη ἡ κούφη καὶ ὑπεροπτικὴ διαγωγὴ ἐπέφερε πρόσκομμα.
 Διηνέχθη πρὸς τὴν Ἰσπανικὴν αὐλὴν, καὶ ἔπειτα ἐμπόδισε τὸν
 γάμον. Ἡ Γαλλίς Ἐρρίεττὴ ἔγεινε σύζυγος τοῦ Καρόλου.
 3) Ἡ Ἑλισάβετ ὀλίγην μὲν εἶχε παραχωρήσει εἰς τὸ Κοινο-
 βούλιον ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῶν βασιλικῶν αὐτῆς
 πλεονεκτημάτων, καὶ ἡ φρόνιμος οἰκονομία τῶν χρημάτων τοῦ
 κράτους, ἐπαρτήθουν τρόπον τινὰ τὸν λαόν. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἰά-
 κωβος, ἐν τῇ συναισθήσει τῆς πλήρους αὐτοῦ βασιλικῆς δυνά-
 μεως, ἐξηκολούθησε τὸν αὐτὸν δρόμον, ἐπεριόριζεν ὁσημέραι
 πλείοτερον τὰ δικαιώματα τοῦ Κοινοβουλίου, ὑπέβαλεν εἰς τὴν
 εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν πάντων τῶν ἐμπορευμάτων αὐ-
 θαιρέτως, δασμοὺς, τότε ἀνεφάνη σφοδρὰ ἀντίπραξις. Εἰς μάτην
 ἠπεύλησεν ὁ βασιλεὺς, διέλυσε ἐπανελημένως τὸ Κοινοβούλιον,
 καὶ διέταξε νὰ ρίψωσιν εἰς τὰ δεσμοκτήρια τοὺς τολμηροτά-
 τους τῶν ῥητόρων—πᾶσα νέα σύνδοσις ὠμίλει τὴν αὐτὴν γλῶσ-
 σαν· καὶ ὅτε τέλος ὁ Ἰακωβος ἐκήρυξεν, ὅτι τὰ νομιζόμενα δι-
 καιώματά των εἶναι μόνον προνόμια, τὰ ὅποια δῆθεν ἐχρεώ-
 στουν εἰς τὴν βασιλικὴν χάριν, διεμαρτυρήθησαν τὰ μέλη τῆς
 κάτω Βουλῆς ἐν ὑπομνήματι (πρωτοκόλλῳ), ἐν ᾧ ἐδήλουν, ὅτι

ἡ νομοθεσία ἡ φορολογία καὶ τὰ λοιπὰ εἰς τὸ Κοινοβούλιον ἀνήκοντα δικαιώματα καὶ αἱ ἐξουσίαι αὐτοῦ, εἶναι τὸ ἐκ γεννήσεως καὶ κληρονομίας ἀναμφισβήτητον δικαίωμα παντὸς Ἀγγλου, καὶ ὅτι εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ Κοινοβουλίου ἀνήκει πλήρης ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἀσφάλεια τοῦ προσώπου κατὰ πάσης αὐθαιρέτου κρατήσεως (1621). Ἐκμανεῖς δ' ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν τόλμην ταύτην, ἐσχισεν ἰδιοχείρως τὸ φύλλον ἐκεῖνο ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν πρωτοκόλλων, διέλυσε τὸ Κοινοβούλιον καὶ διέταξε νὰ συλλάβωσιν ἀντιπροσώπους τινάς. Ἐν τούτοις τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως διέμεινεν εἰς τὸν λαόν, καὶ ἀνεφάνη ἔτι ταραχωδέστερον, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον Κάρολος ὁ Α΄, δυνάστης ὑπερήφανος καὶ ἰδιότροπος.

§. 81. ΚΑΡΟΛΟΥ τοῦ Α΄. (1625 – 1649) ἡ κυβέρνησις ἤρχισε μετ' ἀγῶνος τοσοῦτον σφοδρῶς κατὰ τοῦ Κοινοβουλίου, ὥστε τοῦτο δις διελύθη κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη. Ἡ δὲ βοήθεια τῶν διαμαρτυρομένων Γερμανῶν καὶ πόλεμός τις πρὸς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὸν ὅποιον εἶχε περιπλέξεν αὐτὸν ὁ ῥαδιοῦργος *Βουκκιγχάμης*, ἔγειναν αἰτία μεγάλων ἐξόδων. Ὄθεν ὁ βασιλεὺς ἐδυσανασχέτει τὰ μέγιστα, διότι τὸ Κοινοβούλιον ἐφαινετο τόσῳ φειδωλὸν εἰς τὰς γρηματικὰς αὐτοῦ χορηγίας καὶ οὐδέποτε ἐπέτρεψε τὸν ἐπὶ τῶν *τόνων καὶ λιτρῶν* τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐμπορευμάτων *φόρον*, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του, ὡς διέμεινε μέχρι τοῦδε ἐν χρήσει. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ Γαλλικὸς πόλεμος ἔλαβεν ἑκβάσιν ἀτυχῆ, καὶ ἐθυσίασθησαν ἐπονειδίστως τὸ Ἀγγλικὸν αἷμα καὶ ἡ Ἀγγλικὴ τιμὰ, ἠπέλγησε τότε τὸ τρίτον Κοινοβούλιον νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἀνάξιον *Βουκκιγχάμην*, καὶ κατῴρωσεν οὕτως, ὥστε ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ σώσῃ τὸν εὐνοούμενον αὐτοῦ, ἀνεγνώρισε κῦρος ἔχουσιν τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν βουλῶν δοθεῖσαν ΑΙΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (petition of right), καὶ ἐξησφάλισεν οὕτως εἰς τὸ Κοινοβούλιον τὰ παλαιὰ δικαιώματα, καὶ εἰς ὅλα τὰ μέλη τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας (1628). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα, *φονευθέντος* (1629) τοῦ *Βουκκιγχάμη*, προσεκάλεσεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ Κοινοβουλίου εἰς τὸ βασιλικὸν συμβούλιον εὔ-

γλωττόν τινα βουλευτήν τῆς ἀντιπολιτεύσεως (Opposition), τὸν Θωμᾶν BENTON, ἀνέδειξεν αὐτὸν κόμητα ΣΤΡΑΦ-ΦΟΡΔΟΥ καὶ ἑπαρχον τῆς Ἰρλανδίας, καὶ ἠκολούθει εἰς ὅλα τὴν συμβουλὴν αὐτοῦ. Ὁ Βεντούρθιος λοιπὸν, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ δραστήριος, προσεπάθει ἤδη μετὰ μεγίστου ζήλου νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ στέμματος, καὶ συνεβούλευσε διὰ τοῦτο τὸν βασιλέα, νὰ δοκιμάσῃ ἐπὶ τινα χρόνον νὰ κυβερνήσῃ χωρὶς Κοινοβουλίου. Ὅπως δ' ἔχῃ τὸ διὰ τὰς συνθήκας δαπάνας ἀναγκαῖον ἀργύριον, εἰσέπραξεν ἡ κυβέρνησις χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἀτάξεων τοῦ μέχρι τοῦδε φόρου, ἐπέθηκε καταπιστικὸς ἐμμέσους δασμοὺς εἰς τὸ φῶς, τὸν οἶνον, τὸ ἄλας, σάπονιον κ. τ. ὅμ. καὶ ἀπέδωκε πάλιν κῦρος εἰς ἀπληρωμένα καὶ λησμονημένα δικαιώματα τοῦ στέμματος, ὡς τὸ ἐν προτέροις χρόνοις εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον εἰσαγόμενον ἀργύριον τῶν πλοίων. Συγχρόνως δὲ προσεπάθησαν ὁ Κάρολος νὰ θεμελιώσῃ τὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας στερεώτερον, καὶ νὰ καταθλίψῃ τοὺς Πουριτανούς καὶ Πρεσβυτεριανοὺς, τῶν ὁποίων τὰ δημοκρατικὰ ἀξιώματα διεδίδοντο ὡς ἡμέραι πλεῖον εἰς τὸν λαόν. Πρὸς τοῦτο δὲ μετεχειρίσθη τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Λονδίνου ΛΑΟΥΔΟΝ, τὸν ὁποῖον ἐχειροτόνησεν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Καντουαρίας. Οὗτος δ' ἐγκαίνιασεν ἐκ νέου τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Παύλου, ἐπλούτισε τὰς μὲν ἐκκλησίας μετ' εἰκόνων καὶ κοσμημάτων, τὴν δὲ θεολατρίαν μετὰ τελετῶν, ἔπαυσε τοὺς Πουριτανούς ἱεροκήρυκας ἀπὸ τὰς θέσεις αὐτῶν, καὶ ἐξέδιδε διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου τῆς ὑψηλῆς ἐπιτροπῆς καὶ διὰ τῶν δικαστῶν τοῦ ἀστερίου θαλάμου βαρεῖας καὶ ἀτιμωτικὰς καταδίκας κατὰ παντός, ὅστις ἀντηγωνίζετο πρὸς τὰς ἱφισταμένας διατάξεις. Οὕτω π. χ. ὁ Πρύνκος, πουριτανὸς συγγραφεὺς, κατεδικάσθη εἰς ἐκτόμπευσιν. Τέρησιν τῶν δύο ὧτων καὶ διὰ βίου εἰρκτὴν, διότι εἶχε κατακρίνει εἰς παχύ τι βιβλίον τὸν χορὸν, τὰς ἐν τῇ ἀποκρέω μεταμφιέσεις καὶ τὰ θέατρα, εἰς τὰ ὁποῖα εὗρισκεν εὐχαρίστησιν ἢ αὐλή.

§. 82. Αἱ πράξεις αὗται, αἵτινες, ἠπείλουν νὰ ἐξουθενίσωσι τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἀγγλίας, διήγειραν καθ' ὅλην τὴν χώραν μεγάλην ἀνακίνησιν. Ὁ δὲ

Ἰωάννης ΑΜΠΑΕΝΟΣ, ἀνὴρ συνετὸς καὶ σταθερὸς, ἠρνήθη τὸ ἀργύριον τῶν πλοίων, καὶ ἀπελογήθη ἐν τῷ δικαστηρίῳ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ἡ ἀδικία τῆς κυβερνήσεως ἐδείχθη προφανής. Οἱ παυθέντες πουριτανοὶ ἱεροκήρυκες παρέστησαν, περιοδεύοντες τὴν χώραν, τὰ βήματα τοῦ Λαοῦδου ὡς ἀρχὴν τῆς ἐπανόδου τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ ἐσκέδασαν εἰς φλογεροὺς λόγους τὸν σπόρον τοῦ μίσους, ἐναντίον τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ κλήρου. Ἐν τούτοις ὁ βασιλεὺς ἐπέμενεν εἰς τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτοῦ, καὶ ἀπεφάσισε μάλιστα μὴ κινούμενος παντάπασιν ὑπὸ τῆς κοινῆς ἐν Ἀγγλίᾳ δυσαρεσκείας νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτῆς ἐθουσιῶσαν Σκωτίαν τὴν ἐπισκοπικὴν διατάξιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν Ἀγγλικανικὴν θεολατρίαν. Ἀλλ' ὅτε ἔμελλε νὰ γείνῃ ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἐδιμβούργου ἡ πρώτη κατὰ τὸ νέον σχῆμα ἱερὰ τελετὴ, ἠγέρθη ταραχὴ κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς «τῆς λατρείας τοῦ Βήλου» (Ἰούλιος 1637.) Ὁ λαὸς ἐφώναξε «Πάπας! Ἀντίχριστος! λιθοβολήσατέ τον!» ἐσφενδόνισε τὰ καθίσματα κατὰ τοῦ κληρικοῦ, καὶ ἐδίωξεν αὐτὸν ἔξω. Ἐν μέσῳ δὲ νηστειῶν καὶ δεήσεων ἀνενεώθη ἡ παλαιὰ ΣΥΜΜΑΧΙΑ (Covenant) «πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς καθαράς θρησκείας καὶ ἐκκλησίας κατὰ τῆς παπικῆς ψευδοδιδοσκαλίας καὶ διαφθορᾶς.» Οἱ ἐπίσκοποι ἀπεδιώχθησαν, ἀποκατεστάθη ἡ πρεσβυτεριανὴ θεολατρεία καὶ ὁ λαὸς προσεκληθὲν εἰς τὰ ὅπλα. Τότε δ' ἀπεφάσισε μὲν ὁ Κάρολος νὰ καταβάλῃ μετὰ δυνάμεως στρατοῦ τὴν ἀντίστασιν, ἀλλὰ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀδυνατοῦντα νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς πίστεως ἰσχυροὺς Σκώτους, οἵτινες ἐστρατεύσαν ψάλλοντες ψαλμοὺς καὶ προσευχόμενοι τὰ ἐχθρικά στίφοι διέβησαν τὰ Ἀγγλικά σύνορα — τί ἄλλο ἔμεινεν εἰς τὸν βοσιλέα, εἰμὴ νὰ συγκαλέτῃ κοινοβούλιον μεθ' ἐνδεκαετῆ διακοπῆν, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἔθνους; (1640).

§. 83. Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ. Οἱ μάλιστα ἐπίσημοι βουλευταὶ καὶ ῥήτορες, οἷος ὁ Ἀμπδερος, Ὁλλης, Ἀσλέριγος, Κρόμβελλος κλ., ἦσαν πολέμιοι τῆς ἀπεριορίστου βασιλικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας, καὶ ἤθελον ἐξα-

σφάλισιν τῶν παλαιῶν δικαιωμάτων τῶν τάξεων καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῆς ὑπερτάτης τοῦ μονάρχου καὶ τῶν ἐπισκόπων δυνάμει· ἀγών, διεφώνησεν πρὸς ἀλλήλους. Οἱ σφοδρότατοι δηλ. τούτων παρέλαβον κατὰ μικρὸν τὰ δημοκρατικὰ ἀξιώματα τῶν *Πουριτάνων*, καὶ ἀναμίζαντες ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἔτεινον πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅστις εἰς δημοκρατικὴν μόνον κοινότητα ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Ὅθεν τὸ νέον κοινοβούλιον ἔδειξε μετ' ὀλίγον ἐχθρὰν πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν διάθεσιν. Ἀντὶ δηλ., ὡς ἤτησεν ὁ βασιλικὸς λόγος νὰ ἐπιτρέψῃ πάραυτα χρήματα κατὰ τῶν «ἀποστατῶν» τῆς Σκωτίας, συνεμάχησε τούναντίον τὸ κοινοβούλιον κατὰ τὸ μυστικὸν τρόπον μετ' αὐτῶν καὶ ἐνήργησεν, ὥστε νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν συνόρων. Ἐπειτα δ' ἔστρεψε τὰς προσβολὰς αὐτοῦ κατὰ τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος αὐθαιρέτων βουλευμάτων. Ὁ *Στραφφόρδος* «ὁ μέγας ἀποστάτης» καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λάουδος ἐκάθισαν εἰς τὰ βῆθρα τῶν κατηγορουμένων. Εἰς μάτην παρεδέχθη ὁ βασιλεὺς, ὅπως σώσῃ αὐτοῦς, πάσας τὰς ἀπαιτήσεις τῆς βουλῆς, εἰς μάτην ἀπελογήθη ὁ *Στραφφόρδος* ἐπὶ δεκαεπτὰ ἡμέρας μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ φρονήσεως, καὶ ἀπέδειξε κατὰ τρόπον πειστικώτατον, ὅτι τὰ κατ' αὐτοῦ τοξευόμενα ἄρθρα τῆς κατηγορίας δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προδοσία τῆς πατρίδος — ἡ Κάτω Βουλὴ ἐκήρυξεν ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ ἔνοχος ἀποπειράς τοῦ νὰ ἐξουθενισθῶσιν αἱ ἐλευθερίαι τοῦ λαοῦ· ἡ Ἄνω Βουλὴ προσετέθη εἰς τὴν γνώμην τῆς Κάτω, καὶ ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν καταδίκην καὶ νὰ θυσιάσῃ τὸν πιστότατον αὐτοῦ ὑπάλληλον εἰς τὴν μανίαν τοῦ λαοῦ. «Μὴ ἐμπιστεύεσθε εἰς τοὺς ἡγεμόνας,» ἐφώναξεν ὁ *Στραφφόρδος*, «διότι παρ' αὐτῶν οὐδεμία παρέχεται βοήθεια!», καὶ μετὰ μεγάλης ἀταραξίας ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἱκρίωματος (11 Μαΐου 1641). Ὁ δ' ὁμοιοπαθὴς αὐτοῦ Λάουδος ἔμεινεν ἀκόμη τρία ἔτη εἰς τὴν φυλακὴν, μέχρις οὗ ἐτελείωσε καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ διὰ τοῦ πλέκεως τοῦ δημίου ἡ κατάργησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ ἡ ἀπόκλεισις τῶν ἐπισκόπων ἐκ τῆς Ἄνω Βουλῆς, ἧσαν τὸ προανάκρουσμα τῆς πτώσεως τῆς μεγάλης ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας.

§. 84. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα διεδόθη ἡ φήμη, ὅτι οἱ ἐν Ἰρλανδίᾳ καθολικοὶ κάτοικοι ἐπέπεσαν κατὰ τῶν αὐτόθι διαμαρτυρομένων ἀποίκων, καὶ ἐφόνευσαν αὐτούς. Τοῦ συμβάντος δὲ τούτου ἡ αἰτία ἀπεδόθη εἰς τὴν αὐλήν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν βασιλίσσαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς μετεχειρίσθησαν τοῦτο ὡς ἀπόδειξιν, ὅτι οἱ παπισταὶ, ἐπίσκοποι καὶ αὐλικοὶ, εἶχον συνόμοσει πρὸς ὄλεθρον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐκτοτε δ' ἐλάμβανεν ὁσημέραι ὁ ἄγων θρησκευτικώτερον χαρακτῆρα καὶ ἐπειδὴ μάλιστα τὸ Κοινοβούλιον ὑπερέβη νῦν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ τὰ ὅρια τῆς μοναρχικῆς πολιτείας, προσβάλλον τὴν ἐξουσίαν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐπιζητοῦν νὰ ἐξαρθῇται ἀπὸ τῆς συγκαταθέσεως αὐτοῦ ὁ διορισμὸς τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ στρατηγῶν καὶ ἡ κατάρτησις τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ἐπεξήρχοντο ὁσημέραι τὰ κόμματα πεισματωδέστερα ἐναντίον ἀλλήλων. Καὶ τοὺς μὲν ὁπαδοὺς τοῦ βασιλέως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐγενεῖς καὶ ἀξιωματικούς, ἐπωνόμαζεν ὁ λαὸς *Καβαλιέρους*, οὗτοι δ' ἀπέδιδον εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν τὸ σκωπτικὸν ἐπωνύμιον τῶν *στρογγυλοκεφάλων* (διότι οὕτω ἔκοπτον τὴν κόμην αὐτῶν). Ἡ δὲ δοκιμὴ τοῦ βασιλέως νὰ φυλακίσῃ, ἐν ᾧ ἐγένετο συνεδρίασις πέντε τῶν σφοδροτάτων ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπέτυχε. Καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγον, ἐπανήχθησαν ὁμῶς τὴν ἐπαύριον ἐν θριάμβῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸ βουλευτήριον. Ὅργισθεις δ' ἐντεῦθεν ἀνεχώρησεν ὁ Κάρολος εἰς τὴν Ἰόρκην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ. Ἡ δὲ βασιλίσσα κατέφυγε μὲν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπως ζητήσῃ ξένην βοήθειαν· ἐπειδὴ ὁμῶς σύμπασα ἡ μάχιμος δύναμις τῆς ἡπείρου ἦτον ἀπασχολημένη εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, οὐδεμίαν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ βοήθειαν. Ἦρχισε δ' ὁ πόλεμος μετ' ἀνίσους τῶν διαμαχομένων δυνάμεις (1642—1646). Διότι ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἔσπευτε χρημάτων, καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἔπασχε παντοειδεῖς ἐλλείψεις, οὐ μόνον εἶχε τὸ κοινοβούλιον ἅπαντα τὰ δημόσια εἰσοδήματα, ἀλλ' ἐβοηθεῖτο πρὸς τούτοις πλουσίως καὶ ὑπὸ ἰδιωτικῶν συνεισφορῶν. Εἰς τὴν πρώτην αἴτησιν ἔφεραν αἱ οἰκογένειαι τὰ ἀργυρᾶ αὐτῶν σκεύη, καὶ αἱ γυναῖκες τὰ κοσμήματά των· καὶ πάντες δ' οἱ φόροι καὶ δασμοί, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀρ-

νηθῇ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς εἰς τὸν βασιλέα, ἐχορηγήθησαν αὐτοπροαιρέτως εἰς τὸ Κοινοβούλιον. Ἐν τούτοις ὁ μικρὸς μὲν, ἀλλ' ἡσκημένος στρατὸς τοῦ Καρόλου, ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς ἀνώτερος τῶν στρατευμάτων τοῦ Κοινοβουλίου, μεθ' ὧν εἶχεν ἐκστρατεύσει ὁ κόμης Ἑσσέξιος. Εἰς δύο δὲ συμπλοκάς ὑπερίσχυε τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου, τοῦ ἐκ τοῦ Παλατινάτου Ῥουπέρτου ὀδηγούμενον βασιλικὸν ἱππικόν. Καὶ τὸ δεύτερον δ' εἰσέτι ἔτος ἤρχισεν ἐπιφέρειν ζημίας εἰς τὸ Κοινοβούλιον, τῶν ὁποίων ἐπαισθητοτάτη μάλιστα ἦτον ὁ θάνατος τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀνδρείου Ἀμπδένου. Ἀλλ' ὅτε ὁ ΟΛΙΒΕΡΟΣ ΚΡΟΜΒΕΛΟΣ, δραστήριος πουριτάνος, ἐσχημάτισεν ἐκ τῶν θεοσεβῶν αὐτοῦ φίλων τολμηρόν τι τάγμα ἱππέων, οἵτινες ἐπορεύοντο τυφλοὶ εἰς τὰς μάχας ὑπὲρ τῶν ἀφορώντων τὸ θεῖον, ἔλαβον τὰ πράγματα ἄλλην τροπὴν. Ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μαρστέμμουρου (3 Ἰουλίου 1644) ἀπώλεσε τὴν νίκην ὁ κόμης τοῦ Παλατινάτου Ῥουπέρτος ἕνεκα τῆς ἀκατασχέτου αὐτοῦ ὀρμῆς, μαχόμενος πρὸς τὰς στυγνὸν βλεπούσας Ἴλας τοῦ Κρομβέλλου. Ἐκτοτε δ' ἦτο σεβαστὸν τὸ ὄνομα τοῦ Κρομβέλλου εἰς τὸν στρατὸν, καὶ οἱ πουριτάνοι ἔδραζαν τὴν εὐνοϊκὴν ταύτην περίστασιν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ κοινοῦ εὐχολογίου ἀπὸ τῆς θεολατρίας, καὶ ἐκβολὴν τοῦ ἐπισκοπικοῦ σχήματος τῆς θρησκείας διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τοῦ Καθλίνου καὶ τῆς συνοδικῆς πολιτείας. Αἱ εἰκόνες, τὰ κοσμήματα, τὰ ὄργανα κτλ. ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, τὰ ἐξωγραφημένα παράθυρα συνετρίβησαν τὰ μνημεῖα κατεστράφησαν, αἱ δὲ εἰσὶν ἀπηγορεύθησαν.

§. 85. Ἐν τούτοις ἡγέρθη μετ' ὀλίγον εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον τῶν νικητῶν διχόνοια. Οἱ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ δηλ., οἱ τολμηρότατοι καὶ δραστηριώτατοι τῶν Πουριτάνων, δὲν εὐχαρίστηθησαν μὲ τὴν συνοδικὴν πολιτείαν τῶν πρεσβυτεριανῶν· ἐζήτουν λοιπὸν ἐντελὴ ἀνεξαρτησίαν πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσωσι τὰς ἀποφάσεις τῶν συνόδων ὡς νόμους ἔχοντας γενικὸν κύρος. Ὅθεν ἀνεφύησαν σφοδροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν μετρίων Πουριτάνων (Πρεσβυτεριανῶν) καὶ τῶν ριζοσπαστῶν.

(Independents), (ἐν Φεβρουαρίῳ 1645). Οἱ τελευταῖοι μάλιστα διέπραξαν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τὸ ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΟΥΣΙΑΣ ΠΑΡΑΙΤΗΣΕΩΣ, καθ' ὃ οὐδὲν μέλος τῶν δύο βουλῶν ἠδύνατο νὰ λάβῃ στρατιωτικὴν τινα ἀρχὴν ἢ ὑπουργίαν. Οὕτω δ' ἠναγκάσθη ὁ Ἐσσεξίος νὰ παραιτηθῇ τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος· καὶ παρέλαβε τὴν ἀρχηγίαν σύμπαντος τοῦ στρατοῦ ὁ ΦΑΙΡΦΑΞΙΟΣ, στρατηγὸς εὐφυὲς μὲν, ἀλλὰ παντάπασιν ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ Κρόμβέλλου. Ὁ δὲ Κρόμβέλλος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεξαρτήτων, εἶχεν ἀγορεύσει μετὰ μεγίστου ζήλου ὑπὲρ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἐκούσιας παραίτησεως. Ὅθεν ἐπορεύθη πρὸς τὸν στρατὸν, ἵνα καταθέσῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν αὐτοῦ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Φαιρφαξίου. Ὁ στρατὸς ὅμως ἀπήντησεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, ὅτι ὁ Κρόμβέλλος εἶναι ἀναγκαῖος· μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ὁδηγήσῃ τὸ ἱππικόν· διότι ὅπου ἠγωνίζετο αὐτὸς μετὰ τῆς πιστῆς αὐτοῦ ἱλῆς ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ἡ νίκη ἦτο βεβαία. Τὸ δὲ κοινοβούλιον συγκατετέθη, καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἀναψε μετὰ διπλάσιας σφοδρότητος. Ἀλλ' ἡ παρὰ τὸ *Naseby* μάχη ἐξηφάνισε καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα τοῦ Καρόλου (14 Ἰουνίου 1645)· ὅθεν ἀνεχώρησε μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Ὁξφόρδην. Ὅτε δ' ὁ Κρόμβέλλος καὶ Φαιρφαξίος παρεσκευάσθησαν νὰ πολιορκήσωσιν αὐτὸν ἐκεῖ, συνέλαβεν ἀπελπιστικὴν ἀπόφασιν.—ἐνδεδυμένος δηλ. ὡς ὑπηρετὴς κατέφυγε μετὰ δύο τῶν ὑπασπιστῶν αὐτοῦ εἰς τὸ παρὰ τὰ ἀρκτικὰ ὄρια στρατόπεδον τῶν Σκώτων, ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν εὔρῃ ἀκόμη εἰς τοὺς συντοπίτας αὐτοῦ πίστιν καὶ εὐνοίαν. Ἀλλ' εἰς τοὺς ὑπὸ σκληροκαρδίῶν κληρικῶν ὁδηγουμένους Σκώτους εἶχεν ἀποσβεσθῇ πᾶν αἶσθημα πρὸς τὴν πεσοῦσαν μεγαλειότητα. Ἐκράτησαν λοιπὸν τὸν βασιλέα ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν, καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ συνειθίσῃ νὰ ἀκούῃ τοὺς μακροὺς τῶν ἱεροκηρύκων αὐτῶν λόγους, τῶν ὁποίων συνήθης ὑπόθεσις ἦτο τὰ κακουργήματα αὐτοῦ καὶ τῶν προγόνων του· καὶ ὅτε δι' οὐδενὸς μέσου ἠδύνατο νὰ πεισθῇ, ὅπως προστεθῇ εἰς τὴν πρεσβυτερειανὴν πίστιν καὶ υπογράψῃ τὴν Συμμαχίαν, ἐπώλησαν πρὸς χλεύην τὸν βασιλέα αὐτῶν. Καὶ λοιπὸν ἀντὶ χρηματικῆς τιμῆς ποσότητος παρεδόθη ὁ Κάρολος εἰς τοὺς ἐπιτετραμμένους

τοῦ Κοινοβουλίου (ἐν Μαΐῳ 1646), οἵτινες ἔφερον αὐτὸν εἰς ὄχυρόν τι φρούριον.

§. 86. Ἐκτοτε δ' ἐγένετο ἡ μεταξὺ τῶν πρεσβυτεριανῶν, οἵτινες ὑπερίσχυον ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων, ἐπικρατούντων ἐν τῷ στρατῷ, διένεξις ὁσημέραι μεγαλητέρα. Ὁ δὲ Κρόμβελλος εἶχε μὲν προστεθῆ εἰς τοὺς τελευταίους, εἰ-
 ξευρεν ὁμῶς νὰ κρίπτῃ συνετῶς τὴν ἐσωτερικὴν κιβδηλίαν προσ-
 ποιούμενος χρηστότητα. Ἐνῷ δ' ὑπεκρίνετο τὴν συνδιαλλα-
 κτὴν καὶ μεσίτην, ἀπήγαγεν (Ἰουν. 1647), ἀνώτερός τις ἀξιω-
 ματικὸς τῶν Πουριτάνων μετὰ τινος Ἰλῆς ἱππέων τὸν αἰχμάλ-
 λωτον Κάρολον, καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ στρα-
 τοῦ. Ἐπειτα δ' ὥρμησε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν, ὅπως κατορ-
 θῶσῃ νὰ ὑπερισχύσωσιν οἱ ἀνεξάρτητοι καὶ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ.
 Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἔφυγεν ὁ βασιλεὺς (Νοεμβρ. 1648) εἰς τὴν
 νῆσον Οὐίχτην. Καὶ πολὺν μὲν χρόνον προσεπάθουν οἱ Πρεσβυ-
 τεριανοὶ, ὥς καὶ οἱ Πουριτάνοι, νὰ λάβωσιν αὐτὸν πρὸς τὸ μέ-
 ρος των, καὶ νὰ συνομολογήσωσιν ἀντὶ παραχωρήσεων τινῶν
 εἰρήνην μετ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κάρολος, πεποιθὼς εἰς ἐξωτερικὴν
 βοήθειαν, προσηνέχθη ἀμφιβόλως καὶ δολίως, καὶ ἀπώλεσεν
 οὕτω τὴν τελευταίαν περίστασιν τοῦ νὰ συνδιαλλαχθῇ εἰρηνι-
 κῶς. Νῦν δ' ἀπεφάσισεν ὁ Κρόμβελλος τὴν καταστροφὴν του.
 Κατὰ μυστικὴν αὐτοῦ παραγγελίαν συνέλαβεν ὁ στρατὸς τὸν
 βασιλέα, καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς ἔρημον τινὰ ἐπὶ βράχου πύργον
 παρὰ τὴν παραλίαν. Ἐπειτα δὲ περιστοίχισεν ὁ συνταγματάρ-
 χης *Πρίδης* τὸ βουλευτήριον (ἐν Δεκεμ. 1648) μετὰ τὰ στρα-
 τεύματα αὐτοῦ, καὶ διέταξε νὰ ἀπαγάγῃσι διὰ τῆς βίας 81
 Πρεσβυτεριανούς βουλευτάς. Μετὰ δὲ τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἥτις
 φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα *κάθαρσις τοῦ Πρίδης* (purgan-
 ce) κατόκησεν ὁ Κρόμβελλος εἰς τὰ ἐν Οὐίτεχάλλῳ βασιλικὰ
 οἰκήματα· ἐπειδὴ ἦτον ἤδη ἄρχων καὶ κύριος, καὶ τὸ ἐξ ἀνε-
 ξαρτήτων συνιστάμενον *ΡΟΥΜΠΑΡΛΑΜΕΝΤΟΝ* (ὀρόπουγιοκαι-
 νοβούλιον ἢ παραχῶδες κοινοβούλιον), ἐπικληθὲν ἦτον οὐδὲν
 ἄλλο ἢ ὄργανον ἄνευ θελήσεως εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἀπε-
 φασίσθη δὲ νὰ κατηγορήσῃσι τὸν αἰχμάλωτον βασιλέα ἐνώ-
 πιον ἐκτάκτου δικαστηρίου ὡς προδότην τῆς πατρίδος, διότι

εἶχε πολεμήσει ἐναντίον τοῦ Κοινοβουλίου. Τετράκις ἀνεκρίθη δικαστικῶς ὁ «Κάρολος Στουάρτος, καὶ τέλος κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς προδότης, φονεὺς καὶ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος. Τρεῖς δ' ἔτι ἡμέρας ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν, ὅπως προετοιμασθῇ καὶ ἀποχαιρετίσῃ τὰ τέκνα του. Ἐπειτα δὲ ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ παρὰ τὸ ἀνάκτορον Οὐϊτεχάλλον ἰδρυθὲν μελανοσκεπὲς ἱκρίωμα, ἔνθα ἀπεκεφάλισαν αὐτὸν δύο περικεκλυμμένοι δῆμιοι (30 Ἰαν. 1649). Σιωπηλὸν ἔβλεπεν τὸ περιῦσταμένον ἀναριθμητὸν πλῆθος τὸ ἐκπληκτικὸν θέαμα. Μόλις δ' ἔλαφρύνθη ἡ βεβαρυμένη καρδίᾳ τοῦ συνηθροισμένου λαοῦ, στενάζαντος ὑποκώφως, ὅτε ὁ δῆμιος ἔλαβε τὴν αἱματόρραντον κεφαλὴν ἀπὸ τῆς κόμης, καὶ ἐβόησε « ἶδε ἡ κεφαλὴ ἐνός προδότου ! »

β') Ὀλλβερτος Κρόμβελλος (1649—1658).

§. 87. Ἡ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως εἰδησις ἐπροξένησεν ἐν Σκωτίᾳ καὶ Ἱρλανδίᾳ τρομερὰν ἀνακίνησιν. Ἐν Σκωτίᾳ προσεκλήθη μὲν ὁ ἐν Ὀλλανδίᾳ διαμένων πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας, καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς Κάρολος Β'. (1650), ὧφειλεν ὅμως πρότερον νὰ ὑπογράψῃ τὴν Συμμαχίαν (Covenant), καὶ νὰ γείνῃ ὁπαδὸς τῆς πρεσβυτεριανικῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἡ Ἱρλανδία δὲ προσέτι ἀνεγνώρισε τὸν νέον βασιλέα, καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα. Τότε ὅμως ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀπειθοῦς νήσου ὁ Κρόμβελλος, ὃς οὐ διωργάνισεν ἐν Ἀγγλίᾳ δημοκρατικὴν κυβέρνησιν, ἐν ᾗ εἶχε λάβει ἀξίωμα πολιτικὸν ὁ μετέπειτα τυφλωθεὶς ποιητὴς τοῦ «ἀπολεσθέντος Παραδείσου» Μίλτων. Ὁ δρόμος αὐτοῦ ἀπέληγεν εἰς νίκην δι' αἵματος καὶ πτωμάτων· καὶ ὅτε κατέλιπεν ὁ ἴδιος τὴν χώραν, διὰ νὰ φέρῃ τὸ ξίφος αὐτοῦ κατὰ τῆς Σκωτίας, ἐξηκολούθησαν ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν δημοκρατικῶν τὸν δρόμον αὐτοῦ. Καὶ κατεπνίγη μὲν εἰς τρία ἔτη ἡ ἀπειλητικὴ ἐπανάστασις, ἀλλ' ἡ Ἱρλανδία κατέστη χώρα ἄνευ ἀνθρώπων, μὴ κατοικουμένη εἰμὴ ὑπὸ ἐπαϊτῶν, ἔνθα ἔστησε τὴν τρομερωτάτην αὐτῆς ἔδραν ἡ αἱματηρὰ ἐκδίκησις. — Ἀλλὰ καὶ ἐν Σκωτίᾳ ἐθριάμβευσαν τὰ ὅπλα τῶν δημοκρατικῶν. Ὁ Σκωτικὸς στρατὸς εἶχε καταλάβει

όχυράν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κρόμβελλος ἦτον ἀδύνατον νὰ πλησιάσῃ. Λιμὲς δὲ καὶ ἀρρώστια ἡλάττωσαν μετ' ὀλίγον τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχητῶν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε ἤρχιζεν ἤδη νὰ σκέπτεται ὅτι ἐπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε ὁμως ἐπεισαν τὸν στρατηγὸν οἱ τὸν Σκωτικὸν στρατὸν παρακολουθοῦντες ἱεροκῆρυκες, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἤρεσκεν ἡ ἐνεργὸς στρατιωτικὴ ζωὴ καὶ ὁ εὐθυμος τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν βίος, ὅπως προσδῶλῃ τὸν Κρόμβελλον. Ὅτε δὲ παρετήρησεν ὁ Κρόμβελλος τὴν κίνησιν τοῦ Πρεσβυτερειανοῦ στρατοῦ ἀνεβόησεν· «Κατέρχονται πρὸς τα ἐδῶ, ὁ Κύριος παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν» καὶ ἡ ἐν *Δουνβαρίῳ* μάχη, κατὰ τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Κρομβέλλου (3 Σεπτεμ. 1650), ἐκρίθη κατὰ τῶν Σκώτων. Ὁ Κρόμβελλος ἐκυρίευσεν τὸ Ἐδιμβούργον, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς χώρας. Ὁ Κύριος τῶν στρατιῶν, ὃν εἶχον ἱκετεύσει οἱ Πρεσβυτερειανοὶ καὶ Ἀνεξάρτητοὶ μὲ νηστείας, προσευχὰς καὶ ὑποκριτικὰ χεῖλη, ἦτο μετὰ τῶν γενναίων καὶ ἰσχυρῶν. Αἰφνης δ' ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος τολμηρὰν ἐπιχείρησιν. ἤρμησε δηλ. μὲ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ πέραν τῶν Ἀγγλικῶν ὁρίων, καὶ προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς ὀπαδοὺς τῆς βασιλείας. Ἀλλ' ὀλίγοι μόνον προστετέθησαν εἰς αὐτόν. Οὕτω δ' ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως παρὰ τὴν *Βορκεστρία*, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ *Δουνδαρίου* (3 Σεπτεμ. 1651). Ἡ μάχη δ' αὕτη κατέστησε τὸν Κάρολον ἄπατριν φυγάδα, πρὸς σύλληψιν τοῦ ὁποίου προσδιώρισε τὸ Κοινοβούλιον μεγάλην ἀνταμοιβήν. Καὶ οὗτο· μὲν ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ παραβόλων πραγμάτων ἐσώθη μεταμφισμένο· εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ δὲ Σκωτία ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ΜΟΓΚΙΟΥ. — Ἡ ἐλευθέρᾳ τῆς Ἀγγλίας πολιτεία ἐπολέμησεν ὡσαύτως καὶ πρὸς τὴν *Ολλανδίαν*. Ἐν τῷ πολέμῳ δὲ τούτῳ ἔδειξαν οἱ δημοκρατικοί, ὅτι οὐ μόνον κατὰ ξηρὰν ἠδύναντο νὰ νικῶσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ κατὰ θάλασσαν ἦσαν ἰσχυροί. Διότι ὅσον καὶ ἂν διέπρεψαν οἱ θαλασσινοὶ ἥρωες τῶν Ὁλλανδῶν *Τρόμπος* καὶ *Πουντερος* διὰ τῆς ἀνδρίας αὐτῶν καὶ ἐπιδεξιότητος, ἐπὶ τέλους ὁμως ἐνίκησεν ὁ ναύαρχος *Βλάκης*

ἀνὴρ ἀρχαίων δημοκρατικῶν φρονημάτων καὶ τραχείας ἀρετῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς *Μόργκιος*, ἐπίσης ἔμπειρος εἰς τὸν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πόλεμον. Οἱ δ' Ὀλλανδοὶ ὤφειλον νὰ ὑπογράψωσιν (Ὀκτ. 1651) ἐπονείδιστον συνθήκην· ἐν ᾧ ἐν Ἀγγλίᾳ ἔδωκε νέαν ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ἐμπόριον τὸ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐκδοθὲν δόγμα τῆς ναυτιλίας, καθ' ὃ μόνον τὰ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν παραγόμενα ἐμπορεύματα ἠδύνατο νὰ μετακομίζωσιν οἱ ξένοι ἐπ' ἰδίων πλοίων εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

§. 88. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν συμβεβηκότων τούτων περιῆλθεν ὁ Κρόμβελλος εἰς ἔριδα πρὸς τὴν Κάτω Βουλὴν· διὸ ἀπεφάσισε τὴν διάλυσιν τοῦ μακροχρονίου (τοῦ ρουμπ.) *Κοινοβουλίου*. Περικυκλώσας λοιπὸν τὴν βουλὴν μὲ στρατεύματα, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν φέρων τὴν μέλαιναν αὐτοῦ Πουριτανικὴν ἐνδυμασίαν, ἐξεφώνησε λόγον πλήρη κακολογιῶν, καὶ ἐξέβαλεν ἔπειτα τοὺς παρόντας μὲ τὴν βοήθειαν τῶν εἰσελθόντων στρατιωτῶν, ἐπιβοῶν εἰς τὸν μὲν· «Εἶσαι μέθυσο!» εἰς τὸν ἄλλον· «Εἶσαι μοιχός!» εἰς τὸν τρίτον «εἶσαι βλάσφημος!» (Ἀπριλ. 1653). Πολιτικὸν δὲ συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κρομβέλλου ἀνέλαβεν ἔπειτα τὸν σχηματισμὸν νέου Κοινοβουλίου. Μετὰ δὲ ταῦτα διετάχθη νὰ προετοιμάσωσιν εἰς ἀπάσας τὰς ἐπαρχίας καταλόγους τῶν θεοσεβῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐξελέχθησαν ἔπειτα ἐκ τῶν «ἀγίων» οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν κρατῶν. Ἡ δὲ συνέλευσις αὕτη, κατὰ τὸν βυρσοπώλην *Βαρεθόνην* σκωπτικῶς *Βαρεθόνειον* ἐπικληθὲν *Κοινοβούλιον*, ἀνήγγειλεν ἥδη διὰ τῶν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς προωνυμίων τῶν πλείστων αὐτῆς μελῶν (Ἀθακοῦμ, Ἰεζεκιήλ κ. τ. λ.) τὴν θρησκευτικὴν αὐτῆς διάθεσιν καὶ τάσιν. Ἀλλ' ὁ Κρόμβελλος δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ μὲ τοὺς παραδόξους τούτους ἀνθρώπους τοσοῦτον εὐκόλως, ὅσον εἶχεν ἐλπίζει· καὶ ἐπειδὴ ἠθέλησαν νὰ εἰσαγάγωσι πολλοὺς σημαντικοὺς νόμους, οἵτινες ἤθελον ἔχει ἀποτέλεσμα μεγάλης μεταβολᾶς, ὥφελήθη ἐκ τῆς κοινῆς δυσαρρεσκείας, ὅπως διελύθη βιαίως διὰ στρατιωτῶν τὸ Κοινοβούλιον (Δεκεμ. 1653). Ἐντεῦθεν δ' ἔλαβε γένεσιν νέον ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ *Λαμβέρτου* σχεδιασθὲν πολίτευμα, καθ' ὃ τὴν μὲν νομοθετικὴν δύναμιν ἔμελλε νὰ ἔχῃ Κοινοβούλιον συγ-

κειμένον ἐκ 400 μελῶν, τὴν δὲ διοικητικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν στρατοῦ ἀρχὴν, νὰ λάβῃ ὁ Κρόμβελλος ὡς ΔΟΡΔΟΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ. — Ὡς προστάτης ἐκυβέρνησεν ὁ Κρόμβελλος ἐνδόξως καὶ ἰσχυρῶς. Καὶ ἡ μὲν πρὸ τὸ ἄρχειν αὐτοῦ εὐρυτά, καὶ ἰσχυρά του θέλησις, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν κτῆμα τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ σέβας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἡ δὲ κατ' οἶκον ἐντιμος αὐτοῦ διαγωγὴ, καὶ ὁ φειδωλὸς καὶ δημοτικὸς τρόπος τοῦ ζῆν διήγειραν πρὸς αὐτὸν τιμὴν καὶ πίστιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀλλ' ὅσον ἐνδόξως καὶ ἂν κατεῖχε τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν προώρισεν τὸ πεπρωμένον, εὗρεν ὅμως πολλοὺς φθονοῦντας καὶ ἐναντίους, παρὰ τε τοῖς δημοκρατικοῖς καὶ τοῖς βασιλικοῖς, οἵτινες ἐπείραναν τὴν δύσιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ δὲν τὸν ἄρῃσαν ποτὲ νὰ ἀπολαύσῃ ἡσύχως τὴν κατοχὴν τῆς κυριαρχίας. Κάτισχνος ὑπὸ τῆς ὑποψίας, καὶ φοβούμενος ἀκαταπαύστως τὰς ἐπιβουλὰς, ἀπέθανεν ὁ Κρόμβελλος κατὰ τὴν γενέθλιόν του ἡμέραν (3 Σεπτεμ. 1658), ἥτις ὑπῆρξεν εἰς αὐτὸν αἰετοτε εὐτυχία.

§. 89. Ὁ ἀσθενὴς υἱὸς τοῦ Κρομβέλλου *Ριχάρδος Κρόμβελλος* ἐκληρονόμησε τὸ ἀξίωμα τοῦ *Δόρδου Προστάτου*, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ, Μετ' ὀλίγον δ' ἔστησαν ἐρίζουσαι ἐναντίον ἀλλήλων τρεῖς ἐξουσίαι, ὁ *Προστάτης*, τὸ *Κοινοβούλιον* καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ *Μογκίου Λαμβέρτου* καὶ ἄλλων ἀρχηγούμενος στρατός. Ἡ στρατιωτικὴ ὅμως δύναμις ἐνίκησε· τὸ δὲ *Κοινοβούλιον* διελύθη, καὶ συνεκκλέσθη πάλιν (Ἀπρ. 1659) τὸ παλαιὸν *Ταραχώδες Κοινοβούλιον* καὶ ὁ *Ριχάρδος Κρόμβελλος*, οὔτε στρατιωτικὸς ὢν, οὔτε δυνάμενος νὰ παρκαλῇ καὶ κολακεύῃ, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ζητήσῃ προστασίαν εἰς γῆν ξένην. Ἀλλὰ καὶ τὸ *Ταραχώδες Κοινοβούλιον* (ρούμπαραλμέντον) ἔμελλε μετ' ὀλίγον χρόνον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν· ἀνέλαβε δὲ τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων **ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ** **ΕΠΙΤΡΟΠΗ** ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ *Λαμβέρτου*. Ὑπὸ τοιούτους δ' ἐμφυλίους πολέμους ὑπερίσχυσε τέλος ἡ γνώμη, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς μοναρχίας καὶ τῆς ἐπαναγωγῆς τῆς ασιλικῆς οἰκογενείας ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ διαρκὴς τάξις. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ

τοῦτον ἠνώθη ὁ στρατηγὸς Μόγκιος μετὰ τοῦ ἐν ταῖς Κάτω Χώ-
ραις διατρίβοντος Καρόλου Στουάρτου, κρύψας ὁμῶς ἐπιμελέστατα
τὰ φρονήματα αὐτοῦ καὶ σχέδια. Κατάρθωτε δὲ τὴν φυλάκισιν
τοῦ Λαμβέρτου, τὴν διάλυσιν τῆς Ἀσφαλιστικῆς ἐπιτροπῆς
καὶ τὴν συγκάλεσιν νέου Κοινοβουλίου. Μετὰ ταύτης δὲ, τῆς
κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐκ βασιλικῶν συγκεκριμένης συνελεύσεως,
ἐπεδιώξεν ἤδη ὁ Μόγκιος τὴν παλινδρόθωσιν τῶν Στουάρτων
μετὰ πάσης ταχύτητος καὶ σπουδῆς. Ἀμνηστία δὲ καὶ ἐλευ-
θερία τῆς συνειδήσεως ἦσαν αἱ μόναι ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας
ᾤφειλε νὰ ὑποσχεθῇ ὁ Κάρολος, πρὶν εἰσέλθῃ πανηγυρικῶς εἰς
Λονδίνον (29 Μαΐου 1660), ἐνθα ὑπεδέχθη αὐτὸν μετ' ἀγαλ-
λιάσεως ὁ λαός. Ἀλλὰ καὶ αἱ συμφωνίαι αὔται δὲν διετηρήθησαν.
Πάντες ὅσοι παρέστησαν εἰς τὴν δίκην Καρόλου τοῦ Α' κατε-
δικάσθησαν εἰς θάνατον ὡς βασιλοκτόνοι, καὶ δέκα μάλιστα ἐξ
αὐτῶν καὶ ἐκατατομήθησαν. Ἐν τούτοις ἡ χαρὰ τῶν βασιλικῶν
διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν ἐμετριάσθη πολὺ ἔνεκα τῆς
σταθερότητος τῶν Πουριτάνων εἰς τὸν τελευταῖον αὐτῶν δρό-
μον. Ὁ νεκρὸς τοῦ Κρομβέλλου ἀνωρύχθη καὶ ἀνεσκολοπίσθη.
Ἀποκατεστάθη δὲ ἡ ἐπισκοπὴ ἐκκλησία, καὶ οἱ πρεσβυτερια-
νοὶ κληρικοὶ ἐπαύθησαν πάλιν ἐκ τῶν θέσεων αὐτῶν.

γ.) Οἱ δύο τελευταῖοι Στουάρτοι
(Κάρολος ὁ Β'. 1660-1685 καὶ
Ἰάκωβος ὁ Β'. 1685-1688).

§. 90. Ἡ κυβέρνησις τοῦ κόφου, ἀτταθoῦς καὶ φιληδόνου
ΚΑΡΟΛΟΥ τοῦ Β'. ὑπῆρξε δυστυχὴς διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Οὔτε
ἡ τύχη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὔτε τὰ ἴδια κατὰ τὸν βίον δυστυχῇ
συμβάντα ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτὸν πρὸς διδασκαλίαν καὶ διόρ-
θωσιν. Ὅσον καὶ ἂν κατετρύχετο ἡ χώρα ὑπὸ λοιμικῶν νόσων
καὶ τρομερῶν πυρκαϊῶν, αἵτινες ἐξωλόθρευσαν (1666) τὰ δύο
τρίτα τοῦ Λονδίνου, ὁ βασιλεὺς ἐξῆλ μετὰ τῶν αὐλικῶν αὐτοῦ
ἐν λαμπρότητι καὶ ἀπολαύσει· καὶ ὅτε ἡ πολυδάπανος αὐλὴ
ἐπολλαπλασίασε τὰ χρεὴ καὶ τὰ χρηματικὰ ἀνάγκας, καὶ τὸ

Κοινοβούλιον δὲν ἦτο τόσον ἐλευθέριον εἰς τὰς χορηγίας αὐτοῦ, ὅσον ἐπεθύμει ὁ βασιλεὺς, ἐπώλησεν ὁ Κάρολος εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον τὸν ΙΑ'. τὴν τιμὴν καὶ τὸ συμφέρον τῆς χώρας καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ πίστιν. Τότε δηλ. ἐνομιζέτο ἐν Γαλλίᾳ ἀπόδειξις λεπτῆς ἀγωγῆς, ἀν μετεβαίνε τις ἀπὸ τῆς προτεσταντικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν καθολικὴν. Ἡ δὲ συνήθεια αὕτη εὖρε μίμησιν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ δούξ τῆς Ῥόρκης, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, προσετέθη δημοσίᾳ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὁ Κάρολος δὲ προσέτι ἦτο μυστικῶς καθολικὸς, καὶ τοι πρὸς τὸ φαινόμενον συχναζῶν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, καὶ μὴ δηλώσας τὴν ἐνδόμυχον πεποίθησίν του εἰμὴ κατὰ τὸν θάνατον, ὅτε μετέλαβε τῶν μυστηρίων καθολικῶς. Ἄλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἡνύουν οἱ Στουάρτοι τὸν καθολικισμόν, τόσῳ σταθερώτερος ἐπέμενεν ὁ λαὸς εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτοῦ. Ἀπέδωκε δὲ εἰς τοὺς καθολικοὺς τὴν καυσιν τῆς πρωτεύουσας, καὶ δικαιώσας τὴν ἐνοχοποίησιν ταύτην διὰ μνημείου, καὶ ὅπως ἐμποδίσῃ νὰ δίδωνται αἱ δημόσιοι θέσεις ἀνταμοιβῇ εἰς τοὺς ἐξωμότας, ἐψήφισε τὸ Κοινοβούλιον μετὰ μακροῦς ἀγῶνας τὸ ψήφισμα τῆς δοκιμασίας καὶ ἐξετάσεως (Testate), καθ' ὃ οἱ ὁπαδοὶ μόνον τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ ὁμολογηταὶ τοῦ προτεσταντικοῦ δόγματος ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, καὶ ἔμελλον νὰ ἦναι δεκτοὶ εἰς τὰς δημοσίας πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις. Καὶ ἐνότῳ μὲν προϊστάτο τοῦ ὑπουργείου ὁ Κλάρενδων, ὁ ἱστοριογράφος τῆς Ἀγγλικῆς « ἀνταρσίας » ἔμενεν ἀκόμη κατὰ τινα τρόπον ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ ὅρια τῆς μετριότητος καὶ νομιμότητος· ἀλλ' ἀφοῦ οὗτος περιέπεσεν (1669) εἰς τὴν δυσμένειάν του, καὶ κατέστρεψεν ὡς φυγὰς τὸν γηραιὸν αὐτοῦ βίον εἰς γῆν ξένην, ἐπέτρεψεν εἰς ἑαυτὸν ὁ Κάρολος βιαιοπραγίας, αὐθαιρέσις καὶ παρανομίας παντὸς εἶδους. Ὑπουργεῖον δὲ συγκείμενον ἐξ ἀνδρῶν εὐρυῶν μὲν πολιτικῶν, ἀλλ' ἄνευ ἀρχῶν, κατὰ τὰ ἐν ἀρχῇ γράμματα τῶν μελῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ΡΑΔΙΟΥΡΓΙΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ (Cabal-ministerium) ἐπονομαζόμενον διεύθυνεν ἤδη τὴν κυβέρνησιν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ βασιλέως, μὴ λαμβάνον παντάπασιν ὑπ' ὄψιν τὰ

δικαιώματα καὶ τὴν τιμὴν τοῦ λαοῦ. Ἡ διαφθορά δὲ καὶ δωροδοκία δὲν ἐθεωρεῖτο εἰς τὰς ὑψηλὰς τάξεις ἐπιφέρουσα αἰσχύνην, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐμισθοδοτεῖτο ἐτησίως παρὰ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', διὰ νὰ βοηθῇ τοὺς Γάλλους εἰς τὸν κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμον αὐτῶν. Ἀλλὰ νῦν ἐξήφθη νέος ἀγὼν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κοινοβουλίου. Διότι ὅσῳ φανερώτερον προσεπάθει ἐκεῖνος νὰ καταστῇ αὐτεξούσιος, τοσοῦτω μᾶλλον ἐζήτηε τοῦτο νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ καὶ τὴν πάτριον θρησκείαν. Φοβούμενον δὲ μήπως κινδυνεύσῃ ἡ Ἀγγλικὴ ἐκκλησία ὑπὸ καθολικὸν βασιλέα, ἀπήτησε τὸ Κοινοβούλιον νὰ ἀπακλεισθῇ ὁ δούξ τῆς Γόρκης ἀπὸ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου· καὶ ὁ Κάρολος εἶδεν ἐκυτὸν ἠναγκασμένον νὰ ἐνδώσῃ τοῦλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἀποπέμψῃ μὲν ἐπὶ τινα χρόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς χώρας, νὰ σχηματίσῃ δὲ νέον ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ εἶχε τὴν προεδρίαν ὁ εὐφυὲς κόμης τοῦ ΣΑΦΤΕΣΒΟΥΡΓΟΥ, ὅστις εἶχε μεταβῇ ἀπὸ τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μερίδα τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως δ' αὐτοῦ (1679) ἐκυρώθη τὸ ΨΗΦΙΣΜΑ τοῦ HABEAS CORPUS, ὃ τὴν προσωπικὴν δηλ. ἐλευθερίαν ἀφορῶν ἱερὸς νόμος. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον οὐδεὶς δύναται νὰ φυλακισθῇ, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὸν λόγον τῆς φυλακίσεως· ἔγγραφός τις διαταγὴ τῶν ἀρχόντων, καὶ πρέπει νὰ προσαχθῇ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ὁ προσωποκρατηθεὶς ἔμπροσθεν τοῦ τακτικοῦ δικαστηρίου. Ὑπὸ τὰς διαμάχας δὲ ταύτας τοῦ Κοινοβουλίου ἐσχηματίσθησαν τὰ δύο πολιτικὰ κόμματα τῶν ΤΟΡΕΙΩΝ καὶ ΟΥΪΓΩΝ, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἔτι καὶ σήμερον. Καὶ οἱ μὲν Οὐΐγοι ἐθεώρουν τὸ πολιτεῦμα τοῦ κράτους ὡς ἀμοιβαίαν συνθήκην μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοῦτο, ἐν περιπτώσει προσβολῆς, τὸ δικαίωμα τῆς ἐμπράκτου ἀντιστάσεως· οἱ δὲ Τόρειοι τοῦναντίον ἀπέρριπτον τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἀπορρέει ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐζήτουν παρὰ τῶν ὑψηλῶν παθητικῶν ὑπακοήν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Β'. Καρόλου κατέστησαν ἐπικρατέστεροι οἱ Τόρειοι, διότι ἡ αὐτὴ ὠφελήθη ἐκ τινος συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ μηδαμινῶν ἐξυφανθεῖσαν ἀν-

θρώπων, ὅπως ἐξολοθρεύσῃ τοὺς κορυφαίους τῶν Οὐτίγων. Ὁ λόρδος *Ροῦσελ* καὶ ὁ Ἀλγέρινων *Σιδνέϊος* δύνω τῶν εὐγενεστάτων καὶ ἐπιστημοτάτων ἀνδρῶν, ἐκαρχτομήθησαν ἐπὶ τοῦ ἱκρινώματος, ὁ Σαφτεσβουρύου κατέφυγεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὁ δούξ τῆς *Γόρκης* ἔλαβε πάλιν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ ὑπουργήματα· καὶ ὅτε Κάρολος ὁ Β' ἀπέθανε (1685) μετὰ τινὰ ἔτη ἄνευ νομίμου ἀπογόνου, ἔλαβεν οὗτος ὡς *Ίάκωβος Β'* τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον.

§. 91. Ὀλίγας δ' ἐβδομάδας μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν *ΙΑΚΩΒΟΥ* τοῦ Β'. (1685—1688) ἐζήτησεν ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Καρόλου Μορμουῦθος νὰ ἀρπάσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Οὐτίγων ἀπὸ τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ ἀποστασία ἀπέτυχεν. Ὁ Μορμουῖθος ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἱκρινώματος, καὶ ἡ τρομερὰ σκληρότης, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὁ *Ίάκωβος* κατὰ πάντων τῶν ὁπαδῶν καὶ βοηθῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐσθεσε καὶ τὸν τελευταῖον σπινθῆρα τῆς ἀγάπης εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ πρώτου τῶν δικαστῶν *Ίεφφρεϊόν*, ὅστις διήλθε μὲ τὸν δικαστικὸν πέλεκυν καὶ μετὰ στίφους δημίων τὰ κομητάτα, εἶναι σημειωμένον μεθ' αἱματηρῶν γραμμάτων εἰς τὰ χρονικά τῆς Ἀγγλικῆς ἱστορίας. Ἡ δ' εὐκόλως κερδηθεῖσα νίκη καὶ ὁ φόβος τοῦ λαοῦ ἔδωκαν εἰς τὸν βασιλέα τὴν ἐλπίδα, ὅτι δύναται νὰ προπαρασκευάσῃ πάλιν κατὰ μικρὸν διὰ δόλων καὶ αὐστηρότητος τὴν ἐπικράτησιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀγγλίᾳ. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀνύψωσε μὲν τὸν μισθτὸν Ἰεφφέριον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καγκελλαρίου, ἀπένευμε δὲ πολλὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις εἰς καθολικοὺς καὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες μετέβαινον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν (convertites), καὶ ἐσκόπει νὰ ἀκυρώσῃ τὰς διατάξεις τοῦ *ψήφισματος* τῆς δοκιμασίας εἰσάγων *διάταγμα τι ἀνεκτικότητος*. Ἀλλ' ὅτε τὸ κοινοβούλιον, καὶ τοι, γενομένης κατὰ τὰς ἐκλογὰς μεγάλης δωροδοκίας, δὲν ἠδύνατο νὰ πεισθῇ εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ διατάγματος τῆς ἀνεκτικότητος, προσεπάθησεν ὁ *Ίάκωβος* νὰ κηταργήσῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ τὸ ψήφισμα τῆς δοκιμασίας κηρύττων, ὅτι τὸ στέμμα ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἐξαίρεσεως, δικαίωμα δι' οὗ ἐκολοβόνετο ἡ δύναμις

καὶ ἐνέργεια πάντων τῶν νόμων. Ὁ δὲ λαὸς τῆς Ἀγγλίας εἰ-
 δεν, ἂν καὶ μετ' ἐσωτερικῆς δυσαρρεσκείας, ἐπὶ τινὰ χρόνον ἡσυ-
 χος τὸ τόλμημα τοῦτο, ἐλπίζων νὰ ἐλευθερωθῇ μετ' ὀλίγον·
 διότι ὁ μὲν πρεσβευκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν βασιλεὺς οὐδένα εἶχεν
 ἄνδρα κληρονόμον, αἱ δὲ δύο αὐτοῦ θυγατέρες εἶχον ἀνατραφῇ
 εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν καὶ νυμφευθῇ διαμαρτυρομένους
 ἡγεμόνας, ἡ μὲν πρεσβυτέρα, *Μαρία, Γουλλιέλμου τὸν Ὁράγγ-
 γης* (§. 66.), ἡ δὲ νεωτέρα, *Ἄννα, Δανὸν τινὰ πρίγκιπα.*
 Ἄλλ' ὅτε ἡ περὶ τῆς γεννήσεως πρίγκιπος τῆς *Οὐαλλίας*
 εἰδήσις ἐψευσε τὴν ἐλπίδα προσεχοῦς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τοῦ
 ζυγοῦ τοῦ παπισμοῦ, τότε ὠρίμασεν ὁ στοχασμὸς, ὅτι ἔπρεπε
 νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀφ' ἐαυτῶν διὰ τῆς βοήθειας Γουλλιέλμου
 τοῦ Ὁράγγη. Καὶ ἡ μὲν γνησιότης τοῦ πρίγκιπος ἡμφισβητή-
 θη· στήφην δὲ δυσαρρεστημένων Βρετανῶν ἔρρευσαν πρὸς τὴν
 Ἄγαν· οἱ δὲ Οὐίγιοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Ὁράγγη, καὶ ὑπε-
 σχέθησαν εἰς αὐτὸν τὴν βοήθειαν τοῦ προτεσταντικοῦ ἔθνους.
 Ὁ δὲ Ἰάκωβος δὲν ἐνόησε τὴν ἐπαπειλοῦντα τὸν οἶκον αὐτοῦ
 θύελλαν, εἰμὴ ἀφοῦ προσωρμίσθη ὁ Γουλλιέλμος μετὰ στρατιω-
 τῶν Ὀλλανδῶν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀγγλίας, κηρύττων ὅτι
 προτίθεται νὰ προστατεύσῃ τὴν προτεσταντικὴν θρησκείαν καὶ
 τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἀγγλίας. Εἰς μάτην ἐστράφη νῦν ὁ βασι-
 λεὺς πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν, καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀκύ-
 ρωσιν παντὸς διατάγματος, ἀντιβαίνοντος εἰς τὴν πολιτείαν·
 τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴστατο, εἶχε καταστῇ ἐπισφαλὲς διὰ
 τῆς προδοσίας, ὑποκρισίας καὶ ψευδορκίας, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον
 συνειθίσει τὸ ἔθνος οἱ Στουάρται. Ὅτε δ' ἐν μέρος τοῦ στρατοῦ
 ἐλειποτάκτησε πρὸς τὸν Γουλλιέλμον, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐξε-
 φράσθη κατὰ τοῦ βασιλέως, τότε ἔπεμψεν ὁ Ἰάκωβος τὴν σύ-
 ζυγον αὐτοῦ μετὰ τοῦ πρίγκιπος εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔρριψε τὴν
 σφραγίδα τοῦ κράτους εἰς τὸν Τάμεσιν, καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀπηλ-
 πισμένος ἐκ τῆς χώρας τῶν πατέρων αὐτοῦ (Δεκ. 1688), στε-
 ρηθεὶς οὕτως αὐτὸς καὶ οἱ καθολικοὶ αὐτοῦ διάδοχοι τὸν λαμ-
 πρὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας. Ἐβίωσε δ' ἕκτοτε εἰς τὸν Ἅγιον
 Γερμανὸν λαμβάνων ἐτήσιόν τινα μισθὸν παρὰ Λουδοβίκου
 τοῦ ΙΔ'.

§. 92. Φυγόντος δὲ τοῦ Ἰακώβου Β'. ἐκήρυξαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ (ἡ ἐθνοσυνέλευσις) ἐγκυκλοπαικτικὰ τὸν θρόνον, καὶ συνεφώνησαν ἔπειτα, ὥστε ἡ μὲν καθολικὴ γενεὰ τῶν Στουάρτων νὰ ἀποκλεισθῇ τῆς βασιλείας, νὰ δοθῇ δ' αὕτη εἰς τὸ βασιλικὸν ζεῦγος *Γουλλιέλμον* καὶ *Μαρίαν*. Διδαχθέντος ὁμως ὑπὸ τοῦ παρελθόντος, ἐξησφάλισαν μὲν εἰς τὸ ΠΡΟΒΟΥΛΕΥΜΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (*bill of rights*) τὰ παλαιὰ δικαιώματα τοῦ ἔθνους κατὰ πάσης μελλούσης τυχόν βιαιᾶς προσβολῆς, ἀλλὰ δὲν ἐξησθένισαν πάλιν ὑπερβαλλόντως τὴν βασιλικὴν δύναμιν. Καὶ οἱ μὲν Σκῳτοὶ ἀνεγνώρισαν τὰς νέας διατάξεις, καὶ ἔλαβον πάλιν τὸ σχῆμα τῆς πρεσβυτερειανικῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἀλλ' οἱ καθολικοὶ Ἱρλανδοὶ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ ὀδηγούμενοι μάλιστα εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Β'. Ἰακώβου, μόλις ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσι διὰ τῆς ἐν *Βούργη* φονικῆς μάχης (4. Ἰουλ. 1690), καὶ ἐστερήθησαν ἐκ νέου μέρος τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ δικαιωμάτων. Ἐκτοτε δ' ὑπερέχει ἡ Ἀγγλικὰ πάντων τῶν ἄλλων λαῶν κατὰ τὴν θαλάσσιον δύναμιν, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ εὐδαιμονίαν. Ὅτε δὲ πρόωρος θάνατος κατεβίβασεν εἰς τὸν τάφον ἄτεκνον τὸν φιλάσθενον *Γουλλιέλμον* (1701), διεδέχθη αὐτὸν ἡ νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ Ἰακώβου Β'. ANNA (1701—1714), ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπετέλεσθη ἡ πλήρης ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΣΚΩΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΑΣ (1707), οὕτως ὥστε ἐψηφοφόρου τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον Σκῳτοὶ ἀπεσταλμένοι. Ἀποθανούσης δ' αὐτῆς, ὡς καὶ πάντων τῶν τέκνων τῆς πρὸ αὐτῆς, περιῆλθε τὸ Ἀγγλικὸν στέμμα εἰς τὸν ἐκλέκτορα τοῦ ANNOΒΕΡΟΥ *Γεώργιον*, τὸν ἐγγονον τῆς κομμῆσης τοῦ Παλατινάτου καὶ βασιλείας τῆς Βοεμίας *Ἐλισάβετ* (§. 66). Δύω δ' ἀπόπειραι τῶν Στουάρτων, νὰ ἐκδιώξωσι βιαιῶς τὸν οἶκον τοῦ Ἀρροβέρου (*Βρουσβίγης*), καὶ νὰ καταλάβωσι πάλιν τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον, ἔλαβον ἀτυχῇ ἔκβασιν (§. 110).

Ἡ ἐποχὴ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

α.) *Ῥιχελιὸν καὶ Μαζαρίνος.*

§. 93. Οἱ πρῶτοι χρόνοι τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀσθενοῦς Λουδοβίκου ΙΓ'. (1610—1643), ὅστις κατὰ τὸν νόνον (§ 58.) τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἑρρίκου τοῦ Δ', μόλις ἦτο ἐννέα ἐτῶν, ὑπῆρξαν δυστυχεῖς εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐν ᾧ δ' ἐκυβέρνηα ὡς ἐπίτροπος ἡ βασιλομήτωρ *Μαρία ἡ ἐκ Μεδίκων*, ἥσκειν οἱ εὐνοούμενοι αὐτῆς Ἱταλοὶ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐπλούτησαν διὰ Γαλλικῶν κτημάτων καὶ προσέβαλον διὰ τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν τὴν ἐθνικὴν μεγαλοφροσύνην. Παροξυνθέντες δ' ἐκ τούτου ἔλαβον οἱ Γάλλοι εὐγενεῖς τὰ ὄπλα, καὶ ἐνέπλησαν τὸ κράτος ἐπαναστάσεων καὶ πολεμικῆς ταραχῆς. Ὅτε δὲ γενόμενος τέλος ἐνῆλιξ, ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος Λουδοβίκος ΙΓ', τὴν κυβέρνησιν (1617), ἐνέδωκε μὲν νὰ ἀπομακρυνθῶσιν οἱ ξένοι εὐνοούμενοι διὰ νόνον καὶ θανατώσεων, καὶ ἐξώρισε τὴν μητέρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς αὐλῆς· ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν ἐκέρδισεν ἐκ τούτων πολὺ. Οἱ νέοι εὐνοούμενοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη ἤδη ὁ ἀδρανὴς βασιλεὺς δὲν διέφερον πολὺ τῶν προτέρων οὔτε κατὰ τὴν ἀρετὴν οὔτε κατὰ τὴν ἱκανότητα· ὅθεν ἡγέρθησαν ἐκ νέου κατὰ τῆς κυβερνήσεως οἱ μεγιστᾶνες τοῦ κράτους καὶ οἱ Οὐγενόττοι, τῶν ὁποίων εἶχον περιορισθῇ τὰ δικαιώματα, καὶ ἐνέβαλον πάλιν τὴν χώραν εἰς νέας ταραχάς. Ἐλαβε δὲ τέλος ἡ θλιβερὰ αὕτη κατὰστασις τότε πρῶτον, ὅτε προσελήφθη (1624) εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους ὁ Καρδινάλιος ΡΙΧΕΛΙΟΥ, καὶ ἐπέφερε γενικὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ μέγας οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ εἶχεν ἐπὶ 18 ἔτη ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν εἰς τε τὸ κράτος καὶ τὴν αὐλὴν, ἃν καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς οὐδέποτε ἡγάπησεν αὐτὸν, ἡ δὲ βασίλισσα καὶ οἱ εὐγενεῖς προσεπάθουν ἀδιαλείπτως νὰ τὸν ρίψωσι, καὶ ἐξυφάνθηθησαν κατ' αὐτοῦ ἄπειροι ραδιουργίαι καὶ συνωμοσίαι. Ἡ δὲ μέγας τοῦ πνεύματός του ὑπερενίκησεν ὅλα τὰ ἐμπόδια. Αἱ δὲ προσπάθειαι τοῦ Ῥιχελιῦ σκοπὸν προστίθεντο τὴν ἐπέκτασιν μὲν καὶ στρογγύλωσιν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὴν

ἀνύψωσιν δὲ καὶ ἰσχυροποίησιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Καὶ διὰ τὰ κατορθώσῃ μὲν τὸ πρῶτον, προσεπάθησεν ὁ 'Ριχελιὸς νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν 'Αψβουργικὸν οἶκον, καὶ ἠνώθη διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἔν τε τῇ Γερμανίᾳ, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου (§. 74), καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὅπως δ' ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, παρέλειψε μὲν τὴν *συγκάλεσιν τῶν τᾶξεων* τοῦ κράτους (αἵτινες συνηθροίσθησαν τελευταίαν φορὰν τὸ 1614), κατέβαλε δὲ τὴν δύναμιν τῶν *εὐγενῶν* καὶ τῆς ἀνεξαρτήτου τάξεως τῶν ὑπεπλήλων καὶ δικαστῶν ἐν τοῖς *συλλογηταῖς* (πικραμέντοις), καὶ κατεπολέμησε διὰ τοῦ αἰετοῦ εἰς πόλεμον ἐτοίμου στρατοῦ αὐτοῦ τοὺς *Οὐγενόττους*, οἵτινες ἀπετέλουν ἀνεξάρτητον σχεδὸν *συμμαχίαν* ἐν τῇ μεσημβρινῇ καὶ δυτικῇ Γαλλίᾳ μετ' ἰδίων φρουριῶν, *μαχίμου* δυνάμεως πολιτῶν καὶ μεγάλων προνομίων. Ἀποῦ δ' ἐκυρίευσεν εἰς τρεῖς πολέμους, τὰς ἀξιολογωτάτας τῶν Οὐγενόττων πόλεις (Νίμην, Μονταβᾶν, Μονπελλιέ καὶ ἄλλας), ἀπεγύμνωσεν αὐτάς τῶν ὁχυρωματικῶν αὐτῶν ἔργων, καὶ τέλος κατέβριψε μετὰ 14 μηνῶν πολιορκίαν τὸ ἔρμα τῶν Καλβινιστῶν—*Λαροχέλην*, ἀφῆρσε μὲν ἀπ' αὐτῶν τὰ πολιτικὰ προνόμια καὶ τὴν ἀνεξάρτητον αὐτῶν θέσιν, παρέσχεν ὅμως εἰς αὐτοῦς διὰ τοῦ *περὶ ἀπονομῆς τῆς χάριτος ἐδίκτου τῆς Νίμης* θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα δικαιώματα πρὸς τοὺς καθολικοὺς ὑπηκόους (1629). — Ἀποπλισθέντων δὲ τῶν Οὐγενόττων, ἀφῆρθη ἀπὸ τῶν ἀνησύχων μεγιστάνων τὸ ἰσχυρότατον αὐτῶν στήριγμα· ὅθεν ὁ κατ' αὐτῶν ἀγὼν ἠδύνατο νὰ διεξαχθῇ μετὰ μεγαλητέρας ἐπιτυχίας. Καὶ οἱ τολμηρότατοι μὲν αὐτῶν ἐξέλιπον θανατωθέντες ἢ ἐξορισθέντες· αὐτὴ μάλιστα ἡ βασιλομήτωρ καὶ ὁ δεύτερος υἱὸς αὐτῆς, ὁ δούξ τῆς *Αὐρημίας*, οἵτινες ἐζήτησαν νὰ ῥίψωσι τὸν 'Ριχελιὸν, ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν πατρίδα, καὶ ὁ πιστὸς τοῦ τελευταίου φίλος 'Ερρίκος ὁ δούξ τοῦ *Μοντμορεγκίου*, βλαστὸς ἐνὸς τῶν ἐνδοξοτάτων γενῶν τῆς Γαλλίας, ἀπέθανεν ἐν Τολώσῃ (1632) ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου. Ὁμοίᾳ δὲ τύχῃ κατέλαβεν ἔτη τινα

μετὰ ταῦτα τὸν κόμητα τοῦ Σεμάρς (Cinq Mars) καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ Λεθού, ὅτε ἐνωθέντες μετὰ τῆς βασιλίσσης καὶ πολλῶν εὐγενῶν συνώμοσαν κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ Καρδινάλιου (1642). Πρὸς ἐξέτασιν δὲ τῶν διαθέσεων καὶ καταστάσεων ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐξωτερικῷ μετεχειρίζετο ὁ 'Ριχελιὸς τὸν Καπουτσῖνον Πάτερ 'Ιωσήφ, τοῦ ὁποίου τὸ σκυθρωπάζον πρόσωπον ἐκρυπτεν ὀξύνοιαν καὶ διπλωματικὴν δεξιότητα. — Τὰ δὲ *συλλαλητήρια*, τὰ ἀνώτατα ἀπονεμητήρια τῶν φόρων καὶ δικαστήρια, ἅτινα ὡς ὁ βασιλεὺς, εἶχον ἀξιώσεις αὐτοδεσπότης ἐξουσίας (souveraineté), διότι αἱ θέσεις αὐτῶν ἦσαν κληρονομικαί, ἐξησθενίσθησαν, συσταθέντων ἐκτάκτων δικαστηρίων καὶ διορισθέντων ἀνωτέρων ἐπαλλήλων, ἐξαρτωμένων ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου.

§. 94. Τῇ 4 Δεκεμβρ. 1642 ἀπέθανεν ὁ 'Ριχελιὸς, μισητὸς μὲν καὶ φοβερός εἰς τε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαόν, ἀλλὰ θυμασθεὶς ὑπὸ τοῦ συγχρόνου καὶ μεταγενεστέρου κόσμου· ἠκολούθησε δ' αὐτὸν μετ' ὀλίγον εἰς τὸν τάφον (14 Μαΐου 1643) Λουδοβίκος ὁ ΙΓ', ἡγεμὼν στερούμενος μὲν μεγάλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ἐξαρτώμενος δ' ἀπὸ παντός, ὅστις εἰζέυρε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ ἥ νὰ κατασταθῇ φοβερός εἰς αὐτόν. Μέχρι δὲ τῆς ἐνθλικότητος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. (1643—1715) ἀνέλαβεν ἤδη τὴν ἀντιβασιλείαν ἡ βασίλισσα Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ, ἡ ὑπερήφανος καὶ φίλαρχος ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἔστρεψεν ὅλην αὐτῆς τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἰταλὸν MAZAPINON, τὸν κληρονόμον τοῦ ὑπουργήματος καὶ τῶν φρονημάτων τοῦ Ριχελιὸς, εὗρε σφοδρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸ *συλλαλητήριον* καὶ τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἐζήτουν πάλιν νὰ ἀνακτήσωσι τὴν προτέραν αὐτῶν δύναμιν καὶ ὑπόληψιν. Ὁ δὲ λαὸς ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν ἐλαφρυνθῇ ἀπὸ τῆς βαρείας φορολογίας, καὶ ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιδεξίου καὶ εὐφυοῦς Καρδινάλιου 'Ρεκίου ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ἀναγκάσῃ τὴν αὐλὴν νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν Μαζαρίνον, καὶ νὰ ἀσπασθῇ ἄλλο κυβερνητικὸν σύστημα. Ἐντεῦθεν δ' ἐζήφθη σφοδρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις φέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΗΣ ΣΦΕΝΔΟΝΗΣ (1648—1653). Ὁ Μαζαρίνος ἠναγκάσθη μὲν

νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον τὴν χώραν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀσάλευτος ἦτον ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοία καὶ ἐμπιστοσύνη τῆς βασιλείας, ὥστε ἐκυβέρνα νῦν ἀπὸ τῆς Κολωνίας τοσοῦτον ἀπεριόριστως τὴν Γαλλίαν, ὅσον καὶ πρότερον, ὅτε ἦτον ἐν Παρισίοις. Ἐν τούτοις ἡ ἐξορία αὐτοῦ δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Ἀφοῦ δηλαδὴ Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' ἐγένετο βασιλικῶς ἐνῆλιξ (1351) καὶ κατενίκησεν ὁ *Τυρέννης*, ὁ ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων, εἰς τὸ *προάστειον* τοῦ *Ἀγ. Ἀντωνίου* τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ, τὸν μέγαν *Κορδὲ* (1653), ὅστις ἐστρατήγει τῶν ἀνταρτῶν, ἐπέστρεψε πάλιν ἐν θριάμβῳ ὁ Μαζαρίνος (1653). Ἡ δὲ πανηγυρική αὐτοῦ εἰς Παρισίους εἰσοδος ἦτον ἀπόδειξις ὅτι εἶχε νικήσει ἡ ἀπεριόριστος βασιλικὴ δύναμις, καὶ ὅτι ἡ θύλησις τοῦ μοναρχοῦντος ἔσχυε πλείοτερον τῶν νόμων. Ἐξ ἔτη ἀκόμη ἀπῆλαυσεν ὁ Μαζαρίνος μεγίστης ἐν Γαλλίᾳ καὶ Εὐρώπῃ ὑπολήψεως. Καὶ ὁ μὲν Καρδινάλιος Ρέκιος, ὁ εὐφυὲς συγγραφεὺς τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ πολέμου τούτου, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐτιμωρήθη πρότερον καθερχθεὶς ἐν *Βιγκέναις* διὰ τὴν φιλοτάραχον αὐτοῦ διαγωγὴν· ὁ δὲ *Κορδάτης* περιεφέρετο πένθης καὶ δυστυχῶν παρὰ τοῖς Ἰσπανοῖς, μέχρις οὔ ἡ χάρις τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐχορήγησεν εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τὴν ἐπανάκτησιν τῶν κτημάτων του· καὶ αἱ ἀνεψιὰὶ τοῦ Μαζαρίνου, Ἰταλίδες χωρὶς εὐγενείας καὶ ὀνόματος, ἐπροικίσθησαν μὲ τὰ πλούτη τῆς Γαλλίας· καὶ ἐζητήθησαν παρὰ τῶν πρώτων εὐγενῶν εἰς γάμον· τὰ δὲ μέλη τοῦ συλλαλητηρίου ὑπήκουον ἄνευ ἀντιβῆρύσεως εἰς τὰς ἀνωτέρας διαταγὰς, ἐξ οὗ χρόνου ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν αὐτῶν ὁ Λουδοβίκος φέρων ὑποδήματα καὶ ἵπποτικὴν μάστιγα, καὶ ἀπειλῶν ἀπῆρτησε ὑποταγὴν. Ἐκτοτε ἡ δύνατο ὁ Λουδοβίκος νὰ δίδῃ κύρος εἰς τὸ ἄξιωμα· «ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος» (*l'état c'est moi*). Ἡ μετὰ τῆς Ἰσπανίας *Πυρρηναϊκὴ εἰρήνη* (7 Νοεμβ. 1659) ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Μαζαρίνου. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἀπέθανε καταλείπων ἄμετρον μὲν περιουσίαν, πολύτιμα δὲ βιβλία καὶ καλλιτεχνήματα, καὶ μεγαλοπρεπῆ παλάτια καὶ κήπους. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ συνέβη (9 Μαρτ. 1664) καθ' ὃν χρόνον ὁ Λουδοβίκος ἤρχισεν ἥδη νὰ βεβρύνεται αὐτὸν, καὶ ἐπόθει

νὰ λάβῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ χεῖρα τὰς ἡνίας τοῦ κρά-
τους. Ἡ εὐτυχία λοιπόν, ἥτις παρηκολούθησεν αὐτὸν καθ' ὅλον
τὸν βίον, δὲν τὸν ἐγκατέλιπεν οὐδὲ εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου.

Β') *Κυβέρνησις καὶ πρὸς κατάκτησιν πόλεμοι*
Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

§ 95. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ Μαζαρίνου, δὲν διώρισε πλέον
κάνένα πρωθυπουργὸν Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ βα-
σιλικὴ παντοδυναμία ἔφθασεν εἰς τὸν κολορῶνα, ἀλλὰ περιε-
στοιχίσθη ὑπ' ἀνδρῶν, οἵτινες τὴν θέλησίν του μόνον ἐξετέλουν,
καὶ οὐδένα ἐγνώριζον ἀνώτερον σκοπὸν, εἰμὴ νὰ πολλαπλασιά-
ζωσι καὶ ἐκτείνωσι τὴν δόξαν, λάμψιν καὶ τιμὴν τοῦ βασιλέως.
Κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἔδειξεν ὁ Λουδο-
βίκος φρόνησιν καὶ βασιλικά ὄντως πλεονεκτήματα. Οἱ τε ὑπουρ-
γοὶ αὐτοῦ, μάλιστα ὁ *Κολβέρτος*, ὁ μεγάλως προαγαγὼν τὴν
Γαλλικὴν βιομηχανίαν, τὰ ἐργαστάσια, καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ οἱ
στρατάρχαι αὐτοῦ *Τυρένης*, *Κονδάτης*, *Λουξεμβούργος* καὶ ὁ
τειχοποιὸς *Βωβάρος* ὑπερεῖχον κατὰ τὴν εὐφυίαν, τὰς γνώσεις
καὶ τὴν ἱκανότητα τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας
πάντων τῶν ἄλλων λαῶν τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς ὁ ΙΔ'. Λουδο-
βίκος διεκρίνετο πάντων τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ
κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν μέγεθος, τὴν ἀρχικὴν φύσιν καὶ τὴν βασι-
λικὴν ἀξιοπρέπειαν. Κατ' ὥρθωσε δὲ, ὥστε ἡ ἐποχὴ τοῦ ΙΔ'.
Λουδοβίκου, νὰ θεωρῇται τὸ λαμπρὸν σημεῖον τῆς Γαλλικῆς
ἱστορίας καὶ ἡ αὐλὴ τῆς *Βερσαλλίας*, ὅπου μετεφέρθη ἡ βασιλικὴ
καθέδρα, νὰ τιμᾶται καὶ θαυμάζεται πανταχοῦ ὡς πρότυπον
τῆς φιλοκαλίας, τῆς λεπτῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς εὐγενοῦς διαίτης.
Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀπέβλεπεν εἰμὴ εἰς τὴν εὐχαρίστησιν τῆς
περιφιλαυτίας αὐτοῦ, τῆς *φιληδονίας*, *υπερηφανίας*, *μεγαλο-*
πρεπειας καὶ *φιλοδοξίας*, ἡ κυβέρνησις του ὑπῆρξεν ὁ τάφος τῆς
ἐλευθερίας, τῆς ἠθικῆς, τῶν σταθερῶν χαρακτήρων καὶ ἀνδρο-
πρεπῶν φρονημάτων. Καὶ εὖνοια μὲν τῆς αὐλῆς ἦτον ὁ ὅρος πά-
σης προσπάθειας, καὶ κολακεία ἡ ἀσφαλεστάτη ὁδὸς τῆς ἐπιτυ-
χίας αὐτῆς· ἀρετὴ δὲ καὶ ἱκανότης ὀλίγον ἐξετιμῶντο.

§. 96. Λουδοβίκος ὁ ΙΑ'. ἐπεθύμει νὰ λαμπρόνη τὸ ὄνομά του διὰ πολεμικῆς δόξης, καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ. Ὅθεν ὠφελήθη ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Δ', ὅπως ζητήσῃ τὰ κληρονομικὰ αὐτοῦ δικαιώματα ὡς σύζυγος τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀποθανόντος, καὶ εἰσβάλῃ (1667) μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὰς *Ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας*. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν ὑπὸ τῆς συμμαχίας τῶν τριῶν δυνάμεων Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας καὶ Σουηδίας, νὰ ἀποδώσῃ πάλιν μετὰ βραχυχρόνιον πόλεμον εἰς τὴν ΕΙΡΗΝΗΝ ΤΟΥ ΑΚΥΙΣ-ΓΡΑΝΟΥ (Μάϊ. 1668) τὸ μέγιστον μέρος τῶν κατακτηθέντων, διέμειναν ὅμως Φλανδρικαὶ τινες σύνοροι πόλεις εἰς τὴν Γαλίαν, καὶ ἰσχυροποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Βωβάρου εἰς ἀπόρρητα φρούρια. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νικητῆριος δρόμος τοῦ ὑπερηφάνου βασιλέως εὔρισκε κυρίως προσκόμματα εἰς τὰς προσπάθειάς τῆς Ὁλλανδικῆς δημοκρατίας, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἐστράφη ἡ ἐκδίκησις τοῦ Γάλλου δυνάστου. Ἐλαβε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Σουηδίαν, ἠγόρασε τὴν φιλίαν τοῦ Ἀγγλοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Β' (§. 90) δι' ἐτησίου μισθοῦ καὶ ἑταιρῶν (maitresses,) καὶ συνέδεσε συμμαχίαν μετὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Κολωνίας καὶ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Μοναστηρίου. Οὕτω δὲ προπαρασκευασμένος καὶ περιθωρακισμένος πανταχόθεν ἤρχισεν ὁ Λουδοβίκος δεύτερον πόλεμον (1672—1679), ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπολεμεῖτο μόνον κατὰ τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὸν ὅποιον ὅμως περιεπλέχθησαν κατὰ τὴν δεκαεπταετῇ αὐτοῦ διάρκειαν ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Μετὰ τὴν περιβόητον λοιπὸν *διάβασιν* τοῦ *Ρήνου* παρὰ τὸ *Τολούσσον* (Zollhaus) εἰσῆλσε ταχέως ὁ Γαλλικὸς στρατὸς, φερόμενος νικηφόρος, εἰς τὰ ἐνδότατα τῶν *Γενικῶν Κρατῶν* (états generaux). Τότε δὲ περιῆλθεν ἡ Ὁλλανδία εἰς κίνδυνον· καθότι οἱ δημοτρατικοί, οἵτινες εἶχον κυβερνήσει μέχρι τοῦδε ἐνδοξότατα τὴν Ὁλλανδικὴν πολιτείαν, εἶχον ἐπιμεληθῇ νὰ ἐπαυξήσωσι μᾶλλον τὴν θαλάσσιον δύναμιν ἢ νὰ διατηρήσωσι καὶ πολλαπλασιάσωσι τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς· πῶς ἤθελον λοιπὸν δυνηθῇ νὰ ὑπομείνωσι τὸν μεγαλοπρεπῆ, τὸν ὑπὸ τῶν ἐπισημοτάτων στρατηγῶν ἀρχηγούμενον στρατὸν τῶν Γάλλων ; Τὸ *Λύτιχον*, τὸ *Οὐτρέχτον* καὶ τὸ *Άνω*

"Υσσελον, ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, δῖμαχοι δὲ Γάλλοι ἐπέδραμον ἤδη τὴν ἐπαρχίαν 'Ολλανδίαν, καὶ ἐπλησίασαν τὴν πρωτεύουσαν, ἀπέχοντες δύο μίλια· οἱ δὲ τρομαγμένοι δημοκρατικοὶ ἐζήτησαν μὲν ταπεινῶς εἰρήνην, δὲν εἰσηκούσθησαν ὁμῶς. 'Αλλ' ἤδη ἐνόητε τὸ τεταραγμένον πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὑπὸ τρομεροῦ ὀδηγηθὲν ὀρμεμφύτου, τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καὶ ἐβάδισε πρὸς αὐτὴν ἄνευ ἀναβολῆς. 'Εν ᾧ δηλαδὴ οἱ Γαλλικοὶ στρατοὶ ἦσαν ἀπασχολημένοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν 'Ολλανδικῶν φρουρίων, κατεβλήθησαν οἱ δημοκρατικοὶ, οἵτινες ἐθεωροῦντο αἵτιοι πάντων τῶν δυστηχημάτων, ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ λαοῦ κόμματος τοῦ 'Οράγγη, οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, *Ιωάννης καὶ Κορνήλιος Δεβίττος*, ἐφονεύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πρωτεύουσας, καὶ ἐδόθη ἔπειτα ἡ κυβέρνησις εἰς τὸν συνετὸν καὶ ἐμπειροπόλεμον ἑπαρχον **ΓΟΥΤΙΑΕΛΜΟΝ Γ'. ΤΟΝ ΟΡΑΓΓΗΣ** (1672). 'Ο διάσημος δ' οὗτος στρατάρχης ἐξύπνισε τὸ θάρρος καὶ τὸν φιλόπατριν τῶν 'Ολλανδῶν ἐνθουσιασμόν· διώρυξαν τὰ προχώματα, καὶ κατέστησαν τὴν πλημμυροῦσαν αὐτῶν χώραν ἀπρόσιτον εἰς τοὺς Γάλλους· τὰ δὲ τείχη τῆς *Γροινίγγης* ἀνθίσταντο εἰς ὅλας τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἡ τολμηρὰ κατὰ τοῦ 'Αμστελντάμου ἐπὶ τῶν παγωμένων ὑδάτων στρατεία τοῦ στρατάρχου τοῦ **ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΥ** ἐματαιώθη δι' αἰφνιδίως ἐπελθόντος ὑγροῦ καιροῦ. Αὗται δὲ καὶ ἄλλαι εὐνοϊκαὶ περιστάσεις ἔσωσαν τὴν 'Ολλανδίαν. Διότι, ὅτε ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν 'Ολλανδῶν ὁ μέγας ἐκλέκτωρ τοῦ *Βρανδεμβούργου*, *Φριδεῤῥίκος Γουλιέλμος*, προσλαβὼν συμμέτοχον εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὸν αὐτοκράτορα *Λεοπόλδον*, ἠνάγκασθησαν οἱ Γάλλοι νὰ μοιράσωσι τὰ στρατεύματα αὐτῶν, καὶ νὰ στείλωσι τὴν κυρίαν αὐτῶν δύναμιν εἰς τὸν 'Ρήνον· μετ' ὀλίγον δὲ προσετέθησαν εἰς τὸν ἐναντίον τῆς Γαλλίας πόλεμον ἡ τε *Ἰσπανία* καὶ τὸ *Γερμανικὸν Κράτος* (1674).

§. 97. Αὐξανόμενον ὁμῶς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρῶν, κηδεύετο προσέτι καὶ ἡ πολεμικὴ δύναμις τῶν Γάλλων. 'Ο *Τυρέντης* διέβη τὸν 'Ρήνον μετὰ βερβερικὴν ἐρήμωσιν τῶν Χωρῶν τοῦ Παλατινάτου, καὶ εἰσέβαλε κόπτων καὶ καίων εἰς τὴν Φραγ-

κονίαν. Καὶ οἱ Γερμανοὶ μὲν ἡγεμόνες ἐδιχονόουν· ὁ δ' ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἐμισθοδοτεῖτο ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου, καὶ ἐπρόδιδεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὰ πολεμικὰ σχέδια, οἱ δὲ στρατάρχαι τῶν Αὐστριακῶν ἢ ἦσαν ἀνίκανοι ἢ, ὡς ὁ Μορτεκουκούλης, ἦσαν ἀπησυχολημένοι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Καὶ ἂν ὁ μέγας ἐκλέκτωρ δὲν ἔσωζεν τὴν τιμὴν τῶν Γερμανικῶν ὅπλων, ὁ θρίαμβος τῆς Γαλλίας ἤθελεν εἶσθαι παντελὴς. Ὅπως δηλ. ἀναγκάσῃ αὐτὸν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου, εἶχε παρακινήσει τοὺς συμμάχους αὐτοῦ Σουηδοὺς, νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν μαρχιονίαν τοῦ Βρανδεμβούργου. Πρὶν ὅμως ἐνοήσωσιν οὗτοι τὸ παρामीκρον, ἐφάνη ὁ δραστήριος Φριδερίκος Γουλιέλμος εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς ἐκπεπληγμένους Σουηδοὺς εἰς τὴν ἐν ΦΕΡΒΕΛΛΙΝΩΙ ΜΑΧΗΝ (28 Ἰουν. 1675). Ἡ μάχη δ' αὕτη ἔθηκε τὸ θεμέλιον τοῦ μεγέθους τῆς Πρωσίας. Ἐνα δὲ μῆνα μετὰ ταῦτα ἐφορεύθη παρὰ τὸ ΣΑΣΣΒΑΧΟΝ ὑπὸ βολῆς κανονίου ὁ Τυρέννης, ὁ μέγιστος στρατάρχης τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐχθρὸς τῶν Γερμανῶν ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Ῥήνου. Ἀλλ' ὑπὲρ τοὺς τρεῖς εἰσέτι ἑναυτοὺς διήρκεσεν ὁ πόλεμος, ὅστις ἀπέβη μάλιστα καταστρεπτικὸς εἰς τὰς παρὰ τὸν Μοσέλλαν καὶ Σάβαρον χώρας, ὅπου οἱ Γάλλοι ἐποίησαν τρομερωτάτας ἐρημώσεις. Πρῶτον δ' ὅτε τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον ἀπήτησεν ἀπειλητικῶς νὰ παραιτήσῃ ἡ κυβέρνησις τὴν μετὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίαν, καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς Ὀλλανδοὺς, ἀπεφάσισεν ὁ Λουδοβίκος νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ συνεστὴ ὅμως πολιτικὴ τῶν Γάλλων εὗρε τρόπον νὰ χωρίσῃ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς, ὥστε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν νὰ φανῇ ἀνώτατος πάντων. Εἰς τὴν ΕΙΡΗΝΗΝ λοιπὸν ΤΗΣ ΝΥΜΒΕΡΓΗΣ (1679) ἔλαβον πάλιν ὀπίσω πάσας τὰς ἀπολεσθείσας χώρας καὶ πόλεις οἱ Ὀλλανδοί, ἀπονείμαντες ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου κληρονομικὸν εἰς τὸ ἄρρεν γένος τοῦ ἀνδρείου Γουλιέλμου τοῦ Ὁράγγη· τοὺνκντιὸν δ' οἱ Ἰσπανοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ ἐλεύθερον κομητᾶτον τῆς Βουργουνδίας (Franche Comté) καὶ πᾶσας τὰς ἐν τῇ γραμμῇ τῆς Βαλεγκιεννῆς καὶ Μωδεύγης

κειμέναις ὀχυράς θέσει, καὶ τὸ *Γερμανικὸν κράτος* οὐ μόνον ἀπώλεσε τὴν ἐν *Βρεῖσγαυία* πόλιν *Φρειβοῦργον*, ἀλλ' ἠναγκάσθη καὶ νὰ ὑποστῇ τὰς μεγίστας ταπεινώσεις. Τὸ δὲ εἰς τὴν *Γερμανίαν* ἀνῆκον δουκάτον τῆς *Λοθαριγγίας*, τὸ ὁποῖον εἶχον λάβει εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου οἱ *Γάλλοι*, ἀπεδόθη εἰς τὸν ἐν *Αὐστριακῇ* ὑπηρεσίᾳ διατελοῦντα δοῦκα ὑπὸ τοσοῦτον ἀτιμωτικὰς συμφωνίας, ὥστε οὗτος ἐπροτίμησε νὰ τὸ ἀφήσῃ ἀκόμῃ ἐπὶ πλείοτερον χρόνον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὁ μέγας ἐκλέκτωρ εἶδεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον νὰ παραχωρήσῃ πάλιν εἰς τοὺς *Σουηδοὺς* πάσας τὰς μετὰ τοσούτων μόχθων ἀποκτηθείσας ἐν *Πομερανίᾳ* χώρας καὶ πόλεις.

§. 98. Ὁ ἀσυγχώρητος οὗτος ἐξευτελισμὸς τῶν ἡγεμόνων τῆς *Γερμανίας* ἐπηύξησε τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ μεγαλοπραγμοσύνην τοῦ *ΙΔ΄* *Λουδοβίκου*. Ὅθεν δι΄σχυρίσθη, ὅτι περιελαμβανόντο εἰς τὴν παραχώρησιν ὅσοι τόποι καὶ ὅσα μέρη ἐπικρατειῶν ἀνῆκον κατὰ τὰ πρότερον ἔτη εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας καὶ πόλεις, αἵτινες κατὰ τὴν *Βεσφαλικὴν* καὶ *Νυμβεργικὴν* εἰρήνην ἐδίδοντο εἰς τὴν *Γαλλίαν*. Ὅπως δὲ κατορθώσῃ νὰ παραλάβῃ αὐτάς, ἱδρυσεν (1680) ἐν *Μέταις* καὶ *Βρισάκῳ* τὰς κληθείσας *Ἑνωτικὰς Βουλὰς*, καὶ ἰδιοποιήθη, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τούτων, πλῆθος πόλεων, πολισμάτων, χωρίων, πύργων, μύλων καὶ ὁλόκληρα μάλιστα χωρῶν τμήματα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ *Ῥήνου*. Ἡ δ' ἐπιτυχία κατέστησε τὸν κυρίαρχον τῆς *Γαλλίας* ἔτι τολμηρότερον, ὥστε τελευταῖον ἤρπασεν (Σεπτ. 1681) ἐν μέσῳ τῇ εἰρήνῃ τὴν ἐλευθέραν πόλιν *ΣΤΡΑΣΣΒΟΥΡΓΟΝ* ΑΠΟ ΤΟΥ *ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ*. Ὁ δὲ προδότης ἐπίσκοπος τῆς *Φυρστεμβέργης* *Φραγκίσκος* ἔγων ἐφάνη χρήσιμος εἰς τοὺς ἐχθροὺς κατὰ τὴν ἀπροσδόκητον κατὰληψιν τῆς χώρας. Οἱ τέως ἐλεύθεροι πολῖται ἠναγκάσθησαν ἀποπλισθέντες νὰ ὁμώσωσι γονυπετεῖς τὸν ὄρκον τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸν *Γάλλον* δυνάστην· τὸ μοναστήριον (ἡ μητροπολιτικὴ ἐκκλησία), τὸ κόσμημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν *Γερμανῶν*, παρεδόθη εἰς τὴν καθολικὴν θεολατρείαν, καὶ ἐκενώθη ἡ ὀπλοθήκη. Ἀλλὰ καὶ ἐν *Ἰταλίᾳ* εἶχον νὰ ὑποστῶσι πολλὰ ὑπὸ τῆς βικαιοπραγίας τοῦ βασιλέως, τὸ *Μεδιόλανον* καὶ ἡ *Γένουα*. Ἀντὶ δὲ νὰ ἐκδι-

κηθῶσι τὴν ὕβριν, ἐνώσασαι τὰς δυνάμεις αὐτῶν, συνωμολόγησαν (15. Αὐγ. 1684) ἡ Αὐστρία, ἡ Ἰσπανία καὶ τὸ Γερμανικὸν κράτος μετὰ τοῦ ἀδίκου βασιλέως ἐν *Ρατισβόρνῃ* εἰκοσαετῇ ἀναχωρῆν, καθ' ἣν κατελείποντο εἰς τὸν τελευταῖον σύμπασαι αἱ ἐνωθεῖσαι καὶ ἀρπαγεῖσαι ἐπικράτειαι καὶ τοπαρχίαι, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ μικροῦ πρότερον κυριευθέντος φρουρίου *Λουξεμβούργου*, ὑπὸ τὴν μόνην συμφωνίαν, ὅτι αἱ ἐνώσεις ἤθελον ἔκτοτε παύσει, ὅτι τὰ δικαιώματα τῆς Γαλλικῆς κυριαρχίας δὲν ἤθελον ἐπεκταθῇ περαιτέρω. Τοσοῦτον εἶχε δεσμεύσει τὸν κόσμον ὁ ἀπὸ τῆς Γαλλίας τρόμος.

γ'. *Γαλαιπωρία καὶ νίκη τῆς Αὐστρίας.*

§. 99. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἦτον ἀπασχολημένος ὁ αὐτοκράτωρ *Λεοπόλδος* εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἐν *Οὐγγαρία* δηλ. εἶχον διεγείρει ἐπικινδύνους ἐπαναστάσεις αἱ ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως κατεπιέσεις τῶν διαμαρτυρομένων, ὡς καὶ αἱ βραεῖαι σταθμεύσεις τῶν στρατιωτῶν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ αἱ κατὰ τινων μεγιστάνων βιαιοπραγίαι, εἰς στιγμὴν μάλιστα, καθ' ἣν οἱ Τῦρκοι ἀνενέωσαν τὰ πρότερα αὐτῶν κατακτητικὰ σχέδια, καὶ τινες ἰσχυροὶ μεγάλοι *Βεζίροι* εἶχον ἐξυπνίσει πάλιν τὸ φιλοπόλεμον πνεῦμα τῶν *Γιανισσάρων*. Ἡ δ' Αὐστριακὴ κυβερνήσις ἤλπισεν ὅτι ἤθελε δυνηθῇ νὰ παύτῃ τὴν ἀνταρσίαν διὰ τῆς αὐστηρότητος (1671). Ὅθεν διέταξε νὰ θανατώσων ἐπὶ τοῦ ἱερῶματος τοὺς πρωταιτίους, καὶ προσέβηκε τὰ ἐγγράφως ἀναγνωρισμένα δικαιώματα τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' αἱ βιαιοπραγίαι αὗται ἀφύπνισαν τὸ φιλελεύθερον αἷσθημα καὶ τὸ πολεμικὸν θάρρος τῶν Οὐγγῶν, καὶ ὁ *Ἐμμερῆχος Τοικέλης*, δραστήριος εὐγενὴς, τοῦ ὁποίου εἶχον δημευθῇ τὰ ὑπάρχοντα ἀνεπέτατε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας (1674). Ἐν βραχεὶ δ' ἐτάχθη ὑπ' αὐτὸν μάχιμος δύναμις ἀξία λόγου, μεθ' ἧς ἐδίωξεν ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας τοὺς Αὐστριακοὺς στρατοὺς (1631). Ὁ δὲ *Λουδοβίκος ΙΔ'* ἐβοήθησεν αὐτὸν, καὶ ἡ Πύλη, ἥτις τὸν ἀνεγνώρισε βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, φόρου ὑποτελῇ, ἀπέστειλε μέγαν ἐπικουρικὸν στρατόν.

Κόπτοντες δὲ καὶ καλοντες ἐπροχώρησαν οἱ Τούρκοι μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης. Καὶ ἡ μὲν αὐλὴ κατέφυγεν εἰς τὴν Δυντιάν, ἡ δὲ πρωτεύουσα τῆς Αὐστρίας ἐφαίνετο ὅτι ἐμελλε νὰ καταστραφῇ. Ἀλλ' ἡ ἡρωϊκὴ ἀνδρία τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν 'Ρυδιγέρου τοῦ Σταρεμβέρghς, ὡς καὶ ἡ ἀδελιότης τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὸν πολιορκητικὸν πόλεμον, κατέστησαν τὴν Βιέννην ἱκανὴν ν' ἀντισταθῇ ἐπὶ 60 ἡμέρας εἰς ὅλας τὰς προσβολάς, μέχρις οὗ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐκ Λουθαριγγίας Καρόλου διοικούμενα αὐτοκρατορικὰ τάγματα καὶ Πολωνικοὶ στρατοί, ἐνωθεὶς μετ' αὐτῶν ὑπὸ τὸν ἡρωϊκὸν βασιλέα 'Ιωάννην ΣΟΒΙΕΣΤΗΝ, ἤλθον εἰς βοήθειαν τῆς ταλαιπωρουμένης πόλεως. Αἱματηρὰ δὲ τις μάχη ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Βιέννης ἐκρίθη κατὰ τῶν Τούρκων (9 Σεπτεμ. 1683). Ἀπεσύρθησαν δὲ ταχέως, καὶ κατέλιπον λεῖαν ἄμπελον εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Ἐκτοτε δὲ παρέμεινεν ἡ εὐτυχία τῶν μαχῶν εἰς τὸν Αὐστριακὸν στρατόν. Ἡ Οὐγγαρία κατεκτήθη, ὁ Τοικέλης ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ, καὶ ἡ Βοῦδα ἀπεσπάρθη μετὰ 146 ἐτῶν κατοχὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Τούρκων. Ἀφοῦ δὲ τὸ φορικὸν δικαστήριον τῆς 'Επερίης ἐστέρησε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας τοὺς τολμηροτάτους αὐτῶν ἀρχηγούς, καὶ διέσπειρε καθ' ὅλον τὸ ἔθνος τὸν τρόμον, ἠδυνήθη ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος νὰ καρτορθώσῃ χωρὶς ἀντιστάσεως, εἰς τὴν δίαίταν τὸν Πρεσβούργου, τὴν κατάργησιν τῆς αἰρετῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πολιτεύματος ἐκβολὴν δικαιωμάτων τινῶν, περιοριζόντων τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν (1687). Οὕτω δ' ἔγινεν ἡ Οὐγγαρία κληρονομικὴ χώρα τῶν Ἀψβουργείων. Οἱ δὲ Τούρκοι κατέβαλλον μὲν ἀκόμη μεγάλας προσπάθειάς, ὅπως ἐπανακτήσωσι τὰ ἀπολεσθέντα, καὶ περὶ τὰ τείχη τοῦ Βελιγραδίου ἐχύθη ποταμηδὸν Χριστιανικὸν καὶ Τουρκικὸν αἷμα· ἀλλ' οἱ μεγάλοι πολεμικοὶ ἥρωες Κάρολος ὁ Λουθαριγγίας, ὁ Πρίγκηψ Εὐγένιος καὶ Λουδοβίκος ὁ Βάδης, ἔστερον αἰέποτε νικηφόρους τὰς Αὐστριακὰς σημαίας. Εἰς δὲ τὴν ΕΙΡΗΝΗΝ ΤΗΣ ΚΑΡΛΟΒΙΤΣΗΣ παρεχωρήθη εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς ἡ Τρανσυλβανία καὶ σύμπασα ἡ μεταξὺ τοῦ Λουγάβεως καὶ Τιβίσκου χώρα (1699).

δ'.) 'Ο Αὐρηλιανὸς πόλεμος (1689—1697).

§. 100. Ὅπως ἀνακουφίσῃ τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῆς εὐτυχίας τῶν Αὐστριακῶν ὅπλων, ὠφελήθη Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. ἐκ τῶν κληρονομικῶν ὑποθέσεων τοῦ Παλατινάτου καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κολωνίας, ὅπως κηρύξῃ τὸν τρίτον, τὸν ὀνομασθέντα ΑΥΡΗΛΙΑΝΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ (1689—1697). Ὅτε δηλ. ἀπέθανεν ὁ παρὰ τὸν Ῥῆνον ἐκλέκτωρ Κάρολος, οὐδένα καταλείπων ἄρρενα κληρονόμον, καὶ ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς τοὺς καθολικοὺς συγγενεῖς τοῦ Παλατινάτου Νεοβούργου, ἀπήτησεν ὡς κληρονομίαν ὁ ΙΔ'. Λουδοβίκος ὑπὲρ τῆς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, συνεζευγμένης ἀδελφῆς τοῦ ἀποθανόντος ἐκλέκτορος, Ἐλισάβετ Καρλόττης, οὐ μόνον τὰ κινητὰ αὐτοῦ κτήματα, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἀκίνητα καὶ ὅτε ἡ ἀπαίτησις αὐτοῦ ἀπέτυχε, διέταξε τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ νὰ ὀρμήσωσι πρὸς τὸν Ῥῆνον. Ὅπως δὲ καταστήσῃ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἀδύνατον τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, διέταξεν ὁ ὦμος ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργῶν Λουδοῦ νὰ κατερμηώσωσι διὰ Λεηλασιῶν τὰς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν παραρρήτους πεδιάδας. Ὅθεν ἐπέπεσαν ὡς ἐμπρησταὶ τὰ ἄγρια στίφη ἐπὶ τὰ παρὰ τὴν ὀρεινὴν ὁδὸν ἀκμάζοντα χωρία ἐπὶ τὰς παρὰ τὸν Ῥῆνον πλουσίας πόλεις καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τοῦ μεσημβρινοῦ Παλατινάτου, καὶ μετέβαλον αὐτάς εἰς σωροὺς τέφρας. Ὁ δὲ καταρρήχθεις πύργος τοῦ ἀνακτόρου τῆς Εὐδελβέργης διαμένει ἔτι καὶ νῦν σιωπηλὸς μάρτυς τῆς βαρβαρότητος, μεθ' ἧς ὁ Μελάκος καὶ ἄλλοι ὠμοὶ στρατηγοὶ ἐξετέλεσαν τὰς διαταγὰς κυβερνήσεως ἀπηνοῦς. Ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἀρόδου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νάα ἐκάπνιζον πόλεις καὶ χωρία, ἀμπελώνες καὶ κῆποι· ἐν δὲ τῷ Μανγκεῖμα αὐτοὶ οἱ πολῖται ἠναγκάσθησαν νὰ βάλωσι καταστρεπτικὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ὀχυρωματικῶν αὐτῶν ἔργων καὶ οἰκοδομῶν· ἡ Εὐδελβέργη ἐκὴν κατὰ μέγα μέρος, ἀφ' οὗ ἡ γέφυρα τοῦ Νεκκάρου (Νίκρου) ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα· ἡ Βορματία, ἐξαίρουμένης τῆς μητροπόλεως, μετεβλήθη εἰς παιδίον πυρκαϊᾶς καὶ ἐν Σπύρα ἀπεδιώξαν (Ἰουν. 1689) οἱ Γάλλοι τοὺς πολίτας, ἔκαυσαν τὴν διαρ-

παγεῖσαν πόλιν καὶ τὴν διὰ τὴν ἀρχαιότητα σεβασμίαν μητρόπολιν αὐτῆς, καὶ κατεχλεύασαν τὰ ὀσπᾶ τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων. — Δευτέρα δ' αἰτία τοῦ πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον περιπλέχθησαν μετ' ὀλίγον, ἐκτὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, αἱ Κάτω Χῶραι, ἡ Ἰσπανία καὶ ὁ δούξ τῆς Σαβοῦνίας καὶ τοῦ Πεδεμοντίου, ἦτον ἡ κατάληψις τοῦ ἐκλεκτορικοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀξιώματος ἐν Κολωνίᾳ, καθ' ἣν κατάρθωσε μὲν διὰ δωροδοκίας Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. νὰ ἐκλεχθῇ ὁ εὐνοϊκὸς πρὸς τὴν Γαλλίαν Γουλιέλμος ὁ Φυρστεμβέργης, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πάπας δὲν ἐπεκύρωσαν τὴν ἐκλογὴν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ὀκταετῆ τοῦτον πόλεμον ἔλαβον τὰ νικητήρια οἱ ὑπὸ τῶν ἐπισημοτάτων στραταρχῶν ὀδηγούμενοι Γαλλικοὶ στρατοὶ, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν ἦτον ἀνώτερος. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν βαρύντατα κακωθεῖσαν Γερμανίαν, εἰς τὴν ἀρκτικὴν Ἰσπανίαν, ἐνίκων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ Γάλλοι, καὶ κατὰ θάλασσαν μάλιστα νύζανετο ἡ τιμὴ αὐτῶν, ἂν καὶ ἀπώλεσαν τὴν ναυμαχίαν τῆς Λαχόγης (1692). Ὡστε δικαίως ἐξεπλάγη ὁ κόσμος, ὅτι ὁ Λουδοβίκος παρεδέχθη τοσοῦτον προθύμως τὴν κοινῶς ποθουμένην τελείωσιν τοῦ πολέμου, καὶ ἐδείχθη πολὺ μετριώτερος ἢ ἐν Νυμβέργῃ εἰς τὴν Εἰρήνην τῆς Νυμβουργικῆς (μεταξὺ Ἄγγλων καὶ Δέλφτων) (Μάϊος — Ὀκτ. 1697). Μόνον δὲ τὸ Γερμανικὸν κράτος ὑπέστη ζημίαν· καθότι ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς τοὺς Γάλλους τὸ Στρασβοῦργον καὶ πάντας τοὺς ἐνωθέντας τόπους. Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ΙΔ'. ἤθελε νὰ ἦναι ἐλεύθερος εἰς τὴν μέλουσαν νὰ ἐπέλθῃ μετ' ὀλίγον χρεῖαν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου καὶ διὰ τοῦτο συνωμολόγησε τοσοῦτον ταχέως τὴν εἰρήνην.

ε.) Βίος τῆς αὐλῆς. Φιλολογία, Ἑκκλησιᾶ.

§. 101. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος Ἰτακτο ἡ Γαλλία εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως αὐτῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν, οὕτως ὥστε ἡ ἐποχὴ τοῦ ΙΔ'. Λουδοβίκου ἐθαυμάσθη ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Γαλλίας εἰς

τὰ κολακευτικά βιβλία τῶν ἱστορικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Κολβέρτου ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν· ἡ ὕφαντικὴ τῶν ἐρίων καὶ τῆς μετάνης, αἱ πλεκταὶ κνημίδες καὶ ἡ ἀπεργασία τοῦ ἐριούχου, ἅτινα ἤκμαζον εἰς τὰς μεσημβρινὰς πόλεις, παρήγαγον εὐπορίαν· ἐπηυξήθη ἡ θαλάσσιος δύναμις, ἰδρύθησαν ἀποικίαι καὶ ἐμπορικαὶ ἐταιρίαι ἔφερον τὰ προϊόντα τῆς Γαλλίας εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς οἰκουμένης — Ἡ Γαλλικὴ αὐτὴ ἀνέπτυξε πολυτέλειαν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον ὡς τότε ἀκόμη ἰδεῖ· τὰ ἀνάκτορα καὶ οἱ μετ' ἀνδριάντων, ἀναβρυτηρίων, ἀναδενδράδων πεποικιλμένοι κῆποι τῆς Βερσαλλίας ἐθεωροῦντο καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας· πανηγύρεις παντὸς εἴδους, ἵπποδρόμια, χοροὶ δραματικοὶ (Ballets), πυροτεχνήματα, μελοδράματα καὶ θεάτρα, ἐν οἷς ἐπεδείκνυσαν τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν οἱ εὐφύεστατοι τῆς Γαλλίας ἄνδρες, διεδέχοντο ἄλληλα καταγοητεύοντα τὰς ψυχάς· ποιηταί, καλλιτέχναι καὶ λόγιοι, ἡμιλλῶντο νὰ καταστήσωσι λαμπρότερον τὸν ἡγεμόνα, ὅστις ἀντήμειβε μετὰ χειρὸς ἐλευθερίου πάντας ἐκείνους τοὺς εὐφρεῖς ἄνδρας, οἵτινες συνέτρεχον εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ ἢ τὰς ἀπολαύσεις. Ὑπερήφανοι δ' οἰκοδομαί, ὡς ὁ οἶκος τῶν ἀπομάχων, πολύτιμοι βιβλιοθήκαι, μεγαλοπρεπῆ τυπογραφεῖα, πολυτελῆ μουσεῖα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κ. τ. τ. ἀνύψον τὴν λάμπιν καὶ δόξαν τοῦ μεγάλου Λουδοβίκου. Ἡ εὐτράπελος συνομιλία, ἡ εὐχαρὶς ἀστείότης, ἡ κομψὴ ἐθιμοταξία τῶν εὐγενῶν καὶ αὐλικῶν ἐνίκησαν πορρωτέρω καὶ διακρέτερον τὴν Εὐρώπην, ἢ τὰ ὄπλα τῶν στρατῶν. Οἱ Γαλλικοὶ συρμοὶ, ἡ γλῶσσα καὶ φιλολογία, ἐπεκράτησαν ἔκτοτε εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνωτέρων Εὐρωπαϊκῶν τάξεων. Ἡ δ' ὑπὸ τοῦ Ῥιχελιοῦ ἐγκαθίδρυσις τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας εἶχεν ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, τὸ ὕψος, καὶ ὁ συγγραφικὸς χαρακτήρ ἀνεπτύχθησαν τὰ μέγιστα· τὸ δὲ πλεονέκτημα τοῦτο ἐβोधήθη πολὺ τὴν ἐπέκτασιν τῆς φιλολογίας. Ἡ δὲ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἐπιμιξίαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους συνδιάλεξιν, καὶ μάλιστα τὰς ἐπιστολάς, διατυπωθεῖσα γλῶσσα, ἔμεινεν ἔκτοτε ἡ γλῶσσα τῆς διπλωματίας, τῶν αὐλῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων

τάξουν· καὶ ἂν ἑλλείπη εἰς τὰ φιλολογικὰ προϊόντα δύναμις, ἑξαρσις καὶ φυσικότης, τὸ ὁμαλὸν ὅμως τοῦ λεκτικοῦ, τὸ εὐ-
κολον καὶ εὐστροφον τοῦ ὕφους, κατέστησαν τὴν Γαλλικὴν κα-
λαιοθησίαν τὴν μᾶλλον ἐπικρατοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἐνίσχυσαν
τοὺς Γάλλους εἰς τὸ ἐγῶϊστικὸν αὐτῶν φρόνημα, ὅτι δηλαδὴ
εἶναι ὁ τὰ μέγιστα πολιτισμένος λαός. Ἡ δραματικὴ ποίη-
σις ἔφθασεν ἐπὶ Λουδοβίκου εἰς τὸν κολοφῶνα αὐτῆς διὰ τοῦ
Πέτρου Κορνηλίου († 1684), τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ «*Κλῆς*» θεω-
ρεῖται θεμέλιον καὶ ἀρχὴ τῆς κλασικῆς τοῦ θεάτρου ποιήσεως
διὰ τοῦ Ἰακώβου Πακίνα († 1699) ὅστις εἰς τὴν Ἰφιγένειαν
αὐτοῦ καὶ Φαίδραν ἐτόλμησε νὰ διαγωνισθῇ πρὸς τὸν Εὐριπί-
δην, καὶ διὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς κωμωδιοποιοῦ Μολιέρου (†
1673), τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ Ταρτοῦφος, ὁ Φυλάργυρος (*) ὁ Μι-
σάνθρωπος κλ. ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν βαθὺν γνῶστην τῆς ἀν-
θρωπίνης φύσεως εἰς τὰς ἀποπλανήσεις αὐτῆς. Ὁ Βοαλὼ στι-
χουργὸς ἐπιδέξιος († 1711), ἐθαυμάσθη ἔνεκα τῶν Ὡδῶν αὐ-
τοῦ καὶ σατυρῶν ὡς Ὁράτιος τῶν Γάλλων· οἱ μῦθοι καὶ τὰ
διηγήματα τοῦ Λαφονταίνου († 1694) εἶναι ἐτι καὶ νῦν
γνωστὰ εἰς ὅλας τὰς οἰκογενείας ὡς βιβλία τῶν παιδῶν σχο-
λειακὰ καὶ τὰ Συμβάντα τοῦ Τηλεμάχου ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου
Φερειῶνος (1716) μετεφράσθησαν εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς
γλώσσας, καὶ διεδόθησαν εἰς ἀπίστευτον ἑκτασιν. Συγχρόνως
δ' ἐμορφώθη διὰ τοῦ ἐπισκόπου Βοσσουέτου (1704) καὶ ἄλ-
λων ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων ἡ ῥητορικὴ τοῦ ἄμβωνος, διὰ
τοῦ Οὐγενόττου Βαύλου († 1706) ἡ ἐπέχροσα φιλοσοφία (πυρ-
ρώνισμός), καὶ διὰ τῆς θρησκευτικῆς αἰρέσεως τῶν Ιανсени-
στῶν, ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ τῆς ἐπι-
κινδύνου αὐτῶν ἠθικῆς διδασκαλίας, ἡ διαλεκτικὴ (πολεμικὴ)
φιλολογία τῆς διὰ λογικῶν ἀξιωματῶν ἐριστικῆς τέχνης. Εἰς
τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος ἀνάγονται αἱ ἐκ τῆς Προβιγκίας
ἐπιστολαὶ τοῦ Πασχάλη († 1662).

§ 102. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐγκωμιάζωσιν οἱ κόλακες τὴν
ἐποχὴν τοῦ ΙΔ'. Λουδοβίκου, οὐδέποτε ὅμως θέλουσι δυνηθῇ νὰ

(*) Παραφρασμένον καὶ εἰς τὴν γλῶσσάν μας («Ἐξηγταβελόνες»).

ἐξαλείψωσι τὴν σπῖλον τοῦ διωγμοῦ τῶν Οὐγενόττων. Ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων ἐπίστευεν, ὅτι μετὰ τῆς τελείας μοναρχίας ἔπρεπε νὰ ᾔναι ἀχώριστος ἡ ἐνότης τῆς ἐκκλησίας. Ὄθεν κατέθλιβε τοὺς Ἰανсениστὰς, αἶρουν καθολικὴν, ἥτις πρῶτον μὲν ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἰησουίτας, ἔπειτα δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἠνάγκασε διὰ σκληροτάτων διωγμῶν τοὺς Καλβινιστὰς, μέρος μὲν νὰ φύγωσι, μέρος δὲ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν κόλπον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐπὶ πολὺν μὲν χρόνον ἐκώλυε τὰ βίαια βουλευμάτων ὁ Κολβέρτος, ὅστις ἐτίμα τοὺς Οὐγενότους ὡς φιλοπόνους καὶ ἐργατικούς πολίτας· ἀλλ' αἱ παρακινήσεις τοῦ πνευματικοῦ τοῦ βυσιλέως *Λακαίη*, ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος τῆς προσποιουμένης εὐσεβείαν κυρίως *Μαιρτενὼν*, ἥτις πρῶτον μὲν ἦτο παιδαγωγὸς εἰς τὴν αὐλὴν, ἔπειτα δ' ἐγείνεν ἡ ἐμπιστευμένη σύζυγος τοῦ Λουδοβίκου, καὶ ἡ σκληροκαρδία τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ *Λουβοά*, ὑπερίσχυσαν τέλος τῶν σχεδίων τοῦ Κολβέρτου. Πληθὺς δὲ καταπιεστικῶν κατὰ τῶν Οὐγενόττων βουλευμάτων προπαρεσκευάσε τὴν καιρίαν αὐτῶν πληγὴν. Ἠλλάττωσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν, καὶ ἐπερίορισαν τὴν θεολατρείαν εἰς ὀλίγας πρωτευσούσας πόλεις. Αἱ δὲ μετάνοιαι καὶ προσευχαὶ τοῦ Λουδοβίκου ἐγίνοντο πάντοτε πηγὴ νέων ταλαιπωριῶν διὰ τοὺς αἰρετικούς Καλβινιστὰς, διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ὁποίων ἠλπίζεν ὅτι ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐξαλείψῃ τὰ ἀνομήματά του. Ἀπέκλειον δ' αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῶν ὑπουργημάτων καὶ ἀξιωμάτων, ἀπὸ τῶν θέσεων τῶν δῆμων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν συντελειῶν, καὶ νυνόουν τοὺς ἐπιστρέψαντας· καὶ οὕτω μὲν ἐδελεάζοντο οἱ φιλόδοξοι τοὺς δὲ πένητας ἐζήτουν νὰ ἐλκύσωσι διὰ χρημάτων, τὰ ὅποια ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῶν ἐκουσίων δωρεῶν τῶν διακεκριμένων εὐσεβῶν· ἔτι δὲ διὰ τοῦ διατάγματος, ὅτι ἡ ἐπιστροφή ἀνήλικων παιδίων ἡδύνατο νὰ ἔχῃ κύρος, ἠγοίχθη εὐρὺ στάδιον εἰς τὸν ζῆλον τῆς μεταπίσεως. Οἰκογένειαι ἐχωρίσθησαν, ἀνήλικα ἀπεσπάθησαν ἀπὸ τῶν γονέων αὐτῶν καὶ ἀνετράφησαν εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, ἡ δ' ἐκ νέου παραδοχὴ τῶν μετανοούντων

ἐκείνων, οἵτινες ἄπαξ εἶχον ἐπιστρέψει εἰς τὴν παλαιὰν κοινότητα, ἐτιμωρεῖτο ὡς ἔγκλημα. Ἡ αὐλή καὶ ὁ κληρὸς, ἡγουμένου τοῦ ἀνελεήμονος μὲν, ἀλλ' εὐγλώττου ἐπισκόπου Βοσσοῦετου, μετεχειρίσθησαν πᾶν μέσον ὅπως θεμελιώσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα τῆς Γαλλίας. Καὶ ὅτε πάντες οἱ τρόποι τῆς ἀποπλάνησεως δὲν ἐξήρκεσαν, ἐπεκολούθησαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν διμάχων (Dragonades). Κατὰ διαταγὴν δηλ. τοῦ Λουδοῦ κατέλαβεν ἱππικὸν τὰς χώρας τῆς Μεσημβρίας, καὶ ἐστῆθμευσεν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Οὐγενόττων. Ἐν βραχεὶ δ' ἐξηφανίσθη ἡ εὐδαιμονία τῶν φιλοπόνων πολιτῶν, ἐκ τῶν κτημάτων τῶν ὁποίων ἡστυεύοντο οἱ τραχεῖς διμάχοι. Αἱ κατοποιήσεις τῶν «μεταβαλλόντων τὴν πίστιν τῶν ἄλλων κεντροφόρων», οἵτινες ἄφινον μὲν τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποστάτου, ὥρμων δὲ εἰς διπλάσιον ἀριθμὸν ἐναντίον τῶν σταθερῶν, ἐνήργησαν ἰσχυρότερον ἢ πάντα τὰ θέλητρα τῆς αὐτῆς καὶ αἱ ἀπάται τῶν ἱερέων. Χιλιάδες δ' ἔφυγον εἰς ξένας χώρας, ὅπως ζήσωσιν ἔχοντες τὴν πίστιν αὐτῶν ἐν γῇ ἄλλοτρίᾳ. Τελευταῖον δ' ἐπηκολούθησεν ἡ ἀκύρωσις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης (Ὀκτωβ. 1685). Νῦν δ' ἀπηγορεύθη ἡ Καλθεϊνικὴ θεολατρεῖα, κατεσκάφησαν αἱ ἐκκλησίαι αὐτῶν, ἐκλείσθησαν τὰ σχολεῖά των, καὶ οἱ ἱεροκέρυκες αὐτῶν ἐξωρίσθησαν ἐκ τῆς πατρίδος. Καὶ ὅτε ἡ ἀποίκησις πύξθη εἰς βαθμὸν ἐκπληκτικόν, ἀπηγορεύθη αὕτη ἐπὶ ἀπειλῇ τιμωρίας εἰς τὰ κάτεργα καὶ δημεύσεως τῆς περιουσίας. Ἀλλὰ καὶ τοὶ πολλὰς ὑποστάντες ἀπειλὰς καὶ ἀπαγορεύσεις, ἔφεραν ὑπὲρ τὰς 500,000 Γάλλων Καλθεϊνιστῶν τὴν φιλοπονίαν αὐτῶν, πίστιν καὶ καρδίαν, εἰς τὴν ξένην γῆν τῶν διαμαρτυρομένων. Ἡ Ἑλβετία, τὸ παραρρήνιον Παλατινάτον, τὸ Βρανδεμβούργον, ἡ Ὁλλανδία καὶ Ἀγγλία, προσέφερον εἰς τοὺς καταδιωκομένους ἄσυλον τὸ ἔδαφος αὐτῶν διὰ φυγᾶδων δ' Οὐγενόττων μετεδόθη εἰς τὰς ξένας χώρας ἡ ὑφαντικὴ τῆς μετάξης καὶ ἡ τέχνη τῶν κνημιδοπλόκων. Καὶ οἱ μὲν κόλακες ἐνεκωμίαζον τὸν βασιλέα ὡς ἐξαφανιστὴν τῶν αἵρετικῶν, ἀλλ' ἡ ἡρώϊκὴ ἀνδρεία τῶν χωρικῶν ἐν Κεβέρναις, καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν Οὐγενόττων, οἵτινες ἤρκοῦντο γὰρ τελῶσι μυστικῶς κατ' οἶκον τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν,

ἀπέδειξαν πόσον ὀλίγον ἔφρεν ἡ θρησκευτικὴ καταπίεσις εἰς τὸ ἐλπίζομενον τέλος. Ὅτε δηλαδή ἐξετάθη ὁ διωγμὸς καὶ εἰς τὰς λίαν ἀπεχούσας κοιλάδας τῶν *Κεθερνῶν*, ἐνθα ἔζων κατὰ τὰ παλαιὰ ἦθη εἰς ἀπλότητα πίστεως οἱ *Βαλδαῖοι* καὶ *Καλθινισταί*, τότε εὗρον οἱ καταπιεσται ἰσχυρογνώμονα ἀντίστασιν. Ἡ καταδίωξις ἐπηύξανε τὴν ἀνδρείαν τῶν κατεπιζομένων καὶ αἱ κακώσεις ἀνεβίβαζον τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν ζῆλον εἰς ἐνθουσιασμόν. Ὁδηγούμενοι δ' ὑπὸ νέου τινος τεχνίτου, προέβαλλον οἱ λιναῖ φοροῦντες ἐνδύματα *Καμισάρδαι* «τὰ γυμνά αὐτῶν στήθη εἰς τοὺς στρατάρχας». Μυσαρὸς δ' ἐμφύλιος πόλεμος ἐνέπληρε τὰς εἰρηνικὰς κοιλάδας τῶν *Κεθερνῶν* καὶ φυγάδες ἱερεῖς παρώρων ἐν τοῖς σκότοις τῶν δασῶν τοὺς εὐαγγελικούς· ἀδελφοὺς· εἰς ἐνθουσιώδη ἀγῶνα, μέχρις οὗ ἀπέκαμον οἱ διώκται αὐτῶν. Περὶ τὰ δύο ὅμως ἑκατομύρια Οὐγενόττων ἔμειναν σχεδὸν χωρὶς νομίμων δικαιωμάτων καὶ θεολατρίας.

Δ'. Ὁ δέκατος ὀγδοὺς αἰών.

1. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος (1702—1714).

§. 103. Ὅτε ἐπλησίαζε τὸ τέλος αὐτοῦ ὁ τελευταῖος ἐν Ἰσπανίᾳ Ἀψοβούργειος, ὁ ἄτεκνος βασιλεὺς *Κάρολος* ὁ Β', ὢν παρωργισμένος ἐναντίον τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, αἵτινες, ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, εἶχον συνάψει συνθήκην περὶ μερισμοῦ τῶν χωρῶν του, παρεπίσθη εὐκόλως ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Γαλλίας ὅπως ὑπογράψῃ μυστικὴν διαθήκην, καθ' ἣν, παραμελουμένης τῆς Αὐστρίας, ἥτις κατὰ τὰς προτέρας οἰκιακὰς συνθήκας εἶχε τὰ πλησιέστατα εἰς τὸν ἐξερημούμενον θρόνον διακαιώματα, ἀπεδείχθη κληρονόμος τῆς ὅλης Ἰσπανικῆς μοναρχίας ὁ δεύτερος ἔκγονος τοῦ *ΙΑ'* Λουδοβίκου, ὁ δούξ τῆς *Ἀνδεγαβίας Φίλιππος*. Ἀρχομένης δὲ τῆς νέας ἑκατονταετηρίδος (1700), ἀπέθανε *Κάρολος* ὁ Β', καὶ Λουδοβίκος ὁ *ΙΑ'*, παρορμώμενος ὑπὸ τῶν συμβούλων αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκ κατωτέρας τάξεως δευτέρας συζύγου, κυρίας *Μαιντενῶν*, ἀπεφάσισε μετὰ τινος σκέψεως νὰ παραδεχθῇ τὴν διαθήκην, ἃν καὶ τὸ ἐξηντλη-

μένον αὐτοῦ κράτος εἶχεν ἤδη μεγάλην ἀνάγκην ἡσυχίας. Οὕτω δ' ἐπῆλθεν ὁ σφοδρότατος τῶν μέχρι τοῦδε πολέμων· ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ *Λεοπόλδος* (1657—1705) ἔλαβε τὰ ὅπλα, διὰ τὰ ὑπερασπισθῆ τὴν κληρονομίαν τῶν Ἀψβουργείων ὑπὲρ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ υἱοῦ *Καρλόου*. Καὶ ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας μὲν ἐκηρύχθησαν οὐ μόνον οἱ πλείστοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, καὶ μάλιστα ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ *Βρανδεμβούργου Φρειδερίκος*, ὅστις ἕνεκα τῆς ἐπικουρίας ταύτης ἐκοσμήθη μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς *Πρωσσίας*, καὶ τὸ Ἀρνόβερον, χάριν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἰδρυθῆ μικρὸν πρὸ τούτου ἐννάτη ἐκλεκτορία, ἀλλὰ καὶ αἱ θαλάσσιοι δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας, αὕτη μὲν φοβουμένη τὴν ἀπειλητικῶς αὐξανομένην δύναμιν τῆς Γαλλίας, ἐκείνη δὲ ὀργισθεῖσα, διότι ὁ βελγικὸς τῶν Γάλλων ἀνεγνώρισε βασιλέα τῆς Ἀγγλίας τὸν μνηστῆρα τοῦ θρόνου Ἰάκωβον (Γ') τὸν *Στουάρτην* κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (1701). Μετὰ τῆς Γαλλίας δ' εἶχε συμμαχῆσαι μόνος ὁ ἐκλέκτωρ τῆς *Βαυαρίας*, *Μαξιμιλιανὸς*, Ἐμμανουήλ, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ ἐκλέκτωρ τῆς *Κολωνίας*. Ἡ Ἰσπανία ἦτο διχρημένη· ἦτοι αἱ μὲν ἀνατολικαὶ χῶραι, Ἀραγωνία, Καταλωνία, Βαλεγκία, ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Αὐστριακοῦ μνηστῆρος τοῦ θρόνου· τὸναντίον δ' ἡ *Καστίλια* καὶ ἡ ἐπίλοιπος χώρα ἔλαβον τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ *Βουρβωνίδου* βασιλέως *ΦΙΛΙΠΠΟΥ* τοῦ Β', ὅστις κατήγετο πρὸς μητρὸς ἀπὸ τῶν Ἀψβουργείων, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ φύσις ἔφερε τὸν Ἰσπανικὸν τύπον.

§. 104. Ὅ,τι δὲ τὴν φορὰν ταύτην τοσοῦτον ἀποφασιστικῶς ὠδήγει τὴν τύχην τῶν ὅπλων ὑπὲρ τῶν σημαίων τῆς Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας, ἦτον ὅτι εἶχον τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατῶν οἱ δύο μέγιστοι τῶν συγχρόνων στραταρχῶν, ὁ ΠΡΙΓΚΗΨ ΤΗΣ ΣΑΒΩΔΙΑΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ καὶ ὁ δούξ τοῦ ΜΑΡΑΒΟΡΟΥΧΟΥ. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπηύξησεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὴν ἐν τῷ Τουρκικῷ ἤδη πολέμῳ ἀποκτηθεῖσαν δόξαν δι' ἀρίστης εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκστρατείας, ἐνθα ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἀνδρεῖον στρατηγὸν *Κατινάτον* (1701), καὶ ἔφερε πρὸς τὸ μέρος τῆς Αὐστρίας τὸν δούκα τῆς *Σαβωδίας* καὶ τοῦ *Πεδεμοντίου*· ὁ δὲ *Μαρλβορούχου*, ὁ κορυφαῖος τῶν *Οὐγγῶν* (§. 90), οἵτινες διεύ-

θνον τὴν οἶκον τῆς πολιτείας ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς κυβερνήσεως τῆς βασιλείας *Ἀννης* (§ 92), καὶ ἐξωπλίσθησαν διὰ τοῦτο μετ' ἀπεριορίστου σχεδὸν ἐξουσίας, εἶχε μὲν διαπρέψει ὡς στρατιωτικὸς ἄμα ἥρω· καὶ πολιτικὸς, ἐκηλίδονεν ὅμως τὴν τιμὴν αὐτοῦ διὰ πλεονεξίας καὶ αἰσχροῦ φιλοκερδίας. Συμμαχήσας δὲ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐπέφερεν ὁ δούξ τῆς Σαβωθίας δεινὰς πολέμου ταλαιπωρίας κατὰ τῆς χώρας αὐτοῦ. Ὁ *Βερδύμης*, στρατάρχης ἐπιτήδειος, ἐξεπόρθησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὰ πλούσια πεδία τῆς Λομβαρδίας, καὶ διενεοῖτο νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βυαρίας, ὅστις εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν *Tyrol* (1703)· ἀλλ' ἡ θαρράλεα ἀντίστασις τῶν ἀνδρείων *Tyrol*ων, οἵτινες ὁρμώμενοι ἐκ τῶν ἀπροσίτων αὐτῶν ὄροπεδίων καὶ φαράγγων, προσέβαλον τοὺς Βυαροὺς μὲ τὰ ἀρχαῖα τῶν τυρέκια, καὶ ἐμπόδισαν αὐτοὺς νὰ προχωρήσωσι διὰ καλῶς διευθυνομένης πολεμικῆς ἀτάκτων, ἐματαίωσεν τὸ σχέδιον. Ὁ ἐκλέκτωρ ἠναγκάσθη μετὰ μεγάλης ζημίας νὰ ἐκλίπῃ τὴν *Tyrol*ίαν, καὶ προστετέθη ἔπειτα εἰς τὸν Ἰαλλικὸν στρατὸν, ὅστις εἶχεν εἰσβάλει ὑπὸ τοῦ στρατάρχου *Βιλλάρσον* καὶ *Ταλλάρδον* διὰ τῆς *Κιγκιγκικῆς* κοιλάδος εἰς τὴν *Σουεβίαν*. Ἐνταῦθα δ' εἶχεν ἀντιπαρταχθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὁ *Εὐγένιος* καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ Ο ΒΑΔΗΣ. Μετ' ὀλίγον δὲ προστετέθη εἰς τοὺς δύο ἄλλους καὶ ὁ *Μαρλβοροῦχος*, μετ' ἐπιτυχῇ πρὸς τὸν Ῥήνον καὶ *Μοσέλλαν* ἐκστρατεῖαν μετὰ δὲ τοῦτο ἔπεμψαν ὁ *Εὐγένιος* καὶ *Μαρλβοροῦχος* τὸν προφυλακτικὸν γέροντα *Μαρχίωνα* Λουδοβίκον, ἵνα πολιορκήσῃ τὸ Ἰγγολστάδιον, καὶ ἔπειτα ἐνίκησαν κατὰ κράτος (13 Αὐγ. 1704) τὸν Γαλλικὸν καὶ Βυαρικὸν στρατὸν εἰς τὴν ΜΑΧΗΝ ΤΟΥ ΟΙΕΤΑΙΔΙΟΥ (ἢ ὡς οἱ Ἀγγλοὶ ὀνομάζουσιν αὐτὴν τῆς ΒΑΛΕΝΧΕΪΜΗΣ). Ὁ *Ταλλάρδος* ἤχημα-λωτίσθη μετὰ μεγάλου μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καὶ ὅλη ἡ πολεμικὴ παρασκευὴ ἔγινεν λεία τῶν νικητῶν. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βυαρίας ἠναγκάσθη νὰ ἀκολουθήσῃ τοὺς Γάλλους πέραν τοῦ Ῥήνου καὶ νὰ καταλίπῃ τὴν χώραν αὐτοῦ εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς, οἵτινες κατεπίεσαν αὐτόθι τὸν λαὸν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀπελπισθεῖς τέλος οὗτος ἔλαβε μὲν τὰ ὅπλα καὶ ἐπα-

νέστη, δὲν κατώρθωσεν ὅμως ἄλλο εἰμὴ τὴν ἐπαύξησιν τῶν δεινῶν του. Καὶ διὰ τὰ κολάσῃ τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τῆς Βαυαρίας διὰ τὰ ἀντιγερμανικὰ αὐτοῦ φρονήματα προέγραψεν ὁ νέος ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΩΣΗΦ ὁ Α΄. (1705 — 1711), ὅστις ἐξηκολούθησε τὸ στάδιον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τὸν *Μαξιμιλιανόν Ἐμμανουήλ* καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν ἐκλέκτορα τῆς Κολωνίας.

§. 105. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς *Κάτω Χώραις* καὶ ἐν Ἰταλίᾳ παρῆλθεν ἡ εὐτυχία τῶν Γάλλων. Καὶ ἐκεῖ μὲν ἐνίκησεν ὁ *Μαρλβοροῦχος* εἰς τὴν ΜΑΧΗΝ ΤΗΣ ΡΑΜΙΔΑΙΗΣ λαμπρὰν νίκην (23 Μαΐου 1706) τὸν ἀνίκανον στρατάρχην *Βιλλεροά*, τὸν εὐνοούμενον τῆς Κυρίας *Μαιντενῶν*, ἕνεκα τοῦ ὁποῦ αἱ Ἰσπανικαὶ *Κάτω Χῶραι* ἀνεγνώρισαν κυριάρχην τὸν *μνηστῆρα* τοῦ Αὐστριακοῦ θρόνου· ἐν Ἰταλίᾳ δὲ ἐνίκησε κατὰ κράτος ὁ Πρίγκηψ *Εὐγένιος* εἰς τὴν ΕΝ ΤΟΥΡΙΝΩΙ ΜΑΧΗΝ (7 Σεπτ. 1706) τὴν ἀνωτέραν στρατιωτικὴν δύναμιν τῶν Γάλλων, καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν τὸ τε *Μεδιόλανον* καὶ ἡ *Λομβαρδία*, ὡς καὶ ἡ *Κάτω Ἰταλία* μετὰ τῆς *Σικελίας*. Τοῦ δ' *Εὐγενίου* ἡ δόξα ἀντήχησε μακρὰν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμεινεν ἔκτοτε εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐνεκωμιάζε τὰς πράξεις αὐτοῦ εἰς τὰ ἄσπρατά του. Μόνον δ' ἐν Ἰσπανίᾳ ἐξησφάλισεν ἑαυτὸν ὁ *Φίλιππος* τῆς Ἀνδραυτίας κατὰ τῶν Ἀγγλικῶν καὶ Αὐστριακῶν στρατῶν. Διότι ἀνεγνώρισαν μὲν κατὰ μέγα μέρος αἱ χῶραι τοῦ παλαιοῦ βασιλείου τῆς Ἀραγωνίας, ἐξ ἐμφύτου ἐθνικοῦ κατὰ τῆς *Καστίλλας* μίστους, τὸν *μνηστῆρα* τοῦ Αὐστριακοῦ θρόνου, ὅτε προσωμίσθη οὗτος εἰς τὴν *Καταλωνίαν*· ἡ δὲ *Βαρκελόνα*, *Βαλεγκία* καὶ πᾶσαι αἱ σημαντικαὶ πόλεις ὑπετάγησαν εἰς αὐτὸν, ἐν ᾧ οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὸ ἐν τῇ μεσημβρινῇ παραλίᾳ ἀσθενῶς φρουρούμενον φρούριον *Γιβραλτάρ* (1704), ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος τῆς Ἑσσίας *Γεωργίου*, καὶ κατέχουσιν ἔκτοτε αὐτὸ μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ὑπερίσχυσε διὰ τῆς εὐνοίας τῶν *Καστιλιανῶν* ὁ *Φίλιππος* Ε΄. καὶ συνέστησε μετὰ τὴν ἐν Ἀλμάγκρα νίκην βαρὺ πρὸς τιμωρίαν τῶν ὑποταχθεῖσων χωρῶν δικαστήριον. Καὶ τὰ μὲν ὠραῖα πεδία

τῆς Βαλεγκίας ἡρμώθησαν, οἱ δὲ πολυηροὶ κάτοικοι, οἵτινες ἐπρωτίμων νὰ ὑποστῶσι μᾶλλον τὰ πάνδεινα ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς μισητοὺς Καστιλιανούς, ὑπέμειναν τὸν θάνατον εἰς πᾶσαν αὐτοῦ μορφήν, καὶ διὰ νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰ σκώμματα τῶν νικητῶν, ἐπυρπόλησαν οἱ ἴδιοι, ὡς ἄλλοτε ποτε οἱ πολῖται τοῦ Σαγούντου καὶ τῆς Νουμαρτίας, τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπιά των. Ὅτε δὲ κατεβλήθη τέλος μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Σαραγόσσης καὶ Λερίδης ἡ ἀντίστασις, καὶ ὁ πέλεκυς τοῦ δημίου ἔταμε τὰς τολμηροτάτας κεφαλὰς, ἀπώλεσαν αἱ τρεῖς χῶραι, Ἀραγωνία, Καταλωνία καὶ Βαλεγκία, τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, καὶ ἐκυβερνῶντο ἕκτοτε κατὰ Καστιλιανούς νόμους. Ἐν τούτοις ἐπέμεινεν ἡ Βαρκελόνα μετ' ἀνδρίας ἀντιστάσεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου.

§. 106. Τὸ ἔτος 1708 ἐπηύξησαν ἔτι οἱ δύο μεγάλοι στρατάρχαι Εὐγένιος καὶ Μαργβόρουχος τὴν πολεμικὴν αὐτῶν δόξαν διὰ τῆς ἐν ΟΥΔΕΝΑΡΔΗ (τῇ παρὰ τὸν Σκάλδιν) νίκης (11 Ἰουλ. 1708). Τότε δ' ἀπηλπίσθη Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' περὶ εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, καὶ ἀναλογιζόμενος τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐξηντηκμένου αὐτοῦ κράτους ἐπεθύμει ἕκτοτε τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Εὐγενίου καὶ Μαργβόρουχου, οἵτινες ἤθελον νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς τύχης τοῦ πολέμου πρὸς ταπεινώσιν τῆς Γαλλίας, ἀπητήθησαν παρ' αὐτοῦ βареῖται ἀπαιτήσεις. Οὐ μόνον ἐζήτησαν νὰ παρικήσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Γάλλων πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ συμπάσης τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας, ἀλλὰ καὶ νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὸ Στρασβοῦργον· ἀλλ' ὅσον σκληρὰ καὶ ἂν ἤθελε φανῇ εἰς τὸν ὑπερήφανον μονάρχην ἡ ταπεινώσις αὕτη, ἤθελεν ὅμως παραδεχθῇ τὰς συνθήκας, ἂν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ δὲν προσέθετον τέλος καὶ τὴν ἀτομικὴν ἀπαίτησιν, ὅτι ὁ Λουδοβίκος ὤφειλε νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς, ὅπως διώξωσιν ἐκ τῆς Ἰσπανίας τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἔκγονον. Τοῦτο ὅμως ἐφάνη πολὺ σκληρὸν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Ἀλλ' εἰς τὴν ΕΝ ΜΑΔΡΙΑΚΕΤΩ φονικὴν ΜΑΧΗΝ (11 Σεπτ. 1709) ἀπώλεσεν ἡ Γαλλία πλείστους στρατιώτας, ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην

πρότερόν ποτε ἦταν, καὶ ἤθελεν ἀναγκασθῆ νὰ παραδεχθῇ τὴν εἰρήνην ὑφ' οἰανδήποτε συμφωνίαν, ἂν ἡ θεία δίκη δὲν ἤθελεν ἤδη νὰ τιμωρήσῃ καὶ τὴν ἀλαζονείαν τῶν ἄλλων, ὅπως μάθῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἦναι μετριος !

§. 107. Ἐρὶς τις τῆς ὑπερηφάνου καὶ φιλάρχου συζύγου τοῦ Μαργβοροῦχου πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἄνναν, καὶ τις μὲ ταύτην ἐνωθεῖσα ῥάδιουργία, ἔγειναν αἰτία νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ δούκισσα ἐκ τῆς αὐλῆς καὶ νὰ πέσῃ τὸ *Ἰμπουργεϊον τῶν Οὐέγων* διὰ τῶν *Τορεϊων*. Οὗτοι δὲ, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν ἐνδοξον πολιτικὸν συγγραφέα *Βολιγγβόδην* (Δόρδον Ἀγ. Ἰωάν.), ἐπεθύμουν ἤδη τὴν τελείωσιν τοῦ πολέμου, διὰ νὰ καταστήσωσιν οὕτω περιττὸν τὸν κορυφαῖον τῆς ἐναντίας μερίδος *Μαργβοροῦχον*, καὶ ἤρχισαν (1710) ἕνεκα τούτου εἰρηνικὰς πρὸς τὴν Γαλλίαν διαπραγματεύσεις, αἵτινες τόσῳ τάχιον ἔλαβον τὸ ποθοῦμενον τέλος (1741), ὅσῳ ἀπέθανε τὸ προσεχές ἔτος ὁ *Αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ ὁ Α΄*, καὶ ἐπειδὴ οὐδένα κατέλειπεν ἄνδρα κληρονόμον, ἐκληρονόμησε τὸ στέμμα αὐτοῦ ὁ ἀδελφός του *Κάρολος ὁ 5΄*, (1711—1740), διὰ τὸν ὅποιον ἦτο προωρισμένη ἡ Ἰσπανικὴ μοναρχία. Ἡ δὲ λοιπὸν αἰ ξένοι δυνάμεις οὐδὲν συμφέρον ἠδύναντο νὰ ἔχωσι, ὅπως προσθέσωσιν ἔτι εἰς τὰς ἀμέτρος χώρας τῆς Αὐστρίας καὶ τὰς Ἰσπανικὰς, καὶ θεμελιώσωσιν οὕτως ἐκ δευτέρου ἐν Εὐρώπῃ Ἀψβουργικὴν μεγάλην δύναμιν. Ἀνακωχὴ δὲ τις τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν Γαλλίαν, μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς ὁποίας ἀπώλεσεν ὁ *Μαργβοροῦχος* πάντα τὰ ἀξιώματα αὐτοῦ, καὶ κατηγορήθη εἰς τὸ Κοινοβούλιον ὡς ὑπεξαίρεσας χρήματα, ἥτον εἰσχωγῇ εἰς τὴν Εἰρηνὴν τοῦ Οὐτρέχτου (11 Ἀπριλ. 1713). Ἐν ταύτῃ δὲ ἀφέθησαν μὲν ἡ Ἰσπανία καὶ αἱ Ἀμερικανικαὶ κτήσεις εἰς τὸν Βουρβωνίδην βασιλέα Φίλιππον τὸν Ε΄, μὲ τὴν συμφωνίαν, ὅτι δὲν ἤθελον ἐνωθῇ ποτὲ τὸ Ἰσπανικὸν καὶ Γαλλικὸν στέμμα· ἡ δὲ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ μὲν τῆς Γαλλίας τὴν *Νέαν Σκωτίαν* καὶ ἄλλας ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ κτήσεις, παρὰ δὲ τῆς Ἰσπανίας τὸ σημαντικώτατον φρούριον *Γιβραλτάρ* μετὰ τινων ἐμπορικῶν προνομίων· εἰς δὲ τὸν δούκα τῆς Σαβωδίας ἐδόθη ἡ νῆσος *Σαρδηνία* μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ καὶ τὸ Γερμανικὸν κράτος δὲν

παρεδέχθησαν μὲν τὴν εἰρήνην τοῦ Οὐτρέχτου, καὶ ἐξηκολούθησαν ἔτι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸν πόλεμον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον δ' αὐτοκράτωρ ἐπέσθη, ὅτι δὲν ἤθελεν ἐξαρκέσειι μόνος εἰς τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου· διὸ συγκατετέθη εἰς τὴν ΕΙΡΗΝΗΝ ΤΟΥ ΡΑΣΤΑΤΤΙΟΥ (7 Μαρ. 1714), εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησεν ἔπειτα καὶ τὸ Γερμανικὸν κράτος ἐν ΒΑΔΗ τῆς Ἀργοβίας (Σεπ. 1714). Διὰ ταύτης δὲ ἔλαβεν ἡ Αὐστρία τὰς Ἰσπανικὰς Κἀτω Χώρας καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ *Μεδιόλανον*, τὴν *Νεάπολιν* καὶ *Σικελίαν*· οἱ δ' ἐκλέκτορες τῆς *Βαυαρίας* καὶ *Κολωνίας* ἐγκατεστάθησαν πάλιν εἰς τὰς χώρας αὐτῶν καὶ τὰ ἀξιώματά των, καὶ τῆς *Πρωσσίας* ὁ βασιλικὸς τίτλος ἀνεγνωρίσθη πανταχοῦ.

§. 108. *Γαλλία*. Τὸ ἐπὶ τὸν ἔτος ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. (1 Σεπτ. 1715) βαρυνθεὶς τὴν ζωὴν, καὶ καταβληθεὶς ὑπὸ σκληρῶν ἀτυχιῶν. Ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀπώλεσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἔκγονόν του, τὴν εὐφρεστάτην τούτου σύζυγον καὶ τὸν μεγαλύτερον αὐτοῦ ἀπέκγονον, οὕτως ὥστε ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ νεώτατος αὐτοῦ ἀπέκγονος, πενταετής τι παιδίον, ὡς ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ'. (1715—1774). Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ ἐκυβέρνηα τὴν ἀντιβασιλείαν ὁ δοῦξ τῆς Αἴθης Φίλιππος (1715—1723). Οὗτος δὲ, ὡς καὶ ὁ πρῶτος αὐτοῦ διδάσκαλος, ὁ Καρδινάλιος Δουβοά, τὸν ὅποιον ἀνύψωσεν εἰς θέσιν ὑπουργοῦ, ἦσαν μὲν ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ εὐφρεῖς, ἀλλ' εἰς μέγαν βαθμὸν ἀνήθικοι, κατεφρόνουν τὴν θρησκείαν καὶ ἀρετὴν, ἐδηλητηρίαζον τὰ ἥθη καὶ τὴν εὐσχημοσύνην διὰ τῆς ἀσώτου καὶ φιληδόνου ζωῆς, καὶ κατεσπάρων τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους. Ἡ δ' ὑπὸ τοῦ Σκώτου Λάβου συσταθεῖσα *Τράπεζα τῶν γραμματίων*, ἥτις οὐ μόνον ὑπέσχετο μεγάλους τόκους, ἀλλὰ καὶ προέβλεπε μεγάλα κέρδη ἐν Ἀμερικῇ, παρήγαγε καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἀκατανόητον παραφροσύνην, τὴν ὁποίαν ἤξευρε νὰ ἐκμεταλλεύη ὁ ἀσυνείδητος ἀντιβασιλεὺς καὶ οἱ συνεταῖροι αὐτοῦ. Σχεδὸν πᾶν ἐκτυπωμένον νόμισμα ἔρρευσεν πρὸς τὴν τράπεζαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐκήρυξε «βασιλικήν», καὶ ἀντηλλάχθη πρὸς χαρτονόμισμα. Μετ' ἀνηκούστου δὲ κουφονοίας προώδευσεν ἐκπληκτικῶς ἡ εἰσαῦτη ἀπάτη, μέχρις οὗ τελευταῖον ἐγάρη *χρεωκοπία*, ἥτις

ἐστέρησε πολλὰς χιλιάδας ἀγαθῶν καὶ κτημάτων, ἐνῶ οἱ πλεονέκται μεγιστᾶνες ἐπλούτησαν ἐκ τούτου.

§. 109. *Ἰσπανία.* Ὁ Ἰσπανὸς βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Ε'. ὑπῆρξεν ἡγεμὼν ἀσθενὴς, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ γυναικῶν, περιπεσὼν δὲ τέλος εἰς παντελῇ μελαγχολίαν, καὶ καταλιπὼν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν φιλόδοξον αὐτοῦ δευτέραν σύζυγον *Ελισάβετ τὴν Πάρμας* καὶ τὸν βαδισιοῦργον Ἰταλὸν *Ἀλβερτόν*. διὰ πολέμων δὲ καὶ μηχανορραφῶν κατώρθωσαν ἀμφοτέροι οὗτοι ὥστε ὁ μὲν πρεσβύτερος υἱὸς τῆς *Ελισάβετ Κάρολος* νὰ λάβῃ τὸ βασίλειον τῆς *Νεαπόλεως* καὶ *Σικελίας*, εἰς δὲ τὸν δεύτερον αὐτῆς υἱὸν *Φίλιππον* νὰ δοθῇ τὸ δουκάτον τῆς *Πάρμας* μετὰ τῆς *Πλακεντίας* καὶ *Γουστάλλης*. Οὕτω δὲ καὶ τὰ δύο ταῦτα κράτη ἔλαβον *Βουρβωνίδας* κυριάρχας. Ὅτε δὲ Φίλιππος ὁ Ε'. κατέβη πλήρης θλίψεως εἰς τὸν τάφον, διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς τοῦ *Φερδινάνδος* ὁ 5'. (1846—1759), εἰς τὸν ὁποῖον μετέβη ἡ δυσθυμία τοῦ πατρὸς, οὕτως ὥστε ἐπὶ τέλους ἐβούληθη εἰς ἀνίατον μελαγχολίαν, μὴ εὐρίσκων ἀνακούφισιν εἰμὴ εἰς τὸν ἦχον τῆς ἄρπας καὶ τὴν ᾠδὴν, ὡς ποτὲ ὁ βασιλεὺς *Σαούλ*. διὰ τοῦτο ὁ αἰοδὸς *Φαρινέλλης* ἀπέκτητε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐλήν.

§. 110. *Ἀγγλία.* Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔλαβεν ἐπὶ τῶν βασιλέων τοῦ οἴκου *Ἀννοβέρου, Γεωργίου Α'.* (1714—27), *Β'.* (1727—60) καὶ *Γ'.* († 1820) τὸ ἐλεύθερον πολίτευμα τῆς χώρας τοσοῦτον στερεὰ θεμέλια, ὥστε αἱ ἀτομικαὶ ιδιότητες τῶν βασιλέων ὀλίγην εἶχον ἐπιρροὴν εἰς τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων. Ἡ ὑπεύθυνος εἰς τὸ *Κοινοβούλιον* κυβέρνησις εἶχε πρὸ ὀρθαλμῶν μᾶλλον τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κράτους καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους ἢ τὰς ἐπιθυμίας τῆς αὐλῆς· καὶ ἂν οἱ δύο πρῶτοι βασιλεῖς περιύβριζον ἐνίοτε αὐτεξουσίως τὴν πολιτείαν, ἐνισχύετο ὅμως ὁσπήμερσι πλείοτερον ὁ συνταγματικὸς πολιτικὸς βίος, καὶ μετὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσχύος τῶν νόμων ἔλαβε συγχρόνως μεγίστην ἀνάπτυξιν τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία καὶ εὐπορία. Τὸ ἔτος 1769 κατεσκεύασεν ὁ *Σκῶτος* *Ἰάκωβος Οὐάττιος* τὴν ἀτμομηχανήν, ἥτις ἐφαρμοσθεῖσα εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰς ἀτμαμάζας, ἔφερε νέαν περίοδον εἰς τὴν ἐπιμίζαν τοῦ κόσμου· καὶ περὶ τοῦ, αὐτοὺς χρόνους, ἐφεῦρε μετὰ

μακρὰς μελέτας ὁ κουρεὺς Ἀρκούριχτος τὸ κλωστικὸν ἐργαλεῖον (Spinnstuh) καὶ τὰς διὰ τὰ ἔρια, τὸ βρμβάκιον καὶ τὸ λίνον ὑφαντικὰς μηχανὰς (1715 καὶ 1717). Ἐπὶ Γεωργίου δὲ τοῦ Α', ὅστις ἔσπεψε πάλιν τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ πρὸς τοὺς Οὐγγούς, προσεπάθητε μὲν ὁ Ἰάκωβος (Γ'). Στουάρτος νὰ καταλάβῃ πάλιν, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν δυσχερεστημένων *Tories* (Ἰακωβιτῶν), τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον, ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὐτοῦ ἀπέτυχε, καὶ ἐπήνεγκε δεινὰς καταδιώξεις τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. Ὁμοίαν δ' ἔκβασιν ἔλαβε καὶ δευτέρα τις ἀπόπειρα, ἣν ἀπετόλμησε (Αὐγ. 1745) ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβου, Κάρολος Ἐδουάρδος, ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Β'. Λαβὼν Γαλλικὴν ἐπικουρίαν, προσωρμίσθη εἰς τὴν Σκωτίαν, ἔνθα εὗρε πολυπληθεῖς ὁπαδοὺς εἰς τοὺς ἀνδρείους κατοίκους τῶν ὀρεινῶν ἐκείνων χωρῶν. Ἐπιτυχὼν δὲ κατ' ἀρχὰς ἐνεθάρρυνθη καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἐγκατέλειπεν αὐτὸν ἡ τύχη. Ἡ μάχη τῆς Κουλλόδης (27 Ἀπρ. 1746) ἐξήλειψε διὰ παντός τὴν ἐλπίδα τῶν Στουάρτων. Ὡς δ' ἄλλοτε ποτε Κάρολος ὁ Β' (§. 87), ἐσώθη ὁ Κάρολος Ἐδουάρδος (διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁποίου εἶχεν ὀρίσει ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις χρηματικὴν ἀνταμοιβήν) ὑπὸ φίλων καὶ ὁπαδῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ κατὰ τρόπον θαυμάσιον καὶ μυθώδη. Ἀλλὰ κατὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἐμάνη τρομερὰ ἡ ἐξουσία θανατώσεις καὶ δημεύσεις περιουσιῶν ἦσαν ἀτελείωτοι ἀπὸ τοῦ Ἐδιμβούργου μέχρι τοῦ Λονδίνου ἐπληροῦντο τὰ δεσμοτήρια τῶν Ἰακωβιτῶν.

2. Κάρολος ὁ ΙΒ' τῆς Σουηδίας καὶ Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ῥωσσίας εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἀρκτοῦ (1700--1718.)

§. 111. *Σουηδία καὶ Ῥωσσία.* Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἦτον ἡ Σουηδία εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως αὐτῆς. Διὰ τῆς φρονήσεως καὶ οἰκονομίας τοῦ ΙΑ'. Καρόλου ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ κτήματα τοῦ στέμματος, καὶ ἐπληρώθη τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους· ὁ στρατὸς καὶ στόλος ἦσαν εἰς καλὴν κατάστασιν· αἱ παράλιοι χώραι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μετὰ τῶν πλουσιῶν πόλεων *Βισμαρίας*, *Στραλσούνδου*

Στετίνου, 'Ρίγας καὶ 'Ρεβαρίας, καὶ μετὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βισούργιδος, 'Οδέρα, Δύρνα καὶ Νέβα, ἦσαν Σουηδικῇ ἐπικράτεια, καὶ ἡ θέσις, ὅπου κεῖται σήμερον ἡ Πετρούπολις, ἦτο χαμηλὴ καὶ ἐλώδης χώρα, ἀνήκουσα εἰς τὴν Σουηδίαν. Κατὰ δὲ τὴν ἀνδρείαν καὶ ἐμψυχίαν εἰς τοὺς πολέμους δὲν ἀπελείποντο οἱ Σουηδοὶ οὐδενὸς λαοῦ. — Ἀλλ' ἰσχυρὸς κατ' αὐτῶν γείτων ᾗζήθη πρὸς Ἀνατολὰς ἀφ' οὗτου οἱ 'Ρῶσσοι ὑπὸ τὸν βασιλικὸν οἶκον 'Ρωμαιῶν (1613—1730) ἐνωθέντος εἰς ἓν κράτος καὶ ἰσχυροποιηθέντες, ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐκτείνωσι τὰ ὅρια αὐτῶν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις. Τοῦτο δ' ἔγεινε μάλιστα ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου 'Ρωμανῶν καὶ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Φεοδώρου (1676—1682) καὶ Πέτρου. Ὁ Ἀλέξιος (1615—1676) κατέκτησε τὴν Σμολενσκίαν καὶ Σιβηρίαν, ἠνάγκασε τοὺς μαχίμους καὶ εὐῖππους Κοζάκους νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν 'Ρωσικὴν κυριαρχίαν, καὶ προήγαγε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν βιομηχανίαν τῆς χώρας· ἀλλ' ὁ Φεόδωρος ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τῶν Τσάρων, ἐκμηδενίσας τὰς γενεαλογίας, ἐρῶν αἱ οἰκογένειαι τῶν εὐγενῶν ἐθεμελίονον τὰ προνόμια αὐτῶν.

§. 112 Πέτρος, ὁ Μέγας (1689—1725). Ὅ,τι εἶχον ἀρχίσει οἱ προκατοχοὶ αὐτοῦ ἔφερον εἰς τελειότητα Πέτρος ὁ Μέγας. Περιηγηθεὶς εἰς μεγάλας περιηγήσεις τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐγνώρισεν ὁ Πέτρος τὰς θεσμοθεσίας τῶν μορφωμένων λαῶν καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῶν τακτικῶν κυβερνήσεων· ἐντεῦθεν δ' ἀπέκκτησεν ἀγάπην πρὸς τὸν πολιτισμὸν, καὶ ἐπομένως ὅλας αὐτοῦ αἱ ἐνέργειαι ἔτεινον εἰς τὸ νὰ μεταβληθῇ ἡ 'Ρωσσία ἐξ Ἀσιατικοῦ κράτους, ὁποῖον μέχρι τότε ἦτον, εἰς Εὐρωπαϊκόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπροστάτευσεν τοὺς εἰς τὴν 'Ρωσσίαν μεταναστεύοντας ξένους τεχνίτας ναυτικούς καὶ ἀξιωματικούς, ἀδιαφορῶν παντάπασι περὶ τοῦ μισοξένου ἥθους τῶν συμπατριωτῶν του· καὶ διὰ νὰ δύναται ὁ ἴδιος νὰ συνεργάζεται, ἡσχολήθη ἐν Ὁλλανδίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ περὶ τὴν ναυπηγικὴν, καὶ ἔγεινεν ἔμπειρος τῶν ἐργαστηρίων τῶν τεχνιτῶν καὶ χειρωνάκτων εἰς μὺλῶνας, χρώματα, μηχανὰς κτλ. Ἀνταρσία δέ τις τῶν Στρελίτσων, προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἔνεκα τῶν νεωπερισμῶν καὶ τῶν ξένων δυσανεσκειᾶς, κατενικήθη, καὶ ὁ αὐ-

τοκράτωρ ὤφελήθη ἐξ αὐτῆς, ὅπως μετασχηματίσῃ τὰ στρατιωτικά κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἀλλὰ τιμωρήσας τρομερὰ τοὺς ἐνόχους, ὅτε οἱ ἀγχιονισμοί, οἱ τροχιανοὶ καὶ αἱ καρποτομήσεις διήρκησαν ὀλοκλήρου, ἐβδομάδας, καὶ αὐτὸς ὁ Τσάρος ἐθῆκεν ἐπ' αὐτῶν χεῖρα, ἀπέδειξεν ὁ Πέτρος, ὅτι ὁ πολιτισμὸς δὲν εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Καί τοι δὲ προσπαθήσας ἐπιμόνω; νὰ εἰσαγάγῃ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ, καὶ φέρων τὴν *Εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν*, ἣν ἐπέβαλεν εἰς ὅλους αὐτοῦ τοὺς ὑπηκόους, διέμεινε ὅμως κατὰ τὰ ἥθη, τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ κυριαρχεῖν βάρβαρος, ἔκδοτος εἰς τὴν πόσιν τῶν οἰνοπνευμάτων, χυδαῖος εἰς τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ καὶ μαινόμενος εἰς τὸν θυμὸν του.

§. 113. *Ἡ Πολωνία ἐπὶ Φριδερίκου Αὐγούστου τοῦ Ἰσχυροῦ.* Ἐν ᾧ δ' ἡ Ῥωσσία ἀνυψόνετο καὶ ἐνιτχύετο, ἐχώρη ὅσημέρῃ ἡ Πολωνία πρὸς τὴν πτώσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἀγρίας καὶ ἀτάκτου ἐλευθερίας. Ὅτε ἀπέθανεν (1696) ὁ ἐμπειροπόλεμος βασιλεὺς *Ιωάννης Σοβιέσκης* (§. 99.), ἡγήσθη σφοδρὸς περὶ ἐκλογῆς ἀγών, ὅθεν ἐξῆλθε τέλος νικητῆς ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας *Φριδερίκος Αὐγούστος*, ἡγεμὼν γνωστὸς ἕνεκα τῆς σωματικῆς αὐτοῦ ῥώμης, τῆς λατρείας τῶν γυναικῶν καὶ πολυτελείας. Ἐχειροτονήθη δὲ (1697) βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ἀφ' οὗ πρότερον μετέβη εἰς τὴν καθολικὴν *Ἐκκλησίαν*. Ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς τῆς Πολωνίας, οἵτινες μόνον εἶχον τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἐν ᾧ οἱ χωρικοὶ ἦσαν καταδικασμένοι εἰς σκληρὰν δουλοπαροικίαν, καὶ ἡ μεσαία τάξις τῶν πολιτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνακύψῃ ἐκ τῆς ταπεινῆς αὐτῆς θέσεως, εἶχον ἤδη ἐλαττώσει τοσούτον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὥστε τὸ κράτος ἔλαβε τὴν μορφήν *ἀριστοκρατίας* εὐγενῶν, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ ἐκλεγόμενος ἀνώτατος ἄρχων οὐδὲν πλέον ἦτον ἢ ὁ ἐκτελεστής τῶν ψηφισμάτων τῆς διαίτης.

§. 114. Ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Σουηδίας ΚΑΡΟΛΟΣ ὁ IB', (1697—1718) εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν, ἐνόμισαν οἱ κυρίαρχοι τῆς Ῥωσσίας, Πολωνίας καὶ Δανιμαρκίας, ὅτι ἐφθασεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἐμελλον νὰ στερήσωσι τὴν Σουηδίαν τὰς ἐπ' αὐτῆς κατακτηθείσας χώρας. Καὶ ὁ μὲν Τσάρος τῆς Ῥωσ-

εἰς ΠΕΤΡΟΣ ὁ ΜΕΓΑΣ ἐπεθύμει νὰ θέσῃ στερεῶς πόδα εἰς τὴν Βαλτικὴν Θάλασσαν· ὁ δ' αἰρετὸς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Φριδερίκος Αὐγουστος ὁ Β'. (ὁ Ἰσχυρὸς), ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, ἐπέδωκε τὴν κατάληψιν τῆς Λιβλανδίας, καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας Φριδερίκος ὁ Δ'. ἐζήτει νὰ ἀρπάσῃ τὸ Σλέσβικον ἀπὸ τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου καὶ Γοττορπίου γαμβρὸν τοῦ IB' Καρόλου. Ὅθεν σηνομολόγησαν, μεσητεύσαντος τοῦ Λιβλανδοῦ Πατκούλου, συμμαχίαν, μεθ' ἣν ὁ μὲν Φριδερίκος Αὐγουστος ὤρμησε μετὰ Σαξονικοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ σύνορα τῆς Λιβλανδίας καὶ ἠπειλῆσε τὴν Ῥίγαν, οἱ δὲ Ῥώσσοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑσθλανδίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Νάρβαν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Δανῶν ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀλστείνου καὶ Γοττορπίου. Ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγη ἡ Εὐρώπη, ὅτε ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, τὸν ὅποιον ἐνόμιζον ἀμβλύ-νουν καὶ περικωρισμένον, ἀνέπτυξεν αἰφνιδίως ὀξύ καὶ ζωηρὸν πνεῦμα καὶ ἔξοχα στρατιωτικὰ πλεονεκτήματα. Ἐξαγριωθείς διὰ τὴν ἄδικον ἐπιχείρησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, διέβη ταχέως μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ (1700) εἰς τὴν νῆσον Σηλανδίαν ἔσπευσε πάραυτα νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κοπενάγην, καὶ διέσπειρε τοιοῦτον τρόμον μετὰ τῶν Δανῶν, ὥστε ὁ Φριδερίκος Δ'. ἐγκατέλιπε εἰς τὴν ἐν Τραβενδάλῳ εἰρήνην τὴν κατὰ τῶν Σουηδῶν συμμαχίαν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔστρεψεν ὁ Κάρλος τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐπιλοίπων ἐχθρῶν. Τὴν 30 λοιπὸν Νοεμβρίου ἐνίκησεν ἔμπροσθεν τῆς Νάρβας (1701) μετὰ 8,000 Σουηδῶν τὸν δεκάκις ἰσχυρότερον στρατὸν τῶν Ῥώσσων, καὶ συνήθροισε λείαν, πολλὰ κανόνια καὶ πολεμικὰ σκεύη. Ἐπειτα δ' εἰσέβαλε διὰ τῆς Λιβλανδίας καὶ Κουρλανδίας εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὰ Σαξονικὰ καὶ Πολωνικὰ στρατεύματα, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν μίαν πόλιν μετὰ τὴν ἄλλην. Οἱ πολῖται τῆς Βαρσοβίας ἐνεχείρισαν (1702) εἰς αὐτὸν τρέμοντες τὰς κλεῖς τῆς πρωτεύουσας, καὶ ἐπλήρωσαν τὰ ἐπιβληθέντα πολεμικὰ ἔξοδα· ἡ Κρακοβία ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ μετ' ὀλίγον (1703) ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σουηδῶν καὶ αἱ παρὰ τὸν Βιστούλαν γόνιμοι πεδιάδες μετὰ τοῦ Θόρνου, Ἐλ-

Είγγου και Δαντίσκου. Νῦν δ' ἀπήτησε παρὰ τῶν Πολωνῶν ὁ Κάρολος νὰ καθαιρέσῃ τὸν βασιλέα αὐτῶν Φριδερίκον Αὐγούστον, καὶ νὰ κάμῃσι νέαν ἐκλογὴν ὅσων δὲ καὶ ἂν ἀντέστησαν οἱ εὐγενεῖς, ὁ βασιλεὺς ὅμως τῶν Σουηδῶν, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς διχονοίας τῶν Πολωνῶν, ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παύσωσιν, ὡς ἀπήτησε, τὸν βασιλέα τῶν, καὶ κατῴρθωσε νὰ ἀναγορευθῇ (Ιουλ. 1704) δι' ἐκλογῆς βασιλεὺς, εἰς τινα ὑπὸ Σουηδῶν στρατιωτῶν περιστοιχισθεῖσαν συνέλευσιν, ὁ προστατευόμενος τοῦ Καρόλου ΣΤΑΝΙΣΛΑΟΣ ΛΕΣΚΙΝΣΚΗΣ, Βοϊβόδης τῆς Ποσνανίας.

§. 415. Μετὰ τινὰς δὲ δυσχερεῖς εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας τῆς Πολωνίας ἐκστρατείας, ἔνθα, ἂν καὶ τὸ ἔδαφος ἦτο λιμνάζον καὶ πηλῶδες καὶ ἡ πεδιάς λίαν πτωχὴ, ἠνάγκασαν ὅμως οἱ Σουηδοὶ τοὺς ἀνωτέρους κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀπεφάσισεν ὁ Κάρολος νὰ ζητήσῃ τὸν ἐχθρὸν Φριδερίκον Αὐγούστον εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ χώρας. Χωρὶς δὲ νὰ ἐρωτήσῃ τὸν αὐτοκράτορα, εἰσέβαλε διὰ τῆς Σιλεσίας εἰς τὴν *Λουσαίαν*, καὶ εὗρέθη ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰ ἐνδότεα τῆς Σαξονίας, ἥτις, καὶ τοὶ διατηροῦντος τοῦ Καρόλου αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, ἐλεηλατήθη ὅμως τρομερὰ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῶν πεδινῶν χωρῶν κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις, ἡ δὲ βασιλικὴ οἰκογένεια ἐζήτησε προστασίαν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας. Ὅπως δὲ σώσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ, συγκατένευσεν ὁ Αὐγούστος εἰς τὴν ἐπὶ νεοειδίστον *εἰρήνην* τῆς *Ἀλτρανσταίδης* (24. Σεπτεμβρ. 1706). ἥτις ὑποχρέονεν αὐτὸν νὰ παραιτήσῃ δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ τὸ Πολωνικὸν στέμμα, νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ Τσάρου συμμαχίαν, καὶ νὰ παραδῶσῃ τὸν Λιβλανδὸν *Πάγκουλον* εἰς τὸν βασιλέα τῶν Σουηδῶν, ὅστις μὴ λαβὼν παντάπασι ὑπ' ὄψιν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ὡς ἀπεσταλμένου τῆς Ῥωσσίας, διέταξε νὰ ἀποθάνῃ σκληρὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ τροχοῦ. Καὶ τοὶ συνομολογηθεῖσης εἰρήνης διέμεινεν ὅμως ἐπὶ ἓνα ἔτι ἐνιαυτὸν ἡ στρατιωτικὴ τῶν ἐχθρῶν δύναμις εἰς τὴν Σαξονίαν πρὸς μεγάλην βλάβην τῆς χώρας, ἥτις, ἐκτὸς τῶν ἐπισταθμευόντων στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου, εἶχε νὰ ὑποστῇ μεγάλα θεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἀσωτείας ἔτι τῆς αὐλῆς τῆς Δρέσδης.

Ἐνῷ δηλ. αἱ τάξεις ἐπλήρουν μετὰ στεναγμῶν τοὺς βαρεῖς φόρους, καὶ ὁ δυστυχὴς χωρικός ἀπέθνησκε σχεδὸν τῆς πείνης, παρσκευάζεν ὁ ἐκλέκτωρ πολυτελεῖς ἀλλεπαλλήλους ἑορτὰς τῆς αὐλῆς, καὶ ἑδαπάνα ἄμετρα ποσὰ εἰς οἰκοδομὰς ἀνακτόρων ἡδονῆς. Καὶ τί πρῶτον ἐχρειάζετο πρὸς διατήρησιν καὶ περιποίησιν τῶν ἐταίρων (maîtresses) καὶ τῶν τέκνων τοῦ ἐρωτολήπτου ἡγεμόνος! — Κάρολος ὁ IB' ἀπετέλει ἀξιοσημείωτον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν φιλήδονον καὶ κοῦφον ἐκλέκτορα. Εἶχε φύσιν παντάπασι στρατιωτικὴν ἢ δ' ἐγκράτεια αὐτοῦ τοσοῦτον ἦτο μεγάλη, ὥστε ἀπέειχε πάντων τῶν πνευματικῶν ποτῶν, καὶ ἐν πολέμῳ ἤρκειτο εἰς τὴν εὐτελεῆ δίαιταν τοῦ στρατοῦ· χειμῶνα καὶ θέρος ἔφερε τὴν αὐτὴν ἀφελῇ ἐνδυμασίαν — μακρὸν τινα στρατιωτικὸν μανδύαν μετὰ ὀρειχαλκίων κομβίων καὶ μεγάλα ἵπποτικά ὑποδήματα· εἰς δὲ τὰς ὁδοιπορίας καὶ τοὺς ἀγῶνας ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς τὰς μεγίστας δυσχερείας, στερήσεις καὶ κινδύνους· ἀπέφευγε τὴν συναναστροφὴν τῶν γυναικῶν· μόνον δὲ ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ μετὰ τῶν κινδύνων αὐτῆς· εἶχε δι' αὐτὸν θέλητρά· ὁ θόρυβος τῆς μάχης, τὸ σύριγμα τῶν σφαιρῶν καὶ οἱ χρεμετισμοὶ τῶν πολεμικῶν ἵππων, ἦσαν δι' αὐτὸν τὰ μελοδράμματα, αἱ ἑορταὶ τῆς αὐλῆς καὶ αἱ μουσικαὶ συμφωνίαι.

§. 116. Ἐν ᾧ δὲ Κάρολος ὁ IB'. διέτριβεν ἐν Πολωνίᾳ καὶ Σαξονίᾳ, παρσκευάζετο Πέτρος ὁ Μέγας νὰ ὑποτάξῃ τὰς ἐν τῇ Βαλτικῇ Θαλάσσῃ κτήσεις τῆς Σουηδίας, καὶ νὰ προσθήσῃ αὐτὰς εἰς τὸ 'Ρωστικὸν κράτος. Ὡκοδόμησε τὰ φρούρια *Σχλυσσελבוργον* καὶ *Κροιστάνδην*, ἀπεξήρανε διὰ δουλοπαροίκων τὰ παρὰ τὸν Νέβαν ταπεινὰ ἔλη μετ' ἀδιηγήτου κόπου, καὶ κατέβαλε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουστος *Πετροπόλεως* (1703). Εὐγενεῖς δ' ἔμποροι καὶ χειρῶνακτες ὥρειλον νὰ μετακοίσωσι πρὸς τὰ ἐκεῖ μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐκ τῆς Μόσχας καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ προσέτι παρεκίνησε καὶ ξένους νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν νέαν καθέδραν. Καὶ ἂν μὲν Κάρολος ὁ IB' ἐξέλεγε θέατρον τοῦ πολέμου τὰς παραλίας τῆς Βαλτικῆς Θαλάσσης, ὅτε κατέλιπε τέλος τὴν Σαξονίαν διὰ νὰ σπύρῃ τὰ ὄπλα αὐτοῦ κατὰ τοῦ τελευταίου καὶ ἰσχυροτάτου αὐτοῦ

ἐχθροῦ, ἠδύναντο εὐκόλως· νὰ ἐξασφαισθῶσι τὰ νέα κτίσματά καὶ σχέδια τοῦ Πέτρου· ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν αὐτοῦ ἀπεφάσισεν ὁ Κάρολος νὰ ὁρμήσῃ πρὸς τὴν *Μόσχαν*, καὶ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ ἐνδότετα τῆς 'Ρωσσίας. Ἐκυρίευσεν λοιπὸν τὸ *Γρόδνον* καὶ τὴν *Βίλναν*, διέβη τὸν Ἰούνιον τὸν *Βερεζίναν*, καὶ ἤνοιξε τὸν πρὸς τὴν *Σμολενσκίαν* δρόμον (1708). Οὐδεὶς δὲ στρατὸς τῶν 'Ρώσων ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ εἰς τὸν παράτολμον βασιλέα, ὅστις ἡγούμενος τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ στρατευμάτων, διέβαινε ποταμούς, καὶ ἐπορεύετο διὰ πεδιάδων ἀδιεξόδων καὶ ἐλωδῶν. Ἀλλὰ τῶρα ἐπῆλθε στιγμή κρίσιμος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Καρόλου. Ἀντὶ δηλ. νὰ περιμείνῃ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ *Λαιβερχάουπτο*, ὅστις ἔσπευδε πρὸς ἐντάμωσίν του ἔχων μεθ' αὐτοῦ νεαρὰ στρατεύματα, ἐνδύματα καὶ τροφὰς διὰ τὸν κεκμηκότα στρατὸν, παρεπείσθη ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ τῶν Κοζάκων ἀρχηγοῦ *Μαξέππα* νὰ ἐπιχειρήσῃ δυσχερῇ πορείαν πρὸς τὴν δασώδη καὶ γέμουσαν ἐρήμων πεδίον *Ορκρανίαν* (Ukraine). Ὁ δὲ *Λαιβερχάουπτος*, καὶ τοὶ ὦν στρατηγὸς περίφημος διὰ τὰ ἐξοχα αὐτοῦ πλεονεκτήματα, μόλις ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ μετὰ μικροῦ τινος στρατοῦ τὸν ἀκαταπαύστως εἰς τὰ ἐμπρὸς σπεύδοντα βασιλέα, ἀφοῦ προσβλήθῃς ὑπὸ τῶν 'Ρώσων, ἀπώλεσεν ὁλόκληρον τὸ πυροβολικόν, ὅλην τὴν ἀποσκευὴν καὶ ὅλας τὰς τροφάς. Μετὰ δὲ τὰς βροχὰς τοῦ φθινοπώρου ἐπῆλθε τὰ μέγιστα δεινὰ χειμῶν, διαρκοῦντος τοῦ ὁποῖου (1708—1709) πολλοὶ μὲν τῶν σκληραγωγημένων πολεμιστῶν κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ψύχους, χιλιάδες δὲ χειρῶν καὶ ποδῶν ἐπάγωσαν. Τελευταῖον δ' ἐπορεύθη ὁ Κάρολος πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς ὀχυρᾶς πρωτεύουσας πόλεως *Πουλτάβα*· ἀλλὰ στερούμενος πυροβολικοῦ, παρέτεινε τὴν πολιορκίαν, μέχρις οὗ ἔφθασεν αὐτὸς ὁ Πέτρος φέρων μεγάλην δύναμιν στρατοῦ. Νῦν δὲ συνεκροτήθη ἡ ἐν *ΠΟΥΛΤΑΒΑ* ΜΑΧΗ (8 Ἰουλ. 1709), καθ' ἣν ὁ Σουηδικὸς στρατὸς ἠττήθη κατὰ κράτος, πᾶσα δ' ἡ ἀποσκευὴ καὶ τὸ πλούσιον ταμεῖον τοῦ πολέμου ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ οἱ ἐπιζήσαντες ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἀπήχθησαν εἰς τὴν 'Ρωσικὴν αἰχμαλωσίαν. Κάρολος δ' ὁ 1Β' κατήντησεν ἐξ ὑπερφηάνου νικητοῦ τριῶν βασιλέων ἀβοήθητος φυγὰς, μὴ σωθεὶς

εἰμὴ διὰ λίαν κατεσπασμένης φυγῆς ἐν μέσῳ ἐρήμου, ἀκατοικήτου καὶ στερουμένης τροφίμων πεδιάδος, μετὰ 2,000 περίπου συνοδοιπόρων, καὶ εἰσελθὼν οὕτως εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ὁ δὲ Λαϊβενχάουπτος συνήθρισε μὲν τὰ λείψανα τῶν φυγάδων, ἐπεὶδὴ ὁμῶς, στερούμενος τροφῶν καὶ πυροβολικοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήτῃ, παρεδόθη μετὰ 16,000 ἀνδρῶν. Οὐδεὶς τῶν ἀνδρείων πολεμιστῶν ἐπανεῖδε πλέον τὴν πατρίδα του· ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ εὐρὺ κράτος, καὶ ἀπέθανον ἄλλοι μὲν εἰς τὰ μεταλλορυχεῖα τῆς Σιβηρίας, ἄλλοι δὲ ἐπαιτοῦντες εἰς τὰς λεωφόρους τῆς Ῥωσσίας. Οὕτως ἐξηφανίσθη ὁ ἡρώϊκός στρατός, ἐπίσης ἀξιοθαύμαστος εἰς τὰ δεινὰ ὡς καὶ εἰς τοὺς πολέμους.

§. 117. Κάρολον τὸν IB'. ὑπεδέχθησαν οἱ Τούρκοι ἐντίμως, καὶ μετεχειρίσθησαν αὐτὸν μεγαλοψύχως. Ἐξῆς δὲ βασιλικῶς εἰς τὸ πρὸ τοῦ Βενδερίου στρατόπεδόν του ὡς ξενιζόμενος φίλος τοῦ Σουλτάνου (1710). Ἄλλ' ἡ ἰδέα ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ νικημένος καὶ ἄνευ στρατῶν, ἦτον ἀνυπόφορος εἰς τὴν ὑπερήφανον ψυχὴν του. Ἦθελε λοιπὸν νὰ παρακινήτῃ τοὺς Τούρκους εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἔπειτα νὰ διαπορευθῇ ἡγούμενος αὐτῶν τὰ κράτη τοῦ ἐχθροῦ του. Ἐν ᾧ δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατηνάλίσκεν ἐν Βενδερίῳ τὰς δυνάμεις καὶ τὸν χρόνον αὐτοῦ, καὶ μετεχειρίζετο πάντα τρόπον, ὅπως πείσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐκτελέσωσι τὰ σχέδιά του, ἀνένεωσαν οἱ τρεῖς ἐχθροὶ αὐτοῦ τὴν προτέραν συμμαχίαν, καθ' ἣν ὁ μὲν Φρειδερίκος Αὔγουστος οἰκειοποιήθη πάλιν τὸν Πολωνικὸν θρόνον, ὁ δὲ Τσάρος Πέτρος ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις αὐτοῦ εἰς τὴν Βαλτικὴν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανιμαρκίας ἐσφατερίσθη πάλιν ἐκ νέου τὸ Σλέσβικον. Μετ' ὀλίγον δὲ προσετέθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ Πρωσσία καὶ τὸ Ἀρνόβερον, καὶ κατέλαβον τὰς Γερμανικὰς κτήσεις τῶν Σουηδῶν. Τελευταῖον δ' ἐφάνη ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ σχέδιον τοῦ IB'. Καρόλου (1711). Τουρκικὸς στρατός, εἰσέβαλεν εἰς τὴν *Μολδαυίαν*, καὶ ἔφερε παρὰ τὸν Προῦθον τὸν Τσάρον εἰς τοσοῦτον δύσκολον θέσιν, ὥστε ἐκινδύνευσε νὰ αἰχμαλωτισθῇ μετ' ὅλου αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἡ σύζυγος τοῦ Πέτρου *Αἰκατερίνη*, ἥτις ἐκ δού-

λης τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ῥωσσίας *Μεντσικώφ* ἔγινεν ἐπὶ τέλει αὐτοκράτειρα πασῶν τῶν *Ῥωσσιῶν*, εὔρε τρόπον νὰ δωροδοκῇ τὸν Τούρκον Βεζίρην, καὶ νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην. Κάρολος ὁ Β'. ἄφρισεν ἐκ λύσσης ὅτι ἡ τοσοῦτον ἐγγὺς νομιζομένη ἐπιτυχία ἀπετράπη ἤδη πλείοτερον ἢ ἄλλοτε. Ἐν τούτοις ἐπέμεnen εἰς τὸ σχέδιον αὐτοῦ, καὶ διέτριβε μάλιστα μετὰ ταῦτα ἔτι ἐν *Βειδερίῳ*, μέχρις οὗ ἡ Πύλη ἠρνήθη τὴν πρὸς αὐτὸν φιλοξενίαν, ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς μέχρι τοῦδε παρεχομένης χρηματικῆς ἐπικουρίας, καὶ τὸν διέταξε νὰ καταλίπῃ τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Ἐνήργησε δὲ νὰ δοθῶσιν εἰς αὐτὸν παρὰ τῆς Πύλης τὰ ἔξοδα τῆς ὁδοιπορίας, καὶ ὅμως διέμεnen ὁ Κάρολος εἰσέτι· ἀλλὰ τελευταῖον ἐξεπολιόρκησαν οἱ Γιανίτσαροι τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, ἐπυρπόλησαν τὸ οἰκημῖόν του, εἰς τὸ ὅποιον ὑπεράσπιζεν ἑκὺν τὸν μετ' ἀνδρείας λέοντος, καὶ τὸν αἰχμαλώτισαν κατὰ τινα λυσσώδη αὐτοῦ ἔξοδον. Ἐν τούτοις ὑπὲρ τοῦς δέκα ἔτι μῆνας παρέμειnen εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων, καὶ κατέτριβε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εἰς παιδικὴν σκληροτραχηλίαν. Ἦτο λοιπὸν παράδοξον ὅτι ἤρχισαν νὰ νομίζωσιν αὐτὸν φρενοβλαβῆ; Μόνον δ' ὅτε ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν ὅτι σύμπασαι αἱ Γερμανικαὶ αὐτοῦ κτήσεις μέχρι τοῦ *Στραλσούνδου* ἦσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐγκατέλειψεν αἰφνιδίως μετὰ πενταετῇ διαμονῇ τὴν Τουρκίαν, καὶ ἔφθασεν ἀπροσδόκητος μετὰ συνεχῇ ἔριππον 14 ἡμερῶν πορείαν (ἄνευ οὐδεμιᾶς διακοπῆς) εἰς τὰς πύλας τοῦ *Στραλσούνδου* (Ὀκτωβρ. 1714).

§. 418. Οἱ δὲ ἀνδρεῖοι Σουηδοὶ κατέβαλον μὲν μεγίστας προσπάθειάς, καὶ ὑπερασπίσθησαν ὑπὲρ τὸ ἐν ἔτος τὸ *Στραλσούνδον*· τελευταῖον ὅμως ἡ πόλις ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ (Δεκεμβρ. 1715), καὶ μετὰ τοῦτο σύμπασα ἡ *Πομερανία* μετὰ τῆς νήσου *Ῥυγίας* ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων βασιλεὺς οὐδὲ τώρα ἀκόμη ᾔθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ εἰρήνης. Κατὰ συμβουλήν λοιπὸν τοῦ μηχανορράφου Βαρώνου *Γοιρτσίου* διέταξε νὰ ἐκτυπώσῃ *χαρτονομίσμα*, ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ ἔξοδα νέων πολεμικῶν παρασκευῶν, καὶ χωρὶς νὰ περιμείνῃ οὐδὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαπραγματεύσεων, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀρχίσει ὁ *Γοιρτσίος* μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν

Ῥώσων, εἰσέβαλε (1716) μετὰ δύο ἀποσπασμάτων στρατοῦ εἰς τὴν Νορβεγίαν, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Δανιμαρκίας, ὅστις παρέβη τὰς συνθήκας. Ἐνταῦθα δ' εὗρε τὸν θάνατον Κάρολος ὁ IB'. πρὸ τοῦ φρουρίου Φριδερίκου πόλεως, (Friedrichshall) τὸ ὅποιον ἐπολιοῖρκει ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος. Ὅτε δηλ. νύκτα τινὰ ἐπέβλεπεν ἀνακεκλιμένος εἰς τι πρόχωμα τὰ ἔργα τῶν τάφρων, ἐφρονεῦθη ὑπὸ τινος σφαίρας, ἥτις πιθανῶς προῆλθεν ἐκ χειρὸς δολοφόνου (11 Δεκ. 1718). Νῦν δ' οὐ εὐγενεῖς τῶν Σουηδῶν ἐσφετερίσθησαν σύμπασαν τὴν ἐξουσίαν, ἀποκλείσαντες τῆς κυβερνήσεως τὸν νόμιμον κληρονόμον τοῦ θρόνου (Φριδερίκον τὸν Ὀλστέινου καὶ Γοττορπίου), καὶ δώσαντες αὐτὴν μετὰ μεγάλων περιορισμῶν εἰς τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου IB', *Οὐλερίκην Ἐλεονώραν* καὶ τὸν σύζυγον αὐτῆς Φριδερίκον τὸν Ἐσσενακσελείου. Ἐκτοτε δ' ἡ Σουηδία ἦτον ὀνόματι μόνον μοναρχία· διότι ἡ δύναμις εὐρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐξ εὐγενῶν συμβούλου τοῦ κράτους. Ἡ δὲ σκληρὰ θανάτωσις τοῦ κόμητος Γοιρτσίου, καὶ ἡ ταχεῖα συνομολόγησις πληθύος συνθηκῶν εἰρήνης (1719—1720), δι' ὧν ἡ Σουηδία παρεχώρει ἀντὶ χρηματικῶν τιμῶν ἀποζημιώσεων ἀπάσας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς κτήσεις, πλην μικροῦ τινος μέρους τῆς Πομερανίας, ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδιοτελοῦς καὶ οὐδόλως περὶ τῆς τιμῆς καὶ εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος φροντισούσης ταύτης ἀρχῆς τῶν εὐγενῶν.

§. 119. Ἐνῷ δ' ἡ Σουηδία ἐξῆλθε τοῦ ἀγῶνος ἐξηντλημένη καὶ καταβεβλημένη, προεβιάσθη ἡ Ῥωσσία εἰς μεγάλην Εὐρωπαϊκὴν δύναμιν. Ἡ πρόσκτησις τῶν Σουηδικῶν ἐπαρχιῶν *Ἰγγερμανλαντίας*, *Ἐστλαντίας* καὶ *Λιβλαντίας*, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη μετ' ὀλίγας δεκαετηρίδας καὶ ἡ *Κουρλανδία*, ὑπῆρξε διὰ τὴν Ῥωσσίαν ἀρχὴ νέας περιόδου. Καὶ ἐνόσφ' μὲν ἦτο πρωτεύουσα ἡ *Μόσχα*, τὰ βλέμματα τῶν Τσάρων ἦσαν ἐστραμμένα μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀσίαν, πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ τὰ ἔθνη τῆς ὁποίας εἶχον περισσοτέραν συγγένειαν οἱ Ῥῶσοι ἢ πρὸς τὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἔγεινεν ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως ἡ *Πετρούπολις*, ἥτις ἔκειτο πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, καὶ ἐλαμπρύνθη διὰ μεγαλο-

πρᾶπων καταστημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, ἡ 'Ρωσσία ἔγαινεν Εὐρωπαϊκὸν κράτος. — Ἡ ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος ἐπήνεγκεν αὐτῷ ὁλοσχερῇ μεταβολήν. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν, διωρύγων καὶ λιμένων· ἰδιάζουσαν δὲ προστασίαν ἔχαιρον ἡ ἐγγχώριος βιομηχανία, τὰ διάφορα ἐπιτηδεύματα, ἡ ὑφαντικὴ καὶ μεταλλευτικὴ καὶ αὐτῆς μάλιστα τῆς παιδείας καὶ ἀνωτέρας μορφώσεως ἐπεμελήθη, ἐγκαθιδρύσας Ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν. Πρὸς τούτοις δὲ ἡ διοίκησις καὶ ἀστυνομία ἔλαβον νέαν μορφήν κατὰ τὸν τρόπον τῶν λοιπῶν ἀπεριορίστων κρατῶν, οὕτως ὥστε ἡ μὲν δύναμις τοῦ ἡγεμόνος ἐπληξήθη, ἡ δὲ δύναμις τῶν εὐπατριδῶν (Βογιάρων) ἡλαττώθη. Σημαντικώτατος δὲ νεωτερισμὸς Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἦτον ἡ κατάργησις τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος καὶ ἡ σύστασις Ἱεραῶς Συνόδου ὡς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἥτις ὅπως διετέλει ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

§. 120. Μορφώσας ὁ Πέτρος κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὸ κράτος αὐτοῦ, παρετήρησε μετὰ λύπης, ὅτι ὁ μονογενὴς αὐτοῦ υἱὸς Ἀλέξιος δὲν ἦτον εὐμενῶς διατεθειμένος πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τούτους, περιστοιχίζετο ὑπὸ μόνων τῶν φίλων τῆς παλαιᾶς τῶν πραγμάτων καταστάσεως, καὶ διελογίζετο νὰ μεταφέρῃ πάλιν μίαν ἡμέραν τὴν καθέδραν αὐτοῦ εἰς τὴν Μόσχαν. Εἰς μάτην προσεπάθησεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ κάμψῃ τὸ δύστροπον καὶ ἀπειθὲς πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν· ὁ Ἀλέξιος ἐπέμεινεν εἰς τὸ φρόνημά του, καὶ τελευταῖον ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ κράτος. Τότε δ' ὁ Πέτρος, φοβούμενος μήπως δὲν διατηρηθῶσιν εἰς τὸ μέλλον αἱ διατάξεις αὐτοῦ, διέταξε νὰ τὸν συλλάβωσι, τὸν ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸν καταδικάσωσιν εἰς θάνατον (1722). Ἄν ὁ Ἀλέξιος ἐθανατώθη ἢ ἀπέθανε πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς καταδίκης μένει ἀναμφίβολον. Ὁκάκιον δὲ τι ἀπένειμε τότε τὴν ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου εἰς τὴν θέλησιν τοῦ κυβερνῶντος αὐτοκράτορος. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Πέτρου, διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν ἡ σύζυγος του Αἰκατερίνη ἡ Α'. (1725—1727). Ἐπ' αὐτῆς δὲ καὶ τοῦ δια-

δόχου της Πέτρου τοῦ Β'. (1727—1730) εἶχε μεγίστην δυνάμειν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ *Μεντσικώφ*, ὅστις εἶχε προαχθῆ ἀπὸ ταπεινοτάτης τάξεως εὐνοούμενος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ παντοδύναμος ὑπουργός. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν διελογίζετο νὰ συζεύξῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἔπεσε καὶ ἐτελεύτησε τὸν βίον εἰς τὴν ἑξορίαν τῆς Σιβιρίας. Ἡ διάδοχος τοῦ Β'. Πέτρου *Ἄννα* (1730—1740) ἐνεπιστεύθη καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τοὺς δύο δραστηρίους Γερμανοὺς *Ὁστερμᾶννον* καὶ *Μύννιχον*, ὧν ὁ μὲν ὑπῆρξε πρόεδρος τοῦ ὑπουργείου, ὁ δὲ διεύθυνε καὶ ἀνεμόρρωσε τὰ στρατιωτικὰ. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ δύο καὶ ὁ εὐνοούμενος τῆς Ἄννας *Βίνωφ*, ὅστις ἔμελλε νὰ διευθύνῃ τὴν ἀντιβασίλειαν μετὰ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατορίδος, ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν Σιβηρίαν, ὅτε ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον δι' ἐπαναστάσεως τοῦ παλατιοῦ ἡ νεωτάτη θυγάτηρ τοῦ Μεγάλου Πέτρου *Ἐλισάβετ* (1741—1762). Ὁ δὲ ἐνὸς μόνου ἔτους *Ἰβάν*, τὸν ὅποιον εἶχεν ἐκλέξει ἡ Ἄννα διάδοχόν της, ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν, ἔνθα ἐτράφη κατὰ τρόπον ζωῶν ἀνευ οὐδεμιᾶς διδασκαλίας. Ἡ Ἐλισάβετ παρεδόθη εἰς βίον φιλήδονον καὶ ἀνήθικον, καὶ κατέλιπε τὴν κυβέρνησιν εἰς τοὺς εὐνοούμενους αὐτῆς.

§. 121. Ἐπὶ *Φριδερίκου Αὐγούστου* τοῦ Ἰσχυροῦ εἰσεχώρησεν ἡ ἐν Δρέσδῃ ἐπικρατοῦσα πολυτέλεια, ἀσωτεία καὶ τρυφή καὶ εἰς τὴν ΠΟΛΩΝΙΑΝ προσέτι, καὶ κατέστρεψεν αὐτόθι τὴν τελευταίαν ἠθικὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν. Εἰς τὰς παλαιὰς κακίας προσετίθεντο νέαι, καὶ ἐπενήργουν τοσοῦτον ἐπιβλαβέστερον, ὅσον οἱ εὐγενεῖς τῶν Πολωνῶν δὲν εἶχον λάβει ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰμὴ τὸ ἐξωτερικὸν γάνωμά, καὶ μετὰ τῆς ἐκλεπτύνσεως εἶχε συνδυασθῇ ἐσωτερικὴ χυδαίότης καὶ ῥάθυμος φιληδονία. Ματαιιότης, μεγαλαυχία καὶ δεισιδαιμονία, ἔγεινεν ἤδη μᾶλλον ἢ πρότερον ἐγχώρια εἰς τὴν Πολωνίαν. Οἱ δὲ Ἰησουῖται ἐπέτυχον (1717), δι' ἐκτάκτου τινος διατίτης νὰ στερήσωσι τοὺς *Διαφωνοῦντας* (dissidentes) Πολωνοὺς πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτῶν δικαιωμάτων, καὶ ὅτε, ἐπαναστατήσαντος ἕνεκα τούτου τοῦ λαοῦ (1724) εἰς τὴν προτεσταντικὴν πόλιν *Θόρνον*, ἔγινε προφα-

νές τὸ κατὰ τοῦ κολλερίου τῶν Ἰησουϊτῶν γενικὸν μίσος, ἐθνατώθησαν μὲν οἱ δύο δήμαρχοι μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐπισήμων πολιτῶν, ἡ δὲ πόλις ἐκολάσθη δεινῶς. — Ἀποθνήσκοντα Φριδερίκου Αὐγούστου τοῦ Β', ἐξήφθη (1733) ὁ ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΑΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, καθότι ὁ Στανίσλαος Λεσκίνσκης (ὅστις μετὰ τὴν μάχην τῆς Πουλάβας (§. 116) φυγαδευθεὶς ἐκ τῆς Πολωνίας, περιεπλανήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον πενόμενος ἐν Ἀλσατίᾳ, μέχρις οὗ τέλος συζεύξας τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ'. ἐθεράπευσε πάσας αὐτοῦ τὰς ἀνάγκας) ἰσχυρίζετο πάλιν ὅτι ἔχει δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ πεποιθὼς εἰς τὴν Γαλλικὴν βοήθειαν ἐπορεύθη μεταμφισμένος εἰς τὴν Βαρτοβίαν. Ἀλλ' ἡ Ῥωσσία καὶ Αὐστρία πῦνόν τὸν μνηστῆρα τοῦ θρόνου Φριδερίκον Αὐγούστον τὸν Γ'. (1733 — 1763, τῆς Σαξονίας. Ὁ δὲ Στανίσλαος Λεσκίνσκης, καὶ τοὶ ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῶν πλειοτέρων Πολωνῶν, ἠναγκάσθη ὅμως (1734) νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, ὅτε τὰ πολεμικὰ σίφη τῶν Ῥώστων εἰσέβαλον, ὀδηγούμενα ὑπὸ τοῦ Μυρρίχου εἰς τὴν Πολωνίαν. Κατέφυγε δ' ἐνδεδυμένος ὡς χωρικός εἰς τὴν Κοινηξέβερghν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἐν τούτοις μετὰ τινα χρόνον διωμολογήθη συνθήκη τὰ μέγιστα συμφέρουσα εἰς τὸν Στανίσλαον καὶ τὸ Γαλλικὸν κράτος (1737). Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐν Φλωρεντία οἶκος τῶν Μεδίκων ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ἐξερήμωσίν του, συγκατένευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος σ', ὥστε ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Φλαγκίσκος Στέφανος νὰ ἀνταλλάξῃ τὸ πάτριον αὐτοῦ δουκάτον Λοθαριγγίαν πρὸς τὴν Τοσκάνην· ἡ δὲ Λοθαριγγία ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Στανίσλαον καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κάρολος ὁ σ'. ἔκαμε τὴν θυσίαν ταύτην, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων εἰς τὴν λεγομένην Πραγματικὴν καθιέρωσιν (§. 125). Ὁ Στανίσλαος Λεσκίνσκης ἔζησε μετὰ ταῦτα ἀκόμη 29 ἔτη εἰς τὸ Νάγκειον (Nanci), εὐεργετῶν τοὺς πέννητας καὶ προάγων τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Ἀλλ' ἡ Πολωνία ἐπροχώρει ὅσημέραι ἀνεπιστρεπτεῖ εἰς τὴν διάλυσιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀσθενοῦς ἄμα καὶ ἀδρανοῦς Φριδερίκου Αὐγούστου Γ'.

3. Επίδοσις τῆς Πρωσσίας.

§. 122. Φριδερίκος Γουλιέλμος (1640—1688), ὁ μέγας ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου, ἐξέτεινε τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ δι' εὐτυχῶν πολέμων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυτμὰς, καὶ ἐξασφάλισεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐξέχουσαν αὐτοῦ θέσιν διοργανίσας σημαντικὴν *δύναμιν στρατοῦ*, συγχρόνως δὲ προήγαγε τὴν εὐπορίαν καὶ παιδείαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, προστατεύων μετὰ χειρὸς κραταιᾶς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς εἰρηνικὰς τέχνας, καὶ εὐνοῶν τοὺς μεταναστεύοντας ἐκ πολιτισμένων χωρῶν εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ, μάλιστα δὲ τοὺς Γάλλους Οὐγενόττους. Τὸν ἰσχυρόν δὲ τοῦτον καὶ φρόνιμον ἡγεμόνα διεδέχθη ὁ μεγαλοπρεπὴς αὐτοῦ υἱός, ὁ ἐκλέκτωρ Φριδερίκος ὁ Γ' (ὡς βασιλεὺς Φριδερίκος Α'. 1688—1713), εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ἐξωτερικὴ λάμψις, μεθ' ἧς περιστοίχισε τὴν αὐλὴν τῆς Βερσαλλίας Λουδοβίκος ὁ ΙΔ', ἐφάνη ὁ λαμπρότατος τῶν θριάμβων τῆς ἐπιγείου μεγαλειότητος. Ὅθεν ἀπέδιδε μεγίστην ἀξίαν εἰς αὐλὴν πολυτελεῖ καὶ ἐορτὰς πομπώδεις, καὶ εἶδε μετὰ φθόνου τοὺς ἐκλέκτορας τοῦ *Ἀρνοβέρου* καὶ τῆς *Σαξονίας*, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ ἀποκτήσωσι τὸ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀνεκτίμητον *βασιλικὸν στέμμα*, ὁ μὲν πρῶτος ἐν Ἀγγλίᾳ (§. 29), ὁ δὲ τελευταῖος ἐν *Πολωνίᾳ* (§. 113)· καὶ ἡ χαρὰ αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγίστη, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ *Λεοπόλδος* ἐδείχθη (1700) πρόθυμος νὰ ἐπικυρώσῃ δι' ἀναγνωρίσεως καὶ ἐξασφαλίσει εἰς τὸν οἶκόν του τὸ ἀξίωμα καὶ τὸν τίτλον τοῦ *βασιλέως τῆς Πρωσσίας*, ὃν προσέλαβεν. ἂν ὑπέσχετο νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν ἰσχυρῶς εἰς τὸν περὶ διαδοχῆς Ἰσπανικὸν πόλεμον (§. 103) *Στεφθεῖς* (1701) δὲ πανηγυρικῶς ἐν *Κοινηθέρῃ*, ὅτε ὁ ἐκλέκτωρ ἐπέθηκεν αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ τὸ σέμμα, καὶ ἐορτάσας πομπωδῶς πολλὰς καθεξῆς ἡμέρας, εἰσῆλθασεν ὁ νέος ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΣ Α'. μεγαλοπρεπέστατα εἰς τὸ *Βερολίνον*, τὸ ὁποῖον προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ ἀξίαν καθέδραν βασιλείας διὰ κτιρίων, ἰδρυμάτων καὶ μνημείων τῆς τέχνης. Τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐνεψυχώθησαν. Εἰς τὸ εὐθυμον ἀνάκτορον *Καρλοττεμβούργον*, ἔνθα ἐξείχε διὰ τὴν χάριν αὐ-

τῆς ἡ εὐρεῖαν κεκτημένη παιδείαν *Σοφία Καρλόττη*, ἥτο πάντοτε συνηθροισμένο· κύκλος εὐφυῶν καὶ διακεκριμένων ἀνδρῶν ἐν *Βερολίῳ* συνεστήθησαν, τῇ συνεργίᾳ τοῦ μεγάλου φιλολόγου καὶ φιλοσόφου *Λεΐβνιτς*, ἑταιρεῖται τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐν *Ἀ.Δ.Λη* ἀνηγέρθη ἀκμαῖον, διὰ τὴν εὐγενῆ ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος ἐπίσημον πανεπιστήμιον, ἔνθα εἰργάσθησαν ἄνδρες, οἷος ὁ *Χριστιανὸς Θωμάσιος*, ὁ ἰσχυρὸς ὑπέρμαχος τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς Γερμανικῆς γλώττης καὶ τῆς διανοίας, ὁ εὐσεβὴς *Ἐρμάννος Φράγκης*, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ὀρφανοτροφείου, ἐκείνου τοῦ «τροπαίου τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπης» καὶ ὁ φιλόσοφος *Χριστιανὸς Βόλφιος*.

§. 123. Ἄλλ' αἱ δαπάναι αὐται, ἡνωμένοι μὲ τὴν διατήρησιν ἱκανῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος κατεπίεζον σκληρῶς τὴν δυστυχῆ χώραν· βραεῖς δὲ φόροι ἐπεβάρυνον τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν καὶ χωρικῶν, καὶ ἡ νέα λάμψις τοῦ βασιλεύοντος οἴκου ἐφαίνετο ὅτι ἀπέδαινε ὀλεθρία εἰς τὸ κράτος· τότε ὅμως κατ' εὐτυχίαν διεδέχθη τὸν δαπανηρὸν *Φριδερίκον Α΄*. ὁ οἰκονόμος *ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΣ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α΄*. (1713—1740), ἀντιθέτου κατὰ πάντα χαρχκτῆρος πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ τὰ πολυτελῆ ἐπιπλά, τὰ ὅποια μετὰ κόπου εἶχεν ἀποκτήσει ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐπώλησεν ὁ υἱός, καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὸ ἀντίτιμον τὰ χρῆν. Ἐξώρισεν ἀπὸ τῆς αὐλῆς πᾶσαν πολυτέλειαν, περιώρισε τοὺς ὑπηρέτας εἰς τοὺς ἀναγκαιοτάτους μόνον, καὶ ἀπέφευγε πᾶσαν περιττὴν δαπάνην. Ἡ δίαιτα τοῦ βασιλέως καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἦτον ὡς ἡ τῶν πολιτῶν· τὰ γεύματα ἦσαν πολὺ λιτὰ, καὶ ταῦτα παρσκευάζον ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτῆς κατ' οἶκον· τὰ ἐνδύματα καὶ ἐπιπλά ἦσαν ὡσαύτως ἀπλά. Ἀντὶ δὲ τοῦ κύκλου τῶν εὐφυῶν, ὃν συνῆγον περὶ ἑαυτοὺς· ὁ *Φριδερίκος Α΄*. καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, συνέστη ὁ *καπνὸς ὑπολόγος*, ἔνθα ὁ *Φριδερίκος Γουλιέλμος* καὶ οἱ «καλοὶ» αὐτοῦ «*φιλοὶ*» ἡστεύζοντο ἀστεῖσμον· παντάπασι χυδαίους, σκώπτοντές τινας ἀπλοῦς ἢ καλοκαρδίους, καὶ ἕκαστος εἶχεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ πίπαν· αἰδοὶ τῶν μελοδραμάτων καὶ τὰ θέατρα ἀπασκορακίσθησαν· αἱ κομψότητες τῶν Γάλλων ὡς καὶ οἱ γλωσσοδιδάσκαλοι

καὶ χοροδιδάσκαλοι ἀπεμακρύνθησαν· οἱ ποιηταί, καλλιτέχναι καὶ λόγιοι ἐστερήθησαν τῆς ἀντιμισθίας αὐτῶν ἢ καθόλου ἢ κατὰ μέρος· ὁ δὲ Χριστιανός Βόλφιος, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία δὲν ἤρεσκεν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους εὐσεβεῖς, ἔλαβε τὴν διαταγὴν «ἐπὶ ποιῶν ἁγγώνης», νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλην ἐντὸς 24 ὥρων. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ἀγανακτῇ τις διὰ τὴν τραχύτητα ταύτην καὶ σκακιοτήτητα τοῦ βασιλέως, καθὼς καὶ διὰ τὴν καταφρόνησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν παιδείαν, ἐπιστήμην καὶ φιλοκαλίαν, δὲν δύναται ὅμως πάλιν νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ φύσις, ἡ ὀρθὴ του κρίσις καὶ ἡ φειδωλὸς αὐτοῦ οἰκονομία ἐστερέωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ νέον κράτος. Ἀνεκούφισε τὴν τάξιν τῶν χωρικῶν, διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν γεωργίαν εἰς τὸν κολοφῶνα· ἐπροστάτευσε τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν ξένων τεχνουργημάτων· συνώκισε (1729) τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Σαλτσβούργου ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν διωχθέντας διαμαρτυρομένους εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ· καὶ ὅσον ἂν προσέβαλλεν ἐνίοτε ἡ αὐστηρότης αὐτοῦ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, ἐνήργησεν ὅμως προτέτι ὥστε οἱ δικασταὶ καὶ ὑπάλληλοι νὰ ἐκτελῶσι τὰ καθήκοντα αὐτῶν. Τὸ δὲ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀπέδειξε τί δύναται νὰ κατορθωθῇ διὰ τῆς φειδωλίας καὶ κελῆς οἰκονομίας· διότι καίτοι δαπανήσας ποσὰ ἄπειρα εἰς τὴν Ποστδαμικὴν αὐτοῦ φρουρὰν, διὰ τὴν ὁποίαν διέταξε νὰ συλλέξωσι καὶ ἀρπάσωσιν ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης «ἄνδρας μεγαλοσώμους», καίτοι ἰδρύσας πολλὰ ἐπωφελῆ καταστήματα, κατέλειπεν ὅμως κατὰ τὸν θάνατόν του χρήματα μὲν ὑπὲρ τὰ 8 ἑκατομμύρια ταλῆρων, μέγαν δὲ πλοῦτον εἰς ἀργυρὰ σκεύη, τακτικὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους καὶ στρατὸν λόγου ἄξιον, ὁργανισθέντα καὶ ἐξασκηθέντα λαμπρότατα ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος τῆς Δεσποῦδας Δεσποίδου (τοῦ γηραιοῦ Δεσποῦ).

§ 124 Ὁ μέγας υἱὸς αὐτοῦ ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΣ ὁ Β'. ἐπορεύθη ἄλλην ὁδὸν (γεν. 24 Ιαν 1712) ὅτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐξήρχετο εἰς ἄγρια κυνήγια, ἢ διεσκέδαζε μὲ τοὺς χυδαίους αὐτοῦ αὐλικούς, κατεγίνετο ὁ εὐφυὴς καὶ πνευματώδης ἡγεμὼν εἰς τὴν ἀνάγκησιν τῶν Γάλλων συγγραφέων, καὶ ἔπαιζε τὸν αὐλὸν, τὸν

ὅποιον ἡγάπα ἐμπαθῶς. Ἡ δὲ διαφορὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν ιδιωμάτων τοὺς ἀπεξένωσεν ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν Φριδερίκος ἐβαρύνετο τὴν τραχύτητα τοῦ πατρὸς του, οὗτος δὲ ἡγανάκτει, διότι ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔλαβε ἄλλην διεύθυνσιν, καὶ ἤθελε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ διὰ τῆς αὐστηρότητος. Ἡ δὲ ψυχρότης καὶ ἀντιπάθεια αὕτη ἠρξήθη προαίοντος τοῦ χρόνου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Φριδερίκος ἀπεφάσισε τέλος νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας φεύγων μετὰ τινων φίλων, ὅτε ὁ πατὴρ δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν ἐξ ιδιοτροπίας τὸν γάμον, ὃν ἐπρόκειτο νὰ συνάψῃ μετὰ τινος τῶν ἡγεμονίδων τῆς Ἀγγλίας, ἥ ὡς ἄλλοι ἀναφέρουσι μετὰ τῆς *Μαρίας Θηρεσίας* τῆς Αὐστριακῆς (1730). Ἐπιστολὴ τις ὁμῶς τοῦ Φριδερίκου πρὸς τὸν πιστὸν αὐτοῦ ἑταῖρον, τὸν ὑπολοχαγὸν *Κάττειον*, ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἤφρισεν ὑπὸ μανίας. Διέταξε δὲ νὰ ἀπαγάγῃ τὸν διάδοχον τῆς βασιλείας εἰς ἓν φρούριον, καὶ ἐκεῖ νὰ θανατώσῃ τὸν *Κάττειον* πρὸ τῶν παραθύρων αὐτοῦ. Πάντες δ' ἐκεῖνοι περὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὑπόψια ὅτι ἐγνώριζον τὸν μυστικόν, ἐκολάσθησαν αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ ἐξαγριωμένου μονάρχου. Μόνον δ' ὅτε μεταμελήθεις ὁ Φριδερίκος ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ συγγνώμην, ἀπελύθη τοῦ φρουρίου, καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ στολὴ καὶ τὸ ξίφος (1734). Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα συνεζεύχθη μὲν ὁ Φριδερίκος μετὰ τινος ἡγεμονίδος τῆς Βρουναβίγης καὶ τοῦ Βευέρνου, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὀλίγην εὗρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς τὰ στενὰ ὅρια τοῦ οἰκιακοῦ βίου· διὸ ἐβόλεπε σπανίως τὴν σύζυγον αὐτοῦ, μάλιστα ἀφ' ὅτου κατέλιπεν εἰς αὐτὸν ὁ πατὴρ τὸ πολισμάτιον *Ρεῖσβέργην*, ἔνθα διῆγε τοῦ λοιποῦ βίον εὐθυμον περιστοιχιζόμενος ὑπὸ φίλων εὐφυῶν, λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων, ἄλλοτε μὲν διατριβόντων περὶ σοβαρὰς καὶ ποικίλας σπουδὰς, ἄλλοτε δ' ἀστεϊζομένων, παίζοντων καὶ παντοίως διασκεδάζοντων. Ἀνεγίνωσκε τὰ συγγράμματα τῶν παλαιῶν εἰς Γαλλικὰς μεταφράσεις, καὶ ἤντλει ἐκεῖθεν τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν τοῦ νὰ μιμηθῇ τὰ μεγαλουργήματα καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης· ἐθαύμαζε τὴν Γαλλικὴν φιλολογίαν, καὶ ἐτίμα τοσοῦτον τὸν *Βολταῖρον*, ὥστε ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς κολακευτικωτάτας, καὶ με-

πέπειτα τὸν ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ. Καὶ κατεπίσθησαν μὲν μετ' ὀλίγον ἀμγρότεροι, ὅτι ἡ κατὰ πρόσωπον συνομιλία ἀνδρῶν τοσούτον ὁμοίαν ἐχόντων τὴν φιλοσκώμμονα φύσιν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ, καὶ ἀπεχωρίσθησαν περιελθόντες εἰς ἔριν· ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἀνταποκρινόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐγγράφως. Καὶ τὸν μὲν ἐλεύθερον τοῦ διανοεῖσθαι τρόπον ἐδήλωσεν ὁ Φριδερίκος δεχθεὶς παρ' ἑαυτῷ πολλοὺς τῶν Γάλλων συγγραφέων, οἵτινες εἶχον ἐξορισθῇ τῇ Γαλλίᾳ ἕνεκα τῶν κατὰ τῇ ἐκκλησίας συγγραμμάτων αὐτῶν· ἀπέδειξε δὲ καὶ ὅτι ἐπεδοκίμαζεν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν ἀνεξιθρησκείαν, προσκαλέσας πάλιν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν του τὸν Βόλφιορ εἰς τὴν Ἀλλην (1740) καὶ εἰπὼν τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα λόγια «ὅτι εἰς τὰ κράτη αὐτοῦ δύναται ἕκαστος νὰ γείνη ἅγιος ὅπως τῷ ἀρέσκει». (Φριδερ. Β'. 1740—1786.)

4) Οἱ χρόνοι τοῦ Β'. Φριδερίκου καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας.

α. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος 1740—1748.

§. 125. Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ ΣΤ', ἡγεμὼν καλοῦμαι· γαθοῖς μὲν, ἀλλ' οὐδαμῶς διαπρέψας, ἀπέθανεν (18 Σεπτεμβρ. 1739) ὀλίγον μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Β'. Φριδερίκου, ἀφοῦ μικρὸν ἀκόμη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ συνωμολόγησε μετὰ τῆς Πύλης τὴν ἐπονειδίστον εἰρήνην τοῦ Βελιγραδίου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχεν ἄρρενα κληρονόμον, κυριωτέρα αὐτοῦ φροντίς καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς κυβερνήσεώς του ἦτο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπὶ τῶν κληρονομικῶν κρατῶν τῆς Αὐστρίας διαδοχὴν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Στεφάνου τῆς Λοθαριγγίας (Τοσκάνης §. 121.) συνεζευγμένην μονογενῆ θυγατέρα του MARIAN ΘΗΡΕΣΙΑΝ (1740—1780). Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἡγόρασε διὰ μεγάλης θυσίας παρ' ὅλων τῶν αὐλῶν τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΚΛΘΙΕΡΩΣΕΩΣ γνωστοῦ οἰκογενειακοῦ νόμου, καθ' ὃν αἱ κληρονομικαὶ

χωραὶ τῆς Αὐστρίας ἔμενον ἀδιαίρετοι, καὶ ἂν τυχὸν ἐξέλειπε διὰ θανάτου τὸ ἄρρεν γένος, ἔμελλον νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ γυναικεῖον. Μόλις ὅμως ἔκλειπεν ὁ Αὐτοκράτωρ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅτε ἠγέρθη ὁ ἀπὸ τῆς πρεσβυτάτης θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Φερδινάνδου τοῦ Α΄. καταγόμενος Κάρλος Ἀλβέρτος, ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, ἔχων ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν κληρονομικῶν χωρῶν τῆς Αὐστρίας, τοῦτο μὲν ἕνεκα τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, τοῦτο δ' ὡς προορισθεὶς διὰ λεγομένης τινὸς διαθήκης Φερδινάνδου τοῦ Α΄. Ἄνθρωπος ἀδυνάτου χαρακτῆρος, περιορισμένος καὶ τυφλῶς παραδεδομένος εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ πολυτέλειαν, ἤθελεν εἶσθαι ὁ Κάρλος Ἀλβέρτος παντάπασιν ἀνίκανος νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ μὲ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐξηντημένου αὐτοῦ κράτους, ἂν δὲν ἐβοήθει αὐτόν, καὶ τοὶ ἀναγνώρισσα τὴν πραγματικὴν καθιέρωσιν, μὲ χρήματα καὶ στρατεύματα ἢ αὐτὴ τῆς Γαλλίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστήσῃ οὕτω τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ Γερμανικὸν κράτος ἐξηρημένον ἀπὸ τῆς Γαλλίας. Εἰς δὲ τὴν συνθήκην τοῦ Νυμφεμβούργου ἐπωλήθη ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, ὡς ποτὲ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸς Ἑμμανουὴλ (§ 403.) εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ νὰ λάβῃ χρήματα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ματαιότητος αὐτοῦ καὶ στρατοῦς πρὸς ἀπόκτησιν στερμάτων. Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος Β΄. τῆς Πρωσίας δὲν ἤθελε νὰ παρέλθῃ ἡ εὐνοϊκὴ αὕτη περιστάσις, χωρὶς νὰ δώσῃ κύρος εἰς τὰ ἐπὶ τῶν Σελεσικῶν πριγκηπάτων *Γαιγενδορφου, Αἰγυπτίας, Βρελγίας καὶ Βολλαυτίας* κληρονομικὰ δικαιώματα τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐδείκνυετο εὐνοϊκὸς πρὸς τὸν ἐκλέκτορα τῆς Βαυαρίας εἰς τὰς ἐπὶ τῆς Αὐστρίας, Οὐγγαρίας καὶ Βοσνίας ἀξιώσεις αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις, ἃς εἶχεν ὡς πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Καὶ ἡ *Σαξονία* δὲ πρὸς τούτοις δὲν ἤθελε νὰ μείνῃ ἐστερημένη τῆς ἐλπιζομένης λείας· ὁ δὲ φυγόπονος καὶ ἀμβλύνοος Αὐγουστος Γ΄. ὅστις κατέλειπε παντάπασιν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἄσωτον καὶ ἀσυνειδήτον κόμητα Βούλλ, εἶχεν ἀπαιτήσεις ἐπὶ τῆς *Μοραβίας* καὶ λαβὼν μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ἐπήνεγκεν ἀνεκδιηγήτους συμφορὰς εἰς τὴν ταλαίπωρον καὶ βιαιῶς καταθλιβομένην αὐτοῦ χώραν.

§. 123. Ὀλίγας ἐβδομάδας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ΣΤ'. Καρόλου (10 Ὀκτ. 1740) εἰσέβαλεν ὁ Φριδερίκος Β'. μετὰ τοῦ ἀρίστου αὐτοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Σιλεσίαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτὸς ἦτον ἐν τῷ στρατῷ, μᾶλλον ὅμως ἵνα διδαχθῇ τὸν πόλεμον καὶ ἐπαυξάνῃ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸ θάρρος τοῦ στρατοῦ, ἢ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ἣν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατέλειπεν εἰς τοὺς δύο ἐξησκημένους στρατάρχας ΣΧΟΥΕΡΙΝΟΝ καὶ ΛΕΟΠΟΛΔΟΝ ΤΟΝ ΔΕΣΣΑΥΪΑΣ. Ο ΠΡΩΤΟΣ οὗτος ΣΙΛΕΣΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1740 — 42) ἀπέδειξε μετ' ὀλίγον ὅτι νέον πνεῦμα ἐπέπνεε τώρα εἰς τοὺς Πρώσους. Μετὰ τὴν ἐν *Μολδικῇ* νικηφόρον μάχην (10 Ἀπριλ. 1741) κατέλαβον τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἄνω καὶ κάτω Σιλεσίας. — Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα εἰσέβαλον τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν *Βελλείσλην* εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐκυρίευσαν, βοηθούμενα ὑπὸ τῆς *Βαυαρίας* καὶ *Σαξονίας*, τὰς χώρας ἄνω *Αὐστρίας* καὶ *Βοημίας* (Ὀκτ. 1741). Ἐν *Αιντλ* δὲ ὤμοσαν εἰς τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον, ὡς Ἀρχιδούκα, τὸν ὄρκον τῆς πίστεως, καὶ ἐν *Πράγῃ* ἐτέθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸ στέμμα ἐν μέσῳ πανηγυρικῶν ἐορτῶν στέψεως ὡς βασιλέως τῆς *Βοημίας*. Νῦν δ' εὐρίσκετο εἰς τὸν κολορῶνα τῆς εὐτυχίας. Ἡ *Αὐτοκρατορικὴ ἐκλογὴ* εἶχεν ἀποβῆ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ παρεσκευάζετο ἤδη νὰ στεφθῇ μεγαλοπρεπέστατα εἰς τὸ Φραγκφούρτον (Κάρολος Ζ'. 1741—45).

§. 127. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως ἀνάγκῃ εὐρεθεῖσα ἐστράφη ἡ *Μαρία Θηρεσία* πρὸς τὴν *Οὐγγαρίαν*. Εἰς τινα δὲ δίαίταν ἐν *Πρεσβούργῳ* (ὅπου κατὰ τινα πολὺ μὲν διαδεδομένον, ἀλλ' ἀβέβαιον λόγον, ἐνεφανίσθη κρατοῦσα τὸν νέον αὐτῆς υἱὸν Ἰωσήφ εἰς τὰς ἀγκάλας) διήγειρε τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν μεταξὺ τῶν μεγιστάνων, παραστήσασα ζωηρῶς τὴν δυστυχίαν αὐτῆς καὶ ὑποσχεθεῖσα πολλὰ καὶ καλὰ, ὥστε οὗτοι ἀνεφώνησαν ὁμοφώνως· « Vivat Maria Theresie Rex ! (Ζήτω ἡ Μαρία Θηρεσία Βασιλεὺς!) καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα τὸ μάχιμον ἔθνος. Καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ἐδήλωσαν καὶ οἱ *Τυροὶ* τὴν παλαιὰν αὐτῶν πρὸς τὴν *Αὐστρίαν* πίστιν. Ἐν βραχεὶ λοιπὸν ἐστράτευσεν ἀπὸ τῶν κάτω τῆς *Οὐγγαρίας* ἰσχυρὰ στρατιωτικὴ δύναμις. Οἱ

πολεμικοὶ λαοὶ ἀπὸ τοῦ Τιβίσκου καὶ Μαρόσχου, τὰ ἄγρια στίφη τῶν Κροατῶν, Σλαβονίων καὶ Πανδούρων εἰσέβαλον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Κεβερχυλέρου* καὶ *Βερεγκλάου* (*Περέκλου*) εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἔτρεψαν εὐκόλως εἰς φυγὴν τὰ Βαυαρικὰ καὶ Γαλλικὰ στρατεύματα, καὶ εἰσῆλσαν λεηλατοῦντα καὶ καταστρέφοντα εἰς τὴν Βαυαρίαν. Περί τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, ὅτε ὁ *Κάρολος Ἀλβέρτος* ἐκοσμήθη ἐν Φραγκφούρτῳ διὰ τοῦ ποθυμιένου αὐτοκρατορικοῦ στέμματος ἐν μέσῳ πομπῆς καὶ παρτάξεως, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Γάλλων, εἰσέβαλον οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ *Μόναχον* (24 Ἰαν. 1742), κατέλαβον τὰς φυλακὰς τῆς χώρας, καὶ ἄρῃσαν τὰ ἄγρια στίφη τῶν ἱππέων αὐτῶν νὰ διαρπάσωσι μέχρι τοῦ Ἀέχου. Στερηθεὶς δὲ τῶν κληρονομικῶν αὐτοῦ χωρῶν περιέπεσε μετ' ὀλίγον ὁ νέος αὐτοκράτωρ ΚΑΡΟΛΟΣ ὁ Ζ' εἰς τοιαύτην ἀνάγκην, ὥστε διὰ Γαλλικῆς μόνον χορηγίας ἠδύνατο νὰ ζῇ.

§. 128. Συγχρόνως, δ' εἰσέβαλεν Αὐστριακὸς στρατὸς εἰς τὴν *Βοεμίαν*, ὅπως ἐκδιώξῃ τοὺς Γάλλους καὶ ἐκ τῆς χώρας ταύτης· καὶ διὰ νὰ στερήσῃ αὐτοὺς τὴν βοήθειαν τῶν Πρώσσων συγκατετέθη ἡ Μαρία Θηρεσία, καὶ τοι ἄκουσα, εἰς τὴν εἰρήνην τῆς *Βρεσλαβίας* (28 Ἰουλ. 1742), καθ' ἣν παρεχωρήθη εἰς τὸν Β'. Φριδερίκον σύμπασα σχεδὸν ἡ ἄνω καὶ κάτω *Σιλεσία*. Ἐν βραχεὶ δ' εὕρισκετο πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αὐστριακῶν τὸ μέγιστον μέρος τῆς *Βοεμίας*· ἡ δὲ πρωτεύουσα, ἔνθα ἦτο στρατοπεδευμένος ὁ Βελλείσλης μετὰ στρατοῦ, ἀξιολόγου, εἶχεν ἤδη πολιορκηθῇ. Τότε ὁμως ἀπέδειξεν ὁ Βελλείσλης διὰ τῆς *τολμηρᾶς* ὑποχωρήσεως ἀπὸ τῆς *Πράγης* εἰς τὴν *Έγγραν* ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος (Δεκεμβρ. 1742) ὅτι δὲν εἶχεν ἐκλείψει εἰσέτι τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῶν Γάλλων. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὁδὸς ἐκαλύφθη ὑπὸ νεκρῶν καὶ παγωμένων, καὶ αὐτοὶ μάλιστα οἱ σωθέντες ἔφερον ἐν ἑαυτοῖς τὸ σπέρμα τοῦ θανάτου! — Τὸ δὲ ἐπὶ ὅν ἔαρ (1743) ἐστέρθη ἡ Μαρία Θηρεσία εἰς τὴν Πράγαν, καὶ συγχρόνως ἔλαβεν ἰσχυρὸν σύμμαχον, τὸν Γεώργιον Β' τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τῆς Ἀγγλίας. Μετὰ δὲ τὴν ΕΝ ΔΕΤΙΓΓΗΙ ΜΑΧΗΝ (πλησίον τοῦ Ἀσχαφφενμπούργου 27 Ἰουν. 1743) ὅπου ἐνίκησαν τὰ Ἀγγλικὰ καὶ Αὐστριακὰ

στρατεύματα, οί Γάλλοι ἀπεχώρησαν πέραν τοῦ Ῥήνου, καί ἡ Σαξονία προσετέθη εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Αὐστρίας, λαβοῦσα παρὰ τῆς Ἀγγλίας χρηματικὴν βοήθειαν.

§. 429. Ἡ εὐτυχία τῶν ὀπλων τῶν Αὐστριακῶν κατέστησε τὸν Φριδερίκον Β'. περίφημον περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Σιλεσίας, καί ἤρχισε διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον ΣΙΑΔΕΣΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ (1744—5) ἐναντίον τῆς Μαρίας Θηρεσίας. Ἐν ᾧ δ' αὐτὸς εἰσέβαλε (Αὐγ. 1744) δρομαίως εἰς τὴν Βοσμίαν ὡς σύμμαχος τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ « αὐτοκρατορικῶν ἐπικούρων », εὗρεν ὁ Ζ'. Κάρολος εὐκαιρίαν νὰ λάβῃ πάλιν τὴν κληρονομικὴν αὐτοῦ χώραν Βαυαρίαν, καί νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ χώραν Μόναχον, ὅπου ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ ταῦτα (20 Ἰαν. 1745). Ὁ υἱὸς δ' αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸς Ἰωσήφ, παρητήθη ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Φουσένου πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς Αὐστριακῆς κληρονομίας, καί ἔδωκε κατὰ τὴν νέαν αὐτοκρατορικὴν ἐκλογὴν (Ἀπριλ.) τὴν ψῆφον αὐτοῦ εἰς τὸν σύζυγον τῆς Μαρίας Θηρεσίας ὅστις ἐστέφη νῦν ὡς ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ Α'. (1745—65) εἰς τὸ Φραγκφούρτον. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' εἶχε μὲν ἀπολέσει ὁ Φριδερίκος Β', μαχόμενος πρὸς τὸν ἀνδρεῖον στρατάρχην τῶν Αὐστριακῶν ΤΡΑΟΥΝ, τὸ μέγιστον μέρος τῆς Σιλεσίας, ἀλλὰ ἡ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΟΧΕΝΦΡΕΙΔΕΡΓΗΝ λαμπρὰ ΝΙΚΗ (4 Ἰουν.) κατέστησε πάλιν αὐτὸν ἀνώτερον. Ἡ δὲ πολεμικὴ δόξα τοῦ μονάρχου τῆς Πρωσίας καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ Ζεϊθένου, Βιντερφέλδη κ. ἄλ. ἡκτινοβόλοι μακρὰν, καὶ εἰς τὸ Σόρδρον πρῶτον ἀπέδειξεν ὁ πρίγκηψ ΤΗΣ ΒΡΟΥΝΣΒΙΓΗΣ ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ τὰ στρατηγικὰ αὐτοῦ πλεονεκτήματα (30 Σεπτ.) ὅτε δ' ἐν μέσῳ ἔτι τοῦ χειμῶνος ἐνίκησεν ὁ γέρον Δεσσαυδὸς τοὺς Σάξονας εἰς τὴν αἱματηρὰν ΜΑΧΗΝ ΤΟΥ ΚΕΣΣΕΛΣΔΟΡΦΙΟΥ (15 Δεκεμ.), καὶ ὁ Φριδερίκος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Γ'. Αὐγούστου ἐγκαταλειφθεῖσαν πρωτεύουσαν Δρέσδην, τότε συγκατετέθη ἡ Μαρία Θηρεσία νὰ παρχωρήσῃ καὶ πάλιν τὴν Σιλεσίαν εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Δρέσδης, ἀντὶ δὲ τούτου ἀνεγνώρισεν ὁ Φριδερίκος αὐτοκράτορα τὸν σύζυγον αὐτῆς (Φραγκίσκον Α'. 25 Δεκ. 1725.)

§. 130. 'Ο ἐν *Γερμανία* τέλος ἤδη λαβὼν πόλεμος ἐξελκασθὲν λούθησεν ἔτι ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν ταῖς *Κάτω Χώραις*. Ἐνταῦθα δ' ἀγωνιζόμενοι οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν ἀρχηγίαν τοῦ συνετοῦ μὲν καὶ ἀνδρείου, ἀλλ' ἀνιθήκου καὶ ἀκολάστου ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ ΤΗΣ ΣΑΞΟΝΙΑΣ, φυσικοῦ υἱοῦ τοῦ Φριδερίκου Αὐγούστου τοῦ Ἰσχυροῦ καὶ τῆς κομήσεως τῆς Κοινηζευαρχίας Αὐρώρας, ἐνίκησαν πλῆθος λαμπρῶν νικῶν (εἰς τὴν μάχην τοῦ FONTENOY, 'Ρωκοῦξ, *Δαφνέλδου*, ἐν 1745, 6, 7), δι' ὧν περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ὁλόκληροι σχεδὸν αἱ Κάτω Χῶραι τῆς Αὐστρίας. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ ἐξηντηλημένα κράτη ἐπόθουν ἅπαντα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἔλαβε τέλος χώραν ἡ ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΑΚΥΙΣΓΡΑΝΟΥ (18—20 Ὀκ. 1748), καθ' ἣν αἱ κληρονομικαὶ χῶραι τῆς Αὐστρίας ἀνεγνωρίσθησαν κτῆμα τῆς αὐτοκρατορίας Μαρίας Θηρεσίας, ἐξαιρουμένης τῆς *Σιλεσίας*, ἥτις διέμεινεν εἰς τὴν Πρωσσίαν, καὶ τινων Ἰταλικῶν κτήσεων, τὰς ὁποίας παρεχώρησεν αὕτη εἰς τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸν Ἰσπανὸν Βουρβωνίδην πρίγκιπα τῆς Πάρμας *Φίλιππον* (§. 109). Τὰ δὲ λοιπὰ κράτη ἐπέστρεψαν εἰς τὰς προτέρας αὐτῶν σχέσεις· καὶ ἡ Γαλλία οὐδὲν ἄλλο ἐκέρδησεν ἐκ τοῦ δαπανηροῦ πολέμου εἰμὴ τὴν δόξαν τῶν ὅπλων.

Ε',) 'Ο ἐπταετὴς πόλεμος (1756 — 1763)

§. 131. Ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς *Σιλεσίας*. Ὅθεν ὠφελήθη ἐκ τῶν 8 ἐτῶν τῆς εἰρήνης, ἅτινα παρενέπετον μετὰ τὸ τέλος τοῦ περὶ διαδοχῆς Αὐστριακοῦ πολέμου, ὅπως συνδῇσιν ἰσχυράς *συμμαχίας*. Τῆς δὲ Πρωσσίας ἡ ἀκόλαστος κυρίαρχος *Ελισάβετ* (§ 120), ἀγανακτοῦσα διὰ τοὺς σκωπτικούς λόγους τοῦ Φριδερίκου, παρεπίσθη εὐκόλως ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτῆς *Βεστοῦλχεφ* νὰ συνδῇσιν *συμμαχίαν* μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας· ὥσαύτως δὲ καὶ ὁ Αὐγούστος Γ' τῆς Σαξονίας παρωρμήθη ὑπὸ τοῦ κόμητος *Βρὺλλ*, ὅστις ἐπίσης ἔφερε βαρέως τοὺς χλευασμοὺς, μεθ' ὧν ἀνέφερε πάντοτε αὐτὸν ὁ Μέγας βασιλεὺς. Ἀλλ' ἀριστοῦργημα πανούργου πολιτικῆς τέχνης ἦτον, ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία κατῴρῃ

θωσε διὰ τοῦ συνετοῦ καὶ ἐπιδεξίου ὑπουργοῦ αὐτῆς ΚΑΟΥ-ΝΙΤΣΙΟΥ νὰ ἐγκαταλείψῃ ἡ αὐλὴ τῆς Βερσαλλίας τὴν παλαιὰν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, ἥτις ἔτεινε πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἐξασθενίσῃ τοὺς Ἀψοβουργεῖους, καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῶν Πρώσσω. Ἀπὸ πολλῶν δηλ. ἐτῶν εἶχεν ἀποπλανηθῇ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ'. ὑπὸ φιληθόνων καὶ ἀνηθίων εὐγενῶν εἰς βίον ἀκόλαστον. Συναναστρεφόμενος δὲ τοὺς ἀσώτους αὐτοῦ εὐνοουμένους καὶ τὰς ἀναιδεῖς αὐτοῦ ἐταῖρας, παρεδίδετο ὅλος εἰς τὴν φιληθονον αὐτοῦ φύσιν, καὶ ἐξέπιπτε καθ' ἐκάστην ἀπὸ ἀπολαύσεων εἰς ἀπολαύσεις. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἡδυπαθειῶν τῆς τραπέζης καὶ τῶν ἡδονῶν τοῦ κυνηγίου καὶ τοῦ οἴνου ἐλησμόνει τὸ κράτος καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ. Ἰὰς περιστάσεις δὲ ταύτας μετεχειρίσθη ἡ Μαρία Θηρεσία πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς. Ἡ ὑπερήφανος δηλ., εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ἀρετὴν σταθερὰ ἄλλοτε αὐτοκράτειρα ἐταπεινώθη τοσοῦτον, ὥστε προσεπάθησε νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς διὰ κολακευτικωτάτης ἐπιστολῆς τὴν παντοδύναμον ἐταῖραν τοῦ ΙΕ'. Λουδοβίκου *Μαρκεσιὰρ Πομπαδούρ*. Μεσιτευσάσης λοιπὸν τῆς Πομπαδούρ καὶ τῶν ὀργάνων αὐτῆς, συνωμολογήθη (Σεπτ. 1755) μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ Αὐστρίας συνθήκη, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο νὰ στερήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας τῶν κατακτήσεων αὐτοῦ, καὶ νὰ καταβιβάσῃ αὐτὸν πάλιν εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου.

§. 132 (1756). Ὁ Φριδερίκος, πληροφορηθεὶς ἀκριβῶς διὰ τινος δωροδοκημένου γραμματέως τοῦ κόμητος Βεϋλλ περὶ πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλευθέντων, ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διὰ τινος ἀπροσδοκήτου ἐπιχειρήματος. Εἰσέβαλε (1756) λοιπὸν αἰφνιδίως εἰς τὴν Σαξονίαν, κατέλαβε τὴν Λειψίαν. Βιττεμβέργην καὶ τὴν ὑπὸ τῆς αὐλῆς ἐγκαταλειφθεῖσαν Δρέσδην, καὶ διωργάνισε Πρωσσικὴν διοίκησιν τῆς χώρας. Οἱ φόροι καὶ ὅλα τὰ δημόσια εἰσοδήματα κατεσχέθησαν, αἱ ἀποθήκαι ἠνοίχθησαν εἰς τὸν Πρωσσικὸν στρατὸν, τὰ δ' ὅπλα καὶ κανόνια ἀπεκομίσθησαν εἰς τὸ Μαγδεμβούργον. Καὶ ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, ἐδημοσίευσεν τὰ ἐν Δρέσδῃ εὑρεθέντα πρακτικὰ τῶν σχεδίων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Τὰ δὲ Σαξονικὰ στρατεύματα, ἅτινα εἶχον καταλάβει ὁχυρὰν θέσιν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ἕλβιν Πόρταν, ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τῶν Πρώσων, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι διὰ τῆς πείνης· 14 χιλιάδες ἀνδρῶν στρατιωτῶν περιέπεσον εἰς αἰχμαλωσίαν. Καὶ ἠνάγκασε μὲν αὐτοὺς ὁ Φριδερίκος νὰ εἰσέλθωσι εἰς τὴν πρῶσικὴν ὑπηρεσίαν· ἀλλ' εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἔφυγον ἀγέληδόν πρὸς τὴν Πολωνίαν, ὅπου διέτριψε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἡ αὐτὴ τῆς Σαξονίας. Ὁ δὲ Φριδερίκος ἔμεινεν εἰς τὴν Δρέσδην, καὶ ἠνάγκασε τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν νὰ δώσῃ μεγάλης ποσότητος χρημάτων καὶ νεοσυλλέκτους στρατιώτας· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸ Γερμανικὸν κράτος τὸν πόλεμον, ὡς παραβάντος τὴν εἰρήνην τῆς χώρας· καὶ τῆς Σουηδίας δὲ πρὸς τούτοις ἡ ἀριστοκρατικὴ κυβέρνησις, ἥτις ἐνῆργει μόνον κατὰ τὰς εἰσηγήσεις τῆς Γαλλίας, προσετέθη εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πρωσίας. Μόνον δ' ἡ Ἀγγλία καὶ τινὰ γερμανικὰ κράτη (Ἀννόβερον, Βρουνσβίγη, Ἑσσεγκασσέλιον, Γόθα) ἔμειναν μὲ τὸ μέρος Φριδερίκου.

§. 133. (1757). Τὸ προσεχὲς δ' ἔαρ ἐξεστράτευσεν ὁ Φριδερίκος μετὰ τῆς κυριωτέρας δυνάμεως αὐτοῦ πρὸς τὴν Βοεμίαν, ἐν ᾗ τὰ συμμαχικὰ του στρατεύματα ἐξώρμησαν ἐναντίον τῶν Γάλλων, οἵτινες ἦσαν στρατοπεδευμένοι μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ Βισούργιδος. Διὰ τῆς ἀνδρείας δὲ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ καὶ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Σχουερίνου ἐνίκησεν ὁ Φριδερίκος (6 Μαΐου 1757) τὴν λαμπρὰν μὲν, ἀλλ' ἀγορασθεῖσαν ἀκριβὰ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΑΝ ΝΙΚΗΝ. Ἄλλ' ἤδη τὸν ἀμέσως ἐπόμενον μῆνα ἦ διὰ τοῦ ἀνδρείου σαρατάρχου τῶν Αὐστριακῶν ΔΑΟΥΝ ΠΑΡΑ ΤΟ ΚΟΛΑΙΝΟΝ ΗΓΓΑ (18 Ἰουν.) ἐστέρησε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας πάντων τῶν ἐξ αὐτῆς ἐλπίζομένων ὠφελημάτων. Ἡ δὲ πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Κολλίνου καὶ μετ' αὐτὴν βαρυνθυσία αὐτοῦ ἐδείκνυε προφανῶς τὰς μεγάλας φροντίδας, αἵτινες τὸν ἐτάραττον. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἐνίκησεν καὶ οἱ Γάλλοι εἰς τὸ παρὰ τὸν Βίσουργιν Ἀστεμβέκκιον τοὺς συμμάχους τοῦ Φριδερίκου (ἐν Ἰουλίῳ), καὶ ἐνωθέντες μετὰ Αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ τῶν Γερμανῶν, ἀπῆλθον νὰ καταλάβωσι χειμερινὰ

στρατόπεδα ἐν Σαξονίᾳ. Εὐρίσκειτο δὲ ἤδη ὁ πρίγκηψ τῆς Σουβίσης, εὐνοούμενος τῆς Πομπαδούρ καὶ πιστὸς σύντροφος τῶν ὀργίων τοῦ ΙΕ'. Λουδοβίκου, μετὰ μεγάλης στρατοῦ δυνάμεως παρὰ τὸν Σάλαν, ὅτε ὁ Φριδερίκος προσέβαλεν αὐτὸν ἀπροσδοκῆτως, καὶ ἐνίκησε νίκην λαμπροτάτην εἰς τὴν ΕΝ ΡΟΣΣΒΑΧΙΩΙ ΜΑΧΗΝ (5 Νοεμβρ.). Ἀρχομένης ἤδη τῆς μάχης ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἔφυγε τοσοῦτον κατεσπευσμένως, ὥστε οἱ φιλοσκόμμοι μετωνόμασαν αὐτὸν «φυγάδα στρατὸν» («Reissausarmee»), καὶ οἱ Γάλλοι ἠκολούθησαν αὐτὸν, καταλείποντες τὴν εἰς πράγματα τοῦ συρμοῦ καὶ τῆς πολυτελείας πλουσίαν αὐτῶν ἀποσκευήν. Διέπρεψε δὲ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ ΣΕΥΔΑΙΤΣΙΟΣ. Ἐνὰ δὲ μῆνα μετέπειτα ἐνίκησεν ὁ βασιλεὺς τῶν Πρώσων μετὰ μεγάλης δόξης καὶ τὸ Δάουν εἰς τὴν ἐν ΛΕΟΥΘΕΝΩΙ ΜΑΧΗΝ, καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν Σιλεσίαν (5 Δεκεμ.). Ἀλλ' ἐν τούτοις κατέβηκε βαρέως τὴν δυστυχῆ χώραν τῆς Γερμανίας ὁ πόλεμος. Μάλιστα δ' ἐκκώθη τὸ Ἀννόδερον, ἡ Βρουνσβίγη καὶ τὸ Ἀσσενασσέλιον ὑπὸ τοῦ ἀκολάστου καὶ ἀστάτου δουκὸς Ριχελιὸν διὰ τῶν δασμῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν πόλεμον εἰσφορῶν.

§. 134. (1758). Ἀπὸ τῆς ἐν Ῥοσσβαχίῳ μάχης ἦτον ὁ Φριδερίκος ἐν Ἀγγλίᾳ οὐχ ἥττον ἢ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ τὸ εἶδωλον τοῦ λαοῦ. Ὅθεν τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον, εἰς τὸ ὅποιον ἔσχευε τὰ μέγιστα ὁ πρεσβύτερος ΠΙΤΤ (λόρδος Χάθαμ) ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ πλουσίως τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας μὲ χρήματα καὶ στρατεύματα, καὶ ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτὸν τὸν διορισμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Οὗτος δ' ἐκλεξεν ἀρχηγὸν τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ τὸν ἐκ Βρουνσβίγης συνετὸν Φερδινάνδον, ὅστις ἀρχομένου τοῦ ἔαρος (1758) ἐδίωξε τοὺς Γάλλους πέραν τοῦ Ῥήνου, καὶ ἐξησφάλισε τὴν βόρειον Γερμανίαν κατὰ τῶν ληστρικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν. — Ἐν τῷ μεταξύ δ' εἶχον προχωρήσει οἱ Ῥῶσοι ὑπὸ τὸν Βεστοῦρχεφ μέχρι τοῦ Ὁδέρα· ἀλλ' ὅτε οὗτος ἔδειξεν ὑποπτον διαγωγὴν κατὰ τινὰ ἐπικίνδυνον ἀσθένειαν τῆς αὐτοκρατείας Ἐλιτάβετ, ἐξωρίσθη, καὶ ἔλαβε τὴν θέσιν αὐτοῦ ὁ Φερμώρ. Οὗτος δὲ κατέλαβε τὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἠνάγκασε τὴν Κοθνίξβέργην νῆ ὁμολοῖν τὸν

ὄρκον τῆς πίστεως, καὶ εἰσέβαλεν ἔπειτα μετὰ τῶν ἀγρίων αὐτοῦ στιφῶν κόπτων καὶ καίων εἰς τὸ Βρανδεμβουργικόν. Τότε ὁμως ἐστράτευσεν ὁ Φριδερίκος σκοπιμώτατα πρὸς τὸν Ὁδέραν, καὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν ΕΝ ΤΣΟΡΝΔΟΡΦΙΩΙ φονικὴν ΜΑΧΗΝ ἀγοράσας, ἐννοεῖται, τὴν νίκην διὰ πολλῆς θυσίας (25 Αὐγ.). Μετὰ δὲ ταῦτα ἠθέλησε μὲν ὁ Φριδερίκος νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὴν Σαξονίαν, ὅπως βοηθήσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἑρρίκον, ἀλλ' ἐπιπεσόντος κατ' αὐτοῦ αἰφνιδίως εἰς τινὰ δυσχερῆ θέσιν μετὰ δυνατωτάτου στρατοῦ τοῦ Δάουν, ἀπώλεσεν εἰς τὴν ΕΠΙΘΕΣΙΝ ΤΗΣ ΟΧΚΙΡΧΗΣ (14 Ὀκτ.) ὅλον αὐτοῦ τὸ πυροβολικὸν καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ἀνδρείων μαχητῶν. Ἐν τούτοις κατάρθωσε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἑρρίκου διὰ τινος ἐπιδεξίου πορείας, καὶ ἐδίδωξε τοὺς ἐχθροὺς ἐκ δευτέρου ἀπὸ τῆς Σιλεσίας καὶ Σαξονίας.

§. 135. (1759) Τοῦ Φριδερίκου αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν. Ἐνῷ δ' αὗτος μόλις ἀνεπλήρωνεν ἀθλίως τὰ ἐλλείμματα τῶν στρατῶν αὐτοῦ διὰ καταπιεστικῆς νεοσυλλεξίας νέων καὶ ἀπειρῶν στρατιωτῶν, καὶ μόνον διὰ πολεμικῶν φόρων καὶ δασμῶν ἐθεράπευεν ἀνεπαρκῶς τὰς εἰς χρήματα καὶ ζωοτροφίας ἀνάγκας αὐτοῦ, ἐλάμβανε τούναντίον ἡ Μαρία Θηρεσία ἀπὸ τῆς *Ῥωσσίας* καὶ *Γαλλίας* πάντοτε νέα στρατεύματα καὶ χρηματικὰς βοηθείας. — Ὅπως ἐμποδίσῃ λοιπὸν τὴν ἔνωσιν τῶν Ῥώσσιων καὶ Αὐστριακῶν, ὥρμησεν (Ἰουλ. 1759) ὁ Φριδερίκος πρὸς τὸν Ὁδέραν· ἀλλὰ καὶ τοὶ τρέψας ἤδη νικηφόρος τοὺς Ῥώσσους εἰς φυγὴν, ἠττήθη ὁμως τοσοῦτον δεινὴν ἦσαν εἰς τὴν φονικὴν ΜΑΧΗΝ ΤΟΥ ΚΟΥΓΝΕΡΣΔΟΡΦΙΟΥ (12 Αὐγ.) ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν, ὀδηγουμένων ὑπὸ τοῦ ἐπιδεξίου στρατάρχου ΛΑΟΥΔΟΥ, ὥστε ἤρχισε νὰ ἀμφιβάλλῃ ἂν ὁ πόλεμος ἤθελε λάβει εὐτυχῇ ἔκβασιν. Μεταξὺ δὲ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ ὁ εἰδυλιακὸς ποιητὴς τῆς φύσεως Ἑβάλδος *Κλέιστος*, «αἰδοὺς ἄμα καὶ ἥρωες». Οἱ Ῥώσσοι ἀπώλεσαν τὴν Δρέσδην καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Σαξονίας. Ἀλλὰ διχονοήσαντες οἱ Ῥώσσοι καὶ Αὐστριακοὶ δὲν ὠφελήθησαν ἀρκούντως ἐκ τῆς νίκης. — Ἐν τούτοις εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἀγνωστῇ εὐτυχέστερον ἐναντίον τῶν Γάλλων οἱ σύμμαχοι τοῦ

Φριδερίκου ὑπὸ Φερδινάνδου τὸν Βρουμβέργου. Καὶ εἶχε μὲν ὑπερισχύσει ὁ Βρόγλιος εἰς τὴν ἐν Βέργῃ παρὰ τὸ Φραγκφούρτον τὸ παρὰ τὸν Μαῖνον μάχην (13 Ἀπριλ. 1759), ἀλλ' ἡ παρὰ τὴν *Miridar* νίκη τοῦ Φερδινάνδου ἐδίωξε τὸν Γαλλικὸν στρατὸν πέραν τοῦ Ῥήνου, καὶ ἔσωσε τὴν Βετσφαλίαν καὶ τὸ Ἀννόβερον.

§. 136. (1760). Ὁ δὲ πόλεμος εἶχεν ἤδη ἐξασθενήσει τοσοῦτον τὸν Πρωσσικὸν στρατὸν, ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη ἤδη νὰ περιορισθῇ παρὰ τὴν συνθήειάν του εἰς ἀμυντικὸν πόλεμον. Καὶ κατετάσσοντο μὲν πολλοὶ νεοσύλλεκτοι ἐξ ὅλων τῶν νομῶν ὑπὸ τὰς Πρωσσικὰς σημαίας, παρκακινούμενοι ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Φριδερίκου καὶ τῆς ἐπιδεξιότητος τῶν στρατολογούντων· ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐμπειροπολέμων ἀξιωματικῶν καὶ παλαιῶν στρατιωτῶν οὐδ' αὐτὰ τὰ μεγάλα στρατηγικὰ πλεονεκτήματα τοῦ Φριδερίκου ἠδύναντο νὰ ἀναπληρώσωσιν ὀλοτελῶς. Ὅπως δ' ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ ἐξοδα τοῦ πολέμου, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καταθλιπτικωτάτους, καὶ νὰ κόψῃ νομίσματα ὀλίγην ἔχοντα τὴν πραγματικὴν ἀξίαν. Ἐν ᾧ δ' ὁ Φριδερίκος διέτριβεν ἐν Σαξονίᾳ, ἡττήθη ὁ ἀνδρεὺς φίλος τοῦ βασιλέως Φουκέτος ἐν *Silesia* ἦταν, μεθ' ἣν κατέλαβον οἱ Αὐστριακοὶ ὅλην τὴν χώραν (Ἰουν.) Τότε δ' ἐγκάτέλιπεν ὁ Φριδερίκος τὴν Σαξονίαν, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πάλιν τὴν Σιλεσίαν. Ὅθεν νικήσας **EN ABIGNITIO** (παρὰ τὸν *Katowahor*) τὸν *Λάουδον* ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν του (15 Αὐγ. 1760) καὶ ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὰ Αὐστριακὰ καὶ Ῥωσσικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Μαρχίαν, νὰ καταλάβωσι τὸ Βερολῖνον καὶ νὰ λεηλατήσωσι καὶ ἐρημώσωσι τὴν κληρονομικὴν χώραν τοῦ βασιλέως. Νῦν δὲ κατέλαβεν ὁ Δάουν ὀχυρὰν τινα θέσιν ἐπὶ τινος ὑψώματος ὅχι μακρὰν τοῦ Ἄλβιος, ὅπως διαχειμάσῃ ἐν Σαξονίᾳ. Ὅπως δ' ἐμποδίσῃ τοῦτο, ἀπετόλμησεν ὁ Φριδερίκος τολμηροτάτην ἔφοδον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ *Λάου*, ἃν καὶ οἱ ἀνδρεῖσι αὐτοῦ πολεμισταὶ ἐπιπτον σωρηδὸν ὀρμῶντες πρὸς τὰ ἐμπροσθεν τοῦ στρατοπέδου τεθειμένα πυροβόλα. Ἀλλὰ νικήσας μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ **ΖΕΙΘΕΝΟΥ** τὴν πολυδάκρυτον ἐν **ΤΟΡΓΑΤΙΑΙ**

ΝΙΚΗΝ (3 Νοεμ. 1760), ανέκτησε πάλιν ὁ βασιλεὺς τῶν Πρώσων τὴν Σαξονίαν, καὶ ἠδύνατο νὰ διαχειρᾷ μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐν Δειψία· ἀλλὰ 14,000 τῶν μαχητῶν αὐτοῦ δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην περιποιήσεως· τοῦ Δάουον τὸ στρατόπεδον ὑπῆρξεν ὁ τάφος αὐτῶν.

§. 137. (1761 — 1763). Τὸ ἔτος 1761 ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ καταβληθῇ ὁ Φριδερίκος ὑπὸ τῶν πανταχόθεν κατ' αὐτοῦ ἐπερχομένων ἀτυχιῶν, καθότι οὐ μόνον οἱ πολυάριθμοι πολέμιοι εἶχον καταλάβει μέγα μέρος τῶν χωρῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Ἀγγλία ἤρνεϊτο νὰ τὸν βοηθήσῃ πλέον, ἀφοῦ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον Γεώργιος ὁ Γ'. Καὶ ἀντίστατο μὲν ὁ Φριδερίκος ἀνδρείως εἰς τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθροὺς, ἀλλ' ἡ ἀπελπισία αὐτοῦ καὶ βαρυθυμία ἐδηλοῦτο εἰς τὰς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ ἐπιστολάς καὶ τὰ ποιήματά του· καὶ ἡ μὲν Σιλεσία ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἡ δὲ Πρωσσία εἰς τὴν Ῥωσσίαν. — Ἀλλ' ὅτε ἡ ἀνάγκη τοῦ Φριδερίκου ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ παραιτέρω, ἀπέθανεν (5 Ἰαν. 1762) ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ, καὶ ἀνέβη εἰς τὸν Ῥωσσικὸν θρόνον ὁ ἀνεψιὸς αὐτῆς, ΠΕΤΡΟΣ Ο Γ', μονάρχης τιμῶν τὰ μέγιστα τὸν βασιλεῖα τῶν Πρώσων. Τὸ περιστατικὸν δὲ τοῦτο ἐπῆνεγκε αἰφνηδίνως μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Ὁ Πέτρος δηλ., ἡγεμὼν κάλοκάγαθος μὲν, ἀλλ' ἄφρων καὶ ἐνεργῶν μετ' ἀπερισκεψίας, συνωμολόγησε πάργυτα μετὰ τοῦ Φριδερίκου Β'. συνθήκην εἰρήνης, καὶ ἤνωσε τὰ Ῥωσσικὰ αὐτοῦ στρατεύματα μετὰ τῶν Πρώσων. Ἡ σχέσις ὅμως αὕτη δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον· διότι ὁ Πέτρος εἰσαγαγὼν ἀπερισκέπτως νεωτερισμοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος, καὶ μεταβαλὼν τὰ στρατιωτικὰ κατὰ τὸν τρόπον τῶν Πρώσων, διήγειρε ἐναντίον αὐτοῦ τοὺς Ῥώσους. Ὅθεν συνεννοηθέντες εὐγενεῖς τινες μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Αἰκατερίνης, ἡγεμονόπαιδος τοῦ Ἀνχαλτίου, τὴν ὁποίαν ὁ Πέτρος μετεχειρίζετο μετὰ τραχύτητος ἕνεκα τοῦ ἀνηθίκου αὐτῆς, ἐξύφραναν συνωμοσίαν καθ' ἣν ἐφονεύθη ὁ Πέτρος κατὰ τρόπον βαρβαρικὸν ὑπὸ τινων προκρίτων Ῥώσων (Ὁρλώφ) (9 Ἰουλ. 1762), καὶ κατέλαβεν ἡ Αἰκατερίνη Β'. τὴν ἀρχήν, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὸν οἶον αὐτῆς Παῦλον. Αὕτη δ' ἐνεκάλεσε μὲν

τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἀπὸ τῆς Πρωσσίας, ἐπεκύρωσεν ὁμοίως τὴν μετὰ τοῦ Φριδερίκου συνομολογηθεῖσαν συνθήκην, καὶ προτοῦ νὰ ἀναχωρήσῃ ὁ στρατηγὸς τῆς Ῥωσσίας, ἐβούθησεν ἀλόμην εἰς μίαν νίκην τὸν βασιλέα τῶν Πρώσσων.

§. 138. Ἀλλὰ τὰ ἐξηντηλημένα κράτη ἐπεθύμουν ἤδη ὅλα τὴν τελείωσιν τοῦ πολέμου. Ὁ δὲ Γερμανικὸς λαὸς, τοῦ ὁποῦ αἱ χώραι ἡρμώθησαν, τοῦ ὁποῦ ἡ γεωργία παρήκμασεν, ἡ βιομηχανία ἔπεσεν εἰς μαρasmus καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐξηφανίσθη, ἐξήτει ἀπηλπισμένος τὴν εἰρήνην, τὸ ὁποῖον παρεκίνησε τοὺς πλείστους ἡγεμόνας νὰ ἀποσυρθῶσι τῆς ἐναντίον τῆς Γαλλίας συμμαχίας. Ἐπειδὴ δὲ μάλιστα καὶ ἡ Αὐστρία συνεταράχθη εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς οἰκονομίαν, δὲν ἀντεστάθη πλείοτερον ἡ Θηρεσία εἰς τὴν πανταχόθεν ἐπιθυμουμένην τελείωσιν τοῦ πολέμου. Ὅθεν ὠφελήθησαν ἔκ τινος ἀνακωχῆς (Νοεμβ. 1762), ὅπως ἐνεργήσωσι διαπραγματεύσεις, τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα ἦτον ἡ κατὰ τὸν προσεχῆ Φεβρουάριον ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΟΥΒΕΡΤΒΟΡΓΟΥ (21 Φεβρ. 1763). Ἐν ταύτῃ δ' ἐξησφαλίσθη διὰ παντὸς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ἡ κατοχὴ τῆς Σιλεσίας. Ὁ δὲ συγχρόνως μετὰξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἐν Ἀμερικῇ διεξαχθεὶς ἀμφιβόλος κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πόλεμος ἐτελειώθη διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Παρισίων, καθ' ἣν ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησε τὸν Καναδά. Ἐκτοτε δ' ἔλαβεν ἡ Πρωσσία τὴν θέσιν αὐτῆς μετὰξὺ τῶν πέντε μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Τὸ Γερμανικὸν κράτος καὶ ὁ αἰὼν τοῦ Φριδερίκου.

§. 139. Τὸ Γερμανικὸν κράτος, ὡς σῶμα πολιτικὸν θεωρούμενον, ἀπώλετε τοσοῦτον πᾶσαν ὑπόληψιν καὶ ἰσχύν, ὥστε ἡ ἔνεκα τῆς παραβιάσεως τῆς εἰρήνης τῆς χώρας κατὰ τοῦ Φριδερίκου Β'. σφενδονισθεῖσα πολεμικὴ διακήρυξις ἔτυχε σκωπτικῆς καὶ γελοίας ὑποδοχῆς· οὐδ' ἀντεπροσωπεύθη ὡς κράτος εἰς τὰς ἐν Οὐβερτβούργῳ περὶ εἰρήνης γενομένης διαπραγματεύσεις. Ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος κατήντησε κούφη σκιά, καὶ τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ κατεβιάσθησαν εἰς ὀλίγας χιλιάδας φλωρινίων. Τριακόσιοι δὲ πεντήκοντα περίπου κληρονομι-

κοί ἡ αἵρετοί ἡγεμόνες καὶ δημοκρατικαὶ κοινότητες μετὰ δια-
 φωρατῆς δυνάμεως καὶ ἀνισοτάτης περιοχῆς χώρας ἤρχον ἐν
 Γερμανίᾳ χαίροντες πλήρη τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα, καὶ οὐ-
 δὲν ἄλλο κατέλιπον εἰς τὸν κοινὸν ἀνώτερον ἄρχοντα, εἰμὴ
 τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀμοιβαίων συνθηκῶν, τοὺς προβιδιασμοὺς
 εἰς τάξεις, τὰς διακηρύξεις τῶν ἐνηλίκων καὶ τοὺς διορισμοὺς
 εἰς κλάσεις ἐχούσας ἀξιώματα. Καὶ ἐν πολέμῳ δὲ οἱ Γερμανοὶ
 ἡγεμόνες δὲν ἐβόηθον σπανίως τοὺς ἐχθροὺς τῆς αὐτοκρατο-
 ρίας, ὡς π. χ. ἡ Βαυαρία ἦτο πάντοτε σύμμαχος τῆς Γαλ-
 λίας. — Ἡ δὲ *Δαίτα*, ἥτις ἐκ πολλοῦ ἤδη χρόνου εἶχε τὴν
 ἐδραν αὐτῆς ἐν *Ρατισβόρνῃ*, καὶ συνίστατο ἐξ ἀπεσταλμένων
 τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν πόλεων, εἶχεν ἀπολέσει
 πᾶσαν ὑπόληψιν, διότι μόλις, καὶ συνήθως μετὰ πολλοὺς λό-
 γους καὶ μακρὰς διαπραγματεύσεις, ἀπεφάσιζε τι, ἢ καὶ ἂν
 τὸ ἀπεφάσιζε, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ. Μετὰ
 μικροπρεποῦς δὲ ζηλοτυπίας ὑπερασπίζοντο ἀπληραιομένα ἤδη
 δικαιώματα, προσεῖχον ἀγρυπνότατα εἰς τὰ ἀξιώματα, τοὺς
 τίτλους καὶ τὰ δικαιώματα τῆς ψηφοφορίας, καὶ κατηνάλι-
 σκον ὅλον αὐτῶν τὸν καιρὸν καὶ τὴν δραστηριότητα εἰς
 ἀσκόπους περὶ ὀρθσκευτικῶν δοξασιῶν ἔριδας, ἐν ᾗ ξένοι
 λαοὶ ἐποίουν τὴν Γερμανικὴν θέατρον τῶν πολέμων αὐτῶν, καὶ
 μετεχειρίζοντο τὴν ἀδύνατον ἐπικράτειν μετ' ἀλαζονίας καὶ
 περιφρονήσεως. — Ἀλλὰ καὶ τὰ δικαστικὰ δὲν εὕρισκοντο εἰς
 καλῆτέραν κατάστασιν. Τὸ ἐν Βετςλαρίᾳ αὐλικὸν δικαστήριον
 τοῦ κράτους, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφέροντο πρὸς διαδικασίαν αἱ ἔρι-
 δες τῶν τάξεων τοῦ κράτους πρὸς ἀλλήλας ἢ πρὸς τοὺς ὑπη-
 κούς αὐτῶν, ἐβάδιζε μετὰ τοσαύτης περισκέψεως καὶ μακρο-
 λογίας, ὥστε αἱ δίκαι ἔμενον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκκρεμεῖς πρὶν
 δικασθῶσι, καὶ πολλάκις τὰ δικαζόμενα πρόσωπα ἀπέθνησκον
 ἐν τῷ μεταξὺ ἢ ἐπτώχευον, καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν δικαστη-
 ρίων ἐπεσπαρύνοντο ἐπ' ἄπειρον. Μὴ λαμβάνοντες δὲ πρὸς τούτοις
 κατὰ μέγα μέρος μισθὸν, ἀλλὰ ἀποζημιονόμενοι διὰ τῶν δε-
 καστικῶν δωρεῶν, εὕρισκον εὐκόλως ἀφορμὴν νὰ δωροδοκῶν-
 ται. Δοκιμὴ δέ τις τοῦ αὐτοκράτορος ΙΩΣΗΦ τοῦ Β' (1765—
 1790) νὰ βελτιώσῃ καὶ ἐπιταχύνη τὴν δικαστικὴν πορείαν

τοῦ αὐλικοῦ δικαστηρίου τοῦ κράτους ἐναυάγησεν εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν τῶν εἰς τοῦτο ἐνδιαφερομένων. Ὅτι δ' ἀφορᾷ τὴν κατωτέραν δικαιοδοσίαν, ἦτο πολὺ δύσκολον εἰς τοὺς μικροὺς νὰ εὕρωσι τὸ δίκαιον αὐτῶν ἔνεκα τῆς μεγάλης διαφθορᾶς τῶν ἐγγυωρίων νόμων, τῆς πληθύος τῶν μικρῶν ἐπικρατειῶν καὶ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τῶν ὑπαλλήλων καὶ δικαστῶν. Οἱ ἀδύνατοι ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι ἀπροστάτευτοι εἰς πᾶσαν ἀδικίαν καὶ κατὰθλιψιν τῶν ἐμπείρων καὶ ἰσχυρῶν. Ἡ ἐποχὴ αὕτη ἦτον ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν νομικῶν καὶ δικηγόρων.

§. 140. Ἐν ᾧ δὲ τὸ Γερμανικὸν κράτος ὅσημέραι παρήκμαζεν, ἐγένετο ἡ *Πρωσσία* καθ' ἐκάστην ἰσχυροτέρα καὶ εὐδαιμονεστέρα ἐπὶ τοῦ συνετοῦ καὶ ἰσχυροῦ αὐτῆς βασιλέως. Ὁ Φριδερικὸς προσεπάθησε πικρῇ σθένει νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς, τὰς ὁποίας ἤνοιξεν ὁ ἐπταετής πόλεμος, βοηθῶν μετὰ χρημάτων τοὺς δυστυχήσαντας γεωκλήμονας καὶ ἐργοστασιάρχας ἐν Σιλεσίᾳ καὶ Μαρχίᾳ, καὶ ἀφίνων ἐπὶ τινα ἔτη τοὺς φόρους, ἀνεκούφισεν τὴν τύχην τῶν χωρικῶν. Προήγαγε τὴν γεωργίαν, τὴν ὑλοτόμησιν τῶν δασῶν καὶ τὴν μεταλλείαν, ἔκτισεν εἰς τὰς ἀγεωργήτους πεδιάδας τοῦ κράτους αὐτοῦ ἀποικίας, καὶ ἔδειξε μεγίστην ἐπιμέλειαν εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὴν χειρωναξίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τοιοῦτοτρόπως δ' ἡ χώρα νύτυχυσε, καὶ ἠδύνατο ν' αὐξήσῃ τὰ εἰσοδήματά του, χωρὶς νὰ καταθλίψῃ τὸν λαόν. Ἡ ἰδία αὐτοῦ φειδωλία, ἡ ἀπλότης τῆς αὐλῆς καὶ καλῶς διωργανισμένη πολιτικὴ οἰκονομία καθίστων κατ' ἔτος πλουσιώτερον τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἀργότερα δὲ μόνον ἐξώκειλεν εἰς καταθλιπτικὰ καὶ ἀνεπιεικῆ βουλευμάτα. Εἰς ταῦτα δ' ἀνῆκον πρὸ πάντων τὰ τῶν δασμῶν καὶ φόρων. Κατέστησε δηλαδή τὴν πώλησιν τοῦ καφφέ, καπνοῦ, ἄλατος κ.τ.τ. βασιλικὸν προνόμιον (*regie*), καὶ ἀπηγόρευσε τὸ ἐλεύθερον τούτων ἐμπόριον. Καὶ ὅπως ἐμποδίσῃ τὰ λαθρεμπόρια, διώρισεν πλῆθος *Γάλλων* τελωνειακῶν *ὑπαλλήλων*, οἵτινες διὰ τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν κατέστησαν εἰς μέγιστον βαθμὸν μισητὴν τὴν καὶ ἄλλως καταθλιπτικὴν ταύτην διάταξιν. — Ἐλάχιστα ὅμως προσεῖχεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ παιδείας. Καὶ τὰ μὲν σχολεῖα τῶν κατωτέρων πόλεων ἐχρη-

σίμειον εἰς αὐτὸν πρὸς ἐξοικονόμησιν ἀπομάχων ὑπαξιωματικῶν, τὰ δὲ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια κατελείποντο πολλάκις εἰς τὴν διεύθυνσιν Γάλλων· καὶ ὀλίγον μὲν ἐνδιεφέρετο ὁ ἐλευθερόφρων βασιλεὺς εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ὁρεῖται τις ὅμως νὰ ὁμολογήσῃ πρὸς δόξαν του, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐπικράτει γενικὴ ἀνεξιθρησκεία καθ' ὅλας τὰς ἐπικρατείας αὐτοῦ. Μεγάλως δ' ἐφρόντισεν ὁ Φριδερίκος περὶ τῶν δικαστικῶν. Αἱ βάσανοι καὶ αἱ σκληραὶ καὶ ἀτιμωτικαὶ τιμωρίαι τοῦ μεσαιῶνος κατηργήθησαν, ἡ διαδικασία ἀπλοποιήθη, οἱ νόμοι ἐβελτιώθησαν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Φριδερίκου Γουλιέλμου τοῦ Β'. ὡς ἐγγώριον τῆς Πρωσσίας δίκαιον εἰσαχθὲν νέον βιβλίον τῶν νόμων εἶχε προπαρασκευασθῆ ἐπὶ τοῦ Φριδερίκου. Σπουδαιότερον ὅμως πάσης διατάξεως καὶ παντὸς διοργανισμοῦ ἦτον, ὅτι ὁ αὐτὸς ὁ Β'. Φριδερίκος ἐλάμβανε γνῶσιν πάντων, καὶ ἐπληροφορεῖτο ἀκριβῶς εἰς τὰς περιουδείας αὐτοῦ περὶ τῆς δικαιοδοσίας καὶ διοικήσεως, ἐξεγείρων τοὺς φυγοπόνους καὶ τιμωρῶν τοὺς ἀσυνειδήτους. Ἐργαζόμενος δὲ μετ' ἀόκνου δραστηριότητος ἀπὸ πρωῒας μέχρι ἐσπέρας ἐλάμβανε περιληπτικὴν γνῶσιν τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους αὐτοῦ· καὶ ἡ βασιλικὴ αὐτοῦ φύσις, ἥτις οὐδὲ τὴν ῥάβδον κατεφρόνει, ἐτρόμαζε τοὺς ὀκνηροὺς καὶ ἀδίκους. — Ἐν τούτοις δικαίως κατηγορεῖται ὁ μέγας βασιλεὺς διὰ τι ἐλάττωμα — ὅτι δηλ. ἐπρότιμα τὰ ξένα, καὶ παρεγνώριζε, μάλιστα κατεφρόνει, τὰ πάτρια. Ὅχι μόνον εἰς τὴν φιλολογίαν ἐτίμα ὁ Φριδερίκος πλείοτερον τοὺς Γάλλους, ὥστε καὶ ἔγραφε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐπιστολάς καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ συγγράμματα εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν· ἀλλὰ καὶ πᾶσαν πράξιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ ἔθνους τούτου ἐθαύμαζε καὶ ἐμιμείτο ὅσον ἡδύνατο. Τυχοδιῶνται Γάλλοι ἐτιμῶντο καὶ ἐμισθοδοτοῦντο ἀνὰ ἑκατοντάδας ἐν Πρωσίᾳ, καὶ ἐπειδὴ ὁ θαυμασμὸς οὗτος τοῦ ξένου ἐθεωρεῖτο καὶ εἰς ἄλλας αὐλὰς ὡς δεῖγμα εὐγενείας, ἐπλημύρηνσαν ὅλας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας κοῦφοι Γάλλοι. Βοστρυχιστὰι τῶν Παρισίων, χοροδιδάσκαλοι καὶ μηδαμῖνοι ἄνθρωποι ἐπροτιμῶντο πολλάκις εἰς τὰς ὑψηλὰς αὐλικὰς καὶ διοικητικὰς θέσεις καὶ αὐτῶν τῶν ἱκανωτάτων ἐγγχωρίων.

§. 141. Προβεβηκώς ἤδη τὴν ἡλικίαν παρεκινήθη ὁ Φριδε-
 ρίκος νὰ πολεμήσῃ ἀκόμη μίαν φοράν πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Περὶ
 τὸ τέλος δηλ. τοῦ ἔτους 1777 ἐξερημώθη μετὰ τὸν Μαξιμι-
 λιανὸν Ἰωσήφ τὸ Βυυαρικὸν γένος τοῦ *Βυττελσβαχικοῦ* οἴκου
 καὶ τὸ ἐκλεκτοράτον περιῆλθεν εἰς τὸν πλησιέστατον κληρονό-
 μον *Κάρολον Θεόδωρον τὸν Παλατινάτου*, ἡγεμόνα φιλήδο-
 νον, ἀκόλαστον καὶ δεισιδαίμονα, τοῦ ὁποίου ὅμως, καὶ τοι
 εἰς πολλὰ περιπεσόντος πλημμελήματα καὶ ἀμαρτήματα καὶ
 πολλὰ ἔχοντος ἐλαττώματα, διατηρεῖται ἔτι καὶ νῦν ἐνθύμησις
 ἀγαθὴ παρὰ τῷ λαῷ τοῦ Παλατινάτου ἕνεκα τῆς φιλάνθρω-
 πίας αὐτοῦ, τῆς μεγαλοδωρίας καὶ τῆς πρὸς τὰς καλὰς τέχνας
 ἀγάπης. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, περὶ τῆς φιλοτεχνίας καὶ μεγαλο-
 πρεπείας τοῦ ὁποίου μαρτυροῦσιν ἔτι καὶ νῦν κτίριά τινα ἄξια
 λόγου ἐν Μαννχεϊμῳ, Σβουετσίγγῃ καὶ Εἰδελβέργῃ, δὲν εἶχε
 νομίμους κληρονόμους· οὐδ' ἡγάπα τὴν κληρονομηθεῖσαν χώραν.
 Ὅθεν παρεπίσθη εὐκόλως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ τοῦ
 Β'. νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην, καθ' ἣν ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμα
 τὰ ἐπὶ τῆς κάτω Βαυαρίας, τοῦ ἁνω Παλατινάτου καὶ τῆς
 ἀρχῆς τῆς Μινδελχχεϊμης δικαιώματα τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκή-
 ρυξεν ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ ἀποσυρθῇ τῶν χωρῶν τούτων, ἂν πα-
 ρεχωροῦντο προνόμιά τινα εἰς τοὺς φυσικοὺς αὐτοῦ υἱούς. Ὁ
 δὲ Φριδερίκος Β., φοβούμενος τὴν μεγέθυνσιν τῆς Αὐστρίας
 ἐπροσπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τὸ σκοπούμενον τοῦτο πείσας τὸν
 μέλλοντα κληρονόμον, τὸν δοῦκα τῶν *Δύω Γερυσῶν Κάρολον*,
 νὰ ποιήσῃ ἔνστασιν κατὰ τῆς συνθήκης ταύτης εἰς τὴν διάιταν·
 καὶ ὅτε τοῦτο ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον, διέταξε στρατὸν τινα
 νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοεμίαν, ὅπως ἐμποδίσῃ διὰ τῶν ὅπλων
 τὴν μεταβολὴν τῆς παρούσης καταστάσεως. Τοῦτο δ' ἐπὶνεγκε
 τὸν ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΟΥ ΒΑΥΑΡΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΝ
 (1778—1779), καθ' ὃν ὀλίγον μόνον ἐπολέμησαν διὰ τῶν
 ὅπλων, πολὺ δὲ μᾶλλον ἤρισαν διὰ τοῦ καλάμου, ἀμφοτέρων
 τῶν μερῶν φιλοτιμηθέντων νὰ ἀποδείξωσι τὰ δικαιώματά των
 δι' ἐγγράφων διατριβῶν (*Deductiones*). Ἐπειδὴ ὅμως ὅλα
 τὰ κράτη ἀπέφευγον νὰ ἀρχίσωσι κοινὸν πόλεμον κατ' ὀρ-
 θωσαν αἱ μεσιτεύσασαι Ῥωσσία καὶ Γαλλία νὰ πείσωσιν τὴν

αυτοκράτειραν Μαρίαν Θηρεσίαν, ἥτις οὐδόλως εὐηρεστοίτο εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ υἱοῦ της, νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην τῆς *Τεσχίνης*, καθ' ἣν εἰς τὸν οἶκον μὲν τοῦ Παλατινάτου ἐξασφαλιζέτο ἡ Βυαρία, εἰς δὲ τὸν οἶκον τῆς Αὐστρίας τὸ *Irrebelrteron* μετὰ τοῦ *Βραουνοδούρου* καὶ εἰς τὸν Πρωσσικὸν ἡ διαδοχὴ ἐν τῇ *Μαρχιονίᾳ Ἀνσπαχίου καὶ Βαῦρενθίου*. — Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Θηρεσίας (1785) ἐδοκίμασαν ἐκ δευτέρου ὁ δυσαρεστημένος διὰ τὴν ἄκβασιν ταύτην αὐτοκράτωρ νὰ προσλάβῃ τὴν Βυαρίαν, θελήσας νὰ ἀνταλλάξῃ πρὸς αὐτὴν τὰς *Κάτω Χώρας* τῆς *Αὐστρίας* (Βέλγιον) ὡς *Βουργουνδικὸν βασιλείον*. Καὶ εἰς τοῦτο κατεπίσθη ὁ *Κάρολος Θεόδωρος*. Ἀλλὰ νῦν προσεπάθησεν ὁ Φριδερίκος Β' συστήσας τὴν *συμμαχίαν τῶν ἡγεμόνων* (1785), εἰς τὴν ὅποیان προσετέθησαν κατὰ μικρὸν οἱ πλείστοι τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τοῦτο τὸ σχέδιον, καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Παλατινάτου τὴν ἐν Βυαρίᾳ διαδοχὴν. Ἡ δὲ συμμαχία τῶν ἡγεμόνων ἀνύψωσε τοσοῦτον τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας, ὅσον κατέβαψε τελείως τὴν αὐτοκρατορικὴν ὑπόληψιν. Οὕτως ἐχαλπρόνοντο καθ' ἑκάστην πλείοτερον οἱ δεσμοί, οἵτινες περιέδεον τὸ Γερμανικὸν κράτος. Ἐκαστος δ' ἡγεμὼν ἔταινεν εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτοδέσποτον καὶ ἀπεριόριστον δύναμιν, ἕκαστος ἐσχημάτισε μικρὰν αὐλὴν, εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ὁποίας ἀπέβλεπον ὡς εἰς πρωτότυπον εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ ἀσωτείαν, εἰς τὰ ἥθη καὶ τοὺς συρμούς, εἰς τὴν γλῶσσαν, φιλολογίαν καὶ τέχνην τῆς αὐλῆς τῆς Βερσαλίας.

δ'. Ὁ πνευματικὸς βίος τοῦ λαοῦ ἐν Γερμανίᾳ

§. 142. Ὅσον ἐπιβλαβὴς ἦτον ὁ σπαραγμὸς αὗτος τῆς Γερμανίας εἰς τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν καὶ τὸ ἐξωτερικὸν μεγαλεῖον, τοσοῦτον ὠφέλιμος τοῦναντίον ὑπῆρξεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν *τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν*. Πολλοὶ ἡγεμόνες νῦνόνουν καὶ ἐπροστάτευον τὴν φιλολογίαν καὶ παιδείαν, ἐζήτουν νὰ ἐλκύσωσιν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῶν πρωτευουσῶν αὐτῶν πόλεων ἐπιστήμους ἀνδρας, καὶ ἐνεψύχονον τοὺς ποιητὰς καὶ λογίους εἰς συγγραφὰς

μεγάλων ἔργων ἀνταμείβοντες αὐτοὺς καὶ τιμῶντες. Οὕτω συνέβη ὥστε εἰς τὸ δεύτερον ἡμῖς τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος, καθ' ὃ τῆς Γερμανίας ἡ πολιτικὴ καὶ πολεμικὴ σημασία εἶχε παντάπασι σχεδὸν ἐξουθενισθῇ νὰ λάβῃ ἡ φιλολογία, ποίησις, ἐπιστήμη καὶ ὅλος ὁ πνευματικὸς βίος τοσοῦτον ἰσχυρὰν ἀνάπτυξιν, καὶ νὰ φθάσῃ ἡ Γερμανία εἰς τοσοῦτον ὕψος παιδείας, ὅποῖον ὅμοιον μόλις ἔχει νὰ δείξῃ ἄλλο ἢ νεωτέρα ἱστορία. Πρὸ πάντων δ' ἤκμασεν ἡ ποίησις. Ὁ Κλοποστόχιος (1724—1803) ἀναψεν εἰς τὸν λαὸν διὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἡρώϊκου ποιήματος, τῆς *Μεσσιάδος*, ὡς καὶ διὰ τῶν ψδῶν αὐτοῦ καὶ *Βαρδιέττων* (εἰδους ἀσμάτων) τὴν φλόγα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἐλευθερίων αἰσθημάτων τῆς φιλοπατρίας, μορφώσας τὴν σοβαρὰν καὶ πανηγυρικὴν γλῶσσαν τῆς ποιήσεως αὐτοῦ καὶ τὰ χωρὶς ὁμοιοκαταληξίας μέτρα του κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ὁ *Λεσλγιο* (1729—81), ὁ μεγαλοφυὴς κριτικὸς, ἀπεκάλυψεν πρῶτον εἰς τὴν *Ἀμβουργικὴν* αὐτοῦ δραματογραφίαν τὰς ἐλλείψεις τῆς ποιήσεως τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου καὶ ἔδειξε διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δραμάτων (*Mirra*, *Βαρχέλιμ*, *Αἰμιλλα Γαλόττη*, *Νάθαν ὁ Σοφοῦς*) τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἡδύνατό τις νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀληθεῖ δραματικὴν ποίησιν· συγχρόνως δὲ συγγράψας τὸν *Λαοκδορία* αὐτοῦ, ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν νοσημόνων εἰς τὸ νὰ ἴδωσι τὴν οὐσίαν τῆς ποιήσεως καὶ πλαστικῆς τέχνης, τῶν ὁποίων τὴν κατάληψιν εἶχε διευκολύνῃ, συγχρόνως κατ' ἄλλον τρόπον ὁ *Βιγκκελμάνος* (1717—1768) καὶ εἰς τὰς κατὰ τοῦ ἱερέως (pasteur) *Γολίη* ἀξιολόγους αὐτοῦ ἐριστικὰς περὶ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ *Βολφγεμυττέλου* συγγραφᾶς ἔδειξεν ἐκπληκτικὴν τῷ ὄντι δύναμιν γλώσσης καὶ σαφήνειαν ἀποδείξεων. — Τούτου τὰ ἔχνη ἠκολούθησεν ὁ ποιητικὸς καὶ εὐφυὴς *Ἐρδερ*ος (1744—1803), ὅστις ἀναδραμῶν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς γλώσσης καὶ ποιήσεως, ἀπεκάλυψε μετὰ λεπτιῆς αἰσθήσεως τὰ κάλλη τῆς φυσικῆς ποιήσεως, τῶν *Ἀνατολικῶν* («περὶ τοῦ πνεύματος τῆς *Ἐβραϊκῆς ποιήσεως*», «*φύλλα Φοίνικος* [Palmbltter] κ. ἄλ. τ.) καὶ τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν ἀτέχνων δημοτικῶν ἀσμάτων παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς (ἐν τῷ «*Ορκῷ*», ταῖς «*Φωναῖς τῶν λαῶν ἐν ἄσμασι*

κ. τ. λ.)^α, καὶ διὰ τῶν Ἰδεῶν αὐτοῦ περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἔδωκεν ἰσχυράν ὥθησιν εἰς περαιτέρω ἐρεῦνας. — Ὁ Βειλάνδος (1733—1813), ὁ εὐθυμοῦς πρακτικὸς φιλόσοφος, ἐλάλησεν εἰς τὰ μυθιστορήματα αὐτοῦ (Ἀγάθων, Ἀβδηρίται, Ἀριστίππος κ. λ.), ἅτινα κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἔχουσι βάσιν τὸν βίον τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ὑπὸ νεώτερον χρωματισμὸν, τὴν γλῶσσαν, καὶ ἐξέφρασε τὰ φρονήματα τῶν κατὰ τὸν Γαλλικὸν τρόπον ἀνατρεφομένων καὶ παιδευομένων ἀνωτέρων τάξεων, καὶ ἐδίδαξεν εἰς ἐλαφρὰν καὶ ὄχι τόσον σεμνὴν γλῶσσαν τὴν ἔμφρονα τῆς ζωῆς ἀπόλαυσιν, ἣ δὲ διδασκαλία αὕτη συνεφώνει πρὸς τὰς ἀνωτέρας κλάσεις τῆς κοινωνίας, καὶ κατέστησε τὴν Γερμανικὴν φιλολογίαν ἀγαπητὴν καὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἀνεγίνωσκον μέχρι τοῦδε εἰμὴ Γαλλικὰ συγγράμματα. Συγχρόνως δ' ἀνένεώσεν εἰς τὸν Ὁβέρωνα αὐτοῦ τὴν ρωμαϊκὴν ἡρωϊκὴν ποιήσιν τοῦ μεσαιῶνος. Διὰ τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν ἔλαβεν ὁ πεζὸς τῶν Γερμανῶν λόγος καθολικὴν μεταβολήν· ὁ Δεσίγγιος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν δύναμιν, ἀκρίθειαν καὶ σαφήνειαν, ὁ Ἕρδερς κίνησιν καὶ πλοῦτον εἰς εἰκόνας καὶ ὁ Βειλάνδος ἐλαφρότητα καὶ χάριν. Ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν δὲ προετοιμασθέντος ἐδάφους ὠκοδόμησεν ὁ μέγιστος τῶν μεγαλοφυῶν ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Γάιτης (1749 — 1832) τὰς δημιουργίας, εἰς τὰς ὁποίας κατοπτρίζετο ὁ πνευματικὸς βίος τοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ μεγαλοφυΐα καὶ ἐκτεταμένη παιδεία. Εἰς τοὺς γονίμους εἰς μεγάλα πνεύματα χρόνους τῶν ἐβδομήκοντα ἐτῶν, ὅτε ἡ ἀκρατήτως πρὸς τὰ ἐμπρὸς σπεύδουσα νεολαία κατεφρόνει πάντα κανόνα τῆς τέχνης καὶ τῶν πατρίων ἡθῶν, καὶ δὲν ἀπέδιδεν ἀξίαν εἰμὴ εἰς τὰ προϊόντα τῆς μεγαλοφυΐας (ὡς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἄμορφα), ἐξετίμα τὴν ἐμψρίθειαν τῆς ἀρχαίας καὶ φυσικῆς ποιήσεως, ἐτέρπετο εἰς τὰ ἄσματα τοῦ λαοῦ, καὶ προσέβλεπε μετ' ἐκπληκτικοῦ θαυμασμοῦ εἰς τὸν Ὀσσιανὸν καὶ Σαίξπηρον, τότε διήγειραν θυελώδη ἐνθουσιασμὸν τὰ παθήματα τοῦ νέου Βερθέρου, μυθιστορημα ἐν ἐπιστολαῖς, καὶ τὸ δράμα Γαίκιος Βερλιχίγγης, ἐν οἷς ἐχρησίμευσαν ὡς πρωτότυπα οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι· ὅτε δ' ὁ

Αεσίγγιος καὶ Βικελμᾶννος διήγειραν ἐν Γερμανίᾳ τὸν ἐνδιάφορον πρὸς τὴν ἀρχαίαν τέχνην, ἐφάνησαν εἰς κατάλληλον ὄραν τὰ κλασικὰ δράματα *Τορκουάτος Τάσσο* καὶ *Ιφιγένεια*, ἅτινα ἐποίησε κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καθαρὰν ἀρμονικὴν μορφήν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ τὰ ὅποια ἐξωογόνησε διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐντυπώσεων καὶ αἰσθημάτων, ἅτινα ἐνεποιήθησαν εἰς τὸν Γαίτην κατὰ τὴν εἰς *Ἰταλίαν* περιήγησίν του (1786), καὶ τὰ ὅποια κατοπτρίζονται ἐπίσης εἰς τὰς ἀνυπερβλήτους δημοτικὰς σκηνὰς τῆς τραγωδίας *Ἐγμορίου*. Τὸ εἰδυλλιακὸν ἔπος *Ἐρμᾶννος καὶ Δωροθέα* ἔψαυε τοὺς βιαίους χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰ παθήματα τῶν μεταναστευσάντων· τὸ μυθιστόρημα *Γουλιέλμος Μεϊστερος*, ἐν οἷς διεγράφη ὁ θεατρικὸς βίος, καὶ τὸ διήγημα αἱ κατ' ἐκλογὴν *συγγένειαι*, ἀνέκουσιν ἤδη εἰς τοὺς νέους ῥωμαντικούς χρόνους, οἵτινες ἠρέσκοντο εἰς τὰ θαυμάσια, μυστηριώδη καὶ μυθώδη. Καὶ ποιῶν δὲ καὶ συγγράφων παρέστησεν ὁ Γαίτης τὴν πορείαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς καὶ μορφώσεως, καὶ εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς δραματικὸν ποίημα *Φάουστον*, περὶ τὸ ὅποιον εὐρίσκομεν αὐτὸν ἀσχολημένον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον, κατέλιπεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἀπεικόνισμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐσωτάτης ψυχικῆς καταστάσεως. — Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὁ πολιτικὸς κόσμος εἶχεν ὑποστῆ μεγάλους κλονισμούς καὶ τὰ βλέμματα τῶν λαῶν διευθύνθησαν πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ πολιτικά. Τότε λοιπὸν ἔψαυσε τὴν χορδὴν ὁ *Σχίλλερ* (1759 — 1805) μὲ τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ δράματα, ἅτινα διεδραμάτιζον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους ὁμοίας θυελλώδεις περιόδους ἐκ τῆς ἐγχωρίου καὶ ξένης ἱστορίας, καὶ εὗρεν ἐν τῷ λαῷ ἰσχυροτάτην ἀντήχησιν, ἐνθουσιῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας, πατρίδος καὶ εὐδαιμονίας τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ τρεῖς πρῶται τραγωδίαί *Οἱ Ἀησται*, *Ραδιουργία* καὶ *Ἔρως* καὶ ὁ *Φιέσκος* ἀνέκουσιν εἰς τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς νεότητος· ἀπὸ δὲ τοῦ δράματος *Δὸν Καρόλου* ἀρχίζει νέα γαληνιωτέρα περίοδος· διατρίβων δ' ἐν *Γέρη* ὡς καθηγητῆς τῆς ἱστορίας συνέγραψε τὸν *Τριακονταετὴ πόλεμον*, τὴν ἀπόστασιν τῶν *Κάτω Χωρῶν* καὶ τὸ τριμερὲς δράμα *Βαλλεστατέρων*· κατὰ δὲ τὰ ὑπὸ ἀρρώστιων

καὶ ἀπορίας τῶν πρὸς τὸν βίον πολὺ τεθλιμμένα τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐποίησεν ἐν *Βειμαρλα* τὴν *Marlar* Στουάρτ, τὴν *Παρθένον* τῆς *Αὐρηλλας*, τὴν *Νύμφην* τῆς *Μεσσήνης* καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς δρᾶμα *Γουλιέλμον Τέλλωρ*. Διὰ τῆς εἰλικρινείας δὲ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ζήλου του ἀπέκτεινεν ὁ Σχίλλερος τὴν φιλίαν τοῦ Γαίτη, ὅσον διάφοροι καὶ ἂν ἦσαν αἱ φύσεις αὐτῶν, καὶ ἡ ἠνωμένη αὐτῶν ἐνέργεια δεικνύει τὸν κολοφῶνα τῆς ποιήσεως τῶν Γερμανῶν.

§. 143. Ἄλλ' ὅχι μόνον ἡ ποίησις, ἀλλὰ καὶ ἡ θεολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ιστοριογραφία, τὰ τῆς παιδείας καὶ ἀνατροφῆς, ἐνὶ λόγῳ σύμπας ὁ πνευματικὸς βίος ἔλαβε μεγάλην ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολήν. Θεολόγοι διαμαρτυρόμενοι ἡρέωνων τὰς ἁγίας γραφάς, καὶ παρίστανον τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν κατὰ τὴν ιδιόρρυθμον διεύθυνσιν τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν, ὡς ὁ ἱεροκλήρυξ τοῦ Τουρκικοῦ (Ζυρχέρου) *Λανάτερος* (1741 — 1801), ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν αὐστηρὰν πίστιν, συγγράφοντες βιβλία παρορμητικὰ εἰς εὐσέβειαν, καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς προσευχῆς ἔρχεται εἰς ἄμεσον μὲ τὸν Θεὸν ἔνωσιν· οἱ δὲ, ὡς ὁ ἐν Βερολίῳ βιβλιοπώλης καὶ συγγραφεὺς *Νικολάης* (1733 — 1811), ἤθελον νὰ ἔχῃ κύρος ὡς δικαστὴς εἰς τὰ θεῖα πράγματα τὸ ἀνθρώπινον μόνον λογικὸν καὶ ἡ διανοητικὴ δύναμις, καὶ ἐκήρυττον δεισιδαιμονίαν πᾶν τὸ πρὸς τοῦτο ἀντιφάσκον. Καὶ ἐκείνους μὲν ὀνομάζουσιν *υπερφυσικοὺς* (*supranaturalistes*), τοὺς δὲ ἀκολουθοῦντας τὴν δευτέραν δοξασίαν ἐκάλεσαν *ἐπομένως* *λογικοὺς* (*rationalistes*). Τρίτη δὲ μερίς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον ὁ *Ἀμᾶνρος*, ὁ φιλόσοφος *Ἰακώβης* καὶ ὁ ποιητὴς κόμης *Στολβέργης* (1750 — 1819) ἐνόμιζον, ὡς καὶ οἱ μυστικοὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι κατὰ τι αἰσθηματικόν. — Ὁ *Λανάτερος* ὑπῆρξε πρὸς τούτοις ὁ δημιουργὸς τῆς *γυσιογνωμονικῆς*, ἥτοι τῆς ἀμφιβόλου ἐκείνης ἐπιστήμης, ἥτις διδάσκει νὰ γνωρίζωμεν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ σχήματος τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου· ἐνεπαίχθη ὁμῶς διὰ τοῦτο πικρότατα ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς καὶ εὐτραπέλου σατυρικοῦ

Λιχτενμάρκ (1752 — 1799) ἐν Γοττλινγῳ. — Εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν συνεκρότησεν ὁ μεγαλοφυὴς *Κάντιος* (1724 — 1804) διδασκαλικὴν μέθοδον ἐν Κοινηξέβεργῳ, ἥτις εἰσέδυσσε ταχέως εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας, διήγειρε τοὺς ἐν Γερμανίᾳ λογίους καὶ ἔγεινον ἡ ἐπικρατεστέρα· ὁ δὲ μέγας αὐτοῦ μαθητὴς *Φίχτειος* (1762—1814), μετέβη ἀπὸ τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου εἰς τὴν καθαρῶς ιδεώδη, θέσας ἐν τῇ «θεωρητικῇ μὲν αὐτοῦ φιλοσοφίᾳ» τὸ ἐγὼ ὡς τὸ πρῶτον καὶ ἐν ἀρχῇ, εἰς δὲ τὴν «ἠθικὴν» αὐτοῦ ὀρίσας τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτενέργειαν ὡς σκοπὸν τῆς ἠθικῆς τάσεως. Ὡς τολμηρὸς δὲ πρῆμαχος τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ, διετήρησεν ὁ Φίχτειος εἰς τὸ ἔθνος ἔντιμον ἐνθύμησιν. Τοῦ Φιχτείου ὁ μαθητὴς *Σχελ-λίγγιος* (γεν. 1775) ἤνωσε τὴν ιδεώδη ταύτην θεωρίαν μετὰ τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, καὶ ὁ *Έγγελ* (1770—1831) ὠκοδόμησε διὰ τῆς διαλεκτικῆς φιλοσοφίας διδασκαλίαν, ἥτις ἐπέδρασε μεγάλως ἐφ' ὅλου τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν συγχρόνων. Εἰς δὲ τὴν *ιστοριογραφίαν* ἔφεραν νέαν ἐποχὴν, ὁ μὲν *Σπίτε-τλερος* (1752—1810) διὰ τῆς ὀξυνοίας καὶ ἐναργείας αὐτοῦ, ὁ δ' *Έλβετὸς* *Ίωάννης Μύλλερ* (1752—1809), διὰ τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ καὶ τεχνικῆς ἀφηγήσεως καὶ εἰς τὰ τῆς ἀνατροφῆς ὁ μὲν *Βασεδόβιος* (1723 — 1790) διὰ τοῦ ἐν Βεσσαυίᾳ *φιλανθρωπείου* (σχολείου), ὁ δὲ *Κάμπης* καὶ *Σαλ-τσμάννος* διὰ τῶν πρὸς χρῆσιν τῶν παίδων βιβλίων αὐτῶν ἐπενόησαν νέας διδακτικὰς μεθόδους, ἐφ' ὧν ὠκοδόμησεν ἔπειτα ὁ *Έλβετὸς* *ΠΕΣΤΑΛΟΚΚΙΟΣ* (1746—1827 τὸ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων καὶ λαϊκῆς ἐκπαιδεύσεως σύστημα αὐτοῦ.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

- Α'. ΟΙ ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ. Σ. 3.
1. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.
- §. 1. Ἐφευρέσεις. Ναυτική πυξίς. Πυρίτις. Τυπογραφικὴ τέχνη. — §. 2. Οἱ Πορτογάλοι ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Ἰνδαίς. — §. 3. Χριστοφόρος Κολόμβος. — §. 4. Βαλθάρος. Κορτήσιος. Πιζάρρος. — §. 5. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς.
2. Ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Σελ. 11.
- §. 6. Ἰταλία. Γερμανία. (Ρεϋχλινος. Ἐρασμος. Οὔτενος). Ἀνθρωπισταὶ καὶ Σκοτισταί.
- Β'. Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ. Σελ. 13.
1. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις τῶν Γερμανῶν. Σελ. 13.
- α.) Μαρτίνος Λούθηρος. Σελ. 13.
- §. 7. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων καὶ αἱ 95 θέσεις. — §. 8. Λούθηρος. — §. 9. Καῖςτανός. Φριδερίκος ὁ Σοφός. Μιλτίζιος. — §. 10. Ἡ ἐν Λειψία συζήτησις. Καῦσις τοῦ ἀναθήματος. — §. 11. Ἡ ἐν Βορματία δίαιτα. — §. 12. Καρολοστάδιος καὶ οἱ ἀναβαπτισταί. Φίλιππος Μελάγχθων. — §. 13. Διάδοσις τῆς θρησκευτικῆς μεταρρύθμισεως.
- β.) Ὁ πόλεμος τῶν χωρικῶν. (1525) Σ. 21.

- §. 14. Ἐρκύνιον Δάσος. Χώρα τοῦ Μαίνου καὶ Νέ-
κρου. Θωμάς Μύνζερ. — §. 15. Ὑποταγὴ
τῶν χωρικῶν.
γ.) Ἡ διαμάχη τῶν καὶ ἡ Αὐγουσταρὴ
ὁμολογία. (1529—1530), Σελ. 24.
- §. 16. Δραστηριότης τοῦ Λουθήρου καὶ Μελάγχθονος·
Δίαιτα ἐν Σπίρα. — §. 17. Ἡ ἐν Αὐγούστη
δίαιτα.
δ.) Οὐλερίχος Ζβίγγλιος. Σ. 26.
- §. 18. Θρησκευτικὴ ἀναμόρφωσις ἐν Ἑλβετία. — §.
19. Θρησκευτικὸς πόλεμος. Μάχη ἐν Καππέλφ.
2. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀψβουργείων κατὰ τῆς
Γαλλίας. Σ. 29.
- §. 20. Κάρολος Ε'. καὶ Φραγκίσκος Α'. Ὁ περὶ τὸ
Μεδιόλανον πόλεμος. — 21. Μάχη ἐν Παυιά.
Ἄλωςις τῆς Ρώμης. Ἡ ἐν Καμβραύρ εἰρήνη
τῶν δεσποινῶν. — §. 22. Ἐκστρατεία πρὸς
τὴν Τύνιδα. Τρίτος καὶ τέταρτος πόλεμος με-
ταξὺ Καρόλου καὶ Φραγκίσκου.
3. Οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανία. Σ. 35.
- §. 23. Σμαλκαδικὴ συμμαχία. Τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Βυρ-
τεμβέργη. — §. 24. Οἱ Ἀναβαπτισταὶ ἐν Μο-
ναστηρίῳ. — §. 25. Ἐπέκτασις τῆς Ἀναμορ-
φώσεως ἐν Σαξονία, Βρανδεμβούργῳ, Παλατι-
νάτῳ, Κολωνίᾳ κ. ἄλ. τ. — §. 26. Ὁ Σμαλ-
καδικὸς πόλεμος. Ἐκστρατεία πρὸς τὸν Δούνα-
ϊν. — §. 27. Νικηφόρος στρατεία τοῦ Καρό-
λου Ε'. εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν. — §.
28. Μάχη ἐν Μυλθέργῃ. Ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σα-
ξονίας καὶ ὁ Λανδγράφιος τῆς Ἑσσης αἰχμα-
λωτίζονται. — §. 29. Τὸ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς
Αὐγούστης. — §. 30. Μαυρίκιος ὁ Σάξων. Ἡ
συνθήκη τῆς Πασσαύας. — §. 31. Ἡ θρη-
σκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης. — §. 32. Θά-
νατος τοῦ Καρόλου. Ε'.

4. Πορεία τῆς ἀναμορφώσεως διὰ τῆς Εὐρώπης. Σελ. 49.
 α.) Λουθηρανισμὸς καὶ Καλβινισμός. Σ. 49.
- §. 33. Γερμανία. Λουθηρική καὶ Ἀναμορφωτική ἐκκλησία. — §. 34. Ἑλβετία. Καλβινισμός. — §. 35. Ὁ Καλβινισμὸς ἐν Γαλλίᾳ, ἐν ταῖς Κάτω Χώραις καὶ ἐν Σκωτίᾳ.
 β.) Ἰδρυσις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας Σ. 54.
- §. 36. Ἀγγλία. Ἐκκλησιαστικοὶ νεωτερισμοὶ τοῦ Ἑρρίκου Η'. §. 37. Ἑρρίκος ὁ Η. καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῦ. §. 38. Ἰδρυσις τῆς Ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας ἐπὶ Ἐδουάρδου τοῦ 5'. — §. 39. Ἡ Ἀγγλικὴ ἐκκλησία ἐπὶ Μαρίας καὶ Ἑλισάβετ.
 γ.) Ἡ Ἀναμόρφωσις εἰς τὰ τρία Σκανδιναυικὰ κράτη Σ. 59.
- §. 40. Σκανδιναυίκα ἡ Σουηδία ὑπὸ τὸν Γουσταῦον Βάσαν. — §. 41. Ἡ ἀναμόρφωσις ἐν Δανιμαρκίᾳ. — §. 42. Ἡ Σουηδία ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Γουσταύου Βάσα. — §. 43. Πολωνία.
 δ.) Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία Σ. 64.
- §. 42. Ἱεροδικεῖον Παπισμός. Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος — §. 45. τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν.
6. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β'. (1555 — 1598) καὶ τῆς Ἑλισάβετ (1558 — 1603) Σελ. 63.
- §. 46. Χαρακτὴρ καὶ κυβερνητικὸς τρόπος Φιλίππου τοῦ Β'.
 α.) Ἡ Πορτογαλία καὶ ἡ Ἰσπανία ἠνωμέναι. Σ. 69.
- §. 47. Ὁ βασιλεὺς Σεβαστιανός.
 β.) Οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Κάτω Χωρῶν. Σ. 70.
- §. 48. Προσβολαὶ τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ δικαιώματα τῶν Κάτω Χωρῶν — §. 49. Συνυπόσχεσις.

Συμμαχία τῶν Γεούσων. Ἐπονείδιστος τῆς ἐκ-
κλησίας ταραχή. — §. 50. Ὁ Ἀλβας εἰς τὰς
Κάτω Χώρας. — §. 51. Δὼν Ἰωάννης. Ἀλέ-
ξανδρος Φαρνέζης. Γουλιέλμος ὁ Ὁράγγης. — §.
52. Ἡ μεγάλη ἀρμάδα (στόλος). Ἐκβάσις τοῦ
ἀγῶνος. — §. 53. Ἐμπόριον. Πολίτευμα. Σύ-
νοδος ἐν Δορδρέχτη.

γ') Ἡ Γαλλία κατὰ τοὺς χρόνους τῶν θρη-
σκευτικῶν πολέμων. Σ. 78.

§. 45. Ἡ ἀντίδρασις τῶν κομμάτων. — § 55. Οἱ
τρεῖς πρῶτοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι. §. 56. Ἡ
νύξ τοῦ Βαρθολομαίου. — §. 57. Ἐρρίκος
ὁ Γ'. καὶ ἡ ἱερὰ συμμαχία (Liga). §. 58.
Ἐρρίκος ὁ Δ'.

δ'). Ἐλισάβετ καὶ Μαρία Στουάρτ. Σ. 86.

§. 59. Διαφορὰ τοῦ χαρακτῆρος τῶν δύο βασιλισσῶν.
Κνώξις. — §. 60. Ἡ Μαρία Στουάρτ ἐν Σκω-
τία. — §. 61. Ἡ Μαρία Στουάρτ ἐν Ἀγγλίᾳ.
— §. 62. Ἐπίδοσις τῆς Ἀγγλίας καὶ τελευτὴ
τῆς Ἐλισάβετ Ἐστέξις.

ε.) Παιδεία καὶ φιλολογία κατὰ τὸν αἰῶνα
τῆς Ἀναμορφώσεως. Σ. 91.

§, 63. 1. Γερμανία. 2. Ἰταλία. 3. Ἰσπανία καὶ Πορ-
τογαλία. 4. Ἀγγλία.

Γ'. Ο ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ ΑΙΩΝ, Σ. 95.

1 Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος (1618 —
1648). Σ. 95.

α') Βοεμία. Παλατινάτον. Κάτω Γερμανία.
ἐμφάνισις τοῦ Τίλλυος Βαλλενστείνου. Σ. 95

§. 64. Ἐνωσις καὶ Συμμαχία. — §. 65. Ἡ ἐπιστολή
τῆς Μεγλειότητος καὶ τὰ ἐν Πράγῃ συμβάντα.
— §. 66 Φριδερίκος ὁ Ε'. καὶ ἡ ἐν Λευκῷ
Ὁρει μάχη. — §. 67. Ὁ Τίλλυς ἐν τῷ Πα-
λατινάτῳ. — §. 68. Ὁ Βαλλενστείνος εἰς τὴν

βόρειον Γερμανίαν. — §. 69. Ἐδικτον τῆς ἀποκαταστάσεως. Δίαιτα ἐν Ῥατισβόννῃ. Καθαίρεσις τοῦ Βαλλενστείνου.

β') Ἀράμιζις τῆς Σουηδίας. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος καὶ Βαλλενστείνος Σ. 104.

- §. 70 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἐν Πομερανίᾳ. Καταστροφή τοῦ Μαγδεβούργου. — §. 71. Μάχη ἐν Βρεϊτεμφέλδῃ καὶ Δειψίᾳ. Νικηφόρος πορεία τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου. — §. 72. Νοριμβέργη. Λυκένη. — §. 73. Δεσμός τῆς Ἐϊλβρόνης. Τελευτή τοῦ Βαλλενστείνου.

γ') Τέλος τοῦ πολέμου. Βεσφαλική εἰρήνη, Σ. 108.

- §. 74. Βερνάρδος ὁ Βειμαρίας. Βανέρ. — §. 75. Τορστενσών. Βράγγελος. Ἐκβασίς τοῦ πολέμου. — §. 76. Ἡ Βεσφαλική εἰρήνη.

δ') Ἡ Σουηδία ἐπὶ τῆς Χριστινῆς καὶ τοῦ Καρόλου Γ'. Μεταπολίτευσις ἐν Δανιμαρκίᾳ. Σ. 111.

- §. 77. Ἡ Σουηδία ἐπὶ τῆς Χριστινῆς. — §. 78. Κάρολος ὁ Γ' καὶ ἡ Δανικὴ μεταπολίτευσις.

2 Ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἀγγλικοῦ θρόνου καὶ ἡ ἐκδίωξις τῶν Στουάρτων. Σ. 114.

α.) Οἱ δύο πρῶτοι Στουάρτοι (Ἰάκωβος ὁ Α', 1603—1625 καὶ Κάρολος ὁ Α' 1625 — 1649) Σ. 114.

- §. 78. Χαρακτὴρ καὶ ἀξιώματα τοῦ Ἰακώβου. — §. 79. Ἡ συνωμοσία τῆς πυρίτιδος. Νυμφαγωγία τοῦ πρίγκιπος τῆς Οὐαλλίας. Διαγωγὴ πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. — §. 80. Αἰτησις δικαίου. Στραφφόρδος Λάουδος. — §. 81. Ἀμπδενος καὶ ὁ δεσμός (convenant) τῶν Σκώτων. §. 82. Τὸ μακροχρόνιον Κοινοβούλιον. Πτώσις τοῦ Στραφφόρδου. — §. 83. Ἐμφύλιος πόλεμος. Ἐναρξίς τοῦ Κρομβέλλου, — §. 84. Νίκη τῶν

Ἀνεξαρτήτων. Ὁ Κάρολος παρὰ τοῖς Σκώτοις.

— §. 85. Τελευτὴ τοῦ Καρόλου.

ε'.) Ὁ Λίβερτος Κρόμβελλος (1649—1658).

Σελ. 125.

- §. 86. Νίκαι τοῦ Κρομβέλλου ἐν Δουμβαρίῳ καὶ Βορ-
κεστρίῳ. — §. 87. Ὁ Κρόμβελλος ὡς λόρδος
Προστάτης καὶ τὸ κοινοβούλιον. — §. 88.
Παλινόρθωσις.

γ'.) §. 89. Οἱ δύο τελευταῖοι Στουάρτοι. Κά-
ρολος ὁ Β'. (1660—1685) καὶ Ἰακώβος ὁ Β'.
(1685—1688). Σ. 130.

- §. 90. Διοίκησις τοῦ Β'. Καρόλου. Δόγμα τῆς Δοκι-
μασίας. Δόγμα περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας
(habeas corpus). Οὐῆγοι καὶ Τόρρειοι. — §.
91. Διοίκησις καὶ πτώσις τοῦ Ἰακώβου Β'. —
§. 92. Γουλιέλμος καὶ Μαρία. Νόμος τῶν δι-
καιωμάτων. Ἕνωσις μετὰ τῆς Σκωτίας.

3. Ἡ ἐποχὴ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Σ. 135

α') Ριχελιὸν καὶ Μαζαρίνος Σ. 135.

- §. 93. Διοίκησις τοῦ ΙΔ'. Λουδοβίκου καὶ δραστηριότης
τοῦ Ριχελιού. — §. 94. Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ καὶ
ὁ Μαζαρίνος. Πόλεμος τῆς Σφενδόνης (φρόνδης).
ε'.) Κυβέρνησις καὶ πρὸς κατάκτησιν πόλε-
μοι Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Σ. 139.

- §. 95. Λουδοβίκος ὁ ΙΔ'. καὶ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ καὶ
στρατηγοί. — §. 96. Ὁ Ἰσπανικὸς καὶ Ὀλαν-
δικὸς πόλεμος. Εἰρήνη τοῦ Ἀκυΐσγράφου. —
§. 97. Σατσβάχιον. Φερβελλίνον. Εἰρήνη τῆς
Νυμβέγης. — §. 98. Τὸ Στρασβούργον ἀπο-
σπᾶται τοῦ Γερμανικοῦ κράτους

γ'.) Ταλαιπωρία καὶ νίκη τῆς Αὐστρίας Σ. 144

- §. 99. Οἱ Τοῦρκοι ἔμπροσθεν τῆς Βιέννης. Εἰρήνη τοῦ
Καρλοβιτσίου.

δ'.) Ὁ Αὐρηλιανὸς πόλεμος. Σ. 146.

§. 100 Ἐρήμωσις τοῦ Παλατινάτου. Εἰρήνη τοῦ Ῥουθικίου.

έ.) Βίος τῆς αὐλῆς. Φιλολογία. Ἐκκλησία.

Σελ. 147.

§. 101. Βιομηχανία. Αὐλὴ τῆς Βερσαλίας. Τέχνη καὶ φιλολογία. — §. 102. Ἰανσενισταί. Διωγμὸς τῶν Οὐγενότων.

Δ.) Ο ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ ΑΙΩΝ. Σ. 152.

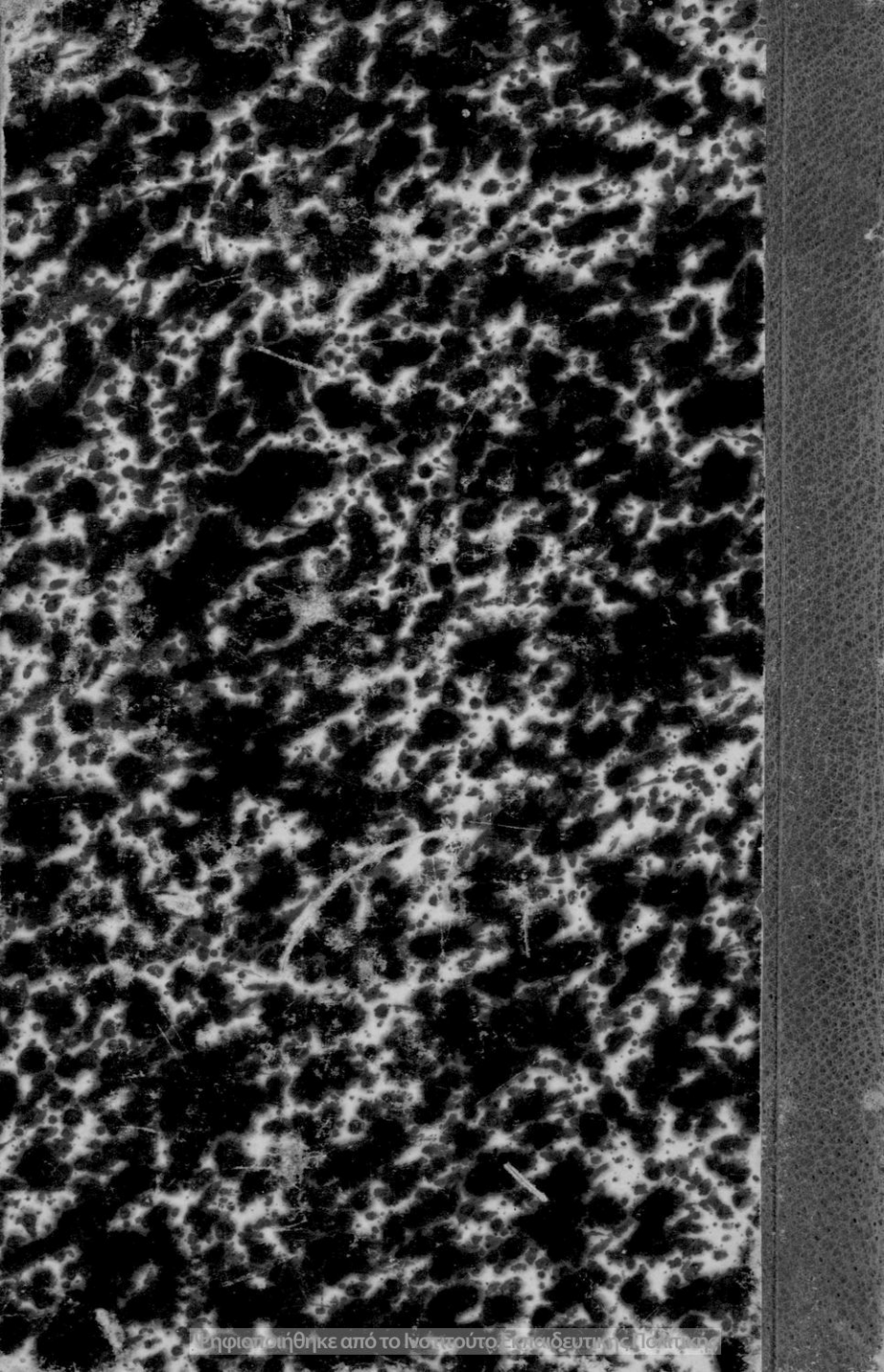
1. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος (1702—1714). Σ. 152.

§. 103. Γένεσις. Ἀντίδρασις τῶν κοιμμάτων. — §. 104. Ὁξσταλδίων. Πρίγκηψ Εὐγένιος καὶ Μαρκ-βορούχειος. — §. 105. Ράμιλλη. Τουρῖνον. Ἰσπανία. — §. 106. Ταπεινώσις τῆς Γαλλίας. Μαλ-πλακέτον — §. 107. Μεταβολὴ ἐπὶ τῷ βέλτιον Εἰρήνῃ τοῦ Οὐτρέχτου. — §. 108. Γαλλία. Ὁ δόξ τῆς Αὐρηλίας, Κυβερνῶν—119. Ἰσπανία. Φίλιππος ὁ Β'. Φερδινανδὸς ὁ 5'. — § 110. Ἡ Ἀγγλία ὑπὸ τὸν οἶκον τοῦ Ἀννοδέρου. Ματαιωθεῖσαι ἐπιχειρήσεις τῶν Στουάρτων.

2. Κάρολος ὁ IB'. τῆς Σουηδίας καὶ Πέτρος ὁ Μέγας τῆς Ῥωσσίας εἰς τὸν ἀρκτῶν πόλεμον. (1700—1718). Σ. 160.

§. 111. Ἡ Σουηδία καὶ Ῥωσσία ὑπὸ τὸν οἶκον Ῥωμανώφ. §. 112. Μεταρρυθμίσεις τοῦ Πέτρου. — §. 113. Ἡ Πολωνία ἐπὶ Φριδερίκου Αὐγούστου τοῦ ἰσχυροῦ. — §. 114. Ὁ Κάρολος IB'. ἐν Δανιμαρκία καὶ Πολωνία. Ὁ Στανίσλαος Σεσβίνσκης. — §. 115. Κάρολος ὁ IB'. εἰς τὴν Σαξονίαν. Ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ. — §. 116. Ὁ Πέτρος εἰς τὴν Βαλτικὴν Θάλασσαν. Μάχη ἐν Πουλτάβα — §. 117. Κάρολος ὁ IB'. ἐν Τουρκία. — §. 118. Τελευτὴ Καρόλου τοῦ IB'. — §. 119. Μετάπλσις τῆς Ῥωσσίας. — §. 120. Ἀλέξιος. Μεντσκίωφ. Ἐλισάβετ. — §. 121. Ὁ

- περί διαδοχῆς τοῦ Πολωνικοῦ θρόνου πόλεμοι.
3. Ἐπίδοσις τῆς Πρωσσίας. Σ. 173.
 §. 122. Ὁ βασιλεὺς Φριδερίκος Α΄. — §. 123. Ὁ Φριδερίκος Γουλιέλμος Α΄ — §. 124. Νεότης τοῦ Φριδερίκου Β΄.
3. Οἱ χρόνοι τοῦ Φριδερίκου Β΄. καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας. Σ. 177.
 α. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος (1740—1748). Σ. 177.
 §. 125. Ἀφορμή. Πραγματικὴ καθιέρωσις. Κάρολος Ἀλβέρτος. — §. 126. Ὁ πρῶτος Σιλεσικὸς πόλεμος. Στέφης τοῦ Καρόλου. — §. 127. Οἱ Οὐγγροι. Ταλαιπωρία τῆς Βαυαρίας. — §. 128. Πράγα. Δεττίγγη. — §. 129. Ὁ δεῦτερος Σιλεσικὸς πόλεμος. — §. 130. Ἐκβάσις τοῦ πολέμου. Εἰρήνη ἐν Ἀκϋσγράνῳ.
 β.) Ὁ ἐπταετής πόλεμος. (1756—1763),
 §. 133. Συμμαχίαι τῆς Αὐστρίας μετὰ τῆς Ῥωσσίας, Γαλλίας καὶ Σαξονίας. — §. 132. Δρέσδη καὶ Πίρνα. — §. 133. Πράγα. Κολλῆνον. Ῥοσσάχιον. Δεϋθενον. — §. 134. Ζορδόρφιον. Ὀχχιρχη. — §. 135. Κουνεσδόρφιον. Βέργη. Μίνδη. — §. 136. Δεϊγνίτιον. Τοργαυία. — §. 137. Πέτρος ὁ Γ΄. καὶ Αἰκατερίνη ἡ Β΄. τῆς Ῥωσσίας. — §. 138. Ἐκβάσις. Εἰρήνη τοῦ Οὐβερτσούργου.
 γ.) Τὸ Γερμανικὸν κράτος καὶ ὁ αἰὼν τοῦ Φριδερίκου. Σ. 189.
 §. 139. Καθεστῶτα τοῦ Γερμ. Κράτους. — §. 140 Ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Φριδερίκου. — §. 141. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Βαυαρικοῦ θρόνου πόλεμος καὶ ἡ συμμαχία τῶν ἡγεμόνων.
 δ.) Ὁ πνευματικὸς βίος τοῦ λαοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Σ. 194.
 §. 142. Ποιητικὴ τέχνη. — §. 143. Θρησκεία. Ἱστοριογραφία. Φιλοσοφία. Τὰ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν.

Εξηφαστήθηκε από το Νομικό Γραφείο της Γ.Γ.Α.